

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

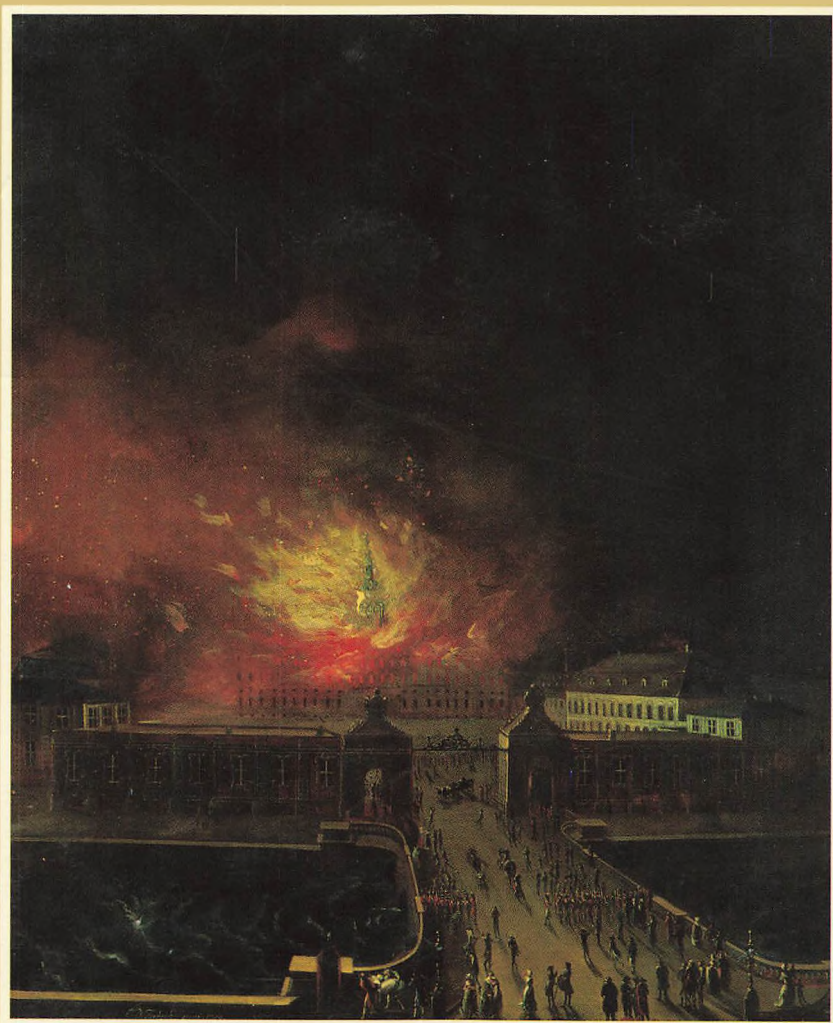
Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Harald Jørgensen

Fra Christiansborg til Amalienborg

Fra Christiansborg til
Amalienborg

Fra Christiansborg til Amalienborg

En begivenhedsrig periode
i den danske hofforvaltnings historie

1784-1808

Af

Harald Jørgensen

Poul Kristensens Forlag

1996

Bogen er udgivet med velvillig støtte fra
Dronning Margrethes og Prins Henriks Fond
Kong Frederik og Dronning Ingrid's Fond
Kong Christian den Tiendes Fond
Velux Fonden af 1981
Krista og Viggo Petersens's Fond

Frontispicen: Christian VII (1749-1808) var søn af Frederik V og dronning Louise, prinsesse af England. Han tiltrådte regeringen efter sin fader 1766 og ægtede samme år den engelske prinsesse Caroline Mathilde (1751-75).

Indhold

Forord 7

Chr. Fred. Numsens embedsperiode som overhofmarskal
1784-91

- I. Numsen bliver overhofmarskal 11
- II. Hofmarskallatets administrative opbygning 15
- III. Numsens virksomhed som overhofmarskal 33
 - Personalechef 33
 - Slotsadministrator 50
 - Tilrettelægger af hoffets dagligdag 79
 - Administrator af hofholdningsbevillingen 112
 - Diverse øvrige hverv 117
- IV. Numsen søger afsked som overhofmarskal 128

Makkerparret Kalckreuth-Wegener deler hofmarskalembetet
1791-92

- I. Indledning 133
- II. Overhofmarskal Kalckreuths administration 137
- III. Hofintendant Wegeners administration 142

Ferdinand A. C. greve Ahlefeldts embedsperiode som
overhofmarskal 1792-94

- I. Indledning 155
- II. Virksomhed indtil slotsbranden 1794 158
- III. Christiansborgs slotsbrand 26. februar 1794 172
- IV. Virksomhed efter slotsbranden 180
 - Indledning 180

Amalienborg bliver fremtidig residens	182
Aktuelle personaleproblemer	185
Ombygning af Amalienborg palæerne	192
Ahlefeldts sidste sommer på Frederiksberg slot	200
V. Ahlefeldt som teaterchef 1791-94	206
A. W. Hauchs embedsperiode som overhofmarskal 1794-1808	
I. Fra overstaldmester til hofmarskal	213
II. Indledningen til en lang embedsperiode	217
Amalienborg-byggeriets foreløbige afslutning 1794	217
Hofliv i en overgangsperiode	220
Den nye personaleindskrækning af 1. august 1795	228
Hofliv under nyordningen. Efteråret 1795	232
III. Hauchs virksomhed som overhofmarskal 1796-1808	239
Personalechef	239
Slotsadministrator	258
Tilrettelægger af hoffets dagligdag	303
Administrator af hofholdningsbevillingen	335
Teaterdirektør og chef for det kgl. kapel	341
Tronskiftet marts 1808	353
Afsluttende bemærkninger	359
Anvendte forkortelser	363
Noter og henvisninger	364
Billedfortegnelse	382
Personregister	385

Forord

Nærværende arbejde kan betragtes som en naturlig udløber af det lille skrift, jeg udgav for et par år siden om J. S. Møstings virksomhed som amtmand i Haderslev fra 1789-1804. Før amtmandsudnævnelsen havde han tjenestegjort som opvartende kammerjunker ved Christian VII.s hof fra 1784-89. Ved at beskæftige mig hermed konstaterede jeg, at der faktisk i dansk historisk litteratur ikke fandtes en undersøgelse af hofforvaltningen og dens daglige leder hofmarskallen. Hvad beskæftigede denne fornemme embedsmand sig egentlig med ud over med stav i hånd at lede de kgl. processioner? At besvare dette spørgsmål eller i hvert fald bidrage hertil måtte være en tiltrækkende opgave. Forvaltningshistorie er jo i øjeblikket et dyrket emne indenfor nordisk historieforskning.

For ikke at drukne i det omfattende arkivmateriale, som er afleveret til Rigsarkivet fra Hofmarskallatet, og som jeg som ung arkivar i Rigsarkivet var med til at ordne og registrere, måtte der vælges et afgrænset tidsrum til undersøgelsen. Ganske naturligt blev det årene 1784-1808, hvor jeg måtte have formodning om, at Christiansborgs slotsbrand 26. februar 1794 på afgørende vis måtte have ændret den daglige hofholdning.

Jeg skal gerne indrømme, at det har moret mig at gennemføre denne undersøgelse, og jeg kan kun håbe, at andre vil få fornøjelse af at gøre sig bekendt med de indvundne resultater.

Ved offentliggørelsen af dette arbejde er det mig en kær pligt at takke gode venner og kolleger indenfor arkiververdenen for værdifulde råd og kommentarer under arbejdets gang. Jeg takker ligeledes de forskellige fonde, der har muliggjort bogens udstyr og udsendelse. Endelig takker jeg fru Lisbeth Steen Hansen for god bistand ved korrekturlæsningen.

Frederiksberg, februar 1996

Harald Jørgensen

Chr. Fred. Numsens
embedsperiode
som overhofmarskal
1784-91

I. Numsen bliver overhofmarskal

Indenfor centraladministrationen spillede overhofmarskallen stadig en vigtig rolle.¹ De tider var ganske vist forbi, hvor han havde en positiv indflydelse på den aktuelle politik, men som den ansvarlige for kongefamiliens daglige tilværelse og administrator af en ikke ringe bevilling til hofholdningens afholdelse, hvilede der et betydeligt ansvar på hans skuldre. Han var desuden chef for et stort og broget sammensat personale og førte endvidere tilsynet med de slotte i og udenfor hovedstaden, som herskaberne benyttede som residens. Som en helt speciel opgave må nævnes ansvar og opsyn med den syge kong Christian VII for at hindre, at nogen skaffede sig adgang til hans person og på den ene eller den anden måde kunne misbruge ham. Da kronprins Frederik i det historiske statsrådsmøde på Christiansborg slot 14. april 1784 forelagde det dokument til kongens underskrift, som afskaffede det hidtidige kabinetsstyre og fjernede uønskede personer fra gehejmestatsrådet, var det ganske naturligt, at man også benyttede lejligheden til at udnævne en ny overhofmarskal.²

Siden 1780 havde Engel Schack virket i dette embede. Han tilhørte en nordtysk officersslægt og kom allerede som ung i det danske hofs tjeneste. Struensee fattede tillid til ham og fik ham 1771 udpeget til kammerpage hos kongen med den opgave at holde opsyn med ham, herunder at han ikke forulempede nogen eller gjorde skade på sig selv. Han fortsatte i stillingen efter Struensees fald med titel af opvartende kammerherre.³ Da lensgreve Fred. Chr. Holstein-Ledreborg forlod stillingen som overhofmarskal 1780, udpegedes Schack til hans efterfølger.

Det var ganske naturligt, at kronprinsen ønskede ham fjernet. Da arveprins Frederik erfarede, at også Engel Schack skulle afskediges, skal han efter Dorothea Biehls udsagn have udtalt, at det var som at jage en hvæsset dolk gennem hans bryst.⁴ Schack blev 24. maj 1784

Overhofmarskal Chr. Fred. Numsen (1741-1811).
Efter en kort officerskarriere var han dansk udsending ved Zarhoffet og blev
efter hjemkaldelsen direktør for Øresunds toldkammer.
Han virkede som overhofmarskal 1784-91.

udnævnt til amtmænd i Flensborg og endte sin karriere som overpræsident i Kiel. Det kom således 1784 slet ikke på tale at fare frem med bål og brand mod de faldne storheder. Som Schacks efterfølger som overhofmarskal udnævntes allerede 14. april 1784 Chr. Fred. Numsen. Selve udnævnelssagen synes ikke mere at eksistere.⁵

I modsætning til Schack var Numsen af en gammel dansk slægt, som i et par generationer havde tjent som officerer i den danske hær.⁶ Hans fader var Michael Numsen, der havde haft en strålende officerskarriere. Han havde været kommandant i København 1750-57 og udnævntes 1757 til feltmarskal, en enestående udmærkelse af en indfødt dansk officer. Han havde 1725 ægtet officersdatteren Margrethe v. Ingenhaef, med hvem han fik 12 børn. Den kommende overhofmarskal var barn nr. 10 og født 1741. En af hans søstre ved navn Magdalene ægtede amtmænd og godsejer Severin Løvenskjold til Løvenborg. Den gamle officersenke Margrethe Numsen betroede man 1772 stillingen som hofmesterinde for den 4-årige kronprins Frederik.

Chr. Fred. Numsen gik i sin faders fodspor og blev officer indenfor fodgarden. Han blev major 1771. Allerede året efter lod han sig sætte à la suite, da udenrigsminister A. P. Bernstorff sendte ham som dansk udsending til St. Petersborg for at afslutte den foreløbige traktat om mageskiftet mellem Danmark og Rusland om den Gottorpske del af Holsten med Oldenburg og Delmenhorst.⁷ Den endelige traktat blev indgået 1773. Opholdet ved zarhoffet bragte Numsen i dyb gæld, og 1776 søgte han om at komme tilbage. Efter hjemkomsten sagde han endelig farvel til officersvejen og lod sig udnævne til direktør for Øresunds toldkammer. Fra 1778-81 fungerede han desuden som overkammerjunker ved hoffet.⁸ Han synes på dette tidspunkt at have været tilhænger af den siddende kabinetsregering. Efter sigende skal hans søster på Løvenborg have bragt ham på andre tanker. Hertil bidrog måske også, at han var kommet til at arbejde indenfor centraladministrationen og havde her lært grev Schimmelmann og brødrene Reventlow at kende. Han var blevet deputeret i Rentekammeret og medlem af Overbankdirektionen.⁹ Indenfor denne kom det august

1783 til en skarp meningsudveksling mellem Ove Høegh-Guldberg og flere af direktionens medlemmer, med det resultat at de forlod deres sæde i denne. Indtil videre beholdt Numsen sin stilling som deputeret, men kabinetsregeringen afskedigede ham også til sidst fra denne stilling. Herefter var det givet, at Numsen tilsluttede sig kronprinsens parti, og gennem Johan Bülow blev han trukket ind i den snævre kreds, som var indviet i kronprinsens kupplaner.¹⁰ På selve dagen, hvor regeringsskiftet fandt sted, spiste Numsen til middag sammen med greverne Schimmelman og Reventlow, og sammen begav de sig til Christiansborg slot for at være til stede, når det vigtige statsrådsmøde fandt sted.¹¹ Inden aften var den 43-årige Numsen udnævnt til ny overhofmarskal.

Det må siges at være en moden og på mange områder erfaren mand, som fremover skulle varetage embedet som hoffets øverste chef. Han havde gennemgået en normal officersuddannelse og havde derefter fået overladt en vigtig diplomatisk sending. Efter hjemkomsten havde han en kort tid gjort almindelig høftjeneste og samtidig virket indenfor centraladministrationen. Han havde således en langt bredere baggrund end adskillige af sine forgængere.¹²

Som overhofmarskal oppebar Numsen i henhold til civilreglementet et årligt vederlag på 3.000 rd. Desuden havde han fribolig på Christiansborg slot. Boligen lå på dameetagen ud mod Ridebanen. Numsen havde hidtil været ugift, men i sommeren 1784 deklareredes hans forlovelse med enken efter overpræsident Volrad v.d. Lühe, og 24. sept. 1784 fejredes brylluppet hos søsteren på Løvenborg. Søsteren – Magdalene Løvenskjold – ved at fortælle, at broderen længe havde ønsket at ægte Margrethe v.d. Lühe, men enkedronningen havde modsat sig det.¹³ Den kommende brud havde været hofdame hos hende. Hun havde omsider ombestemt sig og godkendt ægteskabet. Søsteren havde de bedste forhåbninger om, at ægteskabet ville blive lykkeligt. Fru Numsen overlevede sin mand i mere end 15 år.

II. Hofmarskallatets administrative opbygning

Som baggrund for en skildring af hofmarskallatets administrative opbygning – mit departement som Numsen kaldte det – vil det være rimeligt at præsentere det danske kongehus.

Siden 1766 havde Christian VII beklædt tronen og i hvert fald formelt udøvet en enevældig monarks funktioner. Ved statskuppet 14. april 1784 havde hans 16-årige søn kronprins Frederik fået fjernet den hidtil fungerende kabinetsregering og var fra da af at betragte som monarkiets egentlige regent. Alle politiske beslutninger af nogen betydning skulle fremtidig være kontraseret af ham. Foruden kronprinsen havde kongen datteren prinsesse Louise Augusta, hvis moder var dronning Caroline Mathilde, medens Struensee var hendes fader. Hun var født 1771.

Til kongehuset hørte endvidere enkedronning Juliane Marie og hendes søn arveprins Frederik. De havde begge spillet en afgørende rolle indenfor den styrtede kabinetsregering. Efter 1784 var det slut med enkedronningens politiske indflydelse, medens arveprinsen fortsat opretholdt sit sæde i gehejmestatsrådet. Kronprinsen opnåede dog aldrig at få større agtelse for kongens halvbroder. Arveprinsen var gift med Sophie Frederikke af Mecklenburg-Schwerin, men ægteskabet var indtil videre barnløst. Når hoffoureren bruger betegnelsen »herskaberne« er det altså disse 6 personer, det drejer sig om.

Om vinteren boede disse personer som en anden storfamilie på Christiansborg slot og havde fælles husholdning. I perioden 1772-83 havde den samlede kongefamilie benyttet Fredensborg slot til sommerresidens. Siden tronskiftet 1766 var Fredensborg enkedronningens officielle residens. Efter regeringsskiftet 1784 foretrak kongen og kronprinsen påny at anvende Frederiksberg slot til sommerbolig. Arveprinsen og hans gemalinde havde også normalt fast ophold på

Frederiksberg om sommeren, formodentlig af hensyn til arveprinsens sæde i statsrådet, medens enkedronningen fortsat boede på Fredensborg om sommeren.

Til bestridelse af de enkelte kongehusmedlemmers personlige udgifter var der på de årlige civilreglementer opført de såkaldte »deputater«. ¹ Af disse bevillinger aflønnede de også deres respektive hofstater, og overhofmarskallen havde ingen indflydelse på administrationen heraf. Enkedronningen var opført med et deputat af 91.460 rd., hvori indgik 4.000 rd. til vedligeholdelse af Fredensborg slot og 1.400 rd. som vederlag for, at der ikke leveredes vildt til hendes hofholdning. Kronprinsen modtog efter sin konfirmation årligt 13.000 rd., heri iberegnet 1.000 rd. til vedligeholdelse af Marienlyst slot ved Helsingør, som han havde fået foræret af sin fader, men som han kun benyttede ved særlige lejligheder, aldrig som fast residens. Prinsesse Louise Augusta havde endnu kun en mindre bevilling på 2.900 rd.

Til arveprinsen var i henhold til en aftale af 17. maj 1775 opført et deputat på 32.000 rd., hvortil kom et beløb på 3.500 rd. til vedligeholdelse af henholdsvis Sophienberg og Jægerspris slotte. Til hans gemalinde ydedes 6.000 rd. i håndpenge foruden 7.000 til hendes hofstat og 5.000 til diverse udgifter. Til »Vores egne Udgifter« (kongens) var på deputatlisten opført 55.500 rd. Når denne bevilling er væsentlig mindre end enkedronningens skyldes det, at lønudgifterne til kongens hofstat var opført som en særlig bevilling på civilreglementet. For en fuldstændigheds skyld kan bemærkes, at landgreve Carl af Hessen oppebar et årligt deputat af 35.200 rd. og hans gemalinde, prinsesse Louise, 4.031 rd.

Indenfor Numsens embedsperiode fik kongefamilien flere nye medlemmer, som også måtte have et årligt deputat til bestridelse af

*Christian VII (1749-1808) tiltrådte regeringen 1766 efter sin fader og be-
tragtedes også efter kronprinsens statskup april 1784 som enevoldskongen. I
den daglige tilværelse var han – trods sin psykiske sygdom – stadig den tap,
hvorom alt drejede sig.*

deres særlige udgifter. Det havde mindre betydning, at arveprinsessen inden Numsens afgang havde bragt 3 børn til verden. Det medførte kun mindre udgifter. Større deputatpenge måtte bevilges Louise Augusta, da hun blev konfirmeret og senere gift, og også hendes gemal måtte have et deputat. I 1790 indgik kronprinsen ægteskab med Carl af Hessens datter, og også til hende måtte der afsættes et deputat. Om Numsen har øvet nogen indflydelse på bevillingernes størrelse er vel et spørgsmål. Større indflydelse havde han ganske givet i sager, som drejede sig om kongens hofstat, en personskare på henved 300 personer, inclusive det kgl. kapels medlemmer, men ikke teatrets personale.

For at kunne forvalte sit embede måtte Numsen dels have mulighed for at trække på en række »underchefer«, hvis opgave det var at forvalte et nærmere fastlagt sagområde, dels have rådighed over et vel fungerende administrationskontor. Som baggrund for en redegørelse for de faste medarbejdere, han kunne bygge på i det daglige, skal her gives en oversigt over den samlede hofstat, således som den var normeret ved hans embedstiltrædelse.

Der findes to hovedkilder til belysning af hofstatens omfang. I de årlige Hof-og statskalendere finder man de fornemste og højst lønnede hofffunktionærer optaget, medens en fuldstændig fortegnelse indeholdes i de af Finanskollegiet udarbejdede civilreglementer. Her findes desuden detaljerede oplysninger om de enkelte personers gageforhold eller den særlige gruppes lønforhold, hvis der er tale om en sådan.

På civilreglementet for 1785 var de samlede udgifter til kongens hofstat opført med ialt 86.527 rd. Der lægges for med overhofmarskallen, der som omtalt foran oppebar et årligt vederlag af 3.000 rd., og derefter følger en række fornemme hofkavalere med fine titler, bolig på slottet og tildelt »bouche en cour«, hvilket vil sige fuld forplejning fra det kgl. køkken. Formodentlig har Numsen ved behov kunnet trække på deres medvirken ved særlige hofbegivenheder.

Flere af dem havde også før regeringsskiftet indtaget fremstående stillinger ved hoffet, og de fortsatte under Numsen. Det drejede sig

f.eks. om overskænken Peder Rosenørn, overjægermester, lensgreve Holstein-Ledreborg og overfalkonermester Charles Louis de Bosc de la Calmette.² Den tidligere overkammerjunker Chr. Ludvig Kalckreuth var blevet overceremonimester. Meget tyder på, at det først og fremmest var ham, der trådte til, når Numsen af en eller anden grund ikke kunne varetage sine funktioner. Som overforstmester virkede Christoph Hartwig Linstow og til ny overkammerjunker udnævntes grev Cay Reventlow, der imidlertid 1788 blev sendt som ekstraordinær udsending til Stockholm, dog med bibehold af sine andre hverv. Til gruppen af hofkavalerer hører også ceremonimester Friedrich Raben. Med hensyn til den store og ulønnede gruppe af kammerherrer henvises til omtalen s. 241. Det er vel ikke helt forkert, når det antydes, at disse høje hoffunktionærer i første række har haft rent repræsentative opgaver. Ved deres blotte nærværelse bidrog de til at kaste en vis glans over den daglige hoftilværelse.

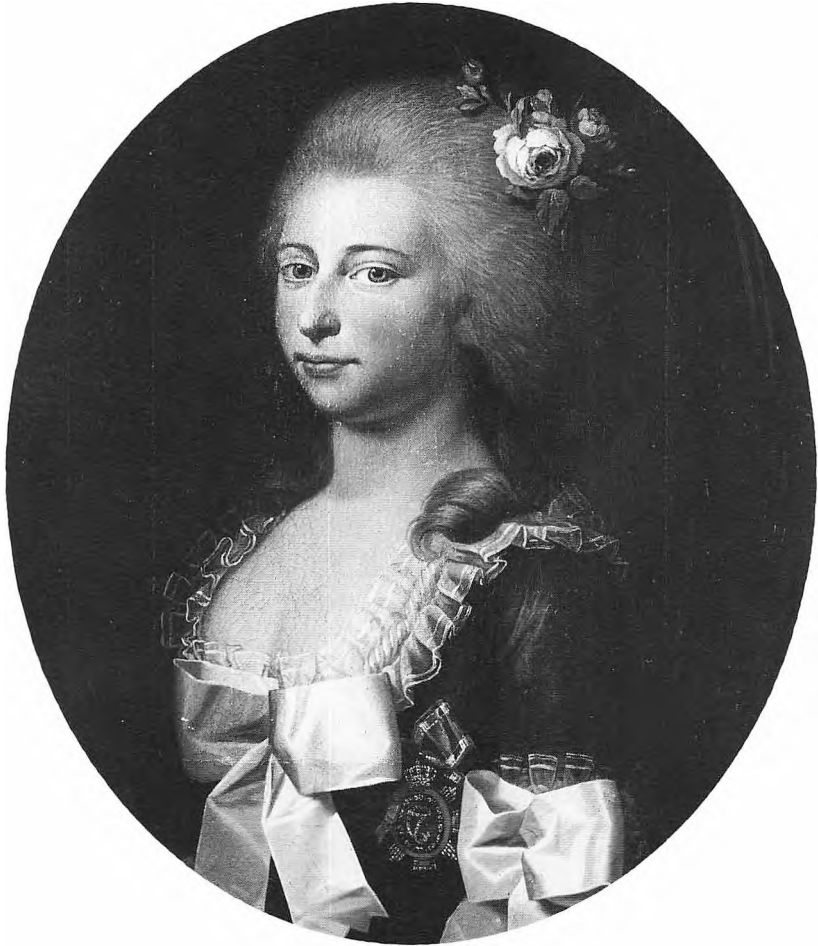
Højt på lønningstlisten stod de 3 opvartende kammerherrer, der efter regeringsskiftet fik den ansvarsfulde opgave på skift at være opvartende kammerherrer for den syge konge d.v.s. have ansvaret for, at der ikke tilstødte ham noget og for at våge over, at ingen uvedkommende fik adgang til ham. De 3 var Knud G. Høegh, Abraham A. Brachel og Verner Gjedde. Der blev også udpeget en opvartende kammerjunker, nemlig den unge jurist J.S. Møsting, der i efteråret 1789 blev amtmand over Haderslev Østeramt.³ Ved den lejlighed nedlagdes stillingen som opvartende kammerjunker og erstattedes med endnu en opvartende kammerherre hos kongen, nemlig den tidligere staldmester Hans Helmuth Bülow

Til de mere vellønnede personer indenfor hofstaten må også nævnes kongens læger og præster.

Til det samlede lægepersonale var ialt afsat 5.200 rd. Ældst i gårde var den i Celle fødte og af J.H.E. Bernstorff indkaldte Johann C.J. Berger, der 1751 udnævntes til livlæge, og som med årene oparbejdede en stor privatpraksis. I 1785 virkede desuden følgende læger ved hoffet: fødselslægen Urban B. Aaskov med titel af liv- og admiralitetsmedikus, livmedikus Johan Wilh. Guldbrand, der også

*Kronprins Frederik (1768-1839)
overtog ved et dristigt kup april 1784 den enevældige kongemagt
efter sin fader Christian VII. Han efterfulgte 1808 denne som konge
under navnet Frederik VI og døde først 1839.*

*Prinsesse Louise Augusta (1771-1843)
var kronprinsens halvsøster og datter af Caroline Mathilde og J. F. Struensee.
1786 ægtede hun arvehertug Frederik Christian af Augustenborg
(1765-1814). I ægteskabet fødtes 3 børn.*

havde fødselsvidenskab som speciale, og hofmedikus Johann Clemens Tode, der navnlig havde studeret kønssygdomme og desuden var kendt som en flittig tidsskriftsudgiver. Med titel af hofkirurg virkede den holstensk fødte Alexander Kölpin, der 1785 fik ansættelse ved det af kronprinsens hofkirurg G. C. Bodendieck stærkt støttede Kirurgiske akademi. Faktisk var det Kölpins ideer, som lå til grund for denne nyskabelse indenfor den medicinske videnskab. Til gruppen af læger var desuden henført en såkaldt hofmund- og tandoperatør Johan Ernst Berens, der dog kun oppebar et beskedent vederlag på 100 rd. Denne stilling synes nedlagt 1787. I hvert fald er navnet forsvundet fra Hof- og statskalenderen. Endelig må nævnes hof- og rejseapoteker Johan Gottfried Becker, der drev det på Købmagergade beliggende »Elefantapotek«. Også han oppebar kun et beskedent årligt vederlag.

Til den gejstlige gruppe var bevilget 5.050 rd. Øverst på listen stod her kgl. konfessionarius, dr. Chr. Bastholm, en varm tilhænger af oplysningstidens teologi, men nok mest kendt for sin interesse for den teologiske veltalenhed, således som den fandt udtryk i bogen »Den gejstlige Talekunst«. Han var 1778 blevet udnævnt til dansk hofpræst og avancerede 1783 til konfessionarius. Som sådan forrettede han de fleste kirkelige handlinger indenfor kongehuset. Ved siden af Bastholm fandtes henholdsvis en tysk og en dansk hofpræst. Den tyske var ældst i gårde og hed Hector Janson. Han var født i Oldenburg, var også indkaldt af Bernstorff og kendt som en fortræffelig prædikant. Han havde været tysk slotspræst siden 1766 og blev 1789 biskop over Århus stift. Han efterfulgtes af den lærde teolog og håndskriftskyndige J. G. C. Adler, der dog kun fik en kort virketid som hofpræst, idet han allerede 1792 blev generalsuperintendent i Sønderjylland. Den danske slotspræst Børge P. Kofoed var 1783 kommet som slotspræst efter at have beklædt stillingen som kapellan ved Vor Frue kirke. 1798 blev han sognepræst ved Helligåndskirken, men fortsatte som slotspræst indtil 1805. På den gejstlige lønningsliste var desuden opført 300 rd. til aflønning af de præster ved hovedstadens kirker, hvis gudstjeneste kongen ønskede at overvære. Man betalte 2

rd. for en prædiken! Der var endelig afsat løn til en kantor og organist ved slotskirken og et vederlag på 60 rd. til »Calcanten« sammesteds (bælgetræderen).

Der vil endnu være grund til at nævne nogle personer fra hofstaten på grund af deres specielle forhold til kongen. Der var chefen for kongens håndbibliotek Georg Nielsen, der oppebar det ikke ringe vederlag af 1.600 rd. Han havde været kongens lærer og fra 1766 fungeret som chef for håndbiblioteket. Han blev ofte tilsagt til det kgl. middagstaffel. En anden nærstående person var Johann Fridrich Brieghel med et årligt vederlag på 1.500 rd. Han tituleredes kammertjener, var født i Bayern og uddannet kirurg. Så tidligt som 1758 var han kommet i tjeneste hos den daværende hofkirurg Wohlert og 1766 ansat som hofkirurg og kammertjener hos kongen. Han ledsagede ham på den lange udenlandsrejse. Det var ham, der skaffede de sammensvorne adgang til kongens soveværelse natten efter maskeballet på Hofteatret 16. januar 1772.⁴ På lønningslisten var endelig opført to musikere Niels Schjørring og Johs. Darbes. Til kongens personlige opvartning var endelig ansat en livtjener og en kammertjener, hver med et vederlag på 900 rd., en kammerlakaj med 600 rd. samt en garderobeskrædder og – betjent med hver 200 rd. De til kongen personlig knyttede funktionærer havde som regel en betydelig højere løn end andre tilsvarende ansatte.

Numsen har ganske givet benyttet de første dage i tjenesten til at orientere sig i embedets administrative organisation. Han har da konstateret, at det hidtil havde været ledet af to personer, der begge havde direkte forestillingsret til kongen. Den ene var overhofmarskal Engel Schack, som fortrinsvis havde taget sig af de mere ceremonielle opgaver og bevogtningen af kongen, og hofinspektør Morten Hjorthøj, der havde ansvaret for selve hofholdningen og en række andre praktiske opgaver. Til fælles disposition havde man et kontor med lokaler på Christiansborg slot, kaldet Hofstuen. Hjorthøj var den daglige leder af kontoret med assistance af en fuldmægtig og en skriver.

For Numsen var denne ordning ganske upraktisk. I en udførlig betænkning af 22. juni 1784 udtalte han overfor kongen, at det ikke kunne undgå at volde såvel kongen som hele hofetaten besvær, når to forskellige personer kunne forelægge kongen hver deres betænkning.⁵ Han havde ingen kritik at fremføre overfor Hjorthøjs administration. Han måtte dog hævde, at ordningen var upraktisk. Han var derfor blevet enig med ham om, at han skulle opgive sin stilling som hofinspektør, hvilket han var villig til, hvis han kunne være sikker på at oppebære sit hidtidige vederlag på 1.800 rd., indtil han blev udnævnt til borgmester i København, hvilket han havde udsigt til at blive. Efter Numsens opfattelse kunne god orden i hofmarskalembedet kun opnås, når der var een person, der alene havde forestillingsret. Kongen billigede, at den foreslåede nyordning trådte i kraft fra 1. juli 1784. Herefter lod Numsen en rundskrivelse udgå til samtlige underordnede betjente, slotsfogeder m.m., at de fra nu af kun skulle henvende sig til overhofmarskallen i alle spørgsmål vedr. deres embedsførelse.

Hjorthøjs tilbagetræden medførte en omorganisation af Hofstuen. Den hidtil fungerende skriver udnævntes til hofskriver og daglig leder af kontoret. Han hed Frederik Ludvig Hansen, og hans årlige vederlag fastsattes til 1.000 rd., hvilket var en relativ høj løn. Desuden anvistes der ham bolig på slottet. Den tidligere hjælpesekretær Peter Spiir fortsatte sin tjeneste. Som det ofte var skik og brug i datiden, var han logerende hos sin chef. Til Hofstuen havde også tidligere været knyttet en fuldmægtig ved navn Mogens Nielsen. Han avancerede nu til hofrevisor med et årligt vederlag på 600 rd. Med tiden skulle han blive en af hofmarskallatets mest betroede medarbejdere. Til det administrative personale hørte endelig den særlige hofkasserer Haagen Gude.⁵

Ifølge indstillingen til kongen af 22. juni 1784 havde Numsen udarbejdet særlige instrukser for både hofskriver og -revisor. Kun den sidste kendes, da den er indført i embedets korrespondanceprotokol.⁶ Det hed heri, at det var revisors opgave at kontrollere og revidere samtlige hofholdningsregnskaber samt forelægge dem for overhof-

Enkedronning Juliane Marie (1729-96) var sjælen i den kabinetsregering, som styrede dobbeltmonarkiet efter Struensees arrestation 1772. Ved kronprinsens statskup april 1784 var det slut med hendes politiske indflydelse.

marskallen til endelig decision. Han skulle endvidere kontrollere samtlige regninger, herunder også regninger vedr. møbler og inventar samt udførte bygningsarbejder på de slotte, som hørte under embedet. Hvis hans personlige nærværelse var nødvendig ved varers modtagelse eller udlevering, skulle han komme til stede og kontrollere rigtigheden. Han opfordredes endelig til at indgive forslag til overhofmarskallen, »hvad han efter sin bedste skønsomhed finder tjenligt til anstændig sparsommelighed og god skik og orden«.

Samtlige forslag fik kongens godkendelse og trådte i kraft 1. juli. Numsen fik også godkendelse af, at hans økonomiske ansvar for hofkets økonomi først skulle kunne gøres gældende fra 1. juli 1784. Når han ikke følte sig beføjet til at foreslå andre ændringer i den hidtidige administration, skyldtes det, at han havde fuld tillid til, at de meget udførlige skemaer, man havde fulgt gennem en lang årrække, og som var udarbejdet af en tidligere medarbejder, general W. T. Wegener »var så fuldstændige og velforfattede, at dagligen alt, hvad som tilgår og bliver i behold, med eet øjekast falder i øjnene«. Skemaerne tog først og fremmest hensyn til det daglige forbrug i det store slotskøkken, og der krævedes så detaljerede oplysninger, at man måtte have en særlig hofbetjent beskæftiget med at føre disse daglige meddelelser angående forbrug af de mange forskellige varer.

Til belysning af det administrative personale, som stod til Numsens disposition, i den daglige virksomhed, skal endnu præsenteres de vigtigste af hans mange underordnede »chefer«, som han alle havde overtaget fra forgængerne.

Af disse var nok slotsforvalteren på residensslottet Christiansborg Daniel Blechingberg den mest betydelige, og han oppebar da også et årligt vederlag på 1.200 rd., ligesom han havde fået anvist bolig i en af slottets sidebygninger og kontor på selve slottet. Til sin assistance havde han en fuldmægtig og en bygningsassistent. Direkte under Blechingberg var henlagt hoffets store brændelager, kaldet »Vedhaugen«, der iøvrigt lededes af en særlig vedfoged. Det var desuden slotsforvalterens vigtigste opgave at føre det bygningsmæssige tilsyn med det udstrakte slotsanlæg, herunder også tilsynet med den civile bevogt-

ning af dette. Samtlige schweizere og portnere hørte under ham, og det samme gjorde vægtere og brandvagter. Der var bevilget ham 150 rd. til anskaffelse af »små sager«.

Til at føre kontrol med den store gruppe af underordnede hofbetjente benyttedes de to fourerer. Man havde en kammerfourer og en hoffourer. Kammerfourer Hans Thueseng var den højstgagerede med 800 rd., medens hoffourer Chr. H. Glass oppebar det halve. Bortset fra at hoffoureren havde den særlige opgave dagligt at udarbejde en rapport om begivenhederne ved hoffet til brug for hofmarskallen, kaldet »Dagjournalen«, havde begge fourerer så nogenlunde det samme arbejde. Deres vigtigste opgave var at tilrettelægge og kontrollere de mange underordnede betjentes arbejde. Overhofmarskallen benyttede desuden kammerfoureren som sin budbringer, når han havde noget at meddele det samlede hofpersonale. Det var også dennes særlige opgave at bringe og afhente de hofbetjente, som var idømt straf af hensættelse i hoffets særlige arresthus Blåtårn.

I rækken af underordnede chefer må endvidere nævnes køkkenmester Jean Hecquet, som ledede det store slotskøkken. Han oppebar 800 rd. i årligt vederlag. Under ham sorterede et stort fagligt køkkenpersonale, som han i første række førte kontrol med og fordelte arbejdet imellem. Indkøb af varer og modtagelse af disse varetoges af hofproviantinspektør Becker, der aflønnedes med 1.000 rd. og med assistance af hofproviantforvalter Niels Gude og en skriver. Køkkenet var installeret i slottets kælderetage, og her fandt man også den kgl. Vinkælder og Sølvkammeret. I spidsen for Vinkælderen stod kældermester J. H. Avemann med et årligt vederlag af 1.000 rd., assisteret af en vinkyper og to kælderskrivere. Endvidere hørte mundskænken Valert til denne afdeling. Sølvkammerets leder førte titel af sølvpop, og stillingen beklædtes af Heinrich Hövinghoff, som oppebar 700 rd. i vederlag. Både til Sølvkammeret og Vinkælderen var desuden knyttet et talstærkt manuelt personale.

Som de sidste underchefer kan nævnes de to oldfruer Thura og Pøhls, der administrerede vaskerierne henholdsvis i Wigandtsgade og på Rosenborg. Under sig havde de et antal over- og undervaskepiger.

Numsen som hofmarskal

Arveprins Frederik (1753-1805) var søn af Frederik V i hans ægteskab med Juliane Marie. Sammen med sin moder deltog han i kabinetsregeringen 1772-84 og fortsatte også efter statskuppet som medlem af gehejmestatsrådet.

Arveprinsesse Sophie Frederikke (1758-94) af Mecklenburg-Schwerin havde ægtet arveprins Frederik 1774. I ægteskabet fødtes 4 børn. Deres ældste søn, Christian Frederik (1786-1848), besteg 1839 tronen som Christian VIII.

I vaskeriet i Wigandtsgade var endvidere beskæftiget to vaskepiger med særlige opgaver. En af dem tog sig af taffeltøjet, den anden af kongens private vask.

Når Numsen havde et eller andet at bemærke på de pågældende underchefers virksomhedsområde, var det disse personer, han af-æskede en erklæring. De har nok også haft en vis indflydelse på, hvorledes man ansatte de mange underordnede betjente, som var knyttet til deres respektive afdelinger. Der fandtes nemlig et stort underordnet personale bestående af husgerådskarle, arbejdskarle, lakajer, løbere og jægere samt adskillige tjenestepiger. Lønningsmæssigt lå lakajer, løbere og jægere øverst og tjenestepigerne lavest. Den lavest normerede løn for en på kongens hofstat opført person var en »Abtrittspige« med en årlig løn af 35 rd.

En del af det underordnede personale var normeret med liberi, hvilket naturligvis gav indehaverne en vis position. Næsten i alle afdelingerne behøvede man et større eller mindre antal arbejdskarle. Der skulle bæres vand og brænde rundt til slottets mange beboere, kakkellovne skulle renses, og daglig renovation bæres bort. Asken fra de mange brændekakkellovne indsamledes og bortsolgt, og det var en af kammerfourerens små ekstraopgaver at føre »askeregnskabet«. Udbyttet benyttedes til udbetaling af små opmuntringspræmier.

Til illustration af de forskellige afdelingers indbyrdes størrelse kan med en vis forsigtighed anvendes den lønsum, som var normeret den enkelte afdeling. Af reglementet fra 1785 fremgår det, at det dagligt opvartende personale under de to fourerer var den dyreste gruppe. Den omfattede bl.a. lakajer, løbere, pager m.m. og medførte en samlet udgift på 9.010 rd. Herefter fulgte Køkkenet med 6.720 rd., Slotsforvalteren med 6.411 rd., Vinkældereren med 2.220 rd., Sølvkammeret med 1.900 rd. og de to vaskerier med 1.650 rd.

Numsen havde kun været få dage i sit nye embede, før han fik gennemført, at der i Hofstuen skulle føres nye protokoller.⁷ Allerede 17. april 1784 kunne man tage en korrespondanceprotokol i brug, som i kronologisk rækkefølge indeholder de af Numsen udsendte skrivelser fra Hofstuen. Lidt senere anlagdes en særlig resolutionspro-

tokol, som indeholder afskrift af de af Numsen udarbejdede forestillinger med tilført kgl. resolution ligeledes i kopi. Begge protokolrækker er forsynet med fælles person- og sagregistre og udgør en væsentlig del af det materiale, nærværende fremstilling er bygget op på. Begge disse protokolrækker er fuldstændige og blev reddet ved slotsbranden 1794. Numsens originale forestillinger synes ikke mere at eksistere. Først fra 1793 har man en samling af løse forestillinger, kaldet resolutioner. Fra 1784 har man desuden en række journalprotokoller, der indeholder et kort referat af alle indkomne sager, men der findes i disse protokoller ingen henvisninger hverken til korrespondance – eller resolutionsprotokollerne. Originale indkomne sager er først bevaret fra 1791 og er henlagt i pakker efter nr. i journalerne. Der kan såvel til de originale forestillinger som til de indkomne sager være vedlagt originale indlæg, men koncepter til forestillinger eller skrivelser findes normalt ikke. Hofmarskallatets arkiv indeholder desuden fra ældre tid og fortsat under Numsen og hans efterfølgere en række sagligt ordnede pakkesager. I disse sagspakker kan man finde enkelte koncepter.

Dr. Chr. Bastholm (1740-1819) var en af oplysningstidens kendteste præster. Han virkede nogle år som sognepræst ved St. Olai kirke i Helsingør, kaldtes 1778 til hofprædikant og udnævntes 1783 til kgl. konfessionarius, et embede han bestred indtil 1800. Som konfessionarius udførte han alle kirkelige handlinger ved hoffet.

III. Numsens virksomhed som overhofmarskal

Personalechef

Af de forskellige administrative opgaver, som påhvilede overhofmarskallen, var vel nok hvervet som personalechef den mest betyngende. Langt de fleste sager, som endte på hans bord, og det store antal af indstillinger til kongen, som han måtte underskrive, vedrørte hofpersonalet. Det bør allerede her understreges, at det var den store skare af lavere hofbetjente, som skabte problemerne. Indenfor de mere fornemme hoffolk, inclusive de forskellige underchefer, var der kun ganske få sager. Faktisk kunne Numsen overlade hele denne gruppe uændret til sine efterfølgere. De spørgsmål, som kunne opstå i forbindelse med denne begrænsede gruppe, drejede sig faktisk kun om to problemer, dels et ønske om at få tildelt bolig på slottet, dels at få tilstået »bouche en cour«, altså ret til spisning ved Rosen. Tildeling af det sidste betød en direkte forøgelse af husholdningsudgifterne, og da det lå temmelig tungt med at overholde den givne bevilling, var Numsen ikke glad, når en og derefter en anden udnyttede sine egne forbindelser til at få kongens tilslutning til opnåelse af denne fordel. Tildeling af bolig var også en vanskelig opgave. Fra gammel tid var der tilstået adskillige hoffolk gratis bolig, og Numsen var ikke særlig glad ved at skulle berøve en person en begunstiggelse, som han tidligere havde opnået, og faktisk var der stor trængsel på slottet med sidebygningerne. Problemet blev ikke mindre ved den kendsgerning, at både enkedronningen og arveprinsen med gemalinde fra gammel tid disponerede over en væsentlig del af slottets lokaliteter. Det fremgår med al tydelighed, når man fordyber sig i folketællingsskemaerne fra 1787.

Ved reskript af 11. maj 1787 kundgjordes det, at befolkningen

skulle skrives i mandtal.¹ Tællingen skulle foregå 1. juli 1787, og til brug for tællingen var udarbejdet trykte skemaer, som skulle udfyldes. For hver person skulle der gives oplysning om fulde navn, alder, gift eller ugift, enke eller enkemand, titel, embede eller placering indenfor den enkelte familie eller husstand (barn, medhjælper, tyende o.lign.). Da tællingen fandt sted, var herskaberne forlængst taget til deres respektive sommerresidenser. Numsen overlod Blechingberg at få skemaerne udfyldt, og 10. juli kunne han aflevere de skemaer, som vedrørte den kgl. hofstat. Det drejede sig ialt om 34 hovedpersoner, som iberegnet husstand og familie udgjorde 123 personer. Langt de fleste var ugifte. Øverst på listen stod Numsen selv med kone og fruens 18-årige søn af 1. ægteskab samt et tjenerskab på 9 personer. Af andre gifte funktionærer kan nævnes opvartende kammerherre Høegh, hvis husstand omfattede 7 personer, og opvartende kammerjunker Møsting med kone og 3 tjenestefolk. Også de to gamle hoffolk overskænk Peder Rosenørn og bibliotekar Georg Nielsen havde bolig på slottet med henholdsvis 3 og 1 tjener. Hofskriver Hansen, der hørte til undercheferne, havde ligeledes bolig på hovedslottet. Hans husstand på 4 personer omfattede også hans skriver. At hofkirurg Kölpin ligeledes havde bolig på slottet var kun naturligt, og det samme var tilfældet med kongens garderobebetjent, livtjener og frisør samt pagerne med deres informatorer, tjenere og gangkone. Endelig havde en betydelig skare af helt underordnede betjente fra køkken, bageri og konditori fået anvist bolig, idet man også havde taget slottets udstrakte kælderetage i brug.

De 123 personer var dog kun en ringe del af samtlige beboere på slottet. Enkedronningen og arveprinsens familie med husstande samt det augustenburgske ægtepars suite beslaglagde et betydeligt antal værelser. Ialt er der registreret 438 personer boende på hovedslottet og heraf tilhørte altså kun de 123 kongens hofstat. Man forstår Numsens bekymringer, når han modtog nye ønsker om at få tildelt værelser.

Foruden hovedslottet stod også de to ridebanefløje til rådighed, når talen var om at skaffe indkvartering. Over de kgl. stalde fandtes

en række lejligheder og værelser både store og små, som der kunne disponeres over. Som en tredje mulighed rådede man over Palæet i Kalleboderne. Her boede bl.a. kongens ældste livlæge Berger, og her installerede man de to augustenburgske prinser med deres tjenerskab, da de tog ophold ved hoffet. Deres ældre broder fik som udset ægtefælle til prinsesse Louise Augusta, fra begyndelsen af sit ophold, bolig på selve hovedslottet.

Man forstår, at det var en til tider både vanskelig og ubehagelig opgave for Numsen at behandle de stadig indkommende anmodninger om at få tildelt bolig. Efter at have kæmpet et par år med problemerne, besluttede han i 1786 at få udarbejdet et reglement for tildeling af bolig på residensslottet, således at man havde noget at henvise kommende ansøgere til.

Anledningen var en mundtlig ordre fra kongen, at Numsen skulle gøre det muligt for kammerjunker Johan Ludvig Brockenhuus at modtage sin kone på slottet, efter at de var blevet gift, og desuden indrømme hende »bouche en cour«. Gennem en forestilling af 12. juli 1786 udbad Numsen sig en skriftlig bekræftelse på den givne mundtlige ordre og benyttede samtidig lejligheden til at redegøre for hele indlogeringsproblemet.

Til indledning fastslog han, at han ikke så sig i stand til at skaffe Brockenhuus flere værelser. Slottet var nu ganske opfyldt med logerende, og endvidere stod han overfor en række krav, som ikke kunne afvises. Arveprinsessens forestående nedkomst krævede plads til amme, vågekone, jomfrupige m.m. De værelser, som var blevet ledige, da en lille prinsesse døde, var forlængst taget i brug af arveprinsens pager. Der måtte også skaffes plads til hertugen af Augustenburgs hofstat. Hvordan det skulle ske, vidste han ikke. Da enke-dronningen kom på et midlertidigt besøg, måtte Numsen rømme nogle af sine egne værelser for at skaffe plads til suiten. Der måtte derfor efter hans opfattelse udarbejdes et fast reglement for tildeling af boliger på slottet, og kongen måtte tilkendegive, at ingen kunne gøre sig håb om bolig med ægtefælle. Resolutionen af 12. juli 1786

lød på, at Numsen snarest skulle forelægge udkast til et sådant reglement.

Uvist af hvilken grund fik Numsen ikke foreløbig udarbejdet det ønskede reglement. Først da Finanskollegiet 1. august 1788 anmodede Numsen om at fremsætte forslag til gennemgribende besparelser indenfor hofforvaltningen, rejste han påny spørgsmålet, og det indgik som et enkeltforslag i hans almindelige bespareelsesplan, dat. 29. september 1789.²

Efter hans opfattelse skulle gifte hoffunktionærer ikke mere kunne regne med at få bolig anvist på selve residensslottet. De skulle derimod tilbydes lejlighed enten i slottets sidebygninger eller i Palæet i Kalleboderne. Bolig burde iøvrigt kun tildeles sådanne funktionærer, af hvem det krævedes, at de kunne tilkaldes hurtigt. Som eksempel nævnede han sig selv. Hofmarskallen skulle faktisk være til stede på slottet dag og nat. Også de hoffolk, som var betroet at være omkring kongen døgnet rundt, burde være selvskrevne, og det samme gjaldt de personer, som havde ansvaret for slottet og dets sikkerhed. Det skulle ikke være vanskeligt at udpege de hofcharger, hvis indehavere måtte komme i første række.

Som led i spareplanen måtte der også gøres et forsøg på at begrænse antallet af de personer, som havde fået tilladelse til at spise ved Rosen (»bouche en cour«). Der måtte kunne udbetales diætpenge, afpasset i størrelse efter ansøgerens rang. Numsen var klar over, at et så radikalt forslag ikke kunne gennemføres fra den ene dag til den anden, og at man måtte respektere rettigheder, som nu engang var tilstået. Han så dog ingen anden udvej for at begrænse udgifterne end ved at stramme tildeling af »bouche en cour«. Faktisk havde ikke mindre end 51 personer opnået dette privilegium. Formodentlig er det dette nærmest revolutionerende forslag, som har fået også boligreglementet til at strande. I hvert fald fik Numsen intet af de to forslag ført ud i livet. Det hindrede ham dog ikke i, hver gang han blev præsenteret for et krav om tildeling af »bouche en cour«, at sørge for, at det blev noteret i hofmarskallatets bøger, at dette skete efter kongens udtrykkelige ønske. Da en nyudnævnt staldmester Otto Brocken-

huus hævdede, at han måtte have krav på dette privilegium, forelagde Numsen straks kongen hans påstand og fik skriftligt bekræftet andragendets rigtighed. Det samme skete, da falkonermester Calmette forelagde et ønske om det samme. Numsen bøjede sig først, da Calmette kunne forelægge en skrivelse fra den tidligere overhofmarskal Schack, dat. 2. april 1784 gående ud på, at kongen havde bevilget ham »bouche en cour« samt bolig på slottet, når det blev muligt. Numsen søgte og fik kongens godkendelse af det gamle løfte 16. nov. 1789. I foråret 1790 meddelte kongen ham mundtligt, at 3 personer fra kronprinsens hofstat skulle nyde privilegiet. Også i dette tilfælde fik Numsen en skriftlig bekræftelse fra kongen, dat. 25. marts 1790.

Personer, som nød »bouche en cour« havde også det privilegium, at de kunne forlange at få maden bragt op fra køkkenet til deres værelser. Det kaldtes »kammerspisning«. Ordningen kunne imidlertid misbruges og blev misbrugt, bl.a. derved at den lakaj, som bragte maden op, også fik maden udleveret, når modtageren var fraværende. På et vist tidspunkt blev det bragt til Numsens vidende, at der indenfor en kort tidsperiode var blevet udleveret henved 200 portioner middagsmad og et mindre antal aftenanretninger. Han dekreterede herefter, at en person, som ønskede kammerspisning, skulle afgive en skriftlig besked til køkkenet den dag, servering på kammeret ønskedes.

En sag, som vedrørte samtlige beboere på slottet, skal endnu omtales. Rentekammeret havde fået den opfattelse, at alle boligbesiddere havde pligt til at betale skat af deres lejligheder, og at disse derfor måtte værdisættes. Numsen rykkede straks ud med en protest, hvori han gjorde gældende, at beboerne havde fået tildelt deres boliger, fordi deres personlige nærværelse på slottet var nødvendig. Selv kunne han nok udrede en eventuel lejlighedsskat på grund af sin betydelige løn, men der var andre, der ikke var i samme lykkelige situation. Protestskrivelsen af 13. januar 1789 viser, at Numsen også var rede til at træde i skranken for sine undergivnes interesser, når han fandt det nødvendigt.

Med nogen forsigtighed kan det anslås, at ca. 220 fuldt beskæftigede personer havde deres daglige arbejde på slottet. Der blev ganske

vist i forbindelse med folketællingen 1787 også udarbejdet en fortegnelse over de hofbetjente, som boede ude i byen, og deres antal anførtes som 352 hovedpersoner, men listen omfatter også medlemmer af kapellet og teatrets personale. Det kan imidlertid fastslås, at en væsentlig del af det menige personale havde deres bolig fordelt på hovedstadens 12 kvarterer. Det betød, at der hver morgen strømmede en stor gruppe mennesker ind ad slottets porte og ved arbejdstids ophør drog hjem igen. Slottet var en af hovedstadens store arbejdspladser.

Samtlige disse personer er optaget i de årlige civilreglementer med angivelse af navn og aflønning. De vigtigste grupper var følgende: Der var 6 fuldmægtige og skrivere med vekslende årsløn, 20 lakajer med en årsløn på 250 rd. og 4 løbere med hver 300 rd., 4 husgerådskarle oppebar 200 rd. hver, 37 arbejdskarle mellem 70 og 80 rd. og 4 schweizere 100 rd. Gruppen af tjenestepiger udgjorde 18, og de var normeret med 35-100 rd., og de 15 særlige vaskepiger havde fra 70-100 rd. Til gruppen af vagtpersonale hørte 8 vægttere og 2 portnere, der aflønnedes med 60-70 rd. Det store køkkenpersonale omfattede ikke mindre end 3 mester- og 3 mundkokke, 7 hjælpekokke og et tilsvarende antal køkkendrenge. I køkkenet beskæftigedes endvidere 2 stegevendere og 1 hønseplukker. Lønningerne til det store køkkenpersonale varierede mellem 30 og 500 rd. Endelig må nævnes en stor gruppe opvartere og taffeldækkere, der normalt oppebar 150 rd. om året. Disse lønsatser for de forskellige grupper skulle vise sig at være meget stabile, uagtet en begyndende prisstigning var ved at sætte ind.

Det var dette personale, som især lagde beslag på Numsens opmærksomhed. Der måtte hvert eneste år regnes med afgang og nybesættelser af stillinger, og det kunne ikke undgås, at der indenfor en så stor skare fandtes brådne kar, som krævede opmærksomhed og eventuel indskriden. Numsen var ganske klar over, at flere af hans undergivne havde store vanskeligheder med økonomisk at klare dagen og vejen, men han tog ikke noget initiativ til at komme de enkelte grupper til undsætning. Dog kunne han godt i særlige tilfælde stille forslag om at yde en midlertidig hjælp. Af sådanne sager foreligger adskil-

lige. Det kan imidlertid også fastslås, at kronprinsen just ikke kan karakteriseres som særlig rundhåndet. Der er flere eksempler på, at en kgl. resolution formindskede størrelsen af den hjælp, Numsen havde bragt i forslag.

Der findes også et eksempel på, at han skulle have sig meget fra-bedt, at man gik uden om ham i forsøg på at forbedre sin stilling. Da han erfarede, at samtlige beskæftigede arbejdskarle havde indsendt et andragende til Finanskollegiet om højere løn, skrev han 22. nov. 1785 et hvast brev til slotsforvalteren, hvori han forlangte at få at vide, hvem der havde taget initiativet til denne henvendelse, og hvorledes de pågældende kunne understå sig til at foretage en sådan handling uden at underrette ham.

Det beløb, som i henhold til civilreglementets indhold var opført til den enkelte medarbejder, var naturligvis det faste grundlag for den pågældendes privatøkonomi. Flere af de underordnede betjente kunne imidlertid regne med andre indtægter. De, der havde bolig på slottet, havde således mulighed for at få tilstået ret til at spise ved de fællesborde, som eksisterede fra gammel tid, og som førte forskellige navne. Nærmere oplysninger herom synes ikke at foreligge. Formentlig i forbindelse med Numsens afgang i foråret 1791 udarbejdedes visse oplysninger om denne særlige bespisning af de på slottet boende hofbetjente. Der eksisterede således et »pagebord«, hvor 28 personer bespistes, »kammerbordet« havde 22 personer til spisning, »damejomfrubordet« 21 og endelig 2 »køkkenborde« med henholdsvis 4 og 38.³ Beboerne i slottet havde yderligere normalt et deputat bestående af lys, vin og øl samt brød og muligvis også brænde.

Andre oppebar drikkepenge. Det gjaldt navnlig det personale, som medvirkede ved tafler og andre hoffestligheder. Pagerne f.eks. oppebar visse indtægter ved at assistere de aftener, hvor der var stillet spilleborde frem. Når en fremmed fyrste havde været på besøg ved hoffet, faldt der ofte et større kontant beløb af, som kammerfoureren som regel fik til opgave at fordele mellem de funktionærer, der havde assisteret ved besøget. Formodentlig har disse afvekslende indtægter været kærkomne. Der er i hvert fald fra senere tid eksempler på, at

når de udeblev, indgav det berørte personale ansøgning om erstatning (se s. 254).

Foruden disse almindelige bestemmelser om vederlag for den store gruppe af hofbetjente, gjaldt der visse særbestemmelser for udvalgte grupper. En af de betydeligste var retten til at modtage liberi. På hofregnskabet fandtes en særlig bevilling til indkøb af liberi, og dette tildeltes de pågældende gratis.

Det påhvilede hofmarskallen at drage omsorg for, at nyt liberi blev bestilt. Såvidt det kan ses, skete dette hvert andet år til nytår. Det var først og fremmest pager, lakajer, løbere og jægere, der var beordret til at bære liberi under tjenesten, men også husgerådskarlene, enkelte arbejdskarle samt schweizere og portnere var iført liberi. Der førtes nøje kontrol med, at leverandøren opfyldte de krav til udførelse, som blev stillet. I sin sidste bestilling, som blev afgivet 9. dec. 1790, ønskede Numsen, at de tidligere leverede liberiers skrålommer skulle afløses af tværlommer, og at der blev anvendt en fornemmere besætning. Ændringerne ville gøre liberierne mere pyntelige, hævdede han.

Fra sine forgængere havde Numsen overtaget en tradition, som også han videreførte. Det havde været skik og brug gennem længere tid, at man ved nytårstid udleverede en del af de betjente, som boede ude i byen, et mindre kvantum brænde fra den kgl. vedhave. Der var tale om en tildeling til den enkelte person på henholdsvis 2, 1 og $\frac{1}{2}$ favn bølgebrænde. Slotsforvalteren havde ansvaret for den rette fordeling.

Endnu en speciel begunstiging var tilstået et mindre antal hofbetjente, som boede ude i byen. De havde tilladelse til at udøve borgerlig næring som spækhøkere, øltappere o.lign., uden at behøve at søge borgerskab. Dog skulle de betale næringsskat. Det var der imidlertid nogle af dem, der havde glemt, og en dag ankom der en skrivelse fra Kancelliet, hvor man gjorde opmærksom på den kgl. resolution af 26. nov. 1757, som pålagde de pågældende hofbetjente at betale næringsskat. Numsen kunne kun pålægge kammerfoureren at minde de

efterladende om deres skyldighed. Formodentlig var det de pågældende hofbetjentes koner, der stod for forretningen.

Indenfor den store gruppe af medarbejdere, som der her er tale om, kunne det ikke undgås, at der hver eneste år opstod ledige stillinger ved afgang af den ene eller den anden grund. Nogen fast aldersgrænse kendtes ikke. En stilling blev normalt først ledig, enten fordi indehaveren afgik ved døden, eller fordi han på grund af sygdom og indtrædende svagelighed blev ude af stand til at vartage sine forretninger. Det kunne forekomme, men sjældent, at man blev nødt til at afskedige en medarbejder.

For en del af stillingerne foregik besættelsen ved, at man meldte sig til hofmarskallen med en ansøgning om at komme i betragtning, hvorefter hofmarskallen udarbejdede en indstilling til kongen, hvori han redegjorde for de forskellige ansøgers personlige forhold. Han kunne enten selv indstille en person til udnævnelse, hvilket som regel blev fulgt, men der er også eksempler på, at han lod kongen vælge mellem ansøgerne. Drejede det sig om besættelse af en normeret stilling med fastsat lønning i henhold til civilreglementet, var kongens resolution på Numsens indstilling tilstrækkelig til at afgøre spørgsmålet. I modsat fald måtte sagen forelægges Finanskollegiet til endelig afgørelse.

Når en ledig stilling skulle besættes, foretrak man som regel en person, der allerede var i kgl. tjeneste. Således blev 1786 et ledigt fuldmægtigembede hos slotsforvalteren på Rosenborg besat med den ekstraordinære pageinformatør Martin Chr. Svendstrup. Samme år skulle skriverstillingen i Sølvkammeret nybesættes, og hertil valgtes lakaj Eichmann. Til den herefter ledigblevne lakajstilling udpegedes kammerherre Gieddes lakaj Lars Winsløv. Ved et andet tilfælde ønskede kongen, at prinsen af Würtembergs betjent skulle komme i betragtning. I løbet af sin embedsperiode bragte Numsen ikke færre end 3 af sine egne betjente i forslag til ansættelse indenfor hofstaten. Også andre højere embedsmænd udnyttede deres indflydelse hos kongen til at skaffe deres private tjenere ansættelse.

Der findes også eksempler på oprykning indenfor den enkelte forvaltning. 16. jan. 1786 døde slotsforvalterens fuldmægtig, og allerede 3 dage efter foreslog Numsen, at fuldmægtigen i Vedhaven Lorenz Møller fik den ledige stilling, og slotsforvalterens skriver blev ny fuldmægtig i Vedhaven. Ledighed blandt det store køkkenpersonale medførte normalt oprykning fra køkkendreng til hjælpekok og videre op i systemet.

Det var ikke altid nødvendigt, at en udnævnelssag skulle forelægges kongen. I mange tilfælde afgjordes sagen af den pågældende underchef, som fandt frem til en egnet kandidat. Muligvis har han mundtlig indhentet akcept hos hofmarskallen. I vaskerierne synes oldfruen at have været frit stillet til at engagere nye vaskepiger. Her fulgte man den regel, at stillingerne blev besat på de normale borgerlige skiftedage 1. maj og 1. november. Det skyldtes blandt andet, at der normalt fandt en betydelig udskiftning sted, da pigerne kun tjente få år og søgte afsked på grund af forestående ægteskab. Denne procedure forudsatte naturligvis, at spørgsmål om løn ikke kom på tale, og at ansøgeren godkendte den reglementerede aflønning.

Afsked fulgte de samme regler som antagelse. Kgl. ansættelse forudsatte afsked ved kgl. resolution, og undercheferne havde mulighed for at afskedige de personer, som de havde antaget. Der skulle da gøre sig særlige forhold gældende, hvis en persons afsked i utide skulle op på hofmarskallens bord.

Som allerede anført, kendte man ingen aldersgrænse. Man vedblev i sin tjeneste, så længe man orkede. Efter lang og tro tjeneste var der mulighed for at få udbetalt pension. Numsen udtrykte sig således om dette 13. sept. 1785, at ingen blev foreslået til pension »uden de gamle og udslæpne eller ved indtruffen skade aldeles uduelige til tjeneste og ude af stand til at tjene noget«. Normal pension var $\frac{1}{3}$ af den på civilreglementet opførte løn for den pågældende. Undtagelsesvis kunne pensionen fastsættes til $\frac{2}{3}$ af lønnen. En eventuel enke havde ingen krav på pension, men hun kunne naturligvis ansøge hofmarskallen om en midlertidig understøttelse enten af hofkassen eller af en af kongens private kasser. Der kunne dog foreligge ansøgninger om ud-

betaling af enkepension. I så tilfælde sendte Numsen ansøgningen til Generalpostamtet med en erklæring om ansøgerinden.

Enkers vanskelige stilling efter mandens død var ikke et problem, som alene ramte hofstatens betjente. Det var aktuelt også for andre ansatte i statens tjeneste.

I 1788 gennemførtes en almindelig lov om enkepension. Statsansatte fik pligt til at sikre deres eventuelle enke ved at gøre indskud i den almindelige enkekasse.[†] Hofmarskallatet fik fra Finanskollegiet et antal skemaer tilsendt med besked om at fordele dem mellem hofbetjentene. Dette resulterede i første omgang i, at Numsen modtog et bønsskrift fra en række lakajer og løbere om fritagelse for at betale indskud. Det havde man ikke råd til, hævdede man. Numsen ville gerne hjælpe sine undergivne og forhørte i Finanskollegiet, hvorledes man ville stille sig, hvis han ansøgte kongen om at tilstå ansøgerne deres anmodning. Under henvisning til forordningens §§ 2 og 7 erklærede Finanskollegiet, at man ikke kunne give hofbetjentene fordele frem for andre. Hvis kongen af sær nåde ville betale indskud til enkekassen eller enkepension af sin egen private kasse, ville man ikke modsætte sig dette. Der var herefter ikke andet at gøre end at fastholde, at betjentene skulle tilmelde sig enkekassen.

Numsen undgik ikke i sin embedsperiode at måtte gennemføre forskellige afskedigelsessager. 1. juni 1785 måtte han indstille løber Kettelsen til afsked på grund af dårlig optræden. En tilstået pension på 150 rd. skulle direkte udbetales hans kone på grund af hans »lidderlighed«, som det hed i den kgl. resolution. Numsen ømmede sig lidt over, at kongen ikke ville tillade, at stillingen blev genbesat. Det lykkedes først fra 1. jan. 1787, og efterfølgeren var en af Numsens egne ansatte ved navn Anthon Darbes. Det viste sig imidlertid at være et noget uheldigt valg. På grund af drukkenskab beordrede Numsen ham hensat i Blåtårn i 14 dage. Da han lovede bod og bedring, fik han lov at fortsætte sin tjeneste.

En anden ubehagelig sag indtraf sidst på året 1786. Der havde været maskebal på Hofteatret, og en lakaj, der stod for opvarthningen ved skænken, var kommet i klammeri med den franske ministers kok.

Hvad der gjorde sagen endnu mere ubehagelig var, at han næste dag opsøgte kokken i den franske gesandtbolig og overfusede ham. Numsen indstillede straks lakajen til afsked, men foreslog dog, at han fik tilladelse til at forespørge Finanskollegiet, om der ikke under henvisning til den pågældendes lange tjeneste kunne tilstås ham pension. Indstillingen var dateret 26. dec. 1786 og viser, at Numsen havde en vis medfølelse med sine undergivne, når der måtte handles, som sket i dette tilfælde.

Endnu en beklagelig afskedssag skal omtales. Efter kongens ønske havde man ansat en person ved navn Frantz Lund som opvarter ved Rosen. Som praksis var, havde Numsen bedt om en skriftlig resolution på udnævnelsen og fået den 2. maj 1786. Det viste sig imidlertid snart, at det ikke var et heldigt valg. Lund, om hvis fortid intet er bekendt, var aldeles uegnet til stillingen. Han var drikkædlig og udeblev ofte ugevis fra sin tjeneste. Numsen bar længe over med ham, formodentlig også fordi hans udnævnelse skyldtes kongen. For at komme hans drukkenskab til livs, sendte Numsen ham en måned i Blåtårn. Venner foranledigede imidlertid, at han allerede slap ud efter 14 dage. Da han omgående faldt tilbage til sit gamle drikkeri, så Numsen ingen anden udvej end at tilråde afsked. Til efterfølger foreslog han en af sin gemalindes betjente. Kongen godkendte afsked og nybesættelse ved resolution 18. marts 1788. Under samme dato foreslog Numsen også, at Lund anbragtes på St. Hans hospital på kongens regning, da dette muligvis kunne føre til, at han blev »et menneske« igen. Ved årets udgang blev han udskrevet, og Numsen spurgte kongen, hvorledes han ønskede hans forhold ordnet, underforstået om Lund stadig skulle modtage det beløb, som hidtil var blevet ham tilstået af kongens private kasse. Resolutionen lød i al sin enkelthed: »Hans gave skalophøre«.

Forseelser behøvede ikke altid at drage afsked til følge. I visse tilfælde kunne man true med afsked. Oldfrue Thura fik således en alvorlig advarsel og besked om at føre bedre tilsyn med den vaskepige, som behandlede kongens private vasketøj. Blev det ikke bedre, måtte pigen afskediges. Det hjalp åbenbart.

Foruden hensættelse i Blåtårn kunne Numsen også idømme bøder. En husgerådskarl havde i forbindelse med en fest i anledning af kongens fødselsdag tilegnet sig nogle vokslys, som han havde fået udleveret til festen i riddersalen. Han fik en bøde på 10 rd., og hvad der måske var mere ubehageligt for ham. Han skulle aflevere sit liberi til slotsforvalteren og holde sig borte fra slottet i 14 dage. Et andet eksempel. En køkkendreng var i 1789 kommet op at slås med en arbejdskarl i køkkenet. Forseelsen takseredes til en bøde på 2 rd. til drengen at indbetale i slottets fattigkasse. Numsen ville åbenbart gerne beholde ham i tjenesten. Arbejdskarlen blev derimod afskediget.

Der var en bestemt gruppe indenfor det store hofpersonale, som især havde Numsens interesse, nemlig de kgl. pager. Fra gammel tid havde man den ordning, at officerskadetter tilbragte de sidste to år af kadettiden som pager ved hoffet, hvorefter de udnævntes til officerer. Deres antal var 12, og hvert år afgik 4 med 200 rd. i aftrædelsespenge. Til at føre opsyn med dem og give dem en vis undervisning, havde man udnævnt en særlig pagehofmester. Pagneres opgave var at deltage i opvartningen ved tafler og andre festligheder.

Under hoffets ophold på Frederiksberg i sommeren 1784 indtraf den beklagelige episode, at en strid mellem to kadetter blev afgjort med næveslag. Numsen kaldte straks pagehofmester Bjerregaard for sig og foreholdt ham hans pligt til at føre opsyn med de unge mennesker. Bjerregaard svarede, at skulle han holde bestandigt tilsyn, ville han ikke have nogen tid til sig selv. Han søgte derfor om afsked, hvilket tilstodes ham 19. juli 1784. Indtil videre overdroges tilsynet med kadetterne en af underofficererne ved kadetkorpset.

Numsen ønskede at benytte lejligheden til at få gennemført en nyordning af den hidtidige pagetjeneste. Pagerne skulle i fremtiden ikke rekrutteres fra kadetkorpset, og ved at give dem en længere tjeneste ved hoffet og en mere omfattende undervisning skulle der skabes mulighed for, at de også kunne indgå i den civile administrations tjeneste. I løbet af sommeren 1785 fik han forslaget udarbejdet, og 22 aug. 1785 bemyndigedes han til at meddele Generalitets- og kommis-

sariatskollegiet, at der fra nytår 1786 ikke mere skulle udpeges kadetter til pagetjeneste. Da nyordningen ville kræve øgede udgifter, måtte sagen forelægges Finanskollegiet til udtalelse. 25. okt. 1785 var kollegiet klar med sin indstilling, og 2. nov. 1785 faldt den kgl. resolution.⁵ Nyordningen kunne træde i kraft fra 1. jan. 1786.

Numsen benyttede sommeren til at finde frem til en egnet kandidat til den vigtige stilling som fremtidig pagehofmester. Han havde ikke haft held med sig, førend han ved en samtale med konfessionarius Bastholm havde erfaret, at denne ville være villig til at påtage sig opgaven. Numsen var begejstret, men forslaget faldt ikke i god jord på højeste sted. Da han forelagde kongen forslaget, lød resolutionen 22. aug. 1785: »Udsættes indtil videre«. Faktisk lykkedes det aldrig at finde en egnet kandidat til denne post.

Efter nyordningen skulle der for fremtiden til pager antages 9 drenge af adelig familie i alderen 10-12 år, og de skulle forblive i tjeneste, indtil de var fyldt 18-20 år. Familien kunne ansøge kongen om en søns antagelse. Undervisningen ved hoffet skulle ledes af en pagehofmester, bistået af et antal informatorer. Der skulle undervises i teologi (formodentlig kristendomskundskab), regning, skrivning, filosofi, historie og geografi, flere sprog, såvel levende som døde, de skønne videnskaber, tegning, dans, fægtning og ridning. Pagerne skulle holdes til orden, også i økonomi og sædelighed, og der skulle føres en protokol over deres flid og opførsel, som regelmæssigt skulle forelægges hofmarskallen. For at forberede pagerne til en kommende civil tjeneste indenfor administrationen, skulle der sikres dem to års ophold på Sorø akademi efter deres afgang fra hoffet. Opnåedes der gode resultater her, skulle der være mulighed for, at de med kgl. understøttelse kunne foretage en to-årig uddannelsesrejse i udlandet. Man må sige, at forslaget sigtede højt.

Forslaget indeholdt endvidere en bestemmelse om, at de antagne 9 pager skulle oppebære 140 rd. i årligt vederlag med pligt til at følge undervisningen og deltage i opvartningen. Man regnede stadig med udnævnelse af en pagehofmester, som skulle tilbydes 6-800 rd., foruden 2 informatorer med 300 rd. hver i løn. Til bøger og materialer

ønskedes en fast bevilling på 500 rd., eventuelt med et mindre tillæg. Desuden skulle der udnævnes 3 tjenere til pagernes opvartning. Både pager og deres lærere skulle anvises bolig på slottet, fri spisning og liberi.

Man kan undre sig lidt over, at Numsen havde fået kongens og måske særlig kronprinsens tilslutning til at gå videre med dette forslag. Finanskollegiet havde også sine betænkeligheder. Selv om man i princippet gav tilslutning til forslaget, ville man kun binde sig til at afholde de udgifter, som var forbundet med pagernes ophold ved slottet. Længere ville man ikke gå, da det kunne medføre store udgifter for det offentlige. Mon ikke Numsen alligevel har været ganske godt tilfreds. »Kommer tid, kommer råd«. Udgifterne til ophold på Sorø akademi og udlandsrejserne lå jo år fremme.

Endnu en lille sag i forbindelse med nyordningen havde Numsen fået bragt i orden. 31. dec. 1785 tilsendte han kammerfoureren et udarbejdet reglement for en fremtidig gangkone hos pagerne.⁶ En gennemgang af dets indhold kaster et ganske interessant lys over tilværelsen på det gamle residensslot, som man ellers kun har ganske sparsomme oplysninger om.

For det første overlodes det Thueseng at finde en egnet kandidat til posten. Det måtte absolut være en gammel kone, hævdede Numsen. Behøvede hun hjælp, måtte hun på ingen måde benytte et ungt fruentimmer. De unge pager måtte ikke bringes i fristelse. Det var hendes opgave at tænde op i alle kakkelovnene om morgenen kl. 5½, og når pagerne var til middag og til taffelopvartning, skulle hun gøre rent i alle kamre, rede senge og udføre, hvad der iøvrigt var nødvendigt. For enden af gangen ved trappen (formodentlig på den såkaldte mezzaninetage) skulle der stå et kar, hvor alt vand, som pagerne brugte til at vaske sig i, kunne henkastes, og hun skulle sørge for, at det blev tømt morgen og middag. Hun skulle iøvrigt følge informatorernes anvisninger og navnlig omgås ilden i kaminen i underste etage med varsomhed og kun lade den brænde, så længe det var nødvendigt f.eks. til the- og kaffekogning til informatorerne. Stillingen som gangkone blev besat med den 45-årige Ingeborg Tørslev.

Det var en stiltiende forudsætning, at samtlige medlemmer af det personale, som var tilknyttet pageinstitutionen, var ugifte. Da arveprinsens pagehofmester gerne ville knyttes til den nye institution og i den forbindelse ansøgte om tilladelse til, at han måtte modtage sin kone i de ham tildelte værelser i ridebanefløj, frarådede Numsen hans ansættelse, bl.a. med den begrundelse, at der kunne komme børn i familien, og at dette kunne medføre antagelse af ung pige i huset, hvilket kunne medføre en trussel mod de unge pagers sædelighed. Numsen fik derfor kongen til ved resolution 16. febr. 1786 at afslå ansættelsen.

Som omtalt lykkedes det ikke Numsen at finde en egnet kandidat til stillingen som pagehofmester. Derimod meddeler Hof- og statskalenderen, at der straks blev antaget to informatorer, nemlig Ole Johan Samsøe og Chr. Hornemann. Fra 1790 kendes også en 3. informator ved navn Eiler Munthe, alle var det indsigtsfulde folk. I de første år nøjedes man med at have 9 pager, men i slutningen af Numsens embedsperiode var man atter oppe på det traditionelle antal af 12.

Den nye pageordning må absolut karakteriseres som en original idé, som peger fremad. Dens levetid blev dog kun kort, idet den ikke overlevede sin ophavsmands afgang fra embedet.

Numsen var ny i tjenesten, da han konfronteredes med et problem, som han gennem hele sin funktionstid ved flere lejligheder skulle komme til at tage stilling til, nemlig trussel om arrest og eksekution i en undergivens bo som følge af udebleven betaling af skyldigt beløb.

I sommeren 1784 beklagede kantor Lund sig over, at en af Københavns rodemestre havde truet ham med udpantning for skat. Numsen bad 5. juli 1784 magistraten om at se på sagen, og han protesterede mod, at man havde truet en af hans undergivne. Havde klageren uret, skulle han nok som hans chef vide at bringe ham til at opfylde sine forpligtelser, »ligesom det er min pligt at tage ham i forsvaret, når han fornærmes eller på en uhøflig måde beegnes«. Det var tydelige ord og kan vel betragtes som en klar tilkendegivelse af, hvor-

ledes han betragtede sin stilling som personalechef. Selve skattesagen endte tilfredsstillende for kantor Lund.

Godt et års tid senere opstod en ny sag, som foranledigede ham til at anmode Kancelliet om at få fastlagt bestemte regler for, hvornår man kunne skride til udpantning hos en hofbetjent. Anledningen var følgende:

Fogedretten var en dag mødt op hos en staldbetjent for at pante ham, og den pågældende havde søgt beskyttelse i de kgl. stalde. Numsen protesterede og gjorde opmærksom på, at det aldrig havde været tilladt at angribe nogen person med arrest indenfor de kgl. bygninger. En nærmere præcision af betingelserne for udpantning var åbenbart nødvendig. Henvendelsen gav anledning til, at Kancelliet meddelte Hof- og stadsretten 10. marts 1786, at der ikke måtte foretages arrest på person eller effekter hos en, der forestod et kgl. embede eller tjente ved kongens hof, førend der var sket henvendelse til den pågældendes chef, og denne havde indhentet kongens tilladelse til eksekutionen.⁷

En gennemgang af Numsens korrespondance viser, at det ikke var så sjældent, at han måtte tage stilling til et krav om at gøre udlæg hos en forgældet hofbetjent. Som regel nøjedes han med at foreslå udlæg i ejendele, men ikke i person og heller ikke i liberi, da dette ville hindre den pågældende i at udføre sit daglige arbejde. Man forstår hofmarskallens synspunkt.

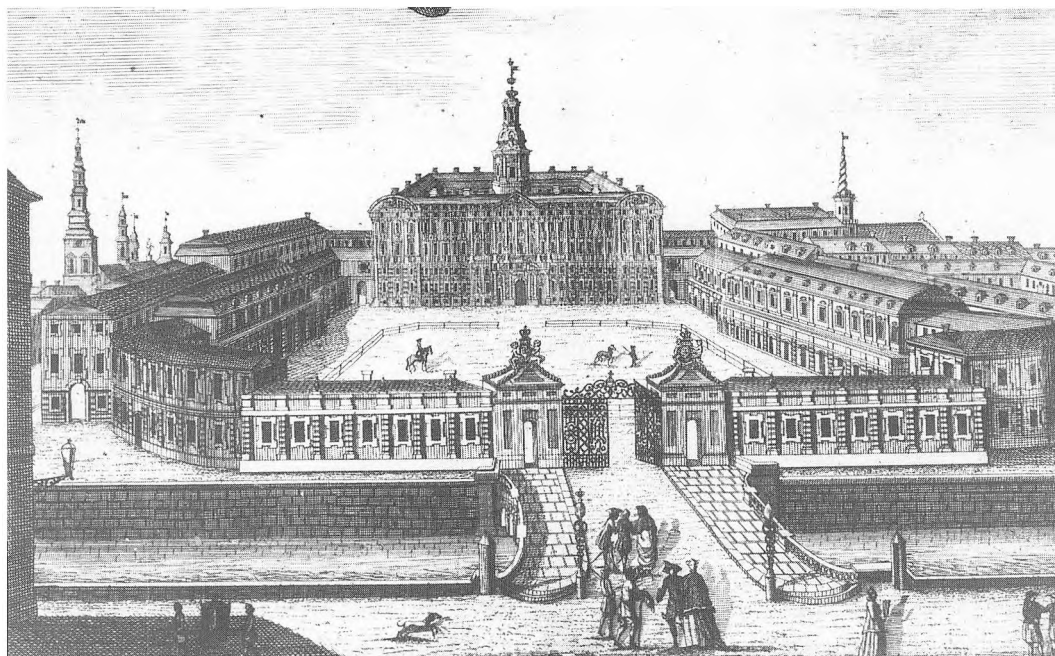
26. maj 1786 beordredes kammerfoureren til at kalde lakaj Jens Gram for sig og befale ham at finde en ordning med sine kreditorer, da man ellers ville gøre indstilling om eksekution. Numsen fandt samtidig anledning til at påtale, at Gram havde lejet en alt for dyr lejlighed og ovenikøbet engageret en tjener til sin opvartning. Formaningen hjalp ikke, og 19. juni 1786 fik Grams kreditorer tilladelse til »på lovlig måde ... at belægge hans person med arrest«. Det var sjældent, at man gik så striks til værks, men Grams økonomiske vidtløftighed har utvivlsomt forarget hans chef. Endnu 21. juli 1790 foreligger et tilfælde, hvor det fandtes nødvendigt at angribe en forgældet lakajs person.

En gennemgang af Numsens talrige forestillinger og skrivelser i personalesager viser, at han tog denne side af sin administration alvorlig. Hans indstillinger til kongen er gennemgående meget udførlige, og hvor en undergIVEN var kommet i vanskeligheder, især på grund af anstrengt økonomi, søgte han som regel at komme til undsætning. Det hændte af og til, at kongen var mindre positivt indstillet overfor hans forslag i sådanne sager. Iøvrigt må det fastslås, at han kunne regne med at få sine forslag gennemført. Der er også flere eksempler på, at han var rede til at træde i skranken, når det var hans opfattelse, at andre myndigheder gik hans undergivne for nær. Modsat veg han ikke tilbage fra at uddele kritik og formaninger, når han mødte for sømmelighed i tjenesten, og han kunne også optræde med fasthed og strenghed, når det var nødvendigt.

Nusmen indledte sin virksomhed med at samle al magten i sin hånd. Han alene skulle besidde retten til at forelægge embedets sager for kongen. Hofmarskallatet adskilte sig herved fra den almindelige kollektive ordning, som fandtes inderfor de fleste centrale administrationsgrene. Embedets kontor – kaldet Hofstuen – fik personale-mæssigt en udbygning, som svarede til denne ordning. Med hensyn til størrelsen af personalet skete ingen væsentlige ændringer. I Numsens syvårige funktionsperiode opretholdtes det fra forgængeren overtagne administrative apparat, således som det var organiseret under en række underchefer. Kun mindre forskydninger i antallet af ansatte fandt sted indenfor den enkelte afdeling. På et enkelt punkt betød hans indsats en virkelig fornyelse, nemlig med hensyn til pageinstitutionen, men det skulle vise sig at være en døgnflue.

Slotsadministrator

Ved siden af de mange personaleanliggender, som beskæftigede overhofmarskallen, måtte han også tage stilling til adskillige sager vedr. de kgl. slotte. I første række stod her de egentlige residensslotte Christiansborg og Frederiksberg, men der var også andre slotte i hoved-

Christiansborg slot set fra nuværende Frederiksholms kanal. I forgrunden Marmorbroen og Ridebaneanlægget. Slottets hovedfløj kronedes af et højt tårn. I denne fløj lå den pompose riddersal med vinduer ud mod Ridebanen. Når fremmede gesandter skulle modtages, kom de kørende over Marmorbroen og steg af i porten under tårnet.

staden og endnu flere i provinsen. Residenslottene dannede rammen om herskabernes dagligdag vinter og sommer, medens de andre slotte først og fremmest skulle stå til rådighed, hvis man fik brug for dem under rejser. Der var også slotte, hvis tilhørende haver leverede varer til den daglige husholdning og derfor havde særlige krav på opmærksomhed.

Christiansborg slot var kongens officielle vinterresidens. Således havde det været fra den dag, Christian VI og gemalinde 1740 holdt deres

indtog på slottet. Fra balkonen mod Holmens kanal var såvel Frederik V som Christian VII blevet proklameret som konge. På slottet boede endvidere kongens to børn og arveprinsen med familie. Enkedronning Juliane Marie havde også gemakker på slottet, selv om hun efter 1784 kun kom på kortere besøg. Da prinsesse Louise Augusta blev gift med hertugen af Augustenborg, og kronprinsen ægtede prinsesse Marie af Hessen-Kassel, fik de to ægtepar ligeledes fast bolig på Christiansborg.

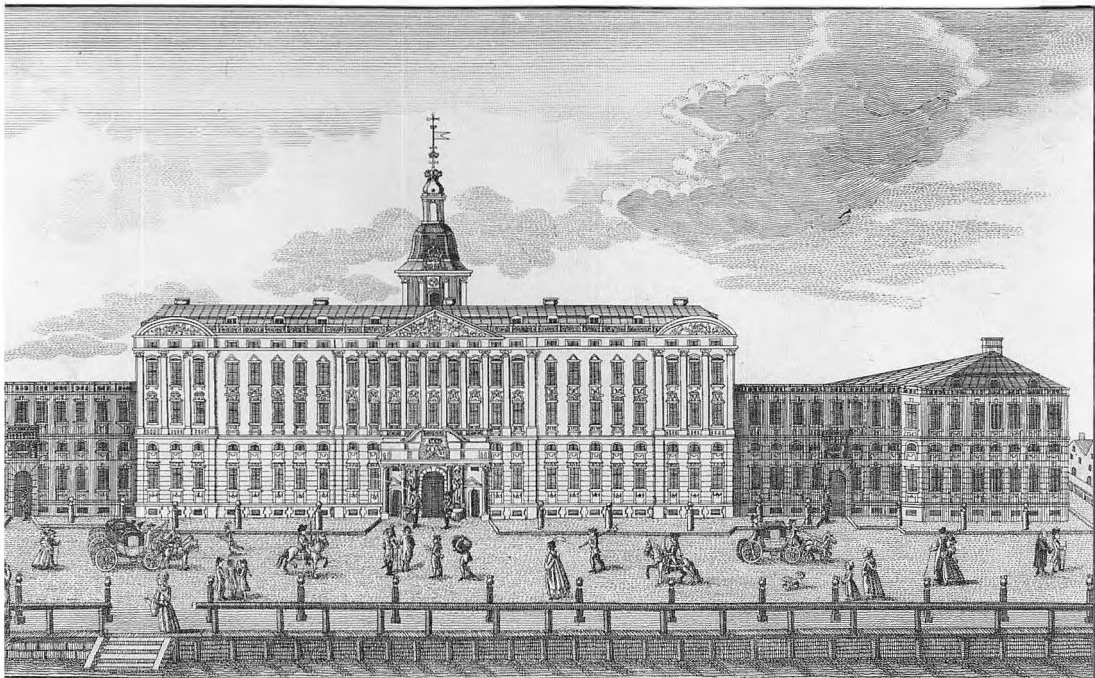
Der skal ikke her gives en detaljeret skildring af slottet og dets bygningshistorie. Herom findes allerede en nok så fyldig litteratur.¹ Kun så meget skal skitseres, som er nødvendigt for at kunne følge Numsen på hans vej som øverste slotsadministrator.

Christiansborg slot var et pompøst bygningsværk bestående af 4 lige høje fløje, som omsluttede en lukket, omtrent kvadratisk slotsgård. Den oprindelige plan var skabt af arkitekten Elias Häuser, og senere havde arkitekterne Laurids de Thurah og Nic. Eigtved fuldendt arbejdet. En række fremragende kunstnere havde bidraget til den indre udsmykning.

Riddersalen var først blevet færdig 1766, og endnu i Numsens embedsperiode arbejdede kunstmaleren Nic. Abildgaard med nye malerier til riddersalen.²

Der var to indgange til slottet og den indre slotsgård. Man kunne enten benytte porten ud mod Slotspladsen og Holmens kanal eller køre over Marmorbroen og Ridebanen og gennem porten i sydfløjen. Den sidste, som betragtedes som hovedindgangen, gav plads for den militære vagt, og det var i denne port, fremmede gesandter steg af, når de søgte audiens. Denne fløj prydedes af et højt, kobberdækket tårn.

I den oprindelige plan var forudset to hovedtrapper, placeret midt i øst- og vestfløjen og benævnt konge- og dronningetrappen. Den førstnævnte blev aldrig opført, og de kgl. herskaber benyttede normalt dronningetrappen. Alle fire fløje var beklædt med et svært kobbertag, som dækkede over et enormt stort samlet loftsrum, som bl.a. anvendtes til tømmeroplæg.

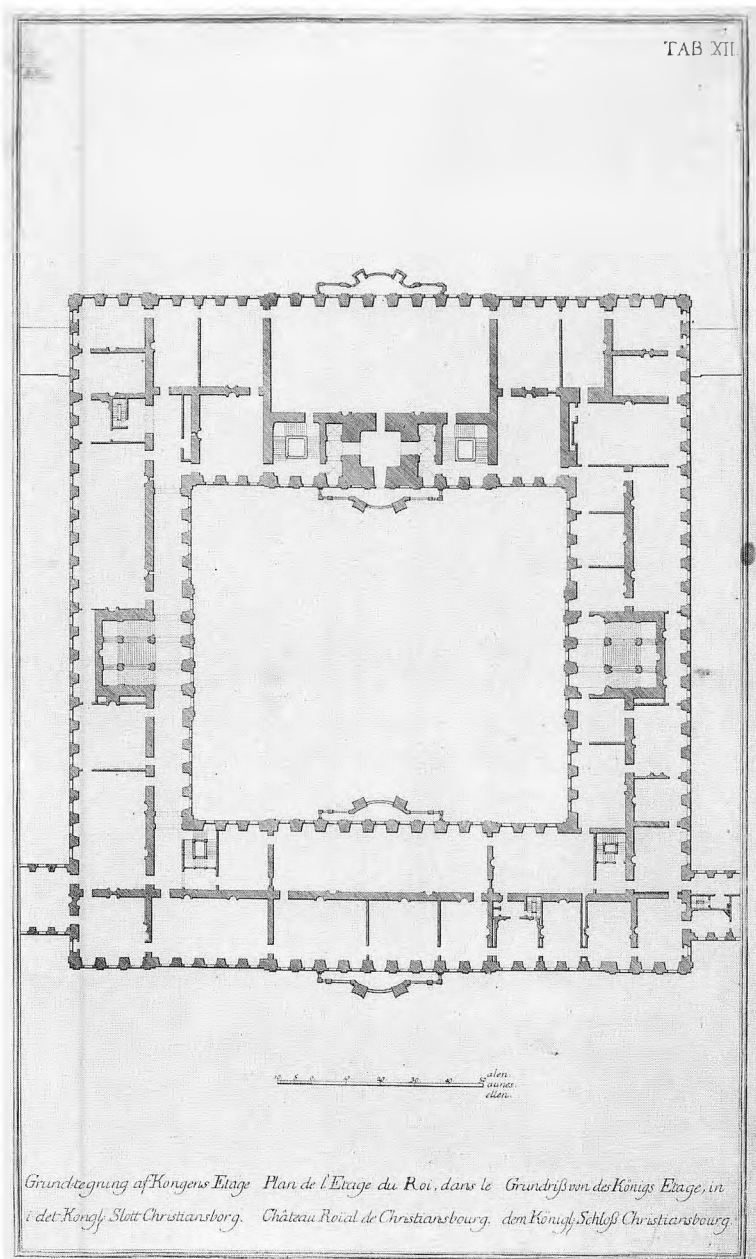

Christiansborg slot set fra Slotspladsen ud mod kanalen. Gennem den lave bygning til venstre kom man over til Kancellibygningen (den røde bygning), gennem den tilsvarende til højre til Slotskirken. De fleste af kongens gemakker vendte ud mod Slotspladsen, og fra balkonen over slotsporten fandt proklamationen af en ny konge sted.

Under hele slottet fandtes en høj kælder, hvor man havde installeret det kgl. køkken, Vinkælderen og Sølvkammeret. Formodentlig har den også givet bolig for en del af det personale, som arbejdede i disse afdelinger. Der var også andre magasiner i kælderetagen og desuden sikrede rum for Zahlkammerets og Partikulærkassens kontante pengebeholdning.

Slottets stueetage, kaldet »dameetagen«, rummede først og fremmest boliger for de højest placerede hoffolk. Her havde overhofmar-

Numsen som hofmarskal

skallen sin officielle bolig. Oven over fandtes en lavere etage, som formodentlig har givet bolig for en stor del af det opvartende personale.

Herefter fulgte slottets hovedetage, kaldet »kongeeetagen«, med den regerende konges og dronnings officielle og private gemakker. Da der i Numsens tid ikke eksisterede nogen regerende dronning, havde kronprinsen overtaget sin moders gemakker i kongeeetagens vestfløj. Over kongeeetagen fandtes endnu en fornem etage. Den havde så nogenlunde samme rumfordeling som kongeeetagen og benævntes »kronprinseetagen«. Her residerede enkedronningen og hendes søn, og her fik det augustenborgske ægtepar deres vinterbolig. Over denne etage fandtes endnu en lav mezzaninetage, beboet af resten af det opvartende personale.³

Kongeeetagen rummede foruden kongeparrets rent private gemakker en række repræsentative sale, der anvendtes ved det officielle middagstaffel og andre større festligheder ved hoffet. Det var navnlig her, at Numsen havde sit daglige gøremål, og det vil være naturligt nærmere at beskrive etagens indretning.

I østfløjen ud mod Kunstkammeret (den nuværende Folketingsgård) lå højesteretssalen med tilsluttende værelser for justitiarius og advokater.⁴ Engang om året tog kongen plads på tronstolen i denne

Grundplan af kongeslottets såkaldte »kongeeetage«. Øverst på planen ses fløjen ud mod Ridebanen med riddersalen. Til venstre ud mod den gamle Biblioteksbygning og Kunstkammeret (nuv. Rigsarkiv) lå højesteretssalen og den lange højesteretsgang. Herefter fulgte kongens særlige gemakker hen til hjørnet mod Kancellibygningen og videre langs Slotspladsen. Rækken af gemakker endte med kongens sovegemak, som stødte direkte op til dronningens. I slotspladsfløjen og med vinduer mod slotsgården lå den daglige festsal, kaldet Appartementssalen. Gemakkerne i fløjen til højre i billedet var reserveret den regerende dronning og benyttedes i denne periode af kronprinsen og fra 1790 også af kronprinsesse Marie. I denne fløj var installeret slottets hovedtrappe, kaldet Dronningetrappen.

sal og ledede formelt det første retsmøde i det nye højesteretsår. Herefter fulgte den regerende konges bolig dels med vinduer ud mod Kunstammeret dels mod Slotspladsen. Skulle man have foretræde for kongen, steg man op til kongeetagen ad trappen i sydfløjen og passerede gennem højesteretsgangen, som havde vinduer ud mod slotsgården, og gennem forskellige sale og gemakker, inden man nåede audiensgemakket. Nærmest højesteretssalen lå gardersalen, og derefter gik man igennem drabantsalen og ind i lakajgemakket, som lå i hjørnet ud mod Slotspladsen. Fra lakajgemakket var der adgang til den mellembbygning (Zahlkammerporten), som forbandt slottet med kancellibygningen. Her havde man i årene 1762-64 indrettet det kgl. Malerigalleri, som i Numsens embedsperiode blev anvendt ved særlige festligheder indenfor kongefamilien.⁵ Fra lakajgemakket kunne man fortsætte gennem en række gemakker med vinduer mod Slotspladsen. Man passerede således det meget store gemak kaldet »Andet forgemak« og kom derfra ind i det mindre forgemak, hvorfra man endelig nåede det allerhelligste, nemlig kongens audiensgemak, hvor gesandten mødtes med Majestæten. Det var fra dette gemak, at man havde adgang til balkonen ud mod Slotspladsen. Fortsatte man sin videre gang, passerede man det lokale, hvor der holdtes statsråd, og herefter fulgte kongens helt private gemakker, bl.a. kongens sovegemak. Til den regerende konges disposition hørte desuden med vinduer ud mod den indre slotsgård to store lokaler, kaldet Eremitagen og Appartementssalen.

Den regerende dronnings gemakker lå i slottets vestfløj, og her residerede kronprins Frederik med gemalinde. Det var i denne fløj, at Dronningetrappen var indrettet, hvilket medførte, at fløjen ligesom var delt i to afdelinger og forbundet med en smal mellemgang. I denne fløjs nordligste del lå dronningens sovegemak, umiddelbart op mod kongens sovegemak, og fra denne afdeling havde man en bekvem adgang over til Slotskirken. I den sydlige del af denne fløj var det fornemste lokale det såkaldte »Hvide gemak«. Det var her, at dronning Caroline Mathilde havde indbudt sine venner til taffel inden det skæbnesvangre maskebal i 1772.

Fra dronningefløjen kom herskaberne gennem forskellige mindre gemakker ind i slottets fornemste lokale, nemlig riddersalen, hvis vinduer alle vendte ud mod Ridebanen. Riddersalen gik gennem to etager og var forsynet med en søjlebåren balkon, som tillod tilskuere at overvære de strålende festligheder i salen.

Til slottet – og opført samtidig med dette – hørte det såkaldte »Ridebaneanlæg« bestående af bygninger i forskellig højde og bredde og med en overdækket buegang ud mod selve Ridebanen. De to bygningsfløje endte i to pavilloner, forbundet med en gitterport, som man måtte køre igennem, når man havde passeret Marmorbroen. I stueetagen var indrettet de kgl. stalde, og i østfløjen fandtes oprindeligt på 1. sal det såkaldte »Geschirkammer« (seletøjskammeret). I den tilsvarende høje bygning mod vest lå Ridehuset med indbygget kongeloge, hvor der kunne afholdes rideopvisninger, de såkaldte karruseller. Den teaterinteresserede Christian VII tog 1766 initiativet til oprettelsen af et særligt Hofteater.⁶ Det eneste sted i det vældige slotskompleks, hvor man kunne finde plads til et sådant, var Geschirkammeret. Det blev overdraget arkitekten N-H. Jardin at indrette dette teater. Tilskuerpladsen lå nærmest hovedslottet, og en særlig kongeloge var anbragt umiddelbart op til scenen. Ved hjælp af en sindrig mekanisme kunne tilskuerrummets gulv bringes i plan med scenens, således at man kunne skabe et fornemt balrum. Christian VII har ved flere lejligheder personlig optrådt på Hofteatrets scene.

Det var dette vældige slotskompleks, som var Numsens daglige arbejdsplads, og hvis ve og vel han måtte interessere sig for. Det gjaldt både selve bygningerne og de mange kostbarheder. Han var dog ikke enerådende. Som andre offentlige bygninger var også slottet henlagt under Rentekammerets myndighed, navnlig med hensyn til alt, hvad der vedrørte istandsættelser og nyanskaffelser. Hofmarskallatets korrespondanceprotokoller indeholder et betydeligt materiale til belysning af Numsens anstrengelser for at opnå de fornødne bevillinger til dette og de andre slottes fornødenheder.

Siden 1782 fandtes under Rentekammeret et særligt kontor kaldet »Bygningskontoret«. I dette forberedtes alle vigtigere bygningssager

til forelæggelse, godkendelse og endelig ekspedition gennem kammeret. De mere rutinemæssige sager behandlede af den såkaldte »Bygningsadministration«. ⁷ Den arkitekt, som Numsen i første række forhandlede med, var hofbygmester og professor C. F. Harsdorff, der havde fået sin uddannelse i Paris. Han blev 1770 udnævnt til hofbygmester og førte fra 1781 titel af 1. hofbygmester. Indtil videre tilfaldt der ham ingen større bygningsopgaver i forbindelse med hofbet. Det blev kun til mindre vedligeholdelsesarbejder. Således viderebragte Numsen 17. juni 1784 et ønske fra kronprinsen om, at loftet i hans audiensgemak måtte blive sat istand, og 10. sept. 1785 fulgte et andet ønske om reparation af gangen, som førte over til kirken. Ved resolution 1. sept. 1784 bad kongen om at få nyt betræk på møblerne i det såkaldte grønne gemak, og at der blev indkøbt nogle engelske karikaturtegninger til ophængning i gemakket. Dette ønske befordrede Numsen også videre til Rentekammeret. Det samme gjaldt en bekymret faders krav om, at der måtte blive opsat dobbeltvinduer i den lille prinsesses sovegemak. Arveprinsens lille datter var alvorlig syg. Den lille prinsesse døde kort efter (se s. 90 og 96f.). I forbindelse med såvel Louise Augustas som kronprinsens bryllupper henholdsvis 1786 og 1790 måtte Numsen også anmode Rentekammeret om at få foretaget de nødvendige istandsættelser af de gemakker, som skulle stilles til disposition for de to par.

Også slottets kostbare inventar måtte han tage sig af, og flere skrivelser til Rentekammeret vidner om, at han fandt forholdene yderst utilfredsstillende. Således skrev han 30. okt. 1785, at en almindelig fornyelse af møblerne på såvel Christiansborg som Frederiksberg var nødvendig. Det var ham derfor en stor tilfredsstillelse, at Rentekammeret kunne meddele, at en resolution 23. nov. 1785 fra 1. jan. 1786 havde godkendt en bevilling på 6.000 rd. til fornyelse af de to slottes inventar, og at besparede beløb i et år kunne videreføres til det næste. Derimod ville man ikke godkende, at indtægten ved salg efter offentlig auktion af ubrugeligt inventar ligeledes kunne stilles til hans disposition. I en længere redegørelse til kongen 28. maj 1788 om inventarbevillingen understregede Numsen, at det var ham alene, der

kunne disponere over bevillingen. Ingen af de andre slotsforvaltere havde ret hertil. Han oplyste ved samme lejlighed, at han i den sidste tid havde anvendt en betydelig del af bevillingen til indkøb af lysekroner til de kgl. gemakker, da det hidtil havde været nødvendigt at leje lysekroner i dyre domme, når der skulle holdes større fester. Indkøb af nødvendigt inventar til prinsesse Louise Augustas gemakker i forbindelse med hendes bryllup til et samlet beløb af 18.264 rd. var på Numsens indstilling af 28. juli 1786 afholdt af Partikulærkassen. Han var iøvrigt meget nøjeregnende med hensyn til, at hans undergivne ikke kasserede inventargenstande, uden at han i forvejen havde godkendt det. Der skulle være orden i alle forhold.

Det hørte til Numsens embedspligter at sørge for, at uvedkommende ikke fik adgang til slottets mange gange og trapper. Trods militær vagt og adskillige portnere og schweizere måtte han 1. nov. 1788 konstatere, at der stadig foregik adskillige uordener. Mange fattige mennesker og løsgængere skaffede sig adgang ved at foregive, at de havde ærinde til Chatolkassen og andre kgl. kasser, som udbetalte understøttelser. Disse var installeret forskellige steder på slottet, og denne trafik medførte både »urenlighed og stank«, hævdede han. Der kunne også forekomme tyverier fra de forskellige gemakker. Han ønskede derfor nedsat en kommission bestående af slotsforvalter Blechingberg og hofskriver Hansen samt de to fourerer for at få udarbejdet de fornødne forholdsregler. I en skrivelse af 1. maj 1788 bad han dem bl.a. overveje, om det skulle være muligt at få samlet de mange udbetalingskasser på et sted i nærheden af Zahlkammeret, således at man kunne undgå en almindelig løben omkring. Han foreslog også, at man muligvis kunne ansætte nogle flere personer udenfor hofstaten til at feje gange og trapper. Man havde nemlig antaget nogle fattige personer til sådant arbejde og tilsyneladende lønnet dem af aske-regnskabet. Man kunne måske også ansætte nogle officielle opsynsbetjente, hvis opgave udelukkende skulle være at patrouillere trapper og gange og bortvise påtrufne uvedkommende. Endelig burde man nok skærpe kontrollen med udlevering af nøgler til slottets forskellige porte. Numsen optog også kontakt med byens politimester, og man

blev enige om, at de københavnske vægtere skulle have tilladelse til at holde Ridebaneanlæggets buegange under kontrol og arrestere eventuelle betlere, der opererede her. Det var dog en udtrykkelig forudsætning, at vægterne ikke udstrakte deres ronderinger til den indre slotsgård. Her måtte de ikke komme. 30. sept. 1789 godkendte kongen det forslag til reglement, som Numsen havde fået udarbejdet i samarbejde med politimesteren. Trods alle bestræbelser viste det sig vanskeligt at holde alle uvedkommende borte fra slottets enemærker. Så sent som 19. marts 1791 måtte Numsen meddele politimesteren, at man havde pågrebet en kvinde på en af slottets etager i færd med at begå tyveri.

Foruden residensslottet hørte også *Palæet i Kalleboderne* under Numsens myndighed. Palæet anvendtes først og fremmest som en nødvendig reserve til Christiansborg med hensyn til bolig for medlemmer af hofstaten.

Palæet var blevet opført som residens for kronprins Christian (VI) efter tegninger af arkitekt J. C. Krieger og ombygget af arkitekt Nic. Eigtved 1742-45.⁸ Det fremstod herefter som et fornemt trefløjet bygningsværk, som åbnede sig ud mod Christiansborg. Hovedfløjen mod syd rummede bl.a. Palæets riddersal, og op til denne fløj strakte et haveanlæg sig i retning mod Vestervold. Frederik V havde som kronprins resideret her, og efter at han som konge var rykket ind på Christiansborg 1746, benyttedes Palæet hovedsagelig som bolig for fyrstelige personer. Således havde landgreve Carl af Hessen efter sit ægteskab med kongens datter Louise haft bolig her indtil 1767. Senere havde flere høje embedsmænd fået anvist bolig i Palæet. Da Numsen udnævntes til hofmarskal, boede således den styrtede gehejmemestatsminister Ove Høegh-Guldberg i en fornem lejlighed, indrettet 1777 af arkitekt Harsdorff, hvilken han fraflyttede efter sin udnævnelse til stiftamtmand i Århus. Af fornemme beboere på Numsens tid kan nævnes chefen for fodgarden prins Frederik Wilhelm af Württemberg-Stuttgart, kongens livlæge professor Berger samt dennes svigersøn teaterdirektør Warnstedt. De to unge augustenburgske

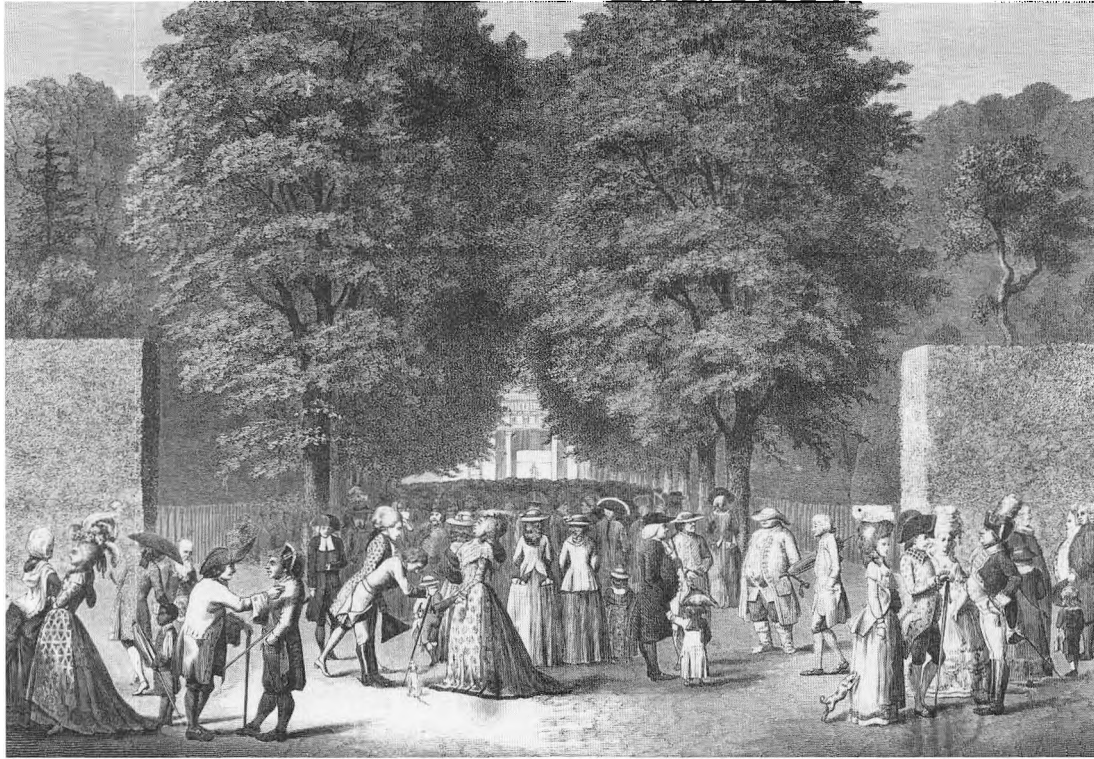
Palæet i Kalleboderne var blevet ombygget 1742-45 til brug for kronprins Frederik (V) af arkitekt Nic. Eigtved. Senere anvendtes Palæet som bolig for forskellige kongelige og fyrstelige personer samt højere embedsmænd. Efter slotsbranden blev Palæets gamle riddersal stillet til disposition for Højesteret til brug for de daglige retsmøder.

prinser fik også anvist bolig her. Desuden havde flere kunstnere lejlighed i Palæet, f.eks. professor Abildgaard, historiemaleren Niels J. Lund og arkitekten Peter Meyn. I henhold til folketællingen fra 1787 boede 22 familier eller enkeltpersoner med en samlet husstand på ca. 100 personer i Palæet. Det tilkom alene Numsen at gøre indstilling til kongen, om hvem der skulle nyde dette privilegium. Medens resi-

dens slottets beboere foruden bolig oppebar bl.a. brænde og lys, var dette ikke tilfældet med Palæets beboere. Numsen kæmpede med at stå vagt om denne ordening, men kunne ikke altid hindre, at enkeltpersoner søgte at opnå et kongeligt tilsagn. Som regel lykkedes det ham at ændre beslutningen til en erstatning i rede penge eller levering af brænde og lys een gang om året.⁹

Fra tidligere tid havde man ligeledes åbnet mulighed for, at forskellige selskaber med kongeligt prædikat kunne få lokaler i Palæet. Det drejede sig om Videnskabernes Selskab, stiftet 1742, og Landhusholdningsselskabet, oprettet 1769. I Numsens tid kom hertil det Naturhistoriske Selskab fra 1789. De omtalte selskaber holdt deres møder på Palæet og havde endvidere installeret sig med kontorer og arkiv. Det Naturhistoriske Selskab havde endvidere fået overdraget en del af palæhaven. I Numsens embedsperiode fungerede Ulrich A. Cassius som palæforvalter. Han var ugift og Numsens kontaktperson på stedet.

Det er også klart, at *Rosenborg slot* måtte høre under Numsens domæne.¹⁰ Ganske vist var de tider forlængst forbi, hvor slottet anvendtes som residens, men det var stadig et yndet mål for hoffet, navnlig afholdt man fra tid til anden baller i riddersalen, især om sommeren. På slottet opbevarede endvidere store samlinger af kostbarheder, der gennem tiderne havde været i kongehusets besiddelse, blandt disse først og fremmest kronregalierne. Når et barn af kongeslægten skulle døbes, hentede Numsen personlig det gulddåbsfad, som benyttedes ved en sådan lejlighed, og bragte det ligeledes tilbage. Fra 1781 var den kgl. Mønt- og medaljesamling indrettet i slottets 1. etage, og i kældrene opbevarede særlig udvalgte vine. Som slotsforvalter fungerede major C. A. Wilster, der på folketællingsskemaet 1787 er opført med en husstand på ikke mindre end 16 personer. Han havde da også 7 børn! I gartnerboligen boede slotsgartner Carl E. Döllner af den kendte indvandrede sachsiske gartnerslægt, der var en for hoffet yderst vigtig person, idet han var hovedleverandør af frisk frugt, grøntsager og blomster til hoffet. En filial af det kgl. vaskeri var lige-

Rosenborg have i myldretiden. Længe var Rosenborg have københavnernes eneste mulighed for at trække frisk luft i det frie indenfor voldene. Man promenerede i havens fornemme alléer, og gæster ved hoffet kunne af kronprinsen blive taget på en spadseretur i haven. En del af denne var udlagt til køkkenhave for hoffet.

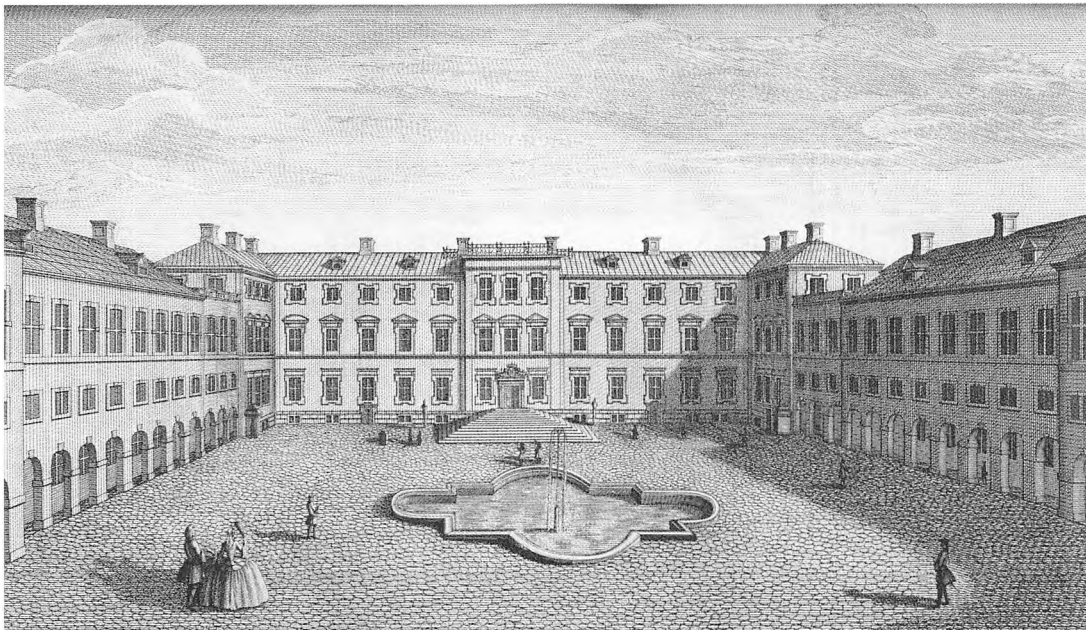
ledes installeret i slottets tilbygninger. Ialt var på folketællingskemaet opført 5 familier omfattende ialt 41 personer.

Foruden den store kgl. køkkenhave med sine væksthuse hørte der til slottet et meget smukt parkanlæg, som med sine pragtfulde og imponerende lindealléer, statuer, grotter og springvand var et yndet mål for hovedstadens borgere. Fra 1746 var haven åben for »alle skikke-

lige folk«. Da Gustav III kom på besøg i København okt. 1787, tog kronprinsen ham på en spadseretur i Rosenborg have. Som tidligere indløb ved flere lejligheder ansøgninger om tilladelse til udskænkning, men Numsen frarådede. Sporene fra fortiden skræmte.

Numsen havde ikke været længe i tjenesten, førend han blev præ-senteret for ønsker om at opføre et stort kaserneanlæg på en del af havens areal.¹¹ Af hans korrespondance med Rentekammeret fremgår tydeligt, at han ikke var begejstret. Han havde dog ingen mulighed for at standse projektet. Kaserneanlægget opførtes på det tidligere Laurierhus' plads ud mod Østervold, og i tilslutning hertil anlagdes en stor eksercerplads og et eksercerhus. For at skaffe plads hertil måtte voldgraven mellem plads og slot kastes til, og en del af parterrehaven sløjfes. Numsen var meget bekymret for slottets og dets kostbarheders fremtidige sikkerhed. Han forsøgte at få den militære vagt udvidet, men dette kunne ikke ske. Da han erfarede, at der var sket indbrud på vaskeriet, rettede han 10. og 13. marts 1787 en direkte henvendelse til politimester og magistrat med anmodning om, at der måtte udstationeres en fast nattevægter, som skulle have besked om ikke at forlade sin post, selv om kolleger i nabolaget forsøgte at kalde ham til undsætning.

Endnu i 1785 og de følgende år var der blandt listen over slotsforvaltere på de kgl. slotte opført en slotsforvalter på *Charlottenborg*, nemlig professor Cornelius Høyer, et vidnesbyrd om, at det hidtil havde været underlagt hofmarskallen. I realiteten havde man forlængst overdraget bygningen til det af Frederik V oprettede »Akademi for de skønne Kunster«. I en indstilling af 24. dec. 1785 havde Numsen for sidste gang forelagt et forslag til fordeling af værelserne. Når han var så ivrig for denne sag, skyldtes det nok, at han gerne så, at de kunstnere, som hidtil havde boet på Palæet i Kalleboderne, kunne få anvist bolig på Charlottenborg. Resolutionen lød: »Approberes, men uden præjudice for de nuværende beboere«. Først 18. april 1787 fik Numsen kongens endelige tilslutning til, at Akademiet alene havde ret til at administrere anlægget, herunder fordele de til rådige-

Frederiksborg slot blev fra 1784 påny den foretrukne sommerresidens for konge og kronprins. Slottet var opført af Frederik IV, senere udvidet flere gange, og under Chr. VI forsynet med sidefløje med overdækkede buegange, som omsluttede gårdspladsen. I baggrunden ses den store hovedtrappe, som førte ind til slottets fornemste rum. Sidefløjene tilsluttedes den særlige portbygning. Slottet lå på toppen af Frederiksborg bakke og dannede det naturlige midtpunkt for Søndermarken og Slotshaven.

hed stående værelser og udnævne det underordnede personale. Herefter havde hofmarskallatet intet at gøre med Charlottenborg.

Fra sommeren 1784 tog man påny *Frederiksborg slot* i brug som fast sommerresidens for kongen. Med ham fulgte hans to børn: kronprins Frederik og prinsesse Louise Augusta. Også arveprinsen og hans familie sluttede sig periodevis til selskabet. Efter statsomvæltningen 1784 ønskede kronprinsen ikke mere at tilbringe sommeren på Fre-

densborg. Han kom kun ved sjældne lejligheder dér. Han havde bitre minder fra det nordsjællandske slot. Under opholdet på Frederiksberg kunne herskaberne glæde sig ved spadsereture i Søndermarken og i Slotshaven. Slottet lå også bekvemt for kortere udflugter til Øresundskysten og til seværdighederne i Nordsjælland. Når hertugen af Augustenborg også tog ophold på slottet i kortere perioder, skete det nok, fordi både han og arveprinsen var medlemmer af statsrådet, og derfor måtte opholde sig i nærheden. Ellers tilbragte de sommeren på deres egne besiddelser: arveprinsen enten på Sorgenfri eller Jægerspris, hertugfamilien på Gråsten og Augustenborg slotte.

Som regel forlagdes residensen til Frederiksberg omkring 1. juni, og man vendte tilbage i slutningen af september. Det kunne dog variere fra år til år, idet man nogle år blev længere på landet. 1787 og 1788 forkortedes opholdet. Det hang sammen med kronprinsens lange inspektionsrejse til de militære afdelinger i Jylland og hertugdømmerne, og 1788 opholdt han sig ved hæren i Norge. Når kronprinsen var bortrejst, kunne kongen tage på længere ophold hos enke-dronningen. Numsen fulgte som regel altid med til Frederiksberg, men i 1789 og 1790 tilbragte han nogle uger hos sin søster på Løvenborg. Overceremonimester Kalckreuth vikarierede i hans sted, men det hændte også, at Numsen fik breve og forestillinger sendt ud til Løvenborg til underskrift.

Frederiksberg slot var i begyndelsen af århundredet blevet opført på toppen af Frederiksberg bakke og udgjorde det naturlige midtpunkt for de anlæg, som senere benævnedes Søndermarken og Slotshaven.¹² Det oprindelige slot havde form af et stort H. Under Christiansborg slots opførelse benyttede Christian VI slottet som midlertidig residens, og slottet blev udvidet med to næsten lige høje sidebygninger, som sluttede sig til portindgangen mod syd. Der opstod på denne måde en lukket slotsgård, som i sit anlæg kunne minde om Ridebaneanlægget på Christiansborg slot. I forbindelse med slottet anlagdes en pompøs allé med 4 rækker af træer, kaldet Frederiksberg allé, alene reserveret hoffet. Personer, der havde grunde, som stødte ud til alléen, kunne dog efter ansøgning få nøgle til porten, som iøv-

rigt hindrede uvedkommende færdsel. Alléen mundede ud i det, man senere kaldte Frederiksberg runddel. Herefter kørte man til venstre forbi kirken og hen til vejen, som førte op ad bakken til slotsporten.

Når man kom ind i gården, kørte man frem til hovedtrappen, anbragt midt i hovedbygningen. Herfra kom man ind i en stor forhal, hvorfra man kunne gå ligefrem og ind i stueetagens store midtersal, som havde vinduer og udgang til Slotshaven. Denne sal kaldtes Marskalstuen. Fra forhallen førte to brede trapper op gennem hovedfløjen. På 1. sal lå en tilsvarende sal som Marskalstuen ligeledes med vinduer mod nord. Den benyttedes som spisestue og kaldes idag Ridder-salen. Fortsatte man videre op ad trapperne, kom man til den øverste sal, benævnt Rosen. I tilknytning til disse tre sale var en række gemakker, som gav adgang til de to sidefløje, hvor herskaberne havde deres private gemakker. I østfløjen med den pragtfulde udsigt til hovedstadens voldanlæg med de mange møller og byens tårne residerede kongen og hans søn. Man havde også herfra udsyn til byens galge og stejleplads samt videre til Kallebod strand. I denne fløj var endvidere indrettet den rigt udstyrede Slotskirke. I det hele taget var slottet udstyret med mange kostbare loftsmalerier og andre kunstværker.¹³ I vestfløjen havde arveprinsen og hertugen af Augustenborg deres gemakker, og her indlogeredes også gæster, når sådanne besøgte hoffet.

Fra hovedfløjens udgang mod nord trådte man ud på en terrasse, som fortsatte i Slotshaven, et typisk barokanlæg med stive alleer og regelmæssigt anlagte buskadser. I skæringspunktet mellem disse var opført en ret stor træpavillon, hvis tag var forsynet med en kuppel. Her indtog herskaberne undertiden deres måltider. Et kaskadeanlæg, som fik sit vand gennem underjordiske kanaler fra Søndermarken og videre under slottet, prydede dette haveanlæg. Vest for slottet var anlagt en stor køkkenhave, som forsynede slotskøkkenet med det fornødne.

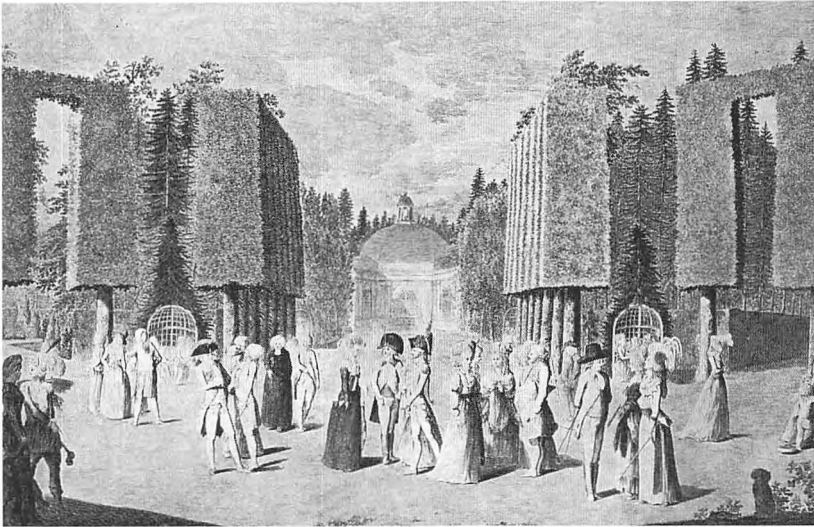
Syd for slottet lå Søndermarken, som nærmest havde præg af en lille skov, selv om der også her var anlagt brede alléer. Terrainet var mere kuperet end i Slotshaven. I det meste af 1700-tallet lå slottet

Frederiksberg slot set fra Slotshaven. Selve Slotshaven var et typisk barokanlæg med snorlige alléer, som skar hinanden i rette vinkler, høje klippede hække, som atter var opdelt i symmetrisk anlagte buskadser. På et centralt punkt i haven var opført en pavillon, hvor herskaberne i godt vejr indtog deres måltider. Fra terrassen foran slottet ses kaskadeanlægget.

som det naturlige midtpunkt mellem Søndermarken og Slotshaven, men dette forhold ændredes, da man omlagde den gamle tilkørselsvej til slottet til en moderne landevej, som skulle forbinde hovedstaden med Roskilde. Søndermarken blev hermed afskåret fra det øvrige slotsanlæg, men foreløbig var færdselen ad den nye vej dog beskeden. Da Numsen tiltrådte sit embede, og slottet påny blev taget i brug som fast sommerresidens, befandt både Slotshaven og Søndermarken sig i en ret bedrøvelig forfatning, og det blev en af Numsens fortjenester at igangsætte en fornyelse.

Numsen havde kun været kort tid i funktion, da han måtte i gang med at forberede herskabernes udflytning til Frederiksberg. Det be-

Frederiksberg slotshave set fra indgangen fra Frederiksberg allé, som var anlagt som kongens private tilkørselsvej fra Vesterbro og til Frederiksberg Runddel. Ved Frederiksberg kirke drejede man til venstre ad nuværende Allégade og hen til slottets opkørsel, nuværende Roskildevej og enten ind ad porten eller til indgangen i slottets vestfløj. I midten af billedet ses kongen og hans to børn.

varede materiale fortæller kun lidt herom. Så meget kan dog antydes, at der måtte lægges planer for, hvem af hofstaten, der skulle med, og hvorledes de skulle indkvarteres. Da det var nødvendigt at få indrettet en række kamre til det underordnede personale, måtte der skrives til Rentekammeret. Der måtte også skaffes senge til de mange betjente, og der blev skrevet til amtmanden over Københavns amt om at leje det fornødne antal senge og desuden træffe aftale om levering af det fornødne kvantum frisk rughalm til at putte i sengene. Ved selvsyn havde Numsen konstateret, at den gamle havepavillon måtte fornyes, og Harsdorff blev anmodet om at udarbejde de fornødne tegninger. Om man har nået at få alt færdigt til tiden er vel et spørgs-

mål. Man kan nok også gå ud fra, at slotsforvalteren har haft travle dage, nu da slottet atter skulle være sommerresidens.

Som slotsforvalter virkede fra 1775 Chr. F. Schmidt. Han stammede fra Als og var 1767 blevet ansat som mestersvend hos den daværende slotsgartner M. Voigt. Han efterfulgte ham som slotsfoged og gartner 1775. Hans store interesse var træforædling, navnlig af frugttræer, og han anlagde en planteskole i »Brune Dyrehave« (nuværende Zoologisk have). Han var velset ved hoffet og blev 1782 udnævnt til generalinspektør for de kgl. haver. Han foreslog, at man også anlagde planteskoler ved de forskellige provinsslotte, hvad Numsen mente var en god idé. I 1781 havde Schmidt fået ansat en ung gartner ved navn Peter Petersen, uddannet i Augustenborg. Han udnævntes til slotsgartner, da Schmidt blev generalinspektør. Peter Petersen, der var grebet af tidens havemode – den romantiske have – skulle få stor betydning, da man nogle år senere gik i gang med at omlægge den gamle barokhave, som hørte til Frederiksberg slot.

Efter at man havde afviklet det kgl. middagstaffel tirsdag 1. juni 1784, brød kongefamilien op fra Christiansborg for at tage til Frederiksberg. Hoffoureren har i sin dagjournal noteret, at de kgl. herskaber dagen efter foretog en spadseretur i Søndermarken. Der skal ikke på dette sted i enkeltheder redegøres for dagliglivet på sommer-slottet. Stort set fulgte man den sædvanlige daglige rytme, ligesom man fortsatte med at holde statsråd og modtage gesandter, samtidig med at man foretog udflugter. 18. september 1784 underskrev Numsen sin sidste skrivelse på Frederiksberg, og to dage senere udgik hans korrespondance påny fra Christiansborg.

Numsen fik kun et kort samarbejde med Schmidt, men de fik dog påbegyndt en omdannelse af Søndermarken. Formålet var at skabe en park mere i engelsk stil. Man fældede mange af de gamle træer og plantede nye. Der blev indforskrevet udenlandske planter og buske, og man sørgede for at få anlagt nye spadserestier afpasset efter den eksisterende natur og forsynet med bænke. Af de gamle stive alléer bevaredes dog een, som stadig eksisterer, nemlig »Norske allé«. Arbejdet påbegyndtes i sommeren 1785. I den første regnskabsperiode,

som gik fra 27. juni 1785 til 6. sept. 1786, beløb udgifterne sig til 1.864 rd., men man havde kun opnået at få 1.191 rd. i indtægt ved bortsalg af fældede træer. Numsen forsøgte 13. sept. 1786 at få kongen til at dække dette underskud med de penge, man havde indtjent ved bortsalg af kasseret indbo, og som Finanskollegiet havde bestemt skulle indbetales i Partikulærkassen. Kongen ville dog kun bevilge 100 rd. af sin private kasse og henviste Numsen til at forhandle med Finanskollegiet.

Når Numsen følte sig foranlediget til at tage sagen om Søndermarken op til forhandling netop nu, hang det sammen med, at Schmidt havde sagt sin stilling op. Udnævnelsen til generalinspektør havde vakt uvilje blandt kollegerne, og Schmidt foretrak at forlade Frederiksberg.¹⁴ Som ny slotsforvalter udpegedes Marcus S. Voigt, hvis fader og bedstefader havde virket som slotsgartnere på Frederiksberg. Marcus Voigt var uddannet på Charlottenlund og havde derefter opholdt sig flere år i England og Holland og var blevet en overbevist tilhænger af den nye engelske havemode. Indtil videre var han indstillet på sammen med Numsen at fortsætte arbejdet med fornyelsen af Søndermarken. Allerede i Schmidts tid havde man fået Søndermarken indhegnet, og man havde fået opført bolig til en opsynsmand. 13. aug. 1787 anbefalede Numsen Rentekammeret, at man afkøbte en lokal gårdmand en del af hans ejendom, som herefter indlemmedes i Søndermarken. I en redegørelse til kongen, dat. 15. sept. 1787, udtalte han, at det nye anlæg tegnede til at blive både til nytte og pryd, og hvad der ikke var uvigtigt »at være kongen værdigt«. Der er ingen tvivl om, at Søndermarkens omdannelse til nærmest en engelsk park var blevet Numsen en hjertesag, og det smertede ham, at det var så vanskeligt at få Finanskollegiet til at gå ind på at yde et fast tilskud til arbejdets videreførelse og vedligeholdelse. På et vist tidspunkt så Numsen ikke anden udvej end at udbetale et tilskud af hofkassen til arbejdets gang. For at sikre nyanlægget mod overlast fra publikum, måtte det hele omgærdes, og der krævedes nogle for at benytte parken.

Der havde fra gammel tid været drevet fasaneri i forbindelse med

slottet. Tiden var imidlertid løbet fra det. Da Numsen måtte konstatere, at der indenfor et år kun var leveret 35 fasaner til det kgl. køkken, indstillede han til kongen at lukke fasaneriet fra 1. juli 1785. Madam Garben, der hidtil havde drevet fasaneriet, måtte dog stadig beholde gården og de tilhørende jorder. Dette meddeltes hende 10. april 1785.

Numsen var iøvrigt yderst tilfreds med gartner Petersens leverance til køkkenet fra slottets køkkenhave. Navnlige var han begejstret for »de skønneste og faste ananas«, og Numsen gik varmt ind for, at der skulle tildeles en større brændeleverance. Det ville være sørgeligt, skrev han 18. jan. 1791 til Rentekammeret, om frugterne skulle lide skade på grund af brændselsmangel. Denne henvendelse var hans sidste embedshandling i forbindelse med sommerresidensen på Frederiksberg.

Under overhofmarskallens myndighed hørte også en række kgl. slotte og palæer udenfor København, hvis praktiske betydning som opholds- og udflugtsmål dog var væsentligt formindsket i sammenligning med tidligere tid. På Sjælland drejede det sig om *Charlottenlund*, *Frederiksborg*, *Hørsholm*, *Frydenlund* og *Palæet i Roskilde*, desuden *Odense slot* og *Koldinghus* samt i Sønderjylland *Gottorp slot* og i Holsten *Plön* og *Travental*. Ved en særlig lejlighed kom *Kronborg* ind i billedet, og Numsen var ikke klar over, om han havde noget at sige over det gamle *Kiel slot*.¹⁵

Som lokale ledere, udnævnt ved kgl. resolution, virkede såkaldte slotsforvaltere, og ved større slotte kunne også være knyttet en særlig gartner til institutionen. I enkelte tilfælde var det gartneren, der også varetog slotsforvalterfunktionen. En slotsforvalter kunne også kaldes husfoged. Det var f.eks. tilfældet i Odense og Kolding. På de holstenske slotte førte han titlen haveinspektør.

I Numsens funktionsperiode fandt der kun få skift sted med hensyn til disse stillinger. I 1790 døde slotsforvalter C.F. Nissen på *Gottorp*, og ved kgl. resolution 9. dec. 1779 havde man givet gartner H.F. Godske løfte om at måtte avancere til denne stilling. 6. juli 1790

kunne Numsen meddele ham, at kongen havde underskrevet hans bestalling. Det var således Godske, som kom til at stå med ansvaret i forbindelse med kronprinsens bryllup på Gottorp slot. I 1788 afgik den fremragende gartner Jørgen P. Hollbøll ved døden. Han var gartner på Frydenlund slot, og det blev besluttet, at hans søn, der havde fået sin uddannelse på Sophienberg og ligeledes skulle erhverve sig et kendt navn inden for datidens gartnerstand, skulle efterfølge faderen. Det blev dog kun en kort periode, han kom til at virke på Frydenlund, da staten i 1793 afhændede slottet til en privatmand.¹⁶

Når overhofmarskallen havde et vist tilsyn med disse slotte, hang det først og fremmest sammen med, at kongefamilien ved rejser i provinsen kunne tænkes at benytte slottene. Der måtte derfor altid være de fornødne gemakker med et passende udstyr til rådighed. Flere af de nordsjællandske slotte havde desuden den betydning, at de levede blomster, frisk frugt og grøntsager til det kgl. køkken. Man finder derfor adskillige breve til de lokale slotsforvaltere i hofmarskallatets korrespondanceprotokoller. Numsen stod også i livlig korrespondance med Rentekammeret, da adskillige økonomiske spørgsmål vedrørende slottene måtte forhandles med dette kollegium.

Af kongefamiliens medlemmer var det navnlig kronprinsen, som benyttede provinsslottene, foruden Carl af Hessen, der ofte havde ærinde til hovedstaden. Senere kom også det augustenburgske herzogpar i betragtning, og det fremgår desuden af en skrivelse til Rentekammeret af 10. okt. 1785, at arveprins Frederik med gemalinde 1785 på gennemrejse havde gjort brug af Kiel, Koldinghus og Odense slotte. Numsen måtte derfor af og til indskærpe slotsforvalterne, at der altid måtte være de fornødne senge, stole og borde samt spejle til disposition, men at det ingenlunde behøvede at være luksusgenstande. Det sidste var nok et synspunkt, kronprinsen havde tilkendegivet.

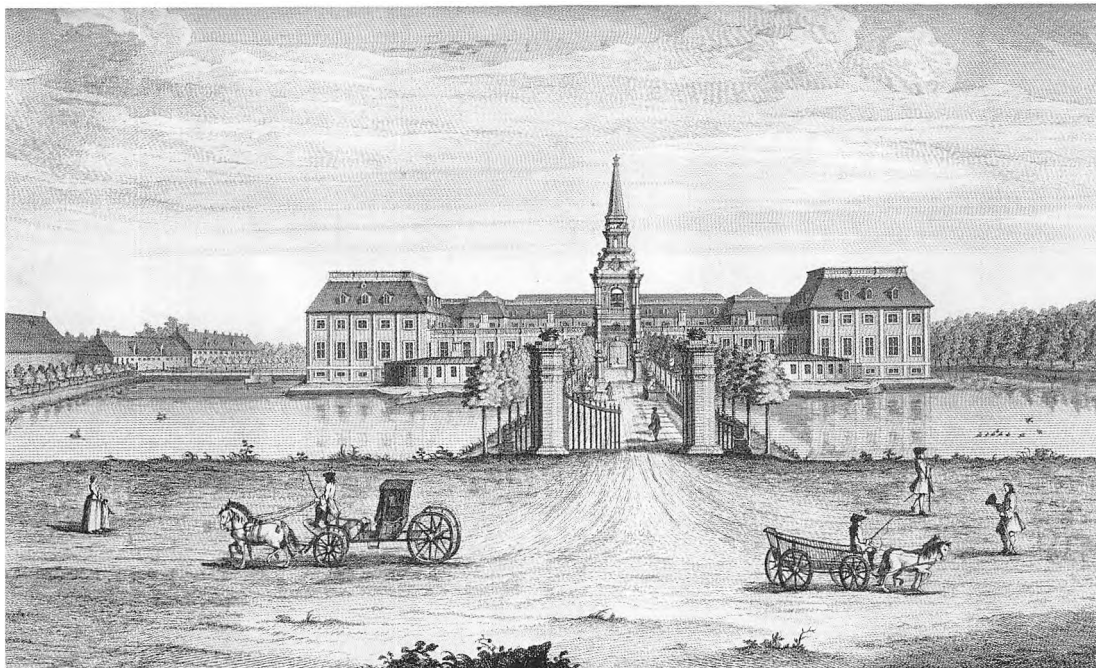
Da mange af slottene kun sjældent blev brugt af herskaberne, var det lidt efter lidt blevet ganske almindeligt, at både civile og militære embedsmænd fremsatte ønsker om at få bolig på slottene, og det var også ganske almindeligt, at de militære myndigheder forsøgte at få

adgang til slottenes staldmuligheder. Numsen måtte gennem hele sin funktionsperiode tage stilling til sådanne andragender, og han holdt bestemt på, at det var ham og ikke den lokale slotsforvalter, som kunne disponere over eventuelle ledige lokaler. Spørgsmålene skulle også forelægges kongen til udtalelse. Ved flere lejligheder forsvarede han med næb og klør sin ret til at bestemme.

Det var f.eks. Hørsholm slot, som mange havde kik på. På initiativ af dronning Caroline Mathilde var slottet blevet renoveret og kostbart udstyret, og hun havde boet her i sommeren 1771 sammen med Struensee og desuden født deres barn her. Med Struensees fald var slottets tid som residensslot forbi. Som slotsforvalter fungerede i hele Numsens funktionsperiode Johann B. Hinzpeter og som særlig gartner Jacob T. Pflygger. Deres navne optræder adskillige gange i korrespondanceprotokollerne.

De militære myndigheder meldte sig kort efter Numsens embeds-tiltrædelse med anmodning om at forlægge en afdeling husarer med officerer til slottet. Numsen var ikke særlig glad ved henvendelsen, men måtte dog bøje sig. Det væsentligste af slottets vestfløj blev stillet til husarernes disposition, og de forblev der også de følgende år. Også enkeltpersoner fik tilladelse til at tage bolig på slottet, men da amtmand Levetzau i Hillerød mente, at han kunne tillade sig at anvise private bolig på slottet, afviste Numsen ham skarpt. Derimod havde han ikke noget imod, at der blev givet egnens standspersoner lejlighed til at benytte de tomme slotslokaler til afholdelse af fælles fester.

Numsen havde endnu en grund til at våge over Hørsholm slot. Flere af de kongelige gemakker havde endnu deres gamle kostbare inventar og andet udstyr. Som omtalt foran havde han ofte besvær med at få de nødvendige bevillinger i Rentekammeret til erstatning for udslidt inventar på residensslottene. På Hørsholm var meget af det, han savnede og havde så stærkt brug for. Da han skulle indrette de fornødne gemakker i forbindelse med de to kongebørns ægteskaber, kan man godt forstå, at han forsynede sig med meget inventar, som stod ubenyttet på Hørsholm. 29. maj 1785 fik slotsforvalteren besked om at nedtage 4 krystallysekroner, som hang i slottets ridder-

Hørsholm slot stod færdigt til dronning Sophie Magdalene 1739 og benyttedes i sommeren 1771 af kongefamilien som sommerresidens. Caroline Mathilde fødte her sin datter Louise Augusta. Herefter blev slottet ikke benyttet af kongehusets medlemmer, men skiftende overhofmarskaller hentede fra tid til anden dele af det kostbare indbo til brug på andre slotte. 1810-12 blev det revet ned, og materialerne anvendt ved genopbygningen af Christiansborg.

sal, og indsende dem til slotsforvalter Blechingberg, og 10. okt. 1785 blev der givet besked om at sende et antal kakkellovne ind til professor Harsdorff. I 1790 gennemgik Numsen atter lokalerne på Hørsholm, hvorefter han udarbejdede en ny ønskeseddel. 5. juli 1790 afgik en større samling møbler fra Hørsholm (navnlig senge) samt stole og sølvtøj. Numsen var netop på dette tidspunkt optaget af at indrette bolig til kronprinsesse Marie på Christiansborg slot.

Ved et par lejligheder viste det sig i disse år, at Rentekammeret var interesseret i at anvende lokaliteterne i de kgl. provinsslottet til embedsbolig for amtmænd. 1. april 1787 var kammerherre Werner J. A. Moltke udnævnt til amtmænd over Roskilde amt. Som sådan fremsatte han ønske om at få anvist bolig i Palæet i Roskilde, og Numsen foreslog, at den vestlige fløj blev stillet til hans disposition, og at han også fik overladt en del af palæhaven samt fornødent staldrum og vognremise.¹⁷ Senere udvirkede Numsen, at amtmanden fik tilladelse til at benytte de kgl. gemakker i hovedfløjen og det dertil hørende køkken til afholdelse af selskaber med deltagelse af Roskilde bys honoratiore. Palæet, der lå på den gamle bispegårds grund øst for domkirken og med direkte adgang til denne gennem den såkaldte »Absalonsbue«, var blevet nyopført 1733 efter tegning af Laurids de Thura og benyttedes først og fremmest af kongefamilien til aftrædelse. Når man forventede fornemme gæster, hændte det ofte, at der sendtes en kgl. ekvipage til Palæet til modtagelse af gæsten. Gennem hele Numsens funktionstid virkede Frederik Otzen som slotsforvalter.

Også et andet af de kgl. slottet blev i denne periode indrettet til bolig for en amtmænd, nemlig Odense slot. 1. april 1789 var amtmænd Frederik Buchwald blevet udnævnt til stiftamtmand over Fyn, og han udtalte et ønske om bolig på Odense slot. Efter indhentet godkendelse af kongen, kunne Numsen 28. april 1789 meddele Rentekammeret, at ønsket var opfyldt. Buchwald viste sig imidlertid at være en lidt besværlig herre. Ikke alene krævede han dispositionsret over samtlige slottets 43 værelser, men han tilegnede sig også flere inventargenstande, som tilhørte kongen. Selv om Numsen protesterede, endte det med, at Odense slot helt blev frataget Numsens indflydelse og udelukkende bestemt til amtmændsbolig.

En væsentlig del af Numsens korrespondance med Rentekammeret vedrørende provinsslottene drejede sig om penge til diverse vedligeholdelsesarbejder og anskaffelse af inventar. I flere tilfælde fremsendtes ønskerne fra de lokale slotsfogeder, og Numsen viderebefordrede dem. Med særlig interesse modtog han de fremsendte ønsker fra slotsfogeden på Gottorp slot, og det lykkedes ham faktisk at opnå

fornøden bevilling til at udskifte de røde damasktapeter i prinsesse Louises audiensgemak og desuden skaffe hende en ny tronstol. Også forskellige af landgreve Carls ønsker blev opfyldt. Kronprinsens forestående bryllup med landgreveparrets datter på Gottorp slot virkede også befordrende på de gottorpske ønsker.

Som omtalt foran havde Numsen stor interesse for de køkkenhaver, som endnu fandtes ved forskellige nordsjællandske slotte. Både fra Charlottenlund, Hørsholm og Frederiksborg slotte modtoges betydelige leverancer af frugt, grøntsager og blomster. Han var derfor meget lydhør over for de ønsker, der fra tid til anden indløb fra gartnerne fra de pågældende slotte. Han var ligeledes modstander af Rentekammerets ønske om at bortsælge en del af Charlottenlund slots have til en privatmand og frarådede i en skrivelse af 14. okt. 1785, at dette skete. Da det omkring 1790 kom på tale at sælge Frydenlund slot, forsøgte han at få bevaret slotshaven med henvisning til, at den bestyredes af den meget dygtige gartner Döllner, og at denne hidtil havde leveret fortrinlige varer til hoffet, hvis årlige værdi han opgjorde til ikke mindre end 800 rd. Döllner havde navnlig formået at fremelske fornemme frugttræer.

Det var de forskellige slotsforvalteres pligt med regelmæssige mellemrum at indsende inventarlistor til granskning i Hofstuen. Numsen blev opmærksom på, at slottet Travental i Holsten endnu rummede meget kongeligt inventar, som ikke mere brugtes, da slottet ikke længere havde interesse for den kgl. familie. Han bad derfor den kgl. bygmester i Altona C. F. Hansen om at udarbejde en nøjere beskrivelse af slottets inventar. På basis af hans indberetning fremsendte Numsen derefter en ønskeseddel dat. 18. juli 1789. Denne indeholdt ikke blot møbler, men også meget andet f.eks. sengeklæder, linned, forhæng, gardiner i hvilken tilstand de end måtte være, når blot de ikke var »aldeles bedærvede og i stykker«. Han ville også gerne have alle spejle, om de »end er revnede eller stykker af dem«, pillespejle (de såkaldte trumeaux), såfremt de er moderne og i god stand, samt spejlrammer, som ikke er i antik smag eller i stykker. Endelig krævede han samtlige malerier indsendt, i hvilken stand de end befandt sig. Denne

svulmende ønskeseddel faldt dog Rentekammeret noget for brystet, da man gerne ville have adgang til at tilstå enkelte personer mulighed for at kunne tage ophold på slottet. I en ny skrivelse til Rentekammeret reducerede Numsen sine ønsker i væsentlig grad, men fastholdt sit krav om alle spejle, da han havde hårdt brug for dem. Han ville heller ikke opgive sit ønske om at få tilsendt et til afdøde dronning Caroline Mathilde i sin tid indkøbt klaver (et clavisin), som man 1782 havde stillet til disposition for et musikalsk selskab i Segeberg. Efterat man var nået til enighed om, hvad der skulle afleveres, til København, og hvad der måtte blive tilbage på Travental, fik bygmeister Hansen besked om at indpakke de sager, som skulle afleveres, og foranledige, at de ved passende skibslejlighed kunne afgå fra Lübeck. I slutningen af oktober 1789 kom forsendelsen til København. Om sagernes videre skæbne indeholder korrespondanceprotokollen i hvert fald den oplysning, at oldfrue Thura fik besked om at optage en del sengetøj fra Travental på sin inventarliste.

Inden Numsen trådte tilbage som overhofmarskal, måtte han sikkert mod sin vilje affinde sig med, at Rentekammeret 3. juli 1790 meddelte ham, at man havde fået kongens resolution på at ophæve slottet i Odense som kgl. slot og ved auktion at bortsælge de møbler, som havde stået i de specielle kgl. gemakker. Stiftamtmand Buchwald havde åbenbart fået Rentekammeret helt over på sin side, og Numsen måtte bøje sig for det uundgåelige. Han havde dog opnået, at parken forblev offentlig tilgængelig, og at den hidtidige slotsforvalter og medhjælper ikke kom til at lide økonomisk tab ved nyordningen. Det kan også i denne forbindelse omtales, at både kronprinsen og Carl af Hessen benyttede sig af den almindelige sædvane at tage ophold hos stiftamtmanden, når de passerede hans embedsområde.

Foruden Odense og Frydenlund slotte afhændede staten også i denne periode det lille jagtslot Eremitagen i Jægersborg dyrehave.¹⁸ Kunne overjægermesteren godkende et salg, skrev Numsen 3. juni 1790, ville han ikke modsætte sig et sådant. Dog måtte han gøre opmærksom på, at publikum havde vænnet sig til at forlyste sig i om-

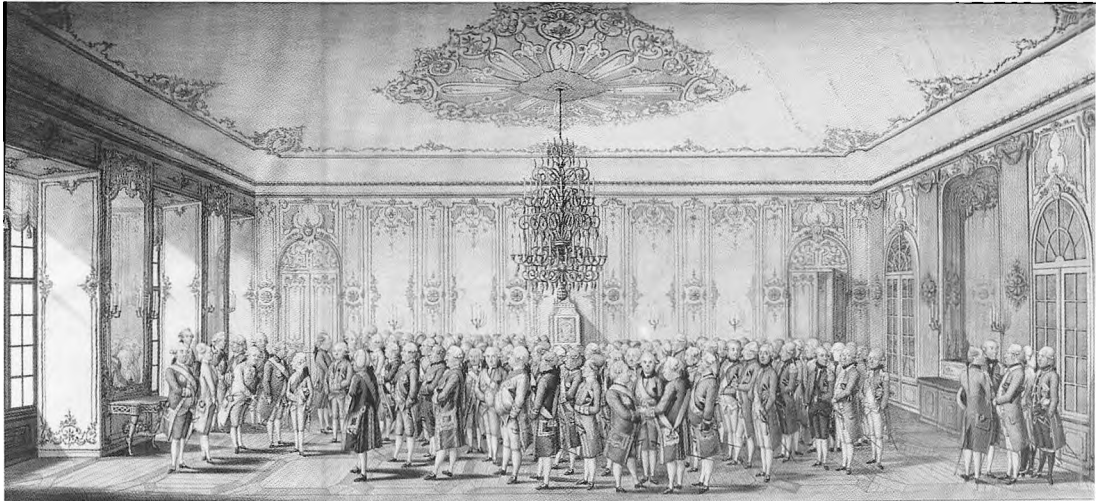
givelserne og havde kunnet få både thevand og forfriskninger på slottet. Blev det revet ned, ville man komme til at savne »noget ønskeligt i sine fornøjelser«, sluttede han. Som bekendt blev slottet ikke revet ned, men solgt til hofjægermester, greve Chr. Rantzau. 1797 kom det atter i statens besiddelse.

Tilrettelægger af hoffets dagligdag

En væsentlig del af overhofmarskallens virksomhed bestod i tilrettelæggelse og overvågning af de ydre rammer for hoffets daglige tilværelse. Også på dette område eksisterede en tradition, som i det væsentligste førtes videre. Uagtet kongens sygdom opretholdt man den illusion, at han stadig var i stand til at udføre sine funktioner og følgelig måtte betragtes som det naturlige midtpunkt ved hoffet, hvorom alt drejede sig. Der synes ikke bevaret nogen meddelelse om, at kongen gav offentlig audiens. Det gjorde kronprinsen derimod og med tiden hver dag.

Selv om der var arrangementer, som kongen ikke deltog i, var situationen på ingen måde den, at han holdtes ude fra begivenheder ved hoffet.¹ Han var faktisk personlig nærværende ved så godt som alle arrangementer. Han besøgte også stadig Hofteatrets forestillinger og var en hyppig gæst i byens teater. Han præsiderede i statsrådsmøderne, modtog fremmede gesandter og var nærværende ved åbningen af det første møde i Højesteret i det nye højesteretsår. Det samme var tilfældet, når man opholdt sig på Frederiksberg.

Til assistance ved sine ceremonielle opgaver kunne Numsen trække på overceremonimester Chr. Ludvig Kalkreuth.² Som så mange andre fremtrædende hoffolk stammede hans familie fra Tyskland (Schlesien). Han var officersuddannet og udnævntes til hofjuncker ved det danske hof 1773, avancerede med tiden til rejsstaldmester og staldmester og blev 1785 overceremonimester. Fra sin forgænger havde Numsen desuden overtaget ceremonimester Frederik Ra-

Hans Kongelige Højhed Kron =
den 28^{de}

Prinds Friderichs Cour Gemack
Januar 1781.

Kronprinsen giver kur på Christiansborg slot på sin fødselsdag 1781. Der findes ikke mange billeder, som skildrer hofselskabeligheden på Christiansborg slot. Billedet her viser det gyldne gemak i slottets vestfløj, hvor hans moder, dronning Caroline Mathilde, havde samlet sine nærmeste venner, inden man begav sig til det skæbnsvangre maskebal på Hofteatret. Kronprinsen står til venstre i billedet. I dagens anledning bærer hofkavalererne ordensbåndet uden på kjolen.

ben. Både Kalckreuth og Raben virkede i deres respektive stillinger gennem hele Numsens funktionsperiode. Det bevarede kildemateriale oplyser desuden, at Kalckreuth kunne underskrive skrivelser fra Hofstuen, når Numsen var fraværende.

Hovedkilden til belysning af hoffets dagligdag er de af hoffourer Glass førte dagbøger, kaldet »Dagjournalen«. De er meget udførlige. Man får bl.a. at vide, hvem der deltog i de forskellige tafler, og hvorledes de var placeret, hvem der var tilsagt til at spille ved kongens

spillebord, og hvorledes placeringen af borde og stole var ordnet. Foruden Dagjournalen har man også ført en særlig Ceremonialprotokol, som ganske vist er mindre udførlig, men dog giver værdifulde supplerende oplysninger.³

Dagens vigtigste begivenhed var det kgl. middagstaffel, som arrangeredes omkring kl. 1-2. I dette deltog normalt samtlige nærværende kongelige og fyrstelige personer.⁴

Desuden var skiftende kavalerer og hofdamer tilsagt samt enkelte civile og militære gæster fra byen. Hofmarskallen var som regel fast deltager, og ved enkelte lejligheder var ligeledes hans kone indbudt. Ved periodens begyndelse dækkedes dette taffel med 10-12 kuverter, men i årenes løb øgedes antallet og kunne løbe op til ca. 25, ved enkelte lejligheder endnu flere. Louise Augusta blev først fast gæst ved middagstaflet efter sin konfirmation 1785. Når der afholdtes statsråd, deltog som regel samtlige ministre i taflet og undertiden også nogle af de højere embedsmænd, som skulle referere sagerne. Når enkedronningen kom på besøg, var hun naturligvis også fast gæst, men undertiden foretrak hun kammerspisning. Da hoffoureren nøje opregner deltagerne i de enkelte tafler, kan man heraf se, at det var meget sjældent, at sygdom eller upasselighed hindrede kongen eller kronprinsen i at deltage. Begge synes i disse år at kunne glæde sig over et stabilt helbred.

Foruden middagstaflet var hoffets øvrige selskabelige arrangementer lagt i et fast skema. Man videreførte på dette område en gammel tradition. Man afholdt således hver 2. eller 3. mandag et stort aftenselskab, som afsluttedes med et taffel, hvor gæsternes placering ved bordet var afhængig af trækning af numre (Bundetradsystemet). Herved sikrede man sig skiftevis placering af damer og herrer. Antallet af gæster varierede betydeligt, men omfattede som regel ca. 50 personer. Selskabet var normalt henlagt til Appartementssalen, medens taflet afvikledes i Malerigalleriet. I Appartementssalen var opstillet de fornødne spilleborde, og det var forud bestemt, hvem der skulle placeres ved kongens spillebord. Undertiden afholdt man kon-

cert ved selskaberne og til andre tider bal. I det hele taget var man glad for at arrangere baller. Som regel foregik der et mindre bal onsdag aften. Med tiden voksede antallet af deltagere i ballerne, således at også disse måtte henlægges til Appartementssalen.

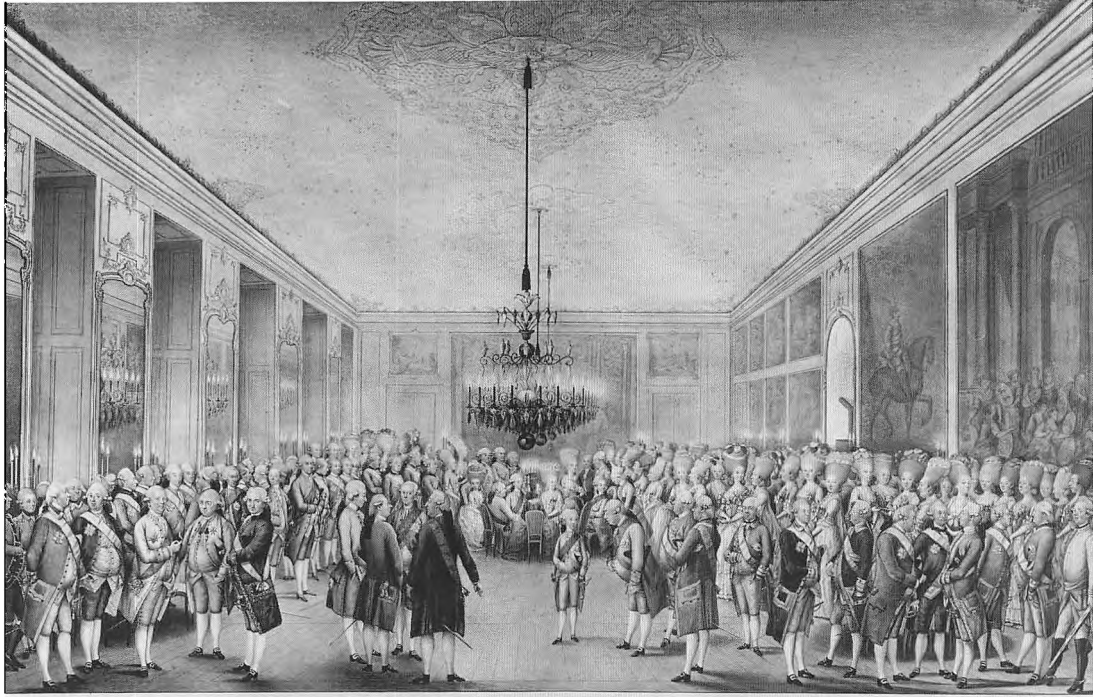
Hoffet glædede sig også over deltagelse i maskeballer (bal paré en domino). Sådanne arrangeredes flere gange i løbet af vintersæsonen, og man åbnede som regel adgang for personer tilhørende de 9 øverste rangklasser. Maskeballerne afholdtes på Hofteatret, og i løbet af aftenen serveredes en kold anretning bestående af skåret smørrebrød. Man begyndte kl. 7, og dansen sluttede først kl. halv tre. Dansegleden var udpræget ved det danske hof.

Kongen havde fra sin ungdom været meget teaterinteresseret, og denne interesse havde han bevaret. Mindst 2-3 gange om ugen var han enten på Hofteatret eller på besøg i teatret på Kongens Nytorv. Som regel var han den eneste af familien, der besøgte teatret, men af og til ledsagedes han af de nærværende familiemedlemmer. Numsen fik gennemført, at den vagthavende officer altid fulgte ham på disse teaterbesøg.

Gennem hofmarskallatet kunne fremmede kunstnere ansøge om tilladelse til at optræde for kongefamilien på slottet. Det kunne være udenlandske kunstnere, enten sangere eller musikere, men også fremvisere af forskellige mekaniske instrumenter og rene taskenspillere.

Efter nogenlunde samme skema foregik hoffets daglige tilværelse på Frederiksberg, blot med den forskel, at antallet af deltagere i de forskellige arrangementer var mindre. Middagstaflet var stadig det faste punkt i dagligdagen, og til brug ved dette havde Numsen fået fremskaffet et stort rundt spisebord.

Kun en del af hofstaten tog med ud til Frederiksberg, og hele tilværelsen forløb ret afslappet. Det viste sig også i bestemmelserne om den daglige påklædning. Den sædvanlige hofdragt for kavalererne afløstes af en lettere påklædning. Således fik de besked om søndag, tirsdag, torsdag og fredag at bære rød rideuniform, støvler og sporer og de øvrige dage gul rideuniform. Kongen dyrkede også om sommeren ivrigt sit elskede kortspil, og der arrangeredes stadig baller dels

Hans Kongelige Majestæts

Appartementssalen

Aftenselskab i Appartementssalen på Christiansborg. I midten af billedet ses forrest kronprinsen i konversation med forskellige hofkavalierer, og i baggrunden anes et af de sædvanlige spillepartier med kongen som deltager. I billedets højre side står en række hofdamer iført »robe de cour« og med de for datiden så karakteristiske pompøse håropsætninger.

på slottet dels i riddersalen på Rosenborg slot. Når det skete, og det skete ikke så sjældent, spistes der til aften på Rosenborg.

Det siger sig selv, at man benyttede sig af slottets udenomsbekvemmeligheder. Man havde både Søndermarken og Slotshaven at promenerer i. Man foretog ligeledes udflugter til omegnen, de såkaldte

»flakture«, hvor et talstærkt hofpersonale tilsagdes at deltage. Turen kunne gå til Charlottenlund med middag sammesteds, til Frydenlund og til Eremitagen i Jægersborg dyrehave. Her tilbragte man således St. Hansaften 1784. Efter indbydelse aflagde kongefamilien samme sommer et besøg på Ledreborg slot hos lensgreve Holstein-Ledreborg. Derimod synes kongen ikke at have deltaget i et tilsvarende besøg på Skjoldenæsholm, hvor enkegrevinde Anna Danneskjold, f. Ahlefeldt tog imod.

Det bør også noteres, at det var Numsens opgave at tilsige hofpræsterne til at holde gemaksprædiken for kongefamilien på de forskellige slotte eller arrangere overværelse af den sædvanlige gudstjeneste i en af hovedstadens kirker. Når man var på Frederiksberg, benyttedes slottets egen kirke. Det var endvidere en fast tradition, at kongefamilien en gang om året fik arrangeret en særlig altergang under ledelse af dr. Bastholm.

Tirsdag 3. august 1784 er det i Ceremonialprotokollen noteret, at herskaberne spiste til aften i pavillonen i Frederiksberg have. Den er formodentlig først nu blevet sat i stand (se s. 69f.). Man gentog arrangementet flere gange i resten af sæsonen. Så sent som 11. september 1784 blev der afholdt koncert sammesteds. Der berettes ligeledes om flere spadsereture i Søndermarken.

Man benyttede også Frederiksberg-opholdene til at foretage korte besøg hos enkedronningen på Fredensborg, og hun kom ligeledes på tilsvarende visitter på sommerslottet. Hun synes derimod aldrig at have overnattet der. 20. september 1784 brød man op fra Frederiksberg slot for at påbegynde en ny vintersæson på Christiansborg slot. Således som livet er skildret til daglig i denne første periode af Numsens virksomhed, skulle den i det væsentlige forløbe i resten af hans funktionstid. Det vil imidlertid føre alt for vidt i enkeltheder at dvæle herved. I det følgende samles fremstillingen om enkelte større begivenheder.

Med stor festivitas fejredes hvert år 29. januar: kongens fødselsdag. Numsen kom til at arrangere denne festdag ikke mindre end 7 gange,

og til dagens faste og sikkert med begejstring imødesete begivenheder hørte den store festlighed i slottets riddersal. Der var for en gangs skyld blevet fyret op i de mange kaminer, og fra de kostbare lysekroner strålede lysene. På denne aften kulminerede festlighederne på Christiansborg slot.

Dagen begyndte med en omfattende kur kl. 12 med deltagelse af samtlige hoffets kavalerer og damer. Derefter fulgte middagstaflet, som den dag talte flere deltagere end normalt. 29. januar 1791 havde man dækket til ca. 35 personer, og i dette taffel deltog for første gang den nygifte kronprinsesse. Under fødselsdagstaflerne spillede kongens yndling, harpespilleren Johann A. Kirchhoff på sit instrument. Om aftenen var der normalt arrangeret selskab med eller uden bal i riddersalen, og velklædte borgere kunne afhente adgangstegn til balkonen, således at de herfra kunne være vidne til det strålende optrin. I forbindelse med selskabet kunne man også arrangere koncert. Selve fødselsdagen endte med afholdelse af et stort aftentaffel på ca. 100 personer, henlagt til Malerigalleriet, og et marskaltaffel med ikke mindre end 120 deltagere i den nærliggende Drabantsal. Det var en dag, hvor der stilledes ekstraordinære krav til det kgl. køkken. I god tid havde Numsen rekvireret det fornødne antal rådyr til levering til taflerne.

Festlighederne fortsatte de følgende dage. Dagen efter fødselsdagen tilbragte hele kongefamilien i teatret, hvor man havde lagt sig i selen for at have en premiere på et teaterstykke eller en opera parat. Derefter fulgte nogle dage senere et maskebal, hvortil var tilsagt medlemmer af de 9 højeste rangklasser.

Kronprinsen, som havde fødselsdag dagen før faderen, havde en gang for alle frabedt sig, at dagen markeredes med særlige festligheder. Enkedronningen derimod, der havde fødselsdag 4. september, havde før 1784 ladet sig fejre på dagen, og hun forventede åbenbart, at man ville fortsætte dermed også efter statskuppet. Hun ønskede derfor at blive fejret på Christiansborg slot. Da hoffet imidlertid stadig boede på Frederiksberg, tog man ind på Christiansborg på selve dagen, men vendte tilbage til Frederiksberg samme aften. Året efter

havde enkedronningen indbudt kongefamilien til at fejre fødselsdagen på Sophienberg slot ved Rungsted, som arveprinsen på det tidspunkt endnu disponerede over. Enkedronningens eget personale stod for opvartningen. Når enkedronningens fødselsdag endnu engang blev fejret på Christiansborg, hang det nok sammen med, at hendes svigerdatter ventede sin nedkomst. 18. september 1786 fødte arveprinsessen sønnen Christian Frederik (Christian VIII), som hendes svigermoder bar over dåben. Selve fødselsdagen var blevet fejret med kur, middagstaffel og fest i Appartementssalen. Fra nu af foretrak enkedronningen at invitere kongefamilien til at fejre fødselsdagen på Fredensborg. Man modtog indbydelsen, men vendte altid tilbage til Frederiksberg slot i løbet af aftenen.

Også de andre medlemmer af kongefamilien blev fejret på deres respektive fødselsdage, men festlighederne var mere begrænsede. I efteråret 1790 måtte Numsen notere endnu en dato på sin kgl. fødselsdagskalender, nemlig 28. oktober, hvor den nygifte kronprinsesse sammen med sin nære familie for første gang holdt fødselsdag i København. I dagens anledning havde Louise Augusta arrangeret en særlig »dejeuner« i sine privatgemakker for hele kongefamilien. Som sædvanlig fandt derefter et udvidet middagstaffel sted. Som et særligt kuriosum skal nævnes, at Numsen januar 1791 kom til at stå for et fødselsdagsarrangement 3 dage i træk, nemlig kronprinsen, der 28. januar blev 23 år, kongen der dagen efter fyldte 42 år, og kronprinsessens moder, prinsesse Louise, der 30. januar blev 41 år.

Ved en særlig lejlighed var kronprinsen festens midtpunkt. 13. juni 1788 var han sammen med Carl af Hessen som øverstkommanderende for de norske tropper taget til Norge. Baggrunden var den truende konflikt mellem Sverige og Rusland og Danmarks forpligtelse til militært at støtte Rusland, hvis Sverige angreb.⁵ I første omgang var besøget kun kort, men 3. august tog kronprinsen atter afsted og vendte først tilbage 7. december 1788. I den forløbne tid havde han deltaget i den militære indrykning i Bohus len med Göteborg som mål. Ved stormagternes indgriben var fjendtlighederne bragt til ophør, og tropperne trukket tilbage over grænsen. Kronprinsen og Carl

Landgreve Carl af Hessen-Kassel (1744-1836) var sammen med sine brødre opdraget ved hoffet i København og ægtede en søster til Christian VII, nemlig prinsesse Louise (1750-1831). Han beklædte højtstående militære og civile embeder i det danske monarki.

af Hessen med sønnen Frederik og et stort følge kom til Helsingør 7. december 1788 med orlogsskibet Oldenburg. Numsen havde forberedt en storstilet modtagelse.⁶ Under ledelse af staldmester Bülow blev de ankomne transporteret i kane med tændte fakler til København, hvortil man ankom godt kl. 9 om aftenen. Begeistrede borgere spændte hestene fra og trak kanerne til Christiansborg. Her ventede medlemmer af kongefamilien, statsministrene og departementscheferne samt hofcheferne. Byen var illumineret, og fra voldene affyredes 3 gange 27 skud. Man gik straks til aftentaffel, og henad midnat kørte man atter ud i byen for at se på illuminationen. Påny spændte begeistrede borgere hestene fra og trak vognene gennem byen. Næste dag var der stor kur for landetatens officerer, et udvidet middags-taffel, og atter var byen illumineret. Hele kongefamilien tog den aften i teatret. I den officielle beretning hedder det: »I bemeldte hus (teatret) herskede en dyb, ærbødig tavshed, og en orden som er det danske folk egen, men såsnart kronprinsen indtrådte i logen, blev han af tilskuerne modtaget med et dobbelt fryderåb og håndklap, hvorefter dækket for teatret straks blev optrukket og koret ved et antal af 60 sangere og sangerinder afsang den af Thaarup forfattede prolog, som indeholdt et kor, en tale til kronprinsen af en dansk og en norsk og til slut en almuesang«. Skuespiller Schwarz holdt den danske tale, hans kollega Rosing den norske. Medens koret sang, holdt de hinanden i hånden. Derefter opførtes et skuespil af Heiberg og en ballet af Galeotti. Efter teaterbesøget foretoges endnu en triumftur gennem den illuminerede by. Dagen afsluttedes med et aftentaffel i spisegemakket for 45 personer.

Der blev normalt afholdt møde i gehejmestatsrådet to gange om ugen, nemlig onsdag og fredag. Medlemmerne mødtes om formiddagen hos kronprinsen, hvor sagerne blev forelagt og diskuteret. Derefter deltog ministrene og undertiden også nogle af de højere embedsmænd, der foredrog sagerne, i det officielle middagstffel, hvorefter det egentlige statsråd fandt sted i statsråds-gemakket. Her præsiderede kongen, der forsynede de forelagte resolutioner med sin un-

derskrift. Det er muligt, at man også har holdt et forberedende møde, selv om kronprinsen ikke kunne være til stede. På Frederiksberg slot havde man ligeledes indrettet et særligt gemak til afholdelse af statsråd. Faldt jule- eller nytårsaften enten på en onsdag eller fredag, hindrede dette ikke afholdelse af statsråd.

Af andre officielle arrangementer, som det påhvilede Numsen at forestå, kan nævnes åbningen af et nyt højesteretsår. Dette fandt altid sted den første torsdag i marts måned. En uges tid forinden var ridende herolder blevet sendt rundt i byen for at proklamere åbningen. På åbningsdagen ledsagede Numsen kongen til højesteretssalen. Som det officielt hed: »kongen gik i retten«.

Første gang han deltog i denne ceremoni var 3. marts 1785.⁷ Forinden var rettens assessorer blevet modtaget i audiens. Præcis kl. 12 indfandt kongen sig i retssalen og indtog sin plads på tronstolen. Han var ledsaget af kronprinsen, der fik anvist en stol nedenfor tronen til højre for kongen. Her stod også hofmarskallen, kronprinsens marskal Johan Bülow og en række høje officerer. Et udvalg af kavalerer stod på den modsatte side af tronen. Retsmødet kunne vare godt et par timer, hvorefter Numsen førte kongen tilbage til hans gemakker og videre til middagstaflet.

Endnu en af Numsens officielle pligter skal omtales, nemlig modtagelsen i audiens af fremmede hoffers udsendte repræsentanter. Som regel kom de for at overrække deres akkreditiver, men de kunne også have specielle ærinder som f.eks. at meddele deres herskers død. Det skete, da Frederik den Store af Preussen var død (1. september 1786) og den østrigske kejser Josef II (7. april 1790). Ved afskedsaudienser mødte ofte sammen med den aftrædende den nyudnævnte gesandt. Den officielle modtagelse fandt som regel sted om eftermiddagen efter afholdelse af et statsråd, således at ministrene kunne få lejlighed til at hilse på den nye gesandt. Det var også skik og brug, at den tiltrædende hilste på alle hjemmевærende kgl. personer. Den audienssøgende afhentedes på sin bopæl af en kgl. ekvipage, ankom til residenslottets indgang i tårnfløjen, hvor han blev modtaget af en af hofkavalererne, som førte ham til et specielt indrettet modtagelses-

gemak, hvor hofkonditoren havde sørget for forfriskninger. Herefter gik turen op ad trappen til kongetagen og videre gennem de mange gemakker til audiensgemakket.

I Numsens periode var følgende hoffer officielt repræsenteret ved det danske hof, nævnt i Hof- og statskalenderens rækkefølge: Frankrig, England, Portugal, Preussen, kejserhoffet i Wien, Rusland, Sachsen, Sverige, Sicilien, Spanien, Holland og Hansestæderne, ialt 12 udenlandske repræsentationer. Den franske, engelske og svenske minister tjenstgjorde i hele Numsens embedsperiode, medens andre landes udsendinge udskiftedes en eller flere gange. Den svenske minister, baron Sprengtporten, udnævntes 1787 til ambassadør, hvilket krævede en speciel modtagelse og udarbejdelse af et særligt ceremoniel.

Det var endvidere en gammel tradition ved hoffet, at man erklærede hofsorg i kortere eller længere tid i anledning af dødsfald enten inden for den danske kongefamilie eller inden for udenlandske konge- og fyrstehuse. I Numsens virketid indtraf kun et enkelt dødsfald inden for den danske kongefamilie, nemlig arveprinsessens spæde datters død i efteråret 1784. Der erklæredes kammersorg, indtil bisættelsen havde fundet sted.

Derimod indtraf der næsten hvert år ca. 5 gange dødsfald inden for et fremmed fyrstehus. I de fleste tilfælde drejede det sig om et medlem af en af de i datiden eksisterende talrige små tyske fyrsteslægter. Hofsorgen kunne da vare fra 4-8 dage. I andre tilfælde kunne der proklameres hofsorg i 2-4 uger, og desuden blev det pålagt hofdamer og -kavalerer at anlægge sørgedragt. 11. august 1784 udgik der således besked om, at kavalerer skulle bære sorte klæder med silkeknaver og knaphuller, blank kårde og spænder samt de første 8 dage sorte og følgende 8 dage hvide strømper.⁸ Damerne skulle de første 8 dage være iført sorte silkeklæder med sorte og hvide bånd, og de sidste 8 dage brogede bånd og kniplinger. 4 ugers hofsorg bekendtgjordes i forbindelse med den preussiske konges og den østrigske kejsers død samt fyrstebiskoppens af Lübeck, hertug Frederik August af Holstein-Oldenburg. 3 ugers hofsorg var mere almindeligt og blev

f.eks. bestemt i anledning af enkedronningens broder, hertug Ludvig Ernst af Braunschweig-Wolfenbüttel. Man tog dog ikke altid de kortvarige perioder af hofsorg lige alvorligt. Var der i forvejen planlagt en eller anden festlighed ved hoffet, suspenderedes hofsorgen for den pågældende dag, og man kunne også den dag aflægge sine sørgeklæder.

Bortset fra de akkrediterede gesandter var det ganske få udlændinge, som gæstede hoffet i årene efter 1784. I sommeren 1784 havde man på Frederiksberg modtaget en gruppe russiske marineofficerer, og det følgende efterår tilbragte den svenske kongesøn, feltmarskal Frederik Wilhelm Hammerstein en uges tid ved hoffet. Han betragtedes som fyrstelig, og bl.a. tilsagdes han til det kgl. middagstaffel. Han var søn af den svenske kong Frederik I og hans veninde Hedvig Taube. Det danske kongehus var heller ikke meget på rejser. Kongen kom faktisk ikke udenfor Nordsjælland, og kronprinsen veg i de første år efter 1784 ikke fra sin faders side. Med årene følte han sig mere sikker på, at ingen ville forsøge et kup mod ham, og fra 1786 begyndte han at foretage rejser, f.eks. 1787 en længere militær inspektionstur i Nørrejylland og en tur til hertugdømmerne, hvorfra han foretog en udflugt til Gadebusch, hvor der under den store nordiske krig 1712 havde fundet et slag sted mellem danske og svenske tropper. Kronprinsen besøgte slagmarken. Året i forvejen havde han fra Gustav III modtaget en indbydelse til at overvære en troppemanøvre ved Göteborg. På denne tur benyttede han en engelsk yacht, som han havde fået foræret af sin morbroder, den engelske kong Georg III. Den svenske konge var hurtig til at gøre genvisit, og 9. juli 1786 modtog kronprinsen ham på sin ejendom Marienlyst ved Helsingør.⁹ Senere overværede han en tropperevu på Bonarp hede i Skåne. Som bekendt var Gustav III gift med en søster til Christian VII. Med sine forskellige invitationer til sin nevø, den danske kronprins, har den svenske konge utvivlsomt haft til hensigt at danne sig et indtryk af ham for det tilfælde, at det skulle komme til et krigerisk sammenstød mellem Danmark og Sverige.

Det måtte imidlertid virke som et chock, at Gustav III uanmeldt ankom til Christiansborg slot en oktoberdag 1787, ledsaget af gesandten Sprengtporten.¹⁰ Der skal ikke på dette sted gives en nærmere redegørelse for den svenske konges overraskende besøg. Det er udførligt behandlet i den foreliggende videnskabelige litteratur. Kun så meget skal antydes, at han håbede ved sin personlige nærværelse og sin kendte charmerende optræden at kunne overtale den danske regering til ikke at gribe militært ind, hvis han skulle beslutte sig til at overskride den finsk-russiske grænse. En af Numsens første reaktioner, efter at have ført den svenske konge ind til den danske kongefamilie, der endnu sad ved kaffen efter middagstaflet, var at sende bud efter udenrigsminister A. P. Bernstorff.

Numsen fik ellers en travl eftermiddag med at træffe alle praktiske forholdsregler til indlogering af kongen på slottet. Kronprinsens marskal Johan Bülow og den opvartende kammerjunker J. S. Møsting attacheredes gæsten under opholdet. Han deltog i alle hoffets festligheder og var således to gange i teatret sammen med kongen. Kronprinsen ledsagede ham på en spadseretur i Rosenborg have og foreviste ham det nyopførte anatomiske institut i Norgesgade (Bredgade). Der blev også lejlighed til at overvære en parade af fodgarden. Mandag 5. november slog afskedens time, og det må fastslås, at kongen ikke havde nået sine ønskers mål. Da Sverige året efter angreb Rusland, rykkede en afdeling af den norske hær, som allerede omtalt (s. 86), ind i Bohus len i et forsøg på at erobre Göteborg.

Hjemrejsen skulle foregå over Helsingør-Helsingborg og undervejs aflagde man en visit hos udenrigsministeren på Bernstorff slot. Kronprinsen ledsagede kongen, og man overnattede hos enkedronningen på Fredensborg. Undervejs til Helsingør den næste dag, underrettedes man om, at en storm ville umuliggøre overfarten over Sundet, og man besluttede at vende tilbage til Fredensborg for natten. Næste dag gik turen påny til Helsingør, man overnattede på Kronborg, indtil stormen havde lagt sig. Omsider kunne man komme over Sundet. Kronprinsen var fulgt med, da kongen gerne ville vise ham de nylig istandsatte fæstningsværker ved Landskrona. Hensig-

Udenrigsminister A. P. Bernstorff (1735-97) var den ledende personlighed indenfor regeringskredsen i Numsens funktionsperiode. Det var ham, han først sendte bud efter, da Gustav III uventet trådte ind i de kgl. gemakker 1787. Numsen måtte ofte konferere med ham.

ten var utvivlsomt at gøre det klart for kronprinsen, at en eventuel landgang i Skåne ville være en betænkelig sag. Kronprinsen vendte samme aften tilbage til Helsingør.

Som led i sin charmeoffensiv overfor det danske kongehus havde Gustav III allerede under opholdet i København tildelt arveprinsen Serafimerordenen, og efter sin tilbagekomst til Stockholm udnævnte han baron Sprengtporten til overordentlig ambassadør ved det danske hof. Det var Sprengtporten, der havde ledsaget kongen på køreturen til Christiansborg og ved sit kendskab til slottets indretning havde fået kongen bragt frem til den kaffedrikkende kongefamilie. Ambassadørudnævnelsen krævede, at Sprengtporten påny måtte modtages i audiens hos Christian VII. Dette havde atter til følge, at der måtte udarbejdes et særligt ceremoniel til den ekstraordinære situation. I hoffourerens gengivelse fylder det ikke mindre end 7 tæt beskrevne foliosider.¹¹ Modtagelsen af en ambassadør stillede langt større krav til etiketten end en almindelig gesandtmodtagelse, hvis man skulle leve op til det strålende forbillede, som hoffet i Versailles angav.

Man fandt det således nødvendigt for selve modtagelsesdagen at udnævne to særlige hofembedsmænd. Den opvartende kammerherre hos kongen Brackel udnævntes til ceremonimester med den opgave at afhente ambassadøren på hans bolig og efter audiensen bringe ham tilbage dertil. Under vandringen gennem slottets mange gemakker skulle han gå på ambassadørens venstre side. Kammerherre Ernst A. Bertouch blev gjort til hofmarskal. Hans opgave var at modtage ambassadøren, når han steg af vognen i tårnporten og gå på hans højre side på vej til audiensgemakket. Når man udpegede Bertouch, som arbejdede inden for centraladministrationen, hang det nok sammen med, at han fra 1772-76 havde tjenstgjort ved det danske gesandtskab i Stockholm.¹² Når ambassadøren nåede frem til kongens inderste forgemak, overtog overceremonimesteren ledelsen det sidste stykke af vejen.

Modtagelsen fandt sted 26. nov. 1787, og kl. 4½ om eftermiddagen rullede en kgl. paradevogn op ved ambassadørboligen på hjørnet

af Amaliegade og pladsen foran Garnisons kirke.¹³ Karetten fulgtes af lakajer og 2 løbere. Ambassadøren tog plads i karetten lige overfor Brackel, og bagefter fulgte Sprengtportens ledsagere i ambassadens egne vogne. På køreturen var karetten omgivet af lakajer med brændende fakler. Da man passerede hovedvagten på Kongens Nytorv, blev der præsenteret gevær, og trommerne rørtes 3 gange. Turen gik herefter op ad Østergade, Amagertorv, Vimmelskaflet, ned ad Rådhusstræde og over Marmorbroen til slottets tårnindgang, hvor vagten ligeledes hilste, og trommerne rørtes. Hofmarskal Bertouch tog imod, og der formedes en procession med to løbere i spidsen, derefter 6 pager to og to, efterfulgt af 4 hofjunkere og endnu to pager, der bar tændte lys i stager. Processionen vandrede i første omgang til det indrettede aftrædelsesværelse, hvor hofkonditoren som sædvanlig havde stillet forfriskninger frem. Ceremoniellet angav i enkeltheder, hvem der skulle lukke døre op og i, og hvorledes man herefter skulle stille sig. Under opholdet i aftrædelsesværelset ilede ceremonimesteren op til Kalckreuth for at meddele, at ambassadøren var ankommet. Beskeden gik videre til Numsen, som underrettede kongen og gav ordre tilbage, at processionen kunne sætte sig i gang. Man bevægede sig nu i værdigt tempo op på kongeatagen, fulgte højesteretsgangen og nåede frem til kongens gemakker. I det inderste gemak overleverede Bertouch ambassadøren til Kalckreuth, som førte ham ind i audiensgemakket, hvor Numsen tog imod og hentede kongen, hvorefter den højtidelige modtagelse kunne tage sin begyndelse. Under denne stod overhofmarskallen og overceremonimesteren på hver sin side af kongen. Ambassadøren, der nu stod ansigt til ansigt med Majestæten, foretog de traditionelle 3 reverencer, holdt sin tiltrædelsestale, som blev »besvaret i samme sprog« af kongen. Ambassadøren hilste derefter 3 gange til afsked, og audiensen var forbi. Numsen og Kalckreuth ledsagede ambassadøren ud af audiensgemakket, og påny organiseredes den tidligere procession gennem gemakkerne. Inden ambassadøren forlod slottet, skulle han imidlertid også præsenteres for kronprinsen, arveprinsen og det augustenburgske ægtepar. Arveprinsessen kunne ikke tage imod, da hun var »upasselig«. Derimod aflag-

des en visit hos hendes godt et-årige søn prins Christian Frederik. Der blev gået grundigt til værks! Da enkedronningen ikke var til stede på slottet den dag, måtte hele det store modtagelsesarrangement gentages 3. december 1787, for at også enkedronningen kunne blive officielt præsenteret for den nyudnævnte ambassadør.

Inden dette skete, var ambassadøren 28. november blevet tilsagt til middagstaffel. Denne gang kom han i sin egen ekvipage og kørte til indgangen ud mod Slotspladsen. Herfra gik han ad den såkaldte »Kongens trætrappe« op til kongeetagen, hvor han i kavaleragemakket traf statsministrene og samtlige hofkavalerer. Taflet afvikledes i spise-gemakket, hvor kongen sad midt for bordet med kronprinsen på sin højre side. Derefter fulgte arveprinsen og ambassadøren. De tilstedeværende damer sad på kongens venstre side bl.a. prinsesse Louise Augusta og hendes hofdame frk. Sophie Charlotte Møsting.

Hoffoureren oplyser, at gæsten sad på en »fyrstelig« stol samt, at han blev »Gebrokket serveret«. Ved hans kuvert stod fyrstelige glas og karaffel, men intet videre mundtøj end, hvad fyrstelige personer normalt fik, alt af sølv. Det gjaldt også et sølv-saltkar, anbragt midt for kuverten. Efter taflet drak ambassadøren kaffe i Eremitagen sammen med statsministrene og Rentekammerets præsident. Da tiden for afholdelse af statsråd var inde, tog han afsked og forlod slottet.

Redegørelsen i dette afsnit har som hovedformål med enkelte eksempler at belyse nogle af de ceremonielle opgaver, Numsen i sin gerning som overhofmarskal blev stillet overfor.

Han havde ikke været længe i sin nye tjeneste, førend det faldt i hans lod at forestå en kgl. dåbshandling.

2. maj 1784 fødte arveprinsessen en datter, som 10. maj blev døbt Juliane Marie, opkaldt efter sin farmoder, der også bar hende over dåben.¹⁴ Som traditionen bød, fandt dåben sted i moderens sovegemak på Christiansborg slot. Dr. Bastholm forrettede dåbshandlingen, og såvel kongen som kronprinsen var indskrevet som faddere. En række nobiliteter var tilsagt at overvære ceremonien, men kun de fornemste, heriblandt medlemmerne af gehejmestatsrådet, fik ad-

gang til sovegemakket. De andre gæster måtte nøjes med at betragte barnet, da det efter dåben blev båret omkring og forevist. Nogle dage i forvejen havde Numsen selv afhentet det kgl. dåbsfad i guld, som opbevarede på Rosenborg. Den lille prinsesse levede kun sommeren over, idet hun døde 28. oktober. Numsen fik således også til opgave at tilrettelægge en kgl. begravelse.

Dødsfaldet skabte stor travlhed i Hofstuen.¹⁵ Der skulle skrives til en række civile og gejstlige personer. Forestillingerne på Hofteatret blev aflyst, medens byens teater kunne fortsætte med at spille. Hofkirurg Kölpin fik besked om at balsamere barneliget, således at det kunne lægges på »lit de parade«, og offentligheden få mulighed for at defilere forbi. Bisættelsen fastsattes til om aftenen 9. november, og der blev udkommanderet militær eskorte. Forrest kørte en vogn med 4 kammerjunkere, som skulle bære kisten, derefter fulgte rustvognen med kisten, hvorpå var lagt et klæde broderet med en krone. Numsen havde været noget i tvivl om, hvilken krone man skulle anvende. Efter rustvognen fulgte en karet med arveprinsen og en anden med landgreve Carl af Hessen, som nogle dage i forvejen var kommet på besøg. Ved indkørslen til Frederiksberg Allé forlod følget ligtoget, som fortsatte op til Runddelen, hvor kisten anbragtes på den vogn, som i løbet af natten skulle bringe liget til Roskilde Domkirke. Beredne soldater med begfakler fulgte kisten. Numsen havde draget omsorg for et måltid for den militære eskorte hos en af Roskilde bys gæstgivere.

Endnu 3 kgl. dåbshandlinger faldt det i Numsens lod at arrangere. 18. sept. 1786 fødte arveprinsessen en søn, som i dåben fik navnene Christian Frederik, og henholdsvis 18. februar 1788 og 30. oktober 1789 fødtes endnu to prinsesser, som fik navnene Juliane Sophie og Louise Charlotte.¹⁶ I samtlige tilfælde optrådte Juliane Marie som gudmoder, og man fulgte det engang godkendte ceremoniel, som 1768 var anvendt, da kronprins Frederik blev døbt.

I sommeren 1785 ville prinsesse Louise Augusta fylde 14 år, og det blev besluttet, at hun skulle konfirmeres i løbet af efteråret. I den forbindelse indbød man den 20-årige arvehertug Frederik Christian

af Augustenborg til at komme til København og tage ophold ved hoffet. 29. april afhentedes han i Roskilde af en kgl. ekvipage, og straks efter ankomsten præsenteredes han for kongen og fik anvist bolig på slottet. Som opvartende kavaler udnævntes garderofficeren, kaptajn Nordmann, og der blev udpeget 3 kgl. lakajer til hans daglige opvartning.

Om man i hofkredsen har været klar over grunden til denne indbydelse er vanskeligt at afgøre. Nogle har nu nok været klar over årsagen. I 1780 havde A. P. Bernstorff foreslået og fået gennemført en aftale med den unge hertugs fader, at hans ældste søn skulle ægte prinsesse Louise Augusta.¹⁷ Man ville hermed sikre, at monarkiets enhed kunne opretholdes, også hvis kronprinsen ikke kom til at efterfølge sin fader på tronen. Man var på det tidspunkt stadig bekymret for hans helbred. Med prinsessens forestående konfirmation for øje, nærmede tidspunktet sig, hvor hun skulle have at vide, hvad der forestod hende. Hidtil havde man holdt det hemmeligt for hende. Ved at indbyde den unge hertug til et længere ophold ved hoffet, kunne de to unge mennesker lære hinanden at kende. Nogen tid efter ankom også hertugens to yngre brødre Emil og Christian August, der havde påbegyndt en officersuddannelse. De indkvarteredes på Palæet i Kalleboderne og deltog ligeledes i hoffets dagligdag. Deres ankomst tilslørede muligvis årsagen til deres ældre broders ophold på selve slottet.

Konfirmationen fandt sted 25. august 1785 i Slotskirken, og selve højtideligheden lededes af dr. Bastholm.¹⁸ Blandt gæsterne var også biskop Balle. Numsen behøvede ikke at udarbejde et helt nyt ceremoniel. Det var jo kun godt halvandet år siden, kronprinsens konfirmation havde fundet sted. Efter konfirmandindens ønske talte dr. Bastholm over ordene: »Vær tro indtil døden, så vil jeg give Dig livsens krone«. Derefter foretoges selve overhøringen, og hoffoureren er ligesom sidst i sin beretning fuld af lovord over prinsessens svar. Det hedder i hans dagbog, at hun besvarede alle spørgsmål med »den fuldkomneste færdighed«. Overhøringen varede ca. en time, hvorefter selve konfirmationshandlingen fandt sted.

Kort efter fik prinsessen besked om, at hun skulle giftes med den unge arvehertug. Til at begynde med protesterede hun kraftigt, men hendes elskede broder, kronprinsen, gjorde hende opmærksom på, at det var nødvendigt, og at hun måtte erkende »Fædrelandets interesse«, og hun gav efter. 14. oktober 1785 bekendtgjordes det forestående ægteskab ved en stor kur på slottet. Ifølge Ceremonialprotokollen fandt der herefter et udvidet middagstaffel sted, og om aftenen var der stort selskab i Malerigemakket. Der var som sædvanlig stillet spilleborde frem, og de trolovede var tilsagt at spille ved kongens bord. Af praktiske grunde havde man valgt en dag til bekendtgørelse af det forestående bryllup, hvor statsråd skulle finde sted, og samtlige statsministre deltog i dagens festligheder.

Det påhvilede nu Numsen at tage initiativet til en række praktiske foranstaltninger.¹⁹ Der skulle stilles forslag om et nyt deputat til prinsessen, og også hendes gemal skulle have et sådant tildelt. Endvidere skulle der sammensættes en hofstat for prinsessen. Der skulle endelig indrettes en bolig for ægteparret på slottet og indkøbes det fornødne brudeudstyr. Begge ægtefæller fik tildelt et deputat på 22.000 rd. hver til afholdelse af deres private udgifter. Af prinsessens deputat skulle dog de 7.000 rd. gå til aflønning af hendes kommende hofstat. For fremtiden sorterede denne ikke længere under hofmarskallen, men under prinsessens egen hofmester. Hun beholdt sin tidligere opdragerinde Sophie Charlotte Møsting i sin tjeneste med titel af hoffrøken. Desuden tildelte man hende to hofdamer. Med titel af hofmester virkede fortsat Peter Buchwald som daglig leder af hofstaten med assistance af frk. Møstings svoger, kammerjunker, baron Frederik Knuth. Endelig måtte der naturligvis også tænkes på et stort underordnet personale. Ved hendes konfirmation afskedigedes de personer, der hidtil havde draget omsorg for hendes almindelige uddannelse, heriblandt den vigtigste, justitsråd Hee.²⁰

Straks efter nytår 1786 gik Numsen igang med at få indrettet ægteparrets fremtidige bolig på kronprinseetagen. Midlertidigt anvistes der prinsessen bolig i hendes moders tidligere gemakker. Herefter måtte der tænkes på anskaffelse af udstyr og indkøb af smykker.

Numsen fik kongens godkendelse af, at man lagde de principper til grund, som var fulgt ved prinsesse Louises ægteskab 1766 med landgreve Carl af Hessen. Man behøvede dog ikke at tænke på »taffeltøj«, da de nygifte skulle bo på slottet og spise ved kongens bord. Desværre mangler man alle oplysninger om brudekjolen, medens man har ret god besked om de smykker, bruden fik tilstået. Numsen havde iøvrigt den opfattelse, at man skulle benytte brylluppet til at få beordret, at hoffets damer skulle anlægge en ensartet festdragt, kaldet »robe de cour«, syet af hvidt silketøj med garneringer af samme stof som kjolen samt kniplinger og blonder af indenlandsk produktion. Efter Numsens opfattelse ville en ensartet kjole højne festens glans.

Numsen ville også gerne have indført en særlig festdragt for hoffets kavalerer, og i en forestilling af 13. jan. 1786 stillede han også et forslag herom. Resolutionen godkendte forslaget om damernes kjole, medens den særlige festdragt for hofkavalererne ikke fandt kgl. tilslutning.

Hvad smykkerne angik, forhandlede Numsen med de to kendte københavnske juvelerer Fistaine og Frederik Fabritius. 6. juli kunne han meddele kongen, at han havde fået fremstillet et collier med brillanter, et brystsmykke med kongens billede foruden et par spænder til en samlet sum af 27.700 rd. Desuden skulle prinsessen have sin moders forgyldte toiletgarniture, ordenstegnet for ordenen »L'union parfaite« med sløjfe af diamanter og rubiner samt en hat med fjer af brillanter, rubiner og smaragder, en såkaldt »Aigrette«.²¹

Også brudgommen skulle have gaver. Numsen havde fået besked om at undersøge, hvad der fandtes af løse perler på Rosenborg, således at man kunne fremstille en bryststjerne til elefantordenen. Desuden lavede Fabritius en epaulet og en hattekrampe. Disse gaver blev overdraget hertugen på selve bryllupsdagen. Uheldigvis blev hatten stjålet under et bal i riddersalen i forbindelse med brylluppet, men kongen var nådig og beordrede en erstatning anskaffet. Den kostede 1.000 rd. Kongen skænkede desuden sin svigersøn en kårde besat med juveler og perler. Samtlige gaver til hertugen kostede 6.900 rd. Som den sidste opgave i forbindelse med det forestående bryllup på-

hvilede det endelig Numsen at udarbejde det nærmere ceremoniel for selve bryllupshøjtideligheden. Det omfattede ikke mindre end ca. 20 protokolsider.

Brylluppet fejredes lørdag 27. maj 1786, og højtideligheden var henlagt til Malerigalleriet.²² Af fremmede gæster deltog de to augustenburgske brødre samt abbedissen på det adelige frøkenkloster Vallø, prinsesse Sophie Magdalena af huset Holsten-Lyksborg. Hun var søster til den sidste hertug af denne linie, der var død 1779.

Allerede fra kl. 6 om eftermiddagen på bryllupsaftenen havde garden overtaget den indre vagt på slottet, og lakajer var opstillet ved de forskellige døre. De skulle bl.a. kontrollere, at kun personer med adgangskort tog opstilling i gemakkerne. Der var i dagens anledning udleveret et betydeligt antal adgangskort til personer, der ønskede at komme til, hvad man populært kalder »globryllup«. Endelig skulle lakajerne sørge for fri passage for bryllupskortegen.

Der var planlagt to processioner. Den ene samledes i enkedronningens gemakker og udgik herfra under ledelse af en ridder af Dannebrogordenen med stav i hånd. Efter at enkedronningen havde sat brudekronen på brudens hoved, forlod hun sine gemakker for at slutte sig til den øvrige kongefamilie. Herefter satte processionen sig i bevægelse med brudeparret i spidsen. Man gik ned ad Dronningetrappen til Appartementssalen, hvor Numsen tog imod. Han gik straks ind til den ventende kongefamilie, som derefter satte sig i bevægelse mod Malerigalleriet med Numsen i spidsen. Ankommet her til førte han de kongelige og fyrstelige personer op på den i bryllupsalen opstillede forhøjning med baldakin. Efter at den kgl. procession havde begivet sig på vej til Malerigalleriet, satte brudeparrets procession sig påny i bevægelse og blev ved Malerigalleriets indgang modtaget af hofmarskallen, som sørgede for, at brudeparret blev ført til deres pladser på forhøjningen. Herefter stillede han sig selv bag kongens stol. Højtideligheden overværedes af samtlige statsministre og de fremmede gesandter. Selve vielsesceremonien foretoges af dr. Bastholm.

Efter vielsen formeredes en ny procession, som med Numsen i

spidsen gik tilbage gennem samtlige kgl. gemakker, kronprinsens bolig og frem til riddersalen, hvor der var dækket op til 100 gæster. Som sædvanlig havde man kunnet hente billetter i Hofstuen til riddersalens balkon, hvorfra man kunne følge den festlige bryllupsanretning. På vandrigen til riddersalen ledsagede kongen bruden. Herefter fulgte i processionen brudgommen og enkedronningen, kronprinsen og arveprinsessen og arveprinsen med dekanessen fra Vallø. Til sidst kom de to augustenburgske brødre og det øvrige følge. Ved bordet sad brudeparret i midten, kongen på brudens højre side og enkedronningen på brudgommens venstre. Efter tafler formeredes endnu en gang en højtidelig procession, som ledsagede brudeparret op til deres særlige bolig på etagen ovenover. Påny førte kongen bruden, hvorefter kom brudgommen med arveprinsessen og herefter de øvrige kongelige og fyrstelige ledsagere. Enkedronningen var i forvejen gået op til sine egne gemakker for her at modtage brudeparret og føre dem det sidste stykke af vejen til deres bolig. Herefter kunne hofmarskalen stille sin stav fra sig og trække sig tilbage sammen med de øvrige gæster.

Festlighederne fortsatte de følgende dage. Om søndagen var der gudstjeneste i Slotskirken og derefter et udvidet middagstaffel. Om aftenen spilledes der operamusik i riddersalen, efterfulgt af et talstærkt aftentaffel. De følgende dage var der arrangeret kur og nye selskaber, og om tirsdagen afsluttedes bryllupsfesterne med et maskebal. Det var åbenbart ved denne lejlighed, hertugen mistede sin kostbare hat. Man må formode, at den danseglade brud har kastet sig ud i dansens glæder med begejstring efter de mange trættende officielle tafler og ikke særlig gemytlige processioner.

Da det var meningen, at hertugen skulle have mulighed for at udnytte sine omfattende kundskaber i statens tjeneste, blev han 7. juni 1786 udnævnt til medlem af gehejmestatsrådet.²³ Udnævnelsen lød på at bivåne statsrådet »cum voto«. To år senere efterfulgte han gehejmeråd J. O. Schack-Rathlou som patron for universitetet, en udnævnelse som antydede, at det var en reform af undervisningsvæsenet, som han skulle arbejde med. Forholdet til svogeren, kronprins Fre-

derik var i de første år ret godt, men kølnedes hurtigt og nåede en foreløbig krise, da kronprinsen valgte prinsesse Marie af det hessenske fyrstehus til sin gemalinde.

Medlemsskabet af statsrådet havde til følge, at hertugparret kun i kortere perioder kunne være borte fra hovedstaden. Den gamle hertug var ellers meget glad ved sin unge svigerdatter. Når parret besøgte Sønderjylland, boede det som regel på Gråsten slot. Louise Augusta var begejstret for slottet og for egnens landskabelige skønhed.²⁴

Der forløb nu henved 4 år, inden Numsen påny skulle blive stillet overfor en så stor og kompliceret opgave, som han havde løst i forbindelse med prinsesse Louise Augustas bryllup.

Omkring nytår 1790 besluttede kronprinsen at gifte sig. Han var nu 22 år. Den udvalgte var landgreve Carl af Hessens ældste datter Marie Sophie Frederikke i hans ægteskab med Christian VII's søster prinsesse Louise. Hun var født i Hanau 1767, lidt ældre end kronprinsen og desuden hans kødelige kusine. Landgreve Carl residerede på Gottorp slot i sin egenskab af statholder for hertugdømmerne. Sommeren tilbragte familien sædvanligvis på landstedet Louisenlund ved Sliens sydbred, som man havde fået som gave af kongen. Landgrevens børn havde henlevet deres barndom og ungdom på Gottorp og modtaget en hel igennem tysk opdragelse. Prinsesse Marie havde dog tilbragt sine første leveår i Hanau i landgrevskebet Kassel.

Kronprinsen foretog i foråret 1790 nogle rejser til Gottorp, men foreløbig kom der intet officielt frem om det forestående ægteskab. Først 12. juli 1790 blev trolovelsen proklameret og fejret såvel i København som på Gottorp. Senere bekendtgjordes det, at vielsen skulle forrettes i Gottorp slotskapel 31. juli 1790. Da kongen ikke skulle overvære begivenheden, fik Numsen ikke noget med selve vielsen at gøre. Det overlodes overceremonimester Kalckreuth.

De gl. herskaber havde forlængst taget ophold på deres respektive sommerresidenser, da de modtog tilsigelse til at indfinde sig på Christiansborg 12. juli for at være til stede ved proklamationen af trolovelsen.²⁵

Kl. 1 samledes statsministrene, de udenlandske gesandter og hof-

Gottorp slot i den vestlige udkant af Slesvig by. På slottet residerede landgreve Carl af Hessen-Kassel med familie. Landgreve Carl havde blandt sine mange hverv også stillingen som statholder for hertugdømmerne. I slotskirken fejredes i sommeren 1790 kronprins Frederiks bryllup med landgreveparrets ældste datter Marie.

fets damer og kavalerer i kongens forgemak. Statsministrene blev først kaldt ind til kongen, hvor de modtog den officielle meddelelse. Muligvis er det foregået i et statsrådsmøde. Derefter kom udenrigsministeren tilbage til forgemakket og gav de tilstedeværende samme meddelelse. Der blev herefter afholdt kur og bagefter serveredes et middagstaffel for alle tilstedeværende med ialt 58 kuverter. Enkedronningen benyttede lejligheden til at udtale de bedste ønsker for kronprinsen og hans kommende brud. Medens dette skete, affyredes en æressalut fra byens volde.

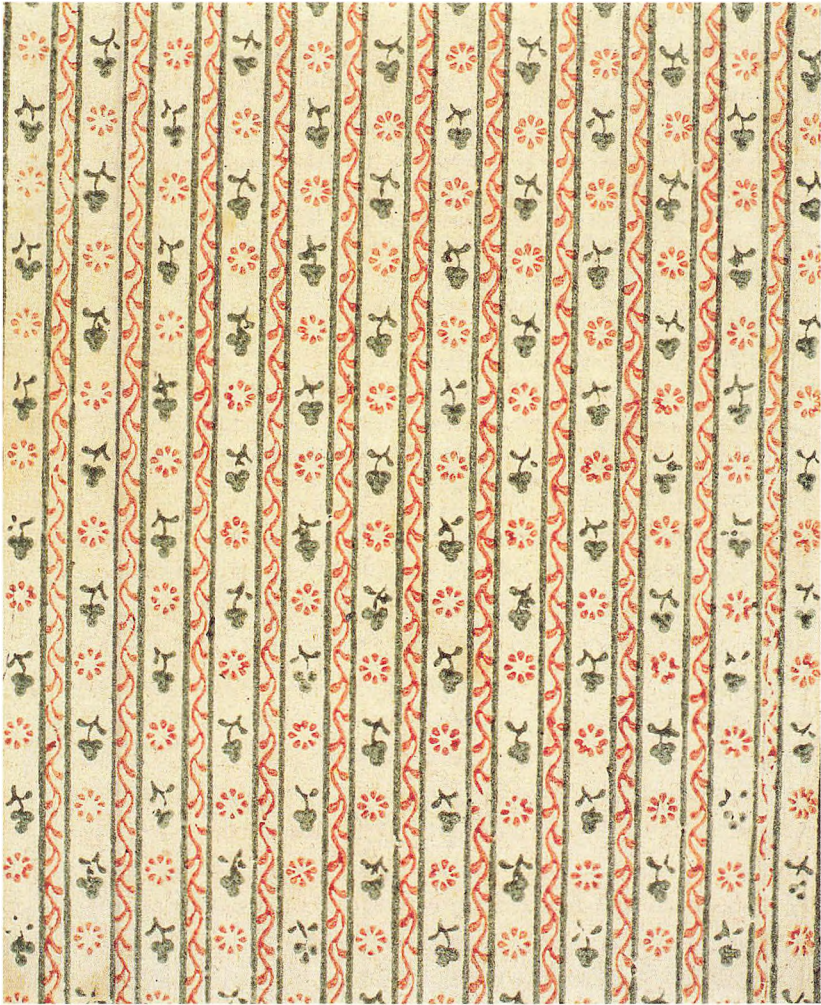
Numsen kunne herefter samle sig om at tilrettelægge de nygiftes indtog i hovedstaden. Hverken enkedronningen eller arveprinsen deltog i brylluppet på Gottorp, og det samme var tilfældet med det augustenburgske ægtepar. Hertugen skal have været stærkt oprevet

over ægteskabet. Han frygtede – og sikkert ikke uden grund – at forbindelsen ville skade hans egne slægtsinteresser.²⁶ Hertugparret opholdt sig denne sommer på Gråsten slot og tog kort før brylluppet på en baderejse til Tyskland og undlod demonstrativt at give statholderen besked. Prinsesse Louise Augusta havde sit besvær med at overtale sin gemal til at vende tilbage til København, før indtoget skulle finde sted. Hun lovede sin broder at gøre, hvad der stod i hendes magt, for at det skulle lykkes.

Selve formælingsdagen 31. juli gik stille af i København.²⁷ Kongen aflagde visit hos enkedronningen på Fredensborg og vendte tilbage om aftenen til Frederiksberg slot, hvor skydebanebrødrene havde arrangeret et festfyrværkeri i Slotshaven. Selve brylluppet på Gottorp skal ikke skildres her. Så meget skal blot omtales, at brudeparret efter at være hyldet af borgerne i Slesvig by, tilbragte hvedebrødsdagene på Louisenlund, hvor landgreven havde sat alle sejl til for at skabe en festlig ramme om brudeparrets ophold. 10. september brød man op fra Louisenlund og påbegyndte hjemrejsen, som gik over Haderslev, Koldinghus, Odense og Antvorskov med planmæssig ankomst til Frederiksberg tirsdag d. 13. september om aftenen. Brudeparret befandt sig »i højeste velgående«, skriver hoffoureren i sin dagjournal. Til stede ved modtagelsen var samtlige kgl. herskaber, de to yngre augustenburgske brødre samt abbedissen fra Vallø. Man overnattede på slottet, og næste dag skulle indtoget finde sted.

Numsen havde haft et par måneder til i enkeltheder at forberede dette, som vel nok kan betragtes som datidens største københavnerbegivenhed.²⁸ Der var blevet forhandlet med en række institutioner og privatpersoner om byens udsmykning og om eventuelle hyldestatter undervejs. Ruten var tilrettelagt under fornødent hensyn til, at det kunne være nødvendigt at stoppe op for at påhøre sådanne.

Efter afholdt middagstaffel på Frederiksberg kørte kongen og brudeparret til Nørrefælle, hvorfra indtoget skulle udgå. I spidsen red en eskadron af hestgarden, og herefter fulgte den lange række af kareter med tilsagte damer og hofkavalere. Som den sidste fra hoffet kom Numsen med marskalstaven i hånd. Derefter fulgte kareterne

Omslag på det af Numsen udarbejdede ceremoniel i forbindelse med det nnygifte kronprinsens indtog i København 14. september 1790 efter brylluppet. Der findes i datiden adskillige og forskellige nette omslag på tryksager af denne karakter.

med kongen, brudeparret og de øvrige kgl. og fyrstelige personer, endnu nogle kareter med hoffolk og til sidst endnu en deling af hestgarden. I den forreste af de kgl. kareter sad kongen og bruden. De kørte i en engelsk fremstillet paradevogn, som endnu kan besees i den kgl. vognremise. Ved siden af denne karet red på den ene side Københavns kommandant, generalløjtnant Clemens A. Haxthausen og på den anden side generalløjtnant Conrad W. Ahlefeldt. De øvrige kareter var omgivet af lakajer og løbere, iført nyanskaffet statslivré.

Man passerede Nørreport og kørte derefter over Gammeltorv, Amagertorv og Kongens Nytorv, rundede rytterstatuen på Amalienborg plads, vendte tilbage til Kongens Nytorv, passerede teatret og rullede ind på Slotspladsen. Herfra kørte man ind gennem Slotsporten og ind i slotsgården, hvor man steg af ved indgangen til Dronningetrappen. På vejen gennem byen passeredes adskillige æresporte og fornemme udsmykninger af palæer og huse. En mængde mennesker havde taget opstilling langs ruten. P. A. Heiberg har udmærket truffet den almindelige feststemning med verslinien: »Alle i byen om indtoget taler«.

Dagen afsluttedes med et stort og festligt taffel i riddersalen, hvor der var dækket op til 160 personer. Kongen med enkedronningen ved sin side sad midt for bordet. På sin højre side havde kongen bruden til bords, hvorefter fulgte arveprinsen, prinsesse Louise Augusta og ambassadør Sprengtporten. På enkedronningens venstre side sad kronprinsen, og herefter fulgte arveprinsessen, hertugen af Augustenborg og abbedissen fra Vallø. Af andre personer til højrbords kan nævnes de to augustenburgske brødre, kronprinsessens nyudnævnte hofmesterinde Francisca v. Berlichingen samt hertug Frederik Carl af Bevern med gemalinde, der havde overværet brylluppet i slotskapellet. Også kronprinsens gamle opdrager, overkammerherre Hans H. Eickstedt var indbudt. Foruden gallataflet i riddersalen var der arrangeret to marskaltaflet med henholdsvis 120 og 130 deltagere i henholdsvis Appartementssalen og i Drabantsalen. Alt var således tilrettelagt for at skabe en så storslået fest som muligt, og det blev faktisk sidste gang, at Christiansborg slot kom til at danne rammen om så formida-

belt et gæstebud. Da taflet var ovre, kunne de nygifte trække sig tilbage og nyde hinandens selskab i fred og ro.

Festlighederne fortsatte de følgende dage. Om onsdagen var statsministrene samt en række høje embedsmænd tilsagt til taffel, om eftermiddagen modtog kronprinsessen hoffets damer i kur, og om aftenen afholdtes nye tafler. Under de to første dages festligheder havde damerne fået besked om at anlægge »robe de cour«, og kavalernerne har formodentlig båret ordensbåndet uden på kjolen, hvad der var skik på de særlige festdage.

Det indgik også i programmet, at man skulle overvære en festaften i teatret. Hofbygmester Harsdorff havde udsmykket teaterfacaden ud mod Kongens Nytorv med en pragtfuld dekoration, som der gik megen ry af, og som havde kostet ikke mindre end 4.000 rd. Teaterbestyrelsen havde bestilt to dramatiske arbejder. Først opførtes et af nordmanden C. H. Pram forfattet nordisk helteskuespil »Frode og Fingal«, som dog ikke gjorde større lykke. Aftenen reddedes imidlertid af digteren Th. Thaarup. Han havde til lejligheden skrevet den dramatiske enakter »Høstgildet« med musik af J. A. P. Schulz. Stykket gjorde fortjent lykke.

Teateraftenen var forbi ca. kl. 11, hvorefter herskaberne foretog en køretur gennem byen for at se på udsmykningen og illuminationen. Da man nåede Amalienborg, spændte den begejstrede folkemængde hestene fra vognene og trak herskaberne rundt i byen. En lokal beretter fortæller, at vognene blev trukket af »de af højtidsglæderne henrykte og ligesom berusede personer«. Det blev sent, inden man nåede tilbage til slottet.

En side af det trykte ceremoniel til indtoget i København. Det havde været overladt ceremonimester Kalckreuth at varetage hofmarskallens forretninger ved brylluppet i Gottorp, da kongen ikke deltog i dette, medens Numsen stod for festlighederne i forbindelse med indtoget. Dette startede på Nørrefællede, hvorfra man kørte gennem Nørreport og gennem byen til Christiansborg slot. Overalt var der foretaget udsmykninger af de forskellige bygninger.

Den første Saldmester Kammerherre *Hans* til Hest.

Hans Majestet Kongens 4 Løbere og Hendes Kongelige Høihed Kronprindsessens Løber, alle 5 i een Rad.

Kongens tvende Stads-Jægere, 12 af hans Majestets Laquair og 2 af Hendes Kongelige Høihed Kronprindsessens, tilsammen 16, som gaae 4 i een Rad, de tvende Jægere i den bageste, een paa hver Side.

Hans Majestet Kongen med Hendes Kongelige Høihed Kronprindsesse *MARIE* paa Sin venstre Side, i een med 8 hvide Hingster af Livspændet bespændt Stadsvogn.

Ved Siden af Hans Kongelige Majestets Vogn gaae 6 Pager, 3 paa hver Side.

Paa den høire Side af Vognen rider Commandanten, General-Lieutenant Baron *Hartbøien*, som modtager Hans Majestet ved Fæstningens Glacis; og paa venstre Side Ober-General-Adjutanten, General-Lieutenant *Ablefeldt*.

Hans Kongelige Høihed Kronprindsen, og Hendes Kongelige Høihed Arveprindsesse *SOPHIA FRIDERICA*.

Hans Kongelige Høihed Arveprindsen, og Hendes Kongelige Høihed Kronprindsesse *LOUISE AUGUSTE*.

Til hver af disse tvende Equipager henhøre 4 Pager, som gaae 2 paa hver Side, og deres Kongelige Høihedens Løbere og Laquair gaae forved Deres høie Herkubens Vogne; Løberne foran, og Laquairerne i to Rader.

Hans Høifyrstelige Durchlauchtighed Arveprindsen af *Augustenborg*, og Hendes Durchlauchtighed Prindsessen af *Glücksborg*, Abbedisse til *Walle*.

Ved denne Vogn gaaer een Page paa hver Side, Løber og Laquair foran.

Hans Durchlauchtighed Prinds *CHRISTIAN* af *Augustenborg*.

Laquairerne foran.

Herpaa følge Damerne:

- No. 21. Frøken Hofmesterinde *Bevleeking* og Kammerfrøken *Schmittzen*.
- 22. Kammerfrøken *Möfing* og Frøken *Möfing*.
- 23. Hendes Majestet Dronningens Damer, Frøken *Staffeldt* og Comtesse *Holck*.
- 24. Hendes Kongelige Høihed Kronprindsesse *MARIE DUNER*, Comtesse *Holstein* og Frøken *Bilow*.

Æresporten foran Admiralitetsbygningen i Holmens kanal. Hovedstadens beboere og de forskellige autoriteter havde lagt sig vældigt i selen for at hædre kronprinseparret under deres indtog i hovedstaden. Husene var smykket og blev i de følgende dage også illumineret. Adskillige steder på ruten gennem byen var rejst æresporte.

Endnu om fredagen var der arrangeret stort bal i riddersalen, men om lørdagen måtte man aflyse alle festligheder, da kronprinsessen måtte gå til sengs med mæslinger. Først 10. oktober kunne hun igen deltage i hoffets daglige tilværelse.

En halv snes dage senere kørte hun og kronprinsen til Roskilde for at modtage familien fra Gottorp, som ønskede at opleve deres datter i de nye omgivelser. Hele familien var mødt frem, inclusive den yngste

datter. Familien indkvarteredes på slottet, og hoffoureren noterer i sin dagbog, at prinsesse Louise allerede ved det første taffel serveredes med »guldmundtøj« i kraft af sin kongelige byrd. Medens landgreven og hans ældste søn rejste hjem efter nytår, forblev resten af familien det meste af året 1791 hos datteren og kunne således på nærmeste hold følge kronprinsessens graviditet og dens sørgelige afslutning, som senere skal omtales.²⁹

Tiden frem mod indtoget havde været en travl tid for Numsen. Foruden at planlægge selve modtagelsen, skulle der også drages omsorg for indretning af parrets fremtidige bolig. Kronprinsessen fik stillet de gemakker til disposition, som var bestemt for en regerende dronning.³⁰ Der skulle også træffes beslutning om hendes deputat, der blev fastsat til 6.000 rd., og der skulle sammensættes en hofstat. Lønudgifterne til denne blev 6.850 rd.³¹ Som leder af hofstaten havde man valgt den tyske adelsdame Francisca v. Berlichingen, som tilhørte samme slægt som Goethes berømte røverridder Götz v. Berlichingen. Kronprinsessen havde tysk som modersmål, og det var måske derfor, at man havde udpeget en tysk adelsdame som leder af hendes hofstat. På den anden side havde hun, siden beslutningen om ægteskabet var en kendsgerning, lagt sig efter det danske sprog. Der var nok meget, som forekom hende ganske fremmed ved det danske hof. Efter hvad man sagde, skulle hun aldrig have fundet sig til rette i residenslottets mange store sale.

Det har nok heller ikke været hende behageligt, at hendes hoffrøken ikke var populær i hofkredsen.³² Den unge komtesse Julie Stolberg, der senere blev gift med Henning v. Witzleben, sagde om hende, at hun lignede en forklædt dragon og talte med en dyb bas. Hun havde et hårdt gemyt, og en skrappere tunge havde man aldrig hørt. Og tilføjede hun: det ydre svarede til det indre. Datiden mente også, at hun i høj grad havde bidraget til kronprinsens afskedigelse af sin marskal Johan Bülow. Hun beholdt imidlertid sin stilling hos kronprinsessen, indtil hun, hvad A.P. Bernstorff 5. september 1794 kunne fortælle Chr. Ditlev Reventlow, var blevet nødt til at søge sin afsked.³³ Hun døde på et tysk kloster 1797.

Kronprinsessens hofstat bestod desuden af Johan Ludvig Brockenhuus som hofmester. Han havde tidligere tjent i prinsesse Louise Augustas hofstat. Foruden frk. Berlichingen fik hun tildelt to hofdamer, hvoraf den ene efterfulgte frk. Berlichingen, nemlig Frederikke Louise Møsting, en kammerjunker, en kabinetsskasserer (Vitus Frederik Bluhme) og et stort underordnet personale. Ialt bestod hofstaten af 22 personer. Det er måske nok et spørgsmål, om Numsen har haft større indflydelse på afgørelsen af disse problemer. Her har kronprinsen nok haft det afgørende ord.

Administrator af hofholdningsbevillingen

23. november 1785 fik Finanskollegiet godkendelse af det udarbejdede civilreglement for kalenderåret 1785. Resolutionen lød: »Efter dette reglement har Vores Finanskassedirektion betalingen til vedkommende at foranstalte og anvise«. Foruden de engang fastsatte deputater til de forskellige kgl. personer og bevilling til aflønning af kongens, kronprinsens og prinsesse Louise Augustas hofstater indeholdt reglementet også en bevilling på 134.000 rd. til afholdelse af udgifterne ved hofholdningen. Det var denne bevilling, som Numsen skulle aflægge regnskab for.

Bevillingen var blevet fastsat 8. febr. 1773 og opførtes med samme beløb år efter år i Numsens embedsperiode. Samtidig havde man opstillet en kontoplan, som ligeledes bevaredes uændret gennem årene, og som gør det muligt at afveje de forskellige udgifter mod hinanden.

Hofregnskaberne udarbejdedes af den særlige hofkasserer Haagen Gude og blev internt revideret af hofrevisor Mogens Nielsen. Man afsendte et månedsregnskab til revision i Rentekammeret, og der udarbejdedes herefter et årsregnskab, som af Numsen forelagdes kongen med nærmere forklaring, inden det ligeledes afgik til revision.¹

Det lykkedes aldrig i Numsens embedsperiode at holde de årlige udgifter indenfor den bevilgede sum. Da han 17. dec. 1785 rede-

gjorde for regnskabet for 1784, viste dette et underskud på 7.234 rd. Han undlod dog ikke at gøre opmærksom på, at han faktisk kun kunne gøres ansvarlig for udgifter afholdt efter 1. juli 1784, hvor omlægningen af hofadministrationen var trådt i kraft. For ligesom at stemme de højere finansmagter mildere, gjorde han yderligere opmærksom på, at hofudgifterne i 1783 havde vist en underbalance på ca. 15.000 rd. Det lykkedes faktisk i de nærmest følgende år at nedbringe underskuddet. I 1786 nåede man ned på et underskud på 3.471 rd. Men herefter begyndte det at gå den anden vej. I 1787 var underskuddet vokset til 4.616 rd. og året efter til 8.625 rd. 28. april 1789 meddelte Numsen Finanskollegiet, at kongen havde godkendt, at han anmodede om at få det manglende beløb anvist hurtigst muligt, således at regnskabet kunne blive afsluttet. Finanskollegiet var imidlertid ikke indstillet på at rykke hofmarskallatet til undsætning. Også i de følgende år blev det nødvendigt at afsende tilsvarende nødråb, og så sent som 12. marts 1791 ekspederedes endnu en skrivelse om et højst nødvendigt forskud på 4.000 rd. Faktisk havde Numsen 5. april 1790 henstillet til kongen, at den årlige bevilling forøgedes med ikke mindre end 24.000 rd. for, at den ønskede balance på regnskabet kunne opnås. Under rigets almindelige trængte økonomi havde et sådant forslag ingen chancer for at blive realiseret.

Som forklaring på det hastigt voksende underskud fremførte Numsen atter og atter de stigende priser, især på varer, som anvendtes i køkkenet. Det var navnlig udgifterne til kød, sukker og vokslys, som viste en stærkt stigende tendens. I februar 1790 havde han således måttet betale ikke mindre end 1.312 rd. mere end i det foregående år. Også priserne på brænde var hastigt stigende. Når disse her fremhævede udgifter steg, skyldtes det, at man fra 1789 havde øget tilsigelserne til de kgl. middagstafler, og at ansøgninger om bolig på slottet med tilhørende tildeling af »bouche en cour« stadig indkom og ikke kunne afvises. Numsen regnede med, at hver enkelt tildeling af denne begunstigelse medførte en øget udgift for hofkassen på ikke mindre end 500 rd. De to kgl. ægteskaber 1786 og 1790 havde således medført en betydelig forøgelse af antallet af personer, som måtte

have bolig på slottet, og som regelmæssigt måtte tilsiges til hoffets festligheder. Endelig var også Carl af Hessens talrige besøg en stigende belastning for hofkassen, især når han medtog sin samlede familie til et langvarigt besøg.

I sin betrængte økonomiske situation forstår man, at Numsen var yderst nøjeregnende med de naturalleverancer, som hoffet modtog fra forskellig side. Når han nærrede bekymring for det store kasernebyggeri, som betød et væsentligt indgreb i Rosenborg have, var det også, fordi hoffet modtog betydelige leverancer af grøntsager, frugt og blomster herfra. I sin argumentation overfor byggeriet gjorde han i en skrivelse af 6. december 1784 Rentekammeret opmærksom på, at det kunne medføre, at hoffet måtte købe for ca. 3.000 rd. grøntsager m.m. på det frie marked.²

En anden leverance, som der også var vanskeligheder med, var leverancerne af vildt til køkkenet. Det var navnlig omkring de store festligheder ved hoffet f.eks. kongens fødselsdag, at man havde brug for meget vildt. Der eksisterede en gammel aftale, hævdede Numsen, at der fra den kgl. vildtbane skulle leveres årligt 257 stk. storvildt og rådyr. I en skrivelse til Rentekammeret 10. januar 1790 gjorde han opmærksom på, at der i 1789 kun var leveret ca. 100 stk. og at det havde været nødvendigt at købe det manglende ude i byen. Med en pris af 8 rd. pr. stk. havde dette medført en udgift på 1.256 rd., som man gerne ville have Rentekammeret til at refundere. Det fik han nu ikke noget ud af. Ved en bestemt lejlighed fandt han sig også nødsaget til at gøre opmærksom på, at der var gået alvorligt svind i forsendelsen fra det sønderjyske skovdistrikt af harer og fuglevildt, og Hofstuen anmodede poststationerne i Middelfart og Roskilde at undersøge, hvad grunden kunne være.

Nødvendige aftaler om større prisforhøjelser fandt Numsen det nødvendigt at forelægge kongen, og denne praksis blev mere og mere almindelig gennem årene. Man kan ikke se bort fra, at han har følt en vis sikkerhed ved at opnå kgl. tilslutning, når han senere måtte forhandle med Finanskollegiet om dækning af underskuddene. En af de hofleverandører, som hyppigst måtte anmode om at få priserne på

sine leverancer til hoffet sat op, var lederen af det kgl. konditori, som ene af alle hofleverandører havde en fast kontrakt for sine ydelser. Det gjaldt den hidtidige hofkonditor Johan M. Møller, der døde 1788, og hans efterfølger Jens Raae. Det var navnlig de stigende internationale priser på sukker og kaffe, som tvang konditoren til at bede om prisforhøjelse på sine ydelser.

I bestræbelserne for at begrænse udgifterne holdt man også vågent øje med det daglige forbrug ved hoffet, og der foreligger adskillige eksempler på indskriden overfor overforbrug og spild. Således kunne man konstatere, at der gik adskilligt dækketøj, service og glas til spilde, når der serveredes kammerspisning. 14. juni 1785 dekreterede Numsen, at de pågældende selv måtte sørge for diverse service, og at der kun hver lørdag kunne udleveres to servietter og ikke mere.³

Man fandt også et overforbrug ved taflerne. Ved et aftenselskab i anledning af Louise Augustas trolovelse var der medgået ikke mindre end 87 flasker vin til trods for, at gæsternes antal kun beløb sig til 84 personer, »hvoraf halvdelen endda havde været damer«, som Numsen konstaterede. Mundskænken Valert blev afkrævet en forklaring 27. okt. 1785. 30 marts 1790 fandt Numsen det endnu engang nødvendigt at reprimandere Valert for et alt for stort vinforbrug ved taflerne, ligesom han påtalte, at der blev slået adskillige karafler og glas i stykker.

Der blev også holdt et vågent øje med vaskepigerne og deres arbejde. Da de nægtede at stoppe og lappe beskadiget lintøj fra taflerne, »således som det havde været tilfældet i fordums tider«, fik oldfruen Thura 3. aug. 1789 en kraftig henstilling om at sørge for, at pigerne udførte, hvad de plejede at gøre, og det uden særlig godtgørelse.

Som afslutning på denne oversigt over hoffets økonomi, kan det være af interesse at bringe en oversigt over hofregnskabet for 1791, opstillet med de underkonti, der var blevet fastlagt 1773 og videreført også under de kommende hofmarskaller.⁴

Hofregnskabet for 1791

Køkkenet	76.296 rd.
Bageriet	5.420 rd.
Vinkælderen	12.144 rd.
Konditoriet	4.100 rd.
Vokslys	10.004 rd.
Talglys	3.447 rd.
Olie, tran og fakler	5.334 rd.
Medikamenter	2.094 rd.
Vaskeriet	1.255 rd.
Livrées	5.971 rd.
Hofkørsel	1.224 rd.
Skrivematerialer	998 rd.
Inventaranskaffelser og vedligeholdelse	3.972 rd.
Kapellet	4.880 rd.
Brændeved	19.366 rd.
Diverse	13.742 rd.
Ialt	169.249 rd.

Når man studerer denne udgiftsoversigt, bør det erindres, at regnskabet kun vedrører indkøb af forskellige varer. Personaleudgifterne findes som en særlig konto på civilreglementet. Dog dækker udgiftsposten »Diverse« ganske givet de ekstraordinære understøttelser, som Numsen med kongens tilladelse fik mulighed for at anvise betrængte hofffunktionærer. Udgiften til kapellet var en fast udgift, som opførtes med samme beløb gennem årene. Kapellets lønninger var ligeledes opført på civilreglementet.

Diverse øvrige hverv

Foruden de centrale arbejdsopgaver, som var henlagt under overhofmarskallen, og som er gennemgået i de foregående afsnit, var der pålagt Numsen en række andre hverv. Også med hensyn til disse gælder det, at han som leder var den eneste, der havde direkte forestillingsret til kongen. Det udelukker imidlertid ikke, at han i mange tilfælde har haft forberedende diskussioner med sine undergivne.

Numsen benyttede Hofstuen som administrationskontor også for det kgl. kapel, og i de almindelige korrespondancesager og forestillinger finder man optaget en lang række sager vedrørende kapellet. Det kgl. kapel udførte faktisk en dobbeltfunktion. Det medvirkede i teatret ved opførelsen af de i datiden så yndede syngestykker og ballerter, og samtidig benyttedes det til at give koncerter ved hoffets almindelige festligheder.¹

Fra sin forgænger havde Numsen overtaget et musikalsk ensemble på godt en snes musikere.² Det bestod hovedsageligt af strygere, navnlig violinister, men også musikere, der spillede obo, fløjte, valdhorn, bratsch samt kontrabas, var repræsenteret i kapellet. Den musikalske ledelse var dels overladt den norskfødte pianist Israel G. Wernicke, dels den tyskfødte violinist Johann E. Hartmann. Af fremragende musikere kan nævnes violinisten Johs. Darbes og harpenisten Johann A. Kirchhoff. Den almindelige gage for en musiker var 350 rd., medens de mere fremtrædende musikere oppebar et noget større vederlag. De samlede lønudgifter beløb sig 1785 til 12.432 rd. heri indbefattet udgifter til nodeskriver, bud og vedligeholdelse af instrumenter. Numsen kunne endvidere disponere over en fast bevilling på hofholdningsregnskabet på 4.880 rd. Denne bevilling anvendtes til opførelse af koncerter, ducører til kapellet, udgifter forbundet med hofballer og maskerader ved hoffet samt alt, hvad der måtte anses som ekstraordinære udgifter. Af kontoen er utvivlsomt også betalt vederlag til musikere, som var nødvendige i visse situationer.³ En så-

dan person var en trompetist ved navn Johan Frederik Jensen, der i adskillige år stod til rådighed.⁴

Der foreligger også for kapellets medlemmer en række personale-sager, idet flere af dem var økonomisk hårdt trængt og ansøgte om hjælp. Enkelte ville desuden gerne have understøttelse til at opholde sig kortere eller længere tid i udlandet for at uddanne sig videre, og også i sådanne sager gik vejen over hofmarskallen. Numsen måtte ligeledes være på vagt, når nogen forsømte sin tjeneste. Hofviolon Jacobsen irriterede Numsen med sine gentagne forsømmelser og modtog flere gange en alvorlig irettesættelse. Kapellet var også forpligtet til at optræde, når herskaberne opholdt sig på Frederiksberg, men Numsen kunne ikke anerkende, at et enkelt medlem rekvirerede transport for sig selv alene. Man måtte kunne være 4 om en vogn!

Et problem, som af og til opstod, var at skabe respekt om et løfte, afgivet af Kancelliet 17. jan. 1780, at medlemmer af kapellet havde fortrinsret til ledige stadsmusikantembeder. Ved flere lejligheder måtte Numsen gøre købstadsstyrelserne opmærksom på dette løfte. Det skete nogle gange, at kapelmedlemmer gerne ville overtage et sådant embede. I andre tilfælde anså man lønnen for meget lidt attraktiv. Det var tilfældet i Nyborg, Odense og Slagelse.⁵

Israel G. Wernicke havde virket som leder af kapellet siden 1781 med en løn af 400 rd., da han af kapelmesterlønnen på 800 rd. måtte udbetale sin forgænger Paolo Scalabrini 400 rd. i pension. Det viste sig ret hurtigt, at Wernicke ikke var stillingen voksen. Han komponerede ganske vist flere operalignende kantater, som var meget populære ved hoffet, men han var yderst afvisende overfor moderne komponister som Haydn og Mozart. Den sidste kaldte han »en planløs og uren smører«. Det måtte derfor blive en af Numsens første embedsopgaver at få fjernet Wernicke.

Ved siden af kapelmester Wernicke virkede den fremragende violinist J. E. Hartmann som koncertmester. Han var en frodig og skabende komponist, der bl.a. havde skrevet musikken til Johs. Ewalds dramatiske værker. Hans løn var også 800 rd.

Det var ikke undgået de københavnske musikinteresserede kredses

opmærksomhed, at Gustav III ved hjælp af den i Sachsen fødte og i Italien uddannede komponist Johann G. Naumann havde fået det svenske hofkapel forynget. Naumann var navnlig en flittig operakomponist. Også i København ønskede man at få Naumann knyttet til det kgl. kapel. Ved siden af teatrets traditionelle program bestående af skuespil, syngestykker og balletter ønskede man tillige at kunne opføre operaer. 1785 lykkedes det at få Naumann til at overtage et kortvarigt lederskab af kapellet. Man lokkede ham bl.a. med et helt ekstraordinært honorar på 2.000 rd. Naumann tog med friske kræfter fat på arbejdet. Han fik ikke alene Wernicke fjernet, men også flere uduelige og affældige musikere, og han hævdede med styrke, at talent og musikalsk begavelse alene burde lægges til grund for ansættelse og advancement. Han fik desuden antallet af kapellets musikere forøget, og af praktiske grunde organiserede han et egentligt hofkapel og et særligt orkester til at spille ved ballerne. Muligvis var det også ham, der henledte opmærksomheden på den fremragende danskfødte violinist Peder M. Lem, som 1785 blev ansat ved kapellet, og som efter sin første optræden efter uddannelsesårene i udlandet havde henrevet det københavnske publikum med sit spil. Det skyldtes også Naumann, at man fik knyttet den af Johan Sebastian Bach uddannede fremragende oboist Chr. S. Barth med titel af kammermusikus til kapellet.

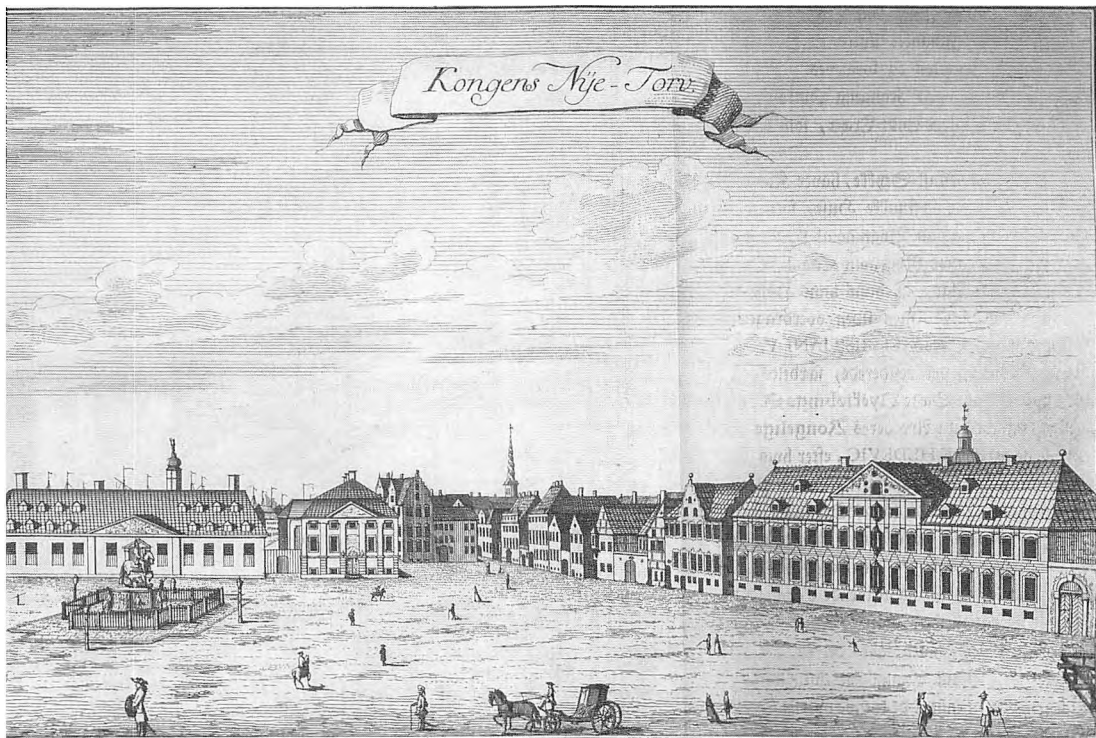
Det indgik endvidere i aftalen med Naumann, at han skulle skrive musikken til en opera, som kunne spilles på teatret. Han opfyldte dette ønske med operaen »Orpheus og Eurydika«. Den opførtes i forbindelse med kongens fødselsdag 1787. Man ville gerne have beholdt ham længere i København, men han ønskede at vende tilbage til Dresden. Hans ophold i København havde dog medvirket til, at der nu stod en vis respekt omkring det kgl. kapel.

Numsen fik 21. april 1787 kongens bemyndigelse til at se sig om efter en efterfølger. Hans opmærksomhed henledtes gennem familierne Schimmelmann og Reventlow, som han stod nær, på den i Lüneburg fødte J. A. P. Schulz, der havde fået sin uddannelse i Berlin og i flere år havde arbejdet som kapelmester ved hoffet i Rheinsberg.

Han var kendt som komponist til flere syngespil og navnlig viser (Lieder). Der indledtes forhandlinger med ham, og man tilbød ham et årligt vederlag på 2.000 rd. og som pension $\frac{2}{3}$ af dette beløb, hvis han efter 10 år ønskede at opgive kapelmesterstillingen. 18. maj 1788 kunne Numsen indstille til kongen, at Schulz modtog tilbuddet. Som den første kapelmester fik han også sæde i Teaterstyrelsen. Numsen fik et nært samarbejde med ham og støttede sig i høj grad til ham. Til glæde for hoffet skrev han en række kirkemusikalske arbejder. Derimod så han sig ikke istand til at levere opera.

Som omtalt ovenfor havde man på Naumanns forslag gennemført en deling af kapellet i to afdelinger. Nyordningen havde imidlertid vist sig at medføre store praktiske problemer. 18. dec. 1788 indstillede Numsen derfor til kongen, formodentlig i overensstemmelse med Schulz, at man lidt efter lidt skulle forlade denne ordning og gennemføre, at samtlige medlemmer udgjorde, hvad man kaldte »et chor«. For fremtiden skulle alle kapellets medlemmer kunne beordres til at deltage i alle musikalske arrangementer, dog med undtagelse af solospillere og koncertmesteren. Numsen benyttede endvidere lejligheden til i samme forestilling at foreslå en række lønforbedringer.⁶

I slutningen af sin embedstid blev Numsen stillet overfor en vanskelig opgave, som først blev løst, da han havde bedt Schulz om at medvirke. Violinspilleren Lem henvendte sig til Numsen for at få tilsagn om at kunne efterfølge Hartmann, når denne trak sig tilbage. Numsen mente ikke, at Lem egnede sig til denne stilling, men han var også klar over, at man risikerede, at Lem ville søge udenlands, hvis han ikke havde sikkerhed for en betydelig lønforbedring i fremtiden. Han turde således ikke bede sin kone om at forlade Wien og tage fast ophold i København uden denne sikkerhed. Numsen og Schulz' fælles kandidat til stillingen som koncertmester var den meget dygtige violinist og komponist Claus Schall, som Naumann i sin tid havde fået sendt på uddannelse i Paris, og som efter hjemkomsten var blevet knyttet til kapellet. Man klarede den vanskelige situation ved at give Lem en klækkelig lønforhøjelse, sætte ham i spidsen for teatrets violinskole og give ham titel af professor. Alle var klare over,

Kongens Nytorv med teaterbygningen i baggrunden som den oprindelig så ud. Til venstre for denne ses Gjethuset. Midt på pladsen står rytterstatuen af Christian V og til højre den såkaldte Gramske gård, opkaldt efter tidligere overhofmarskal Fr. Carl Gram. Han havde erhvervet ejendommen 1731 og givet den en pragtfuld facade ud mod torvet. På dette sted ligger idag Hotel d'Angleterre.

at Lem også var et pædagogisk geni. Kongen godkendte forslagene 11. januar 1790.

Det kan således fastslås, at Numsen virkelig interesserede sig for kapellet, og at han ved flere lejligheder var indstillet på at støtte det inden for de muligheder, som stod til hans rådighed. Da man indenfor Teaterdirektionen var enig om at afsætte 2.000 rd. til oprettelse af

et fast kor på 40 personer, som skulle være forpligtet til at deltage i alle forefaldende musikalske foranstaltninger, også ved hoffet, indstillede han 8. april 1789 til kongen, at han fik tilladelse til at anvende 300 rd. årlig af det beløb, som på hofholdningsregnskabet var bestemt for kapellet, til dette formål. Han stillede sig ligeledes positivt over for et af Schulz indgivet forslag om oprettelse af en særlig enkekasse for kapellets faste medlemmer, som disse havde tiltrådt. 13. november 1789 fik han kongens tilladelse til at forelægge projektet for Finanskollegiet og anbefale dets gennemførelse.

Siden 1772 havde overhofmarskallen haft sæde i den overtilsynskommission, som førte kontrol med *teatret på Kongens Nytorv*. Alle-rede 26. april 1784 indstillede Numsen den siddende overtilsynskommission, i hvilken fhv. gehejmestatsminister Ove Høegh-Guldberg, højesteretsassessor Chr. Fred. Jacobi og overhofmarskal Schack havde sæde, til afsked. Dens opgave havde været at udarbejde det årlige reglement (budget) for teatret, drage omsorg for, at dette blev overholdt samt udarbejde en plan for teatrets virksomhed i det kommende år.⁷ Fra 26. april 1784 varetog Numsen alene de opgaver, som overtilsynskommissionen hidtil havde løst. Numsen har utvivlsomt benyttet den følgende tid til nærmere at sætte sig ind i teatrets forhold, og han har her formodentlig i høj grad støttet sig til den fungerende teaterdirektør Warnstedt. 19. nov. 1784 foreslog Numsen kongen, at der skulle nedsættes en kommission med det formål at udarbejde nærmere bestemmelser om teaterdriften i fremtiden, herunder gøre forslag om en mere økonomisk og simplere drift. Numsen blev selv formand for kommissionen. Dens forslag gik ud på, at der oprettedes en Teaterdirektion på 7 medlemmer, som arbejdede kollektivt med Numsen som præses, og som den der alene kunne foretage indstillinger til kongen. Den tidligere to-delning mellem en tilsynskommission og en daglig ansvarlig direktion var hermed ophævet, og denne forenkling fastholdtes i hele Numsens virkeperiode. I henhold til kgl. resolution 2. sept. 1786 indtrådte følgende i direktionen: Numsen, direktør Warnstedt, teaterkasserer Niels Lassen, cen-

sor Peter Rosenstand – Goiske, kommitteret i det vestindisk-guineiske Rente- og generaltoldkammer Eiler Hagerup samt kommitteret i Rentekammeret Peter Wormskjold. Endelig indtrådte fra 1. oktober 1787 den nyudnævnte kapelmester Schulz. Alle sager vedr. teatret behandlede i denne direktion, men den fungerende teaterchef var bemyndiget til at træffe afgørelse i alle presserende sager. Han skulle dog forelægge sin afgørelse i det førstkommande direktionsmøde. Medens man tidligere havde haft en højesteretsassessor i tilsynskommissionen, havde centraladministrationens folk nu holdt deres indtog. Desuden havde man indsat medlemmer fra teatrets egen administration.

Gennem hele Numsens periode virkede Warnstedt som teaterdirektør. Hans W. Warnstedt var uddannet officer og udnævntes 1770 til generaladjutant hos kongen. Selv om han havde visse kontakter med Struensee, fik dennes fald ingen følger for ham. På anbefaling af overhofmarskal Schack udnævntes han 9. marts 1778 til teaterdirektør. Han havde både kendskab og forstand på dramatisk litteratur. Han interesserede sig ligeledes for unge skuespilleres uddannelse. Han førte den Holbergske teatertradition videre, og han medvirkede stærkt til, at man på repertoire optog de nyeste danske dramatiske værker, såsom Ewalds »Fiskerne«, P. A. Heibergs »De vonner og vaner« og Th. Thaarups »Høstgildet«. Derimod var han ikke meget for, at teatret ved siden af at opføre skuespil og balletter, skulle påtage sig at spille opera. Det tærede for meget på teatrets altid slunkne kasse, hævdede han. Han kunne dog ikke hindre, at Naumanns opera »Orpheus og Eurydika« blev sat på plakaten. Warnstedt er blevet karakteriseret som en af teatrets virkelig kyndige ledere (Robert Neiiendam).⁸ Det kom da også Warnstedt som en ubehagelig overraskelse, at direktionsmedlem og teaterkasserer Niels Lassen blev afsløret som bedrager og måtte afskediges. Selv forlod han sin stilling samme år 1792 og lod sig udnævne til gesandt ved det portugisiske hof.

Af tidens førende teaterkunstnere skal blot nævnes enkelte. En af de ældste i gårde var Frederik Schwarz, hvis familie tilhørte den tyske

Teaterdirektor H. W. Warnstedt (1743-1817) var af uddannelse officer og udnævntes 1779 til direktør for teatret på Kongens Nytorv. Han fratrådte stillingen 1792, da det viste sig, at en af hans nærmeste medarbejdere havde bedraget teaterkassen. Han betragtedes som en yderst kyndig teaterleder.

menighed i København. Han begyndte som balletdanser ved Hofteatret og knyttede nær kontakt med udenlandske selskaber. Senere studerede han i Frankrig og stiftede efter hjemkomsten det såkaldte »dramatiske selskab«, som gav undervisning i teaterkunst. Som ansat ved teatret havde han særlig betydning som lærer i deklamation. Selv beherskede han både det komiske og det tragiske fag.⁹ I sin pædagogiske virksomhed suppleredes han af den norskfødte skuespiller Michael Rosing, der er blevet karakteriseret som den syngende skuespiller. Det var bl.a. ham, der ivrigt talte for opførelsen af Naumanns opera. Sammen med sin hustru Johanne Rosing hørte han til tidens sceniske hovedkræfter.¹⁰

Indenfor balletten var den i Firenze fødte Vincenzo Galeotti den førende skikkelse. Efter at have virket ved flere udenlandske teatre blev han på Scalabrinis anbefaling 1775 ansat ved teatret i København. 1781 fik han dansk indfødsret og udnævntes til balletmester på livstid. Galeotti var skaberen af dansk ballet, sådan som den videreførtes af fader og søn Bournonville. I henved 40 år varetog han sin teatergerning og komponerede ialt 49 balletter, hvoraf »Amor og balletmesterens luner« fra 1786 stadig kan findes på plakaten.

Numsen kom således til at medvirke til, at også teatret nåede et højere kunstnerisk stade. Det var især teatret på Kongens Nytorv, som havde tidens interesse, medens Hofteatret stod afgørende i skygge. For Numsen var det først og fremmest de administrative og økonomiske spørgsmål, som optog ham. Derimod kan der ikke berettes om pikante eventyr med unge skuespillerinders eller balletdanserinders forbindelse med hofmarskallen.

Blandt de mindre betyngende administrative hverv, som var overdraget Numsen, hørte overtilsynet med *Kunstammeret*.¹¹ Den daglige leder var ellers den i Schweiz fødte elfenbensdrejer Lorenz Spengler, som havde overtaget stillingen 1769 og varetog den indtil 1809, da han døde og efterfulgtes af sin søn.¹² Han var selv en stor samler af kuriositeter, og han havde den opfattelse, at man ikke burde oprette specialsamlinger, hvilket han dog ikke kunne hindre, som det vil

fremgå nedenfor. Spengler blev også betroet tilsynet med den kgl. malerisamling på Christiansborg.

De første genstande, som Kunstammeret måtte give fra sig, var dets samling af medaljer. Ved kabinetsordre af 2. aug. 1780 nedsattes en kommission med det formål at samle og registrere de eksisterende samlinger af medaljer og mønter. Ved en ny kabinetsordre af 29. marts 1781 oprettedes det såkaldte »Kgl. Mønt- og medaljekabinet«, som blev anbragt på Rosenborg slot og fik Numsen som øverste chef.¹³ Samtidig udpegedes fuldmægtigen ved slotsforvalterembedet på Rosenborg til daglig leder af samlingen.

På kongens hofstat stod i mange år opført lederen af *Kongens håndbibliotek* Georg Nielsen. Han var præstesøn fra Als, studerede en kort tid i Jena, udnævntes 1746 til pagehovmester i København og senere til lærer for Christian VII. Da Caroline Mathilde kom til København, blev han kabinetssekretær og kasserer hos den unge dronning, samtidig med at man betroede ham administrationen af håndbiblioteket. Dets grundlægger var Frederik V, og det havde sine lokaler i den nederste mezzaninetage på Christiansborg slot.¹⁴ Numsen måtte også betragtes som den øverste tilsynsførende med håndbiblioteket.

Numsen havde endelig også en vis, men begrænset indflydelse på *det store kgl. Bibliotek*.¹⁵ Ligesom Kunstammeret var det blevet oprettet af Frederik III, som havde ladet hofbygmester Albert Mathiesen opføre en særlig bygning mellem Tøjhuset og Proviantgården til de to institutioner. 1781-85 udvidedes biblioteksafdelingen med en tilbygning ind mod Tøjhuset, kaldet den »Harsdorffske bygning« og opført efter tegninger af arkitekt C. J. Zuber. 1784 havde overkammerjunker grev Cay Reventlow overtaget hvervet som overdirektør, og da han fra 1788-94 beklædte stillingen som dansk gesandt ved Gustav III's hof, varetog Numsen hans forretninger. Den daglige leder af biblioteket var fra 1781-88 den islandsk fødte jurist John Erichsen, en meget energisk mand. Han efterfulgtes af den tyskfødte teolog D. G. Moldenhawer, der 1783 var blevet udnævnt til professor i teologi ved Københavns universitet. Grev Cay Reventlow havde

Øvrige hverv

valgt ham til Erichsens efterfølger inden afrejsen til Stockholm. Også Moldenhawer skulle vise sig at være en fremsynet biblioteksmand. Det var således kun i Numsens allersidste funktionsår, at han havde noget at gøre med dette bibliotek.

IV. Numsen søger afsked som overhofmarskal

Onsdag den 23. marts 1791 medbragte kammerpræsidenten, grev Chr. Ditlev Reventlow til mødet i gehejmestatsrådet en forestilling, hvori han anmodede kongen om at bekræfte, at han havde modtaget en allerhøjst mundtlig befaling, at kongen i nåde havde afskediget sin overhofmarskal. Den ønskede resolution blev afgivet, og samme aften noterede man i hofmarskallatets korrespondanceprotokol, at Numsen var afskediget.¹

Der synes ikke at foreligge nogen skriftlig afskedsbegæring, og det mest sandsynlige er, at Numsen under en mundtlig samtale med kongen eller kronprinsen har tilkendegivet, at han ønskede at træde tilbage og påny overtage sit embede som direktør for Øresunds toldkammer i Helsingør. Numsen var på det tidspunkt en mand i sin bedste alder, endnu ikke fyldt 50 år. Efter afskedigelsen tog han fast ophold i Helsingør, hvor han varetog sit embede indtil sin død 1811. Hans hustru overlevede ham indtil 1826. Numsen var siden 1773 Hvid ridder og blev året før sin død gehejmeråd og Blå ridder. Som overhofmarskal tildeltes der ham en årlig pension på 2.000 rd.²

Man spørger uvilkårligt, hvorfor Numsen efter knap 7 års tjeneste som overhofmarskal sagde sin tjeneste op. Tilsyneladende var der ikke indtruffet alvorligere kriser mellem ham og kronprinsen. Det skulle da lige være, at denne havde tilkendegivet sin utilfredshed med Numsens reform af pageinstitutionen. Nyordningen havde nok aldrig været populær i militærkredse. Man kan endvidere formode, at Numsen, som først og fremmest var en administrationens mand, i længden kunne blive træt af en hofmarskals særlige opgaver.

Efter kronprinseparrets indtog i september 1790 var hoflivet faldet tilbage i sine vante folder. Der var blot den forskel, at landgrevefamilien fra Gottorp for længere tid slog sig ned i København, hvilket

medførte en kraftig udvidelse af den daglige hofholdning, øgede festligheder og følgelig betydelige ekstraudgifter. Numsen havde aldrig kunnet få udgifterne til hofholdningen til at holde sig indenfor den givne bevilling, og nu blev det helt galt. De sidste måneder måtte han ustandselig bestorme de overordnede finansielle myndigheder med anmodninger om forskud for at kunne betale de mange regninger. Man mærker på de mange rykkerskrivelser, hvor påvirket Numsen var af den prekære situation. 28. december 1790 anmodede han Finanskollegiet om en ekstraordinær udbetaling på 10.000 rd., da han var ude af stand til at betale en række »uomgængelige« regninger. Han så gerne, at pengene kunne komme inden nytår, men senest januar 1791 måtte han have dem til disposition. Der kom imidlertid ingen penge, og i en ny skrivelse af 6. januar 1791 anmodede han om at få et forskud på 8.000 rd. af den normale februar-udbetaling.³ Endnu engang – 12. marts – måtte han, som omtalt foran, påny henvende sig til kollegiet. Han havde ganske vist nu modtaget de ønskede 10.000 rd., men nu måtte han have et forskud på april-udbetalingen, da hofkassen var tom.⁴ Man kan godt forstå, at en samvittighedsfuld embedsmand har været ubehageligt berørt, når han ikke kunne betale enhver leverandør sit, og at han skulle have alt det besvær med at rykke for tilskud. Dette forhold kan udmærket have modnet hans beslutning om at vende hofmarskallatet ryggen.

Medvirkende har dog også været et andet forhold. Riget havde længe været plaget af økonomiske vanskeligheder. Statsudgifterne steg fra år til år, og det havde ikke været muligt at dække det voksende underskud med nye skatter. Indenfor Finanskollegiet havde man længe arbejdet med dette problem, og 28. december 1790 var man nået så vidt, at man i en yderst udførlig forestilling kunne forelægge resultatet af sine overvejelser. 14. januar 1791 faldt der resolution i sagen.⁵ Foruden forslag om nye statsindtægter indeholdt forestillingen en lang række spareforslag. Blandt disse var flere, som måtte smerte Numsen.

På spareplanen var først og fremmest optaget forslag om en ændring af pageanordningen, som havde vist sig meget kostbar.⁶ Der-

næst foreslog man halvering af hofmarskallatets faste bevilling på 6.000 rd. til møbelfondet samt en nedsættelse af teatrets årlige tilskud på 7.000 rd. Der var endvidere planlagt besparelser på de igangværende omlægninger af Søndermarken, og man strøg en bevilling på 1.000 rd. til fortsat udsmykning af riddersalen på Christiansborg.⁷ At man endelig bekendtgjorde, at man havde en generel nedsættelse af samtlige statsudgifter med 6 % under overvejelse, måtte lyde højst ubehageligt i Numsens øren.⁸ Han besluttede at opsøge sine gamle græsgange.

De sidste måneder, han var i tjeneste, var uden større hændelser, efter at man havde overstået de mange fødselsdage i januar 1791. I februar havde staldmester A. W. Hauch foranstaltet en rideopvisning (en såkaldt karrusel) i Ridehuset, som kongefamilien var meget begejstret for. Endnu en åbning af et nyt højesteretsår skulle gennemføres. Hans sidste arbejdsdag var onsdag 22. marts 1791, hvor han fik resolution på en forestilling, hvori han indstillede, at livmedikus Aaskov kunne overtage den lejlighed i Palæet i Kalleboderne, som den just afdøde livlæge Berger havde beboet i mange år. Samme dag underskrev han en skrivelse til Aaskov med meddelelse om kongens tilslutning. Det var den sidste ekspedition gennem Hofstuen med Numsens underskrift.

Makkerparret
Kalckreuth-Wegener
deler hofmarskalembedet
1791-92

I. Indledning

Da man stod overfor at skulle udpege en efterfølger for Numsen besluttedes det, at hans forretninger skulle deles mellem to personer. Hvem der har fået den idé ses ikke.¹ At den ene blev den fungerende overceremonimester Kalckreuth, der i flere år havde virket som Numsens stedfortræder, er ikke så mærkeligt.² I den kgl. resolution af 23. marts 1791, der udpegede ham til ny overhofmarskal, stod der, at det ville være hans opgave at varetage de egentlige hofmarskalforretninger. Disse defineredes som 1) at »ansige« efter kgl. befaling gæster til det kgl. taffel såvel som til baller, kur, selskaber og audienser m.m. 2) at føre fremmede ministre og andre, som tilsiges til audiens, til kongen og at præsentere fremmede ved kur og 3) at drage omsorg for at iagttage ceremoniellet ved hoffet og at besørge de i den henseende fornødne bekendtgørelser.

Derimod skulle de forretninger, som vedrørte hofholdningen, og hvad dertil hørte, indtil videre overdrages generalmajor Wilhelm Theodor Wegener med titel af hofintendant.³ Han var på det tidspunkt en mand på 67 år og født i Eutin som søn af pagehofmester Johann Th. Wegener i tjeneste hos fyrstebiskoppen af Lübeck. I sin ungdom havde Wegener studeret jura og matematik ved universitetet i Helmstedt, og 1756 kom han til Landkadetakademiet i København som lærer i matematik, artilleri og fortifikation. Som elev havde han den senere landgreve Carl af Hessen, der sammen med sine brødre blev opdraget ved det danske hof. Han foretog samtidig geometriske opmålinger i Københavns omegn og beskæftigede sig yderligere med astronomi. 1766 fik han bestalling som ingeniørmajor, forlod København og overtog hofholdningen på Louisenlund hos Carl af Hessen. Hans ry som en fremragende administrator medførte, at Struensee 1770 satte ham i spidsen for den kgl. hofholdning og af hofkapellet.⁴ Carl af Hessen forsøgte at hindre denne udnævnelse, og Wegener selv var også imod. I de følgende år fik han tillige sæde både i Overbyg-

ningsdirektionen og i Teaterdirektionen. Overalt viste han fremragende administrative evner og stor sparsommelighed. 1773 kom det til et brud med de nye magthavere, han fjernedes fra hoffet og udnævntes til generaldirektør for opmålingen i hertugdømmerne med titel og rang af generalmajor. Påny trådte han i nær kontakt med landgreve Carl, og i fællesskab arbejdede de med planerne om en kanal fra Kiel til Glückstadt. 1785 kaldtes han påny til København som chef for Landkadetakademiet. Han var stadig i besiddelse af en betydelig arbejdskraft og havde stor praktisk indsigt i mange forhold. Med årene havde han fået et godt forhold til kronprinsen. Han overværede brylluppet på Gottorp og var den første af de 14 personer, som ved den lejlighed blev Hvid ridder. I forvejen havde han titel af gehejmeråd. Man må gå ud fra, at kronprinsen har ment, at han måtte være manden, der kunne bringe fornøden orden i hoffets anstrengte økonomi.

Wegeners arbejdsopgaver formuleredes i følgende 6 punkter.⁵ Han skulle 1) besøge økonomien ved hoffet. I den forbindelse skulle samtlige hofbetjente og -officierer samt alle livrétbetjente stå under opsyn af ham, ligesom han også skulle bestemme det fornødne med hensyn til deres opvartning (arbejde) og kontrollere deres arbejdsindsats. 2) Han skulle forestå det fornødne, hvad angik sikkerheden og ordenen ved det sted, hvor hoffet opholdt sig og 3) efter indhentet kgl. ordre administrere serveringen ved taflerne og arrangere alt fornødent ved samtlige selskaber, baller og festligheder, det ceremonielle undtaget. 4) Han skulle endvidere drage omsorg for befordringen af hoffet på alle store og små rejser samt 5) have opsyn med alle slotte og haver, de dertil hørende betjente foruden anviser »logementer« og møbler i samtlige slotte, således som Numsen havde gjort. Som 6) var endelig anført, at han i alle sine forretninger skulle foretage de fornødne indstillinger til kongen og indhente hans befaling.

Kongen underskrev 23. marts 1791 bestallingerne og bestemte desuden, at de to nyudnævnte fortsat skulle oppebære deres tidligere årlige aflønning i deres nye stillinger. Samtidig gik der besked til Hofstuen.

Hofintendant W. T. Wegener (1724-92) var i datiden kendt som en fremragende administrator. I flere omgange havde han været i hoffets tjeneste og ligeledes virket under landgreve Carl af Hessen i Slesvig. 1791 udpegedes han til hofintendant, medens ceremonimester Kalckreuth som overhofmarskal varetog de ceremonielle forretninger efter Numsen. Kalckreuth og Wegener udgjorde et makkerpar godt et års tid. Efter Wegeners død samledes forretningerne påny under een embedsmand: overhofmarskallen.

Om Wegener kan yderligere oplyses, at han indfandt sig kl. 9 om morgenen 24. marts i Hofstuen, hvor han beordrede de to fourerer og slotsforvalter Blechingberg til at møde op for at kunne orientere dem om sin udnævnelse og sine embedspligter.⁶ Endvidere beordrede han, at forsalen til riddersalen indtil videre skulle stilles til hans disposition som aftrædelsesværelse, indtil Numsen havde rømmet hofmarskalboligen. Såvidt det kan ses, havde Kalckreuth fra tidligere tid bolig i Staldmestergården. Fra Hofstuen udgik skrivelser til slotsforvaltere og gartnere ved de forskellige provinsslotte om embedsskiftet.

Endnu nogle spørgsmål måtte afgøres. Ingen af de to nyudnævnte fik overdraget stillingen som præses i Teaterdirektionen. Indtil videre fungerede Warnstedt som sådan. Derimod overtog Wegener posten som leder af Mønt- og medaljesamlingen, hvilket kun var naturligt, da Rosenborg slot hørte under hans administration. Kort efter tiltrædelsen overtog han ligeledes tilsynet med kronregalierne. Stillingen som chef for Kunstkammeret overgik derimod til kronprinsens marskal Johan Bülow.⁷

Tilbage stod endnu at få ordnet det kgl. kapels forhold. På kongens mundtlige ordre til Chr. Ditlev Reventlow indstillede Rentekammeret 12. april, at Wegener skulle administrere økonomien, medens den opvartende kammerherre hos kongen Verner Gjedde skulle tage sig af de musikalske anliggender og af personalet.⁸ Han varetog dette hverv indtil 13. november 1793.

Med denne resolution havde man omsider fået fordelt de forskellige opgaver, som Numsen i de sidste godt 7 år havde administreret.

II. Overhofmarskal Kalckreuths administration

Der synes ikke i Hofstuen at være anlagt nogen korrespondanceprotokol vedr. Kalckreuths administration. De førte korrespondance- og resolutionsprotokoller vedrører udelukkende Wegeners forretningsområde. De særlige ceremonialprotokoller er nok også ført i Hofstuen. De indeholder en summarisk oversigt over indtrufne begivenheder ved hoffet og er sandsynligvis først og fremmest anlagt som et hjælpemiddel i det daglige arbejde i Hofstuen. Indholdet giver sammenholdt med de videreførte dagjournaler et udmærket materiale til belysning af Kalckreuths indsats.¹

Hans embedsperiode var så absolut en fredelig tid. Den faste dagligt tilbagevendende begivenhed var det kgl. middagstaffel, hvortil gæster fra byen kunne tilsiges. Året igennem holdtes der hver onsdag og fredag statsrådsmøder med udvidet middagstaffel, og en enkelt gang fik Kalckreuth til opgave at tilrettelægge åbningen af et nyt højesteretsår.

Det var stadig således, at den samlede kongefamilie i hele vinterhalvåret boede på Christiansborg, medens de enkelte familier om sommeren drog hver til sit. Kongen og kronprinsefamilien tog til Frederiksberg, enkedronningen til Fredensborg, arveprinsefamilien enten til Sorgenfri eller Jægerspris og det augustenburgske ægtepar til Sønderjylland. I løbet af sommeren aflagde man dog korte besøg hos hinanden. Indtil langt hen på efteråret 1791 opholdt landgrevefamilien sig hos kongen. Da de omsider rejste hjem, forblev deres ældste søn indtil videre tilbage, da han virkede som deputeret i Generalitets- og kommissariatskollegiet. Man kan gå ud fra, at den hessenske familie har deltaget i samtlige begivenheder ved hoffet, hvilket må have stillet Kalckreuth over for særlige opgaver.

Kongen var fortsat en flittig teatergænger og tilbragte mange af-

tener i teatret på Kongens Nytorv. Undtagelsesvis ledsagedes han af andre medlemmer af kongefamilien. I vinterhalvåret arrangeredes som tidligere et lille bal på slottet hver onsdag aften. Et større af-tenselskab afholdtes i Appartementssalen hver 14. dag. Ved disse fe-ster blev der ofte givet koncert eller foretaget anden optræden, og de obligate spilleborde var stillet frem. Aftenen afsluttedes med et stort Buntedrad-taffel. Ved disse forskellige arrangementer var det Kalck-reuths opgave at tilsige gæster. Det samme har været tilfældet, når man arrangerede maskebal på Hofteatret for de 9 øverste rangklasser. Til de mere praktisk betonedede opgaver, overladt Wegener, hørte at forhandle med Teaterdirektionen om at rømme direktionsværelset til brug for herskaberne, der plejede at indtage deres måltid her under ballet. Det var også Wegener, der om vinteren arrangerede kaneture.² I det hele taget havde han ikke ringe indflydelse på det praktiske arrangement af de mange fester. Det påhvilede ham især at drage omsorg for, at alt gik ordentligt til, når så mange mennesker samledes på slottet. I forbindelse med kongens fødselsdag 1792 udarbejdede han i god tid en række forslag til forelæggelse for kongen, der god-kendte dem.³

Et område, som særligt var henlagt under Kalckreuth, var tilrette-læggelse af de udenlandske gesandters modtagelse. Sådanne fandt sted over hele året. Et andet område var proklamering af hofsorg. Hertil hørte som sædvanlig den nærmere planlægning af, hvilke sør-geklæder, som skulle anlægges, og hvor længe. Som sædvanlig skete det ret hyppigt, at der måtte anlægges hofsorg i en kort periode ved meddelelsen om en tysk territorialfyrstes død, som man kun havde ringe berøring med. Kejser Leopold II.s død udløste derimod hofsorg i ikke mindre end 4 uger. Ved meddelelsen om Gustav III.s død efter attentatet på ham proklameredes hofsorg i 6 uger, men han var jo også gift med en søster til kongen. På grund af de nære familieband blev også alle teaterforestillinger og festligheder ved hoffet aflyst. Hofsorgen bekendtgjordes 8. april 1792, men kongen var dog atter i teatret 17. april, og der blev afholdt det sædvanlige lille hofbal dagen efter.

Den største ceremonielle opgave, Kalckreuth blev stillet overfor, var udarbejdelsen af et ceremoniel, da kronprinsessen nedkom med sit første barn. Allerede under sommeropholdet havde han påbegyndt arbejdet. Det var jo ikke en almindelig kongelig fødsel, som forventedes. Man håbede på en kommende arving til monarkiet. Kalckreuth havde sit forslag færdigt 30. juli 1791.⁴ Det var et omfangsrigt dokument omfattende ikke mindre end 31 punkter. Man kan se, at han har gjort studier i marskallatets ældre dokumenter, idet han på visse punkter henviser til, hvad man iagttog, da kronprins Frederik (V.)'s gemalinde ventede sit første barn. Mærkværdigvis er der ingen hentydninger til kronprinsens fødsel og døb 1768. Forslaget blev stort set godkendt. Man ønskede imidlertid ikke, at Metropolitanskolens elever eller stadsmusikken skulle deltage i den musikalske hyldest.

Hoffet tog tidligt ind til Christiansborg, og 22. september 1791 om aftenen kl. halv syv fødte kronprinsessen en dreng. Fødslen var overmåde vanskelig.⁵

En halv time efter fødslen fik ifølge Ceremonialprotokollen de militære myndigheder besked om at afgive salut. Samtidig gik hest- og fodgardens musikere igang med at spille fra slotsbalkonerne. Fra alle på rheden liggende krigsskibe salutteredes, da det blev morgen. Ingen af kommandanterne kunne jo vide, hvor ulykkeligt det hele havde udviklet sig.

Det havde nemlig vist sig, at barnet ikke var levedygtigt, og kort efter midnat måtte barnets morfader, landgreve Carl af Hessen, foretage en hastig nøddøb. Prinsen fik navnet Christian, og en time senere døde han.⁶

Det er vel sandsynligt, at det nu var Wegener, der tog sagen i sin hånd. Kirurgen Kölpin blev tilkaldt for at balsamere barneliget, der derefter blev anbragt på et bord i et gemak nær moderens sovekammer. Offentligheden fik adgang til at defilere forbi bordet, hvor barnet lå på »lit de parade«. Omkring bordet stod 4 svære sølvlysestager med hver 5 arme. På skift var Wegener, Kalckreuth, kronprinsessens hofmester Brockenhuus og kronprinsens kammerjunker Christopher

Schøller Bülow til stede i lokalet for at påse, at alt gik sømmeligt til. Udenfor var to skildvagter posteret for at regulere tilstrømningen. Ifølge Charlotte Schimmelmänn skal ikke mindre end ca. 12.000 personer have passeret forbi.

Efter 8 dages forløb fandt bisættelsen sted. Kl. 6 om morgenen den 30. september blev kisten båret ned til en vogn, forspændt 6 heste, som holdt nede i gården udfor Dronningetrappen. Kisten førtes gennem porten til Slotspladsen og videre ad Højbrostræde, Amagertorv, Vimmelskaftet og Frederiksberggade og ud af Vesterport til Roskilde. I en særlig karet fulgte marskal Johan Bülow og hofmester Brockenhuus samt to kammerjunkerere, alle i sørgedragt. Der blev ikke ringet med kirkeklokkerne under passagen gennem byerne, men i Roskilde rørtes klokkerne. Liget blev bisat i Domkirkens kælder, og efter at have indtaget et måltid i Roskilde vendte man tilbage til residensstaden, hvortil man ankom kl. 2 om eftermiddagen. Der blev således ikke brug for Kalckreuths udførlige ceremoniel.

Den triste barnefødsel vakte betydelig medfølelse i vide kredse. Kronprinsen har bevaret et brev fra biskop Peter Tetens i Viborg, dat. 6. oktober 1791.⁷ Han havde på sin militære inspektionsrejse 1787 boet i bispegården. Tetens skriver temmelig patetisk: »Stor, ubeskrivelig stor er hver mands sorrig, at den så længselsfuldt ønskede førstefrugt af det lyksaligste ægteskab, to rigers håb, så hastigt berøves os«. Men fortsætter han: »det er da godt, at prinsessen har overlevet fødslen. Den lille prins' fødsel giver håb, hans fødsel er det mest grundede håb om tilkommende glæde af et af Gud med frugtbarhed velsignet ægteskab«. Brevet kan nok tages som udtryk for den almindelige medfølelse og et håb for fremtiden.

Det varede nogen tid, inden kronprinsessen atter kunne deltage i hoffets daglige liv. 28. oktober fejrede hun sin fødselsdag, men hun og kongen deltog ikke i det bal, hendes hofmester Brockenhuus havde arrangeret for kongefamilien. 6. november overværede hun for første gang efter fødslen en gudstjeneste, som var henlagt til enke-dronningens gemakker. Herefter var der arrangeret et stort middags-taffel med 50 kuverter. Næste dag gav kronprinsessen kur for hoffets

kavalere og damer, og efter kuren fandt der et stort aftenselskab sted for ikke mindre end 95 personer. Kalckreuth har igen haft travlt. 24. november slog omsider afskedens time for den nære familie. Om morgenen afrejste den hessenske familie og blev fulgt på vej af kronprinsparret. Efter et middagsmåltid i Ringsted tog man definitivt afsked med hinanden. Det nævnes i Ceremonialprotokollen, at Carl af Hessen udbetalte store ducører både til hoffets og staldetatens personale, men man havde også tilbragt mere end eet år på Christiansborg. En aften derefter ledsagede kronprinsessen kongen i teatret. Ved denne lejlighed fremsagde skuespiller Rosing en prolog til kronprinsessens ære, og parkettet sluttede op om hyldesten. Den fortsatte på tilbagevejen til slottet, og både Kongens Nytorv, Kanalen og Stranden var illumineret. En tilsvarende hyldest var nogle uger i forvejen (8. november) blevet prinsesse Louise Augusta til del, da hun havde ledsaget kongen i teatret. Denne spontane hyldest havde måske fremkaldt en vis jalousi i kronprinsessens omgivelser.

Kalckreuth var endnu i embede de første måneder af 1792. Tiden efter nytår 1792 havde kun budt på een større krævende opgave, nemlig kongens fødselsdag, som fejredes på traditionel vis. Den sidste ceremonielle opgave, der kom til at påhvile ham, var tilrettelæggelse af en af kronprinsessens hofdames bryllup.⁸ Det var på denne tid ganske almindeligt, at en hofdames bryllup fejredes på slottet.

III. Hofintendant Wegeners administration

Ligesom tilfældet havde været for Numsen, blev en af Wegeners mest tidsrøvende opgaver at virke som personalechef. Om sit store personale anvendte også han Numsens udtryk »mit departement«.¹

En af hans første opgaver var at stille forslag om ophævelse af Numsens pageinstitut. Som chef for Landkadetakademiet har han sikkert været positivt indstillet over for en ændring. Det varede kun en uge, inden forslaget var udarbejdet, og det blev straks godkendt.²

Samtlige fungerende pager blev afskediget og skulle herefter betragtes som kostkadetter ved Landkadetakademiet. De modtog fremtidig 150 rd. om året i forplejningspenge samt bidrag til mundering i henhold til gældende reglement. Disse udgifter skulle refunderes af hofkassen. Når de til sin tid afgik som officerer, skulle hofkassen yderligere betale 107 rd. til deres officersekvipering.

Samtidig ophævedes ordningen med, at pagerne foruden undervisning fik logi og forplejning på slottet. Det såkaldte »pagebord« ophævedes, og det personale, som hidtil havde betjent pagerne, blev afskediget. Det drejede sig om 3 informatorer, foruden 3 opvartende betjente, den særlige taffeldækker og en gangkone.

For fremtiden kunne kun kostkadetter blive pager, og de skulle udvælges af chefen for Landkadetakademiet. Ved udvælgelsen skulle der lægges vægt på den pågældendes konduite, og om han regelmæssigt havde fulgt kurserne i de forskellige militære videnskaber og deltaget i de militære øvelser. Endelig var det afgørende, om han egnede sig til at blive officer. For at blive det, måtte han imidlertid mindst have gjort eet års pagetjeneste.

Pagerne skulle fremtidig ikke bo på slottet, og de skulle normalt nyde deres forplejning på akademiet. En underofficer skulle ledsage dem til slottet, når de havde spist til middag. De skulle indfinde sig

kl. 1 og straks gå til de værelser, hvor de skulle klæde om. En særlig betjent skulle være dem behjælpelig hermed og have ansvaret for, at pageuniformerne var i orden. Han modtog herfor 120 rd. om året og måtte ikke have andre pligter ved hoffet.

Pagerne skulle være parate til at deltage i opvartningen ved det kgl. middagstaffel, og det kunne også forlanges, at de assisterede ved aftenselskaber, hoffester m.m. Når der var opstillet spilleborde, modtog de såkaldte »kortpenge«. Under pagetjenesten stod de under hofintendantens myndighed og ellers under chefen for Landkadetakademiet. I Wegeners tilfælde var det een og samme person. Han kunne endelig påtale uordener og idømme straf.

I første omgang blev de tidligere informatorer sat på ventepenge, men ved Finanskollegiets forestilling af 10. maj fik de to ældste 300 rd. i pension og den yngste 200.³ Det øvrige personale fik lov til at beholde deres hidtidige vederlag i pension, hvilket i sig selv var lidt af en sensation. Trods denne pensionsydelse på ialt 950 rd. opnåedes dog en klækkelig besparelse på hofholdningsregnskabet. Det var dog ikke blot udsigten til at opnå en klækkelig besparelse, som havde fremkaldt reformen, men også et ønske om at bevare pagernes rent militære uddannelse og fremtid som officerer.

Trods det at Wegener kun kom til at fungere godt et år, faldt det alligevel i hans lod at besætte flere af stillingerne som afdelingschefer. I nogle tilfælde meldte der sig flere end een ansøger, og Wegener var altid omhyggelig med at begrunde sine forslag.

I sommeren 1791 døde gartner Carl E. Döllner ved Rosenborg slotshave, og af de 3 ansøgere indstillede Wegener 22. aug. 1791 mestersvend Peder Lindegaard. Som motivering anførtes, at han i flere år havde tjent Döllner og herigennem erhvervet kendskab til de lokale forhold i den have, som var »den nyttigste af alle Deres Majestæts haver«. Desuden var Lindegaard gået ind på at nøjes med et vederlag på 400 rd., hvilket i Wegeners øjne var et plus. Lindegaard var endvidere villig til at betale enken en mindre pension og stille et par værelser i gartnerboligen til hendes disposition.

Kort efter nytår 1792 døde kældermester Avemann, og man havde

forlængst givet hoffets vinkyper L. Hald løfte om at kunne efterfølge ham. Man skulle herefter finde en ny vinkyper, og der indkom 6 ansøgninger, om hvilke Wegener gjorde opmærksom på, at han havde talt med dem alle. Han indstillede herefter 21. jan. 1792 kældersvend Peder Hald, der tjente hos en af byens mest kendte vinhandlere (Barfred).

Endnu to udnævnelser skal omtales. 7. april 1792 indstillede Wegener køkkenchef Jean Hecquet til afsked med $\frac{2}{3}$ i pension og foreslog stillingen herefter besat med den fungerende mundkok Abradt. Denne udnævnelse gav anledning til en almindelig oprykning indenfor det store køkkenpersonale. Wegener havde imidlertid et specielt ønske, nemlig at en af de lavere normerede kokke Kay Müller, der var født i Schweiz, allerede nu blev udnævnt til 2. mundkok og med løfte om at kunne efterfølge den svagelige mundkok Allering, når han gik af.⁴

Den sidste stilling, som skal omtales, var nybesættelsen af slotsforvalterposten på Palæet i Kalleboderne. I april 1792 døde slotsforvalter Cassius, og også i dette tilfælde meldte der sig 6 ansøgere. Blandt disse foretrak Wegener hoffourer Glass, der var villig til at overtage den ledige stilling for et beskedent løntillæg på 200 rd. Wegeners indstilling af 20. april 1792 blev godkendt, og det har nok været også kronprinsen behageligt, at man kunne spare en væsentlig del af det vederlag, som Cassius havde oppebåret.

Også blandt det store underordnede hofpersonale skete der flere udskiftninger som regel på grund af dødsfald. Af Wegeners kvartalsindberetninger til Finanskassedirektionen fremgår, at der indenfor Wegeners funktionstid var tale om 6 arbejdskarle i forskellige afdelinger, 2 slotsvægttere, 5 vaskepiger, 1 stegevender og 1 køkkendreng.⁵ Det hørte til de absolutte sjældenheder, at en af disse underordnede stillinger skulle besættes ved kgl. resolution. Som regel fandt den pågældendes nærmeste overordnede frem til en egnet kandidat, som han derefter engagerede. Ved en given lejlighed påtalte Wegener, at han ikke på forhånd var blevet orienteret om hvem, man ønskede udnævnt.⁶

Det kunne naturligvis ikke undgås, at man af og til måtte skride til afskedigelse i utide af personer indenfor det samlede hofpersonale. Den mest almindelige afskedigelsesgrund var drukkenskab. Wegener kom ud for 3 tilfælde af denne forseelse. Det drejede sig om en lakaj, en hjælpekok og en arbejdskarl. Hverken formaninger eller hensættelse i Blåtårn havde hjulpet. Af og til var der nogle, der forsøgte at smugle madvarer ud af slottet. En januaraften 1792 pågreb slotsvagten nogle arbejdskarle fra Sølvkammeret i færd med at smutte ud af slotsporten med madvarer. De idømtes bødestraf på mellem 9 mark og 2 rd. at indbetale i slottets fattigkasse. Forseelsen gav anledning til, at Wegener 10. jan. 1792 udsendte en generel befaling til det samlede personale, at det ikke var tilladt at udsnugle madvarer. Hvis man overtrådte forbudet, ville man blive straffet. Også vaskepigerne fik en alvorlig henstilling om ikke at modtage vask ude fra byen, behandle det sammen med den kgl. vask og tage betaling herfor.

En gennemgang af Wegeners korrespondance viser, at han anvendte megen tid på kritisk at gennemgå de anmodninger om afskrivning af inventar, som indkom fra samtlige afdelingschefer. Intet måtte slettes af inventarlisterne som kassabelt eller ubrugeligt uden hans tilladelse. I alt modtog han gennem godt et års tid henvend 40 sådanne anmodninger. Han tog heller ikke alle indberetninger om bortkommen inventar ved de store festligheder ved hoffet for gode varer. Kunne man gøre ansvar gældende mod en bestemt person, veg han ikke tilbage fra at forlange, at denne erstattede det bortkomne af sin egen lomme.

Et sådant krav stillede han til lakaj Jens Gram, da denne præsenterede en lang liste over tetøj fra konditoriet, adskillige glasvarer fra Vinkælderen samt duge, servietter og sølvtoj, som var bortkommet, medens han havde haft opvarning hos den hessenske familie. En del mente man ikke, man kunne kræve erstattet, men der blev dog så meget tilbage, at han blev dømt til at erstatte hofkassen 30 rd. at betale med 10 rd. hvert kvartal. Et andet eksempel på Wegeners påpasselighed drejede sig om nogle ældre gardiner, man havde modtaget fra de nedlagte kgl. værelser på Odense slot. Gardinerne var ble-

vet afleveret til oldfrue Thura. Der skulle være afleveret 40 stk. gardiner, men hun havde på sin inventarliste kun opført 20 stk., og hvorledes hang det sammen, spurgte Wegener. Svaret lød, at de manglende gardiner var anvendt til at reparere på de tilbageblevne. Wegener synes at have godkendt denne forklaring. Endnu et eksempel på Wegeners nidkærhed i tjenesten skal nævnes. I forbindelse med kronprinseparrets indtog i København 1790, havde Teaterdirektionen ladet tapeterne udskifte i den kgl. loge på teatret. Da regningen på de nye tapeter blev præsenteret, svarede han direktionen 20. februar 1792, at regningen ikke ville blive betalt, førend han havde erfaret, om de gamle tapeter nu også var blevet afleveret til hoftapetmager Zølners enke på Christiansborg slot!

Et problem, som havde optaget Numsen meget i hans egenskab af administrator for de kgl. slotte, var tildelingen af fribolig på de forskellige slotte. Dette spørgsmål synes ikke i større udstrækning at have beskæftiget Wegener. Muligvis hang det sammen med, at al plads faktisk var optaget. Nogle værelser blev dog af og til ledige, f.eks. da man ophævede page-instituttet. De blev straks videregivet til kabinetskasserer Bugge i henhold til kgl. tilladelse af 3. okt. 1791. I forbindelse med kronprinsessens nedkomst måtte der skaffes plads til det særlige personale, som skulle betjene hende, men dette skaffede man tilveje ved at anmode marskal Johan Bülow om at sørge for, at andre medlemmer af kronprinsefamiliens hofstat stillede de fornødne værelser til disposition.

I foråret 1792 modtog Wegener fra Rentekammeret en skrivelse, hvori det meddeltes ham, at man havde besluttet, at Rosenborg slot skulle stilles til rådighed for Hof- og stadsretten, som led af en generende pladsmangel.⁷ Rentekammeret forestillede sig, at man godt kunne anbringe alle slottets kostbarheder på Christiansborg, inklusive kronregalierne. Wegeners svarskrivelse indeholdt ingen direkte protest, men han fremhævede alle de vanskeligheder, der ville være forbundet med at nedpakke kostbarhederne og henstille kasserne uåbnede, indtil man havde fået indrettet mere varige lokaler for deres

opstilling. Man må vel sige, at det var en stor lykke, at forslaget aldrig blev ført ud i livet.

Med Wegeners hele sparsommelige indstilling var det naturligt, at der fra hans side ikke blev taget initiativ til større udvidelser eller reparationer. Med hensyn til den igangværende omlægning af Søndermarken, drejede det sig nu kun om at skaffe de fornødne midler til vedligeholdelse af de engang anlagte spadserestier. Ingen af de lokale slotsforvaltere fik nogen opfordring til at igangsætte større arbejder. Den mest foretagsomme var den nylig tiltrådte slotsforvalter på Gottorp. Han fik klar besked om ikke at igangsætte arbejder, inden man nøje vidste, hvad prisen ville blive. Da han forsøgte at få forskud på næste års møbelbevilling, blev det bestemt nægtet.⁸ Det er allerede antydnet, at Wegener var meget nøjeregnende med, at gammelt inventar muligvis kunne bruges andetsteds, og det måtte derfor ikke kasseres. Således var han meget ivrig for, at et gammelt orgelværk på Frederiksborg slot kunne finde anvendelse på Frederiksberg.⁹

Et typisk udslag af hans ønske om at holde udgifterne til slottenes vedligeholdelse nede på så lavt et niveau som muligt, var et almindeligt påbud udsendt fra Hofstuen 14. marts 1792. For fremtiden skulle alle med bolig på slottene selv betale for ituslagne vinduer, og slotsforvalterne skulle nøje påse, at der blev anvendt glas af samme kvalitet som det ituslagne. Kongehusets gæster skulle dog ikke pålægges denne udgift, og her tænkte Wegener vel nok på Carl af Hessen og hans familie.

Ligesom Numsen holdt Wegener bestemt på, at han skulle spørges, hvis nogen ønskede anvist bolig på et af slottene, eller man ville benytte slotslokalerne til et eller andet formål. Han forelagde spørgsmålet for kongen og understregede altid, at en tilladelse var givet under forudsætning af, at man erstattede eventuelle opståede skader under brugen. Med hensyn til Kiels slot havde det altid været usikkert, hvor megen indflydelse hofmarskallen havde på slottets administration. I en skrivelse af 21. sept. 1791 gjorde han imidlertid gældende overfor Rentekammeret, at han måtte have samme myndighed her som ved de andre slotte. Arveprinsefamilien havde taget ophold på

slottet under en rejse, og følgelig var det hans pligt at drage omsorg for, at herskerne kunne regne med, at de fornødne gemakker med møblement stod til rådighed i påkommende tilfælde. Wegener synes imidlertid aldrig at have brevvekslet direkte med slotsforvalteren i Kiel.

Kun en enkelt gang faldt det i Wegeners lod at organisere et sommerophold på Frederiksberg slot og drage omsorg, dels for leje af senge til personalet, dels for transporten fra slot til slot.¹⁰ Godstransporten besørgedes normalt af vognmagerlauget i København, og man måtte sørge for, at hofbetjentene kunne passere frit gennem Vesterport under sommeropholdet. Under herskabernes tilværelse på Frederiksberg var det ligeledes Wegeners opgave at organisere de så meget yndede »flakture« til omegnen og besøg hos familierne på Fredensborg og Sorgenfri.

Sommeropholdet i 1791 blev kun af kortvarig længde på grund af den forventede kgl. fødsel. Man rejste således allerede 20. august tilbage til hovedstaden.

Det var givet Wegeners ry som administrator med sans for orden og sparsommelighed, som havde skaffet ham stillingen som hofintendant. Han var manden, der ville være istand til at rydde op i gammel slendrian og bringe en fast orden til veje, mente man.

Til bestridelse af hofudgifterne havde man længe haft en årlig bevilling på 134.000 rd., men Numsen havde ikke været istand til at overholde denne bevillingsramme. Ved Finanskollegiets store spareplan af december 1790 var det desuden stillet i udsigt, at man skulle tilstræbe en almindelig nedsættelse af statsudgifterne med 6 %. Det betød, at der for kalenderåret 1791 måtte regnes med et beløb på 125.960 rd. til de samlede hofudgifter. Skulle der leves op til dette mål, måtte der tages alvorligt fat. Wegener må have vidst, hvad man ventede af ham. Kunne han leve op til forventningerne, og hvilke midler bragte han i anvendelse?

Det må indledningsvis fastslås, at han ikke tænkte på en begrænsning af det store hofpersonale. Der fandt ganske vist ikke nogen ud-

videlse sted, men heller ingen indskrænkninger. Det er allerede omtalt, at han ved enkelte nybesættelser af stillinger fik gennemført visse besparelser i aflønningen, men det var kun at regne for småbeløb i den store sammenhæng. En noget større gevinst opnåedes ved nedlæggelsen af Numsens pageordning.

I første række søgte Wegener at opnå den ønskede nedsættelse i hoffets udgifter ved nøje at følge leverancerne til hoffet og priserne på de varer, man havde behov for. Han korresponderede med Rentekammeret og overjægermesteren for at sikre, at hoffet også fik leveret det engang aftalte antal råvildt, harer og fuglevildt, således at man ikke skulle i byen for at supplere op med det fornødne. Han var også opmærksom på, om leverandøren af østers opfyldte sine forpligtelser, og han protesterede kraftigt, da små og dårlige østers blev modtaget. Han var ligeledes opmærksom på leverancerne fra de forskellige kgl. haver, og flere gange rykkede han i marken for at hjælpe gartnerne til at få de nødvendige leveringer af brænde og gødning, således at en stor produktion kunne opretholdes. Han lagde sig også i selen for at få gartneren på Frederiksberg befriet for at betale konsumtionsafgift ved passagen af Vesterport. Han holdt et vågent øje med de store brændeleverancer til hoffet, og han fastsatte en pris, som ikke måtte overskrides. Fra gammel tid havde man aftale med en bestemt skipper, som sørgede for brændets transport fra leverandør til den kgl. vedhave. Da han blev klar over, at prisen på lammekød var faldet, meddelte han omgående hofslagteren, at så måtte også han nedsætte sin pris.

Som led i hans sparebestræbelser indgik ligeledes en strengere kontrol med bortkomne inventargenstande og forsøgene på at smugle madvarer ud fra slottet. Han så også kritisk på forbruget ved Rosen og de andre organiserede »Borde« for personalet. Han havde ikke været længe i sin stilling, før han blev klar over, at mange af de personer, der var tildelt fast spisning, ikke mødte til tiden og i stedet forlangte maden serveret på deres bolig. Det førte både til spild af mad og til øget arbejde i køkkenet og følgelig større udgifter. I et almindeligt cirkulære til alle afdelingschefer indskærpedes det, at man skulle

møde til tiden, og at der kun måtte rekvireres kammerspisning i sygdomstilfælde, eller når man var beordret til at opvarte en overordnet, der havde fået leveret kammerspisning.¹¹ Han påtalte også den uvane, som havde indsneget sig ved Rosen, at man serverede champagne ved middagene onsdag og fredag. Champagne måtte kun udskænkes ved særlige lejligheder, ikke på statsrådsdagene.

Foruden at prøve på at begrænse hofudgifterne i fremtiden, var det Wegeners opgave at få afviklet den gæld, hans forgænger havde bragt hofkassen i. 15. april 1791 forelagde han kongen en samling ubetalte regninger fra 1790 på ialt 18.157 rd., som han anmodede om tilladelse til at søge bevilget ekstraordinært af Finanskollegiet. En skrivelse herom udgik 19. april fra Hofstuen. Hermed var det imidlertid ikke slut. I forbindelse med kronprinsens formæling, indretning af bolig for kronprinsessen og udgifter til den hessenske families ophold i 1790 ved hoffet var der medgået ialt 37.048 rd., hvoraf Numsen kun havde fået dækket 21.800 rd., således at der endnu henstod et beløb af 15.248 rd., som skulle betales. Også dette beløb fik Wegener bemyndigelse til at søge dækket af kontoen ekstraordinære udgifter, og en skrivelse herom afsendtes til Finanskollegiet 4. maj 1791. Hermed havde Wegener fået klaret overforbruget i 1790. Da hofkassen i 1791 desuden måtte udrede 2.886 rd. i forbindelse med kronprinsens graviditet og fødsel og yderligere 1.043 rd. til den lille prins' bisættelse, fik Wegener ved resolution af 1. dec. 1791 tilladelse til at søge dette beløb refunderet.

For at få rent bord med hensyn til udgifterne til hofholdningen fra det øjeblik, han selv havde overtaget ansvaret, anmodede han hofkassereren om at opstille et særligt regnskab for det kvartal, hvor Numsen endnu stod ved roret. Det viste sig, at udgifterne kunne opgøres til 57.809 rd., hvoraf Numsen kun havde dækning for 36.500 rd., således at der opstod en overskridelse på 21.309 rd. Som sædvanlig opnåede han kongens tilladelse til at søge dette beløb refunderet, men nu sagde Finanskollegiet stop. Man gjorde opmærksom på, at hofkassen normalt havde mange udgifter det første kvartal, og at et eventuelt underskud havde tendens til at formindskes, når man nåede

længere hen på året.¹² Man ville derfor ikke udbetale beløbet som en engangsbevilling, men som et forskud i de kommende kvartaler. Kongen resolverede imidlertid på kollegiets forestilling, at beløbet i sin helhed skulle refunderes omgående. Man har altså på højeste sted foretrukket en gang for alle finansielt at få ryddet op efter den afgåede hofmarskal.

Man kan herefter rejse det spørgsmål, hvordan Wegener klarede udgifterne i de 3 kvartaler af 1791, som han havde ansvaret for. Efter hans egen beregning havde merudgiften været 13.580 rd., men ville have beløbet sig til 31.641 rd., hvis hofholdningen var blevet videreført på den hidtidige måde. Omlægningen havde faktisk medført denne betydelige besparelse, understregede Wegener med en ikke ringe selvfølelse. Han anmodede samtidig om at få dette beløb refunderet som en ekstraordinær udgift. Man må altså konstatere, at heller ikke Wegener havde opnået at få balance på regnskabet, men det var måske også for meget forlangt, når hensyn tages til den ret kortvarige periode, regnskabet dækkede. Kongen var imidlertid tilfreds med det opnåede resultat. Medens man på de tidligere forestillinger om årsregnskaberne havde nøjedes med at udtale: Godkendes, lød resolutionen denne gang: »Vi have med velbehag anset Vores generallojtnants dermed hafte umage«. Wegener har nok med tilfredshed modtaget denne fåmælte, men positive anerkendelse. Om han havde haft nogen mulighed for at forbedre regnskaberne i de kommende år, må stå hen. Inden en måned efter den udtalte anerkendelse, afgik han ved døden.

Hermed var det slut med denne overgangsordning indenfor hofadministrationen. Den kom kun til at vare godt et års tid.

Ferdinand A. C. greve Ahlefeldts
embedsperiode
som overhofmarskal
1792-94

I. Indledning

10. maj 1792 modtog kammerpræsidenten Chr. Ditlev Reventlow den mundtlige besked af kongen, at han i nåde havde afskediget Kalckreuth som overhofmarskal og i hans sted udnævnt Ferdinand greve Ahlefeldt som hans efterfølger. Under samme dato forelagde Rentekammeret en forestilling, hvor man udbad sig kongens skriftlige bekræftelse herpå, og at det ville være Ahlefeldts opgave at varetage de forretninger, som 23. marts 1791 var blevet overdraget Kalckreuth, altså embedets ceremonielle opgaver.¹

Dagen efter døde hofintendant Wegener, og samme dag indgav Rentekammeret en forestilling, hvori man udbad sig kongens bekræftelse af en ny mundtlig ordre gående ud på, at Ahlefeldt også skulle overtage de forretninger, som Wegener havde forvaltet. Fra da af var formelt samtlige sager, som traditionelt havde været behandlet i hofmarskallatet, påny samlet på een hånd.

Forestillingen af 11. maj indeholdt imidlertid den yderligere bestemmelse, at justitsråd og hofrevisor Mogens Nielsen med titel af hofinspektør skulle gå hofmarskallen til hånd ved de forretninger, som Wegener hidtil havde forvaltet. Det hed herom i forestillingen, at den kommende hofinspektør skulle besørge alt, hvad hofmarskallen overdrog ham af forretninger vedrørende hoffets økonomi, god ordens overholdelse på det sted, hvor hoffet opholdt sig, anretningerne ved hoffet, selskaberne, ballerne og andre festligheder, hoffets rejser eller andre tilsvarende hofforretninger. Hofbetjente og -officerer samt livrébetjente skulle stå under hans opsig, og han skulle bestemme det fornødne med hensyn til deres opvartning samt tilholde dem at forrette deres tjeneste i den foreskrevne orden, alt efter overhofmarskallens ordre. Stort set var det Wegeners sagområde (se s. 134), som Ahlefeldt kunne overlade Mogens Nielsen, dog med den afgørende forskel, at Ahlefeldt alene havde det i sin hånd at forelægge kongen de fornødne forestillinger.

Ferdinand greve Ahlefeldt havde fejret sin 45 års fødselsdag dagen før sin udnævnelse.² Han var født og opvokset i København som søn af en i datiden kendt militærpersonlighed. Han fik selv meget tidligt officerspatent. Allerede inden sit fyldte 20. år var han kaptajn i infanteriet, fortsatte i livgarden og afgik fra militærtjeneste 1769. Han kom til hoffet og var kendt som elegant kavaler. Han havde stor interesse for teater og var kongens medspiller på Hofteatret. Han stod den unge grev Ernst Schimmelmann nær og deltog med ham i forsøget på at føre dronning Caroline Mathilde tilbage til København. 1776 udnævntes han til dansk udsending hos fyrstebiskoppen af Lübeck-Oldenburg, der residerede i Eutin. Her gjorde han bekendtskab med prins Alexander Ferdinand af Thurn und Taxis, hvis datter prinsesse Maria Theresia han ægtede. Hun var musikalsk interesseret. Han blev kun kort tid i Eutin, ansøgte om tilbagekaldelse, da han gerne ville dygtiggøre sig i krigsvæsen. Han var nu en kort tid i kejserlig-østrigsk militærtjeneste, men virkede fra 1779 som hofmarskal og teaterdirektør ved det markgrevelige hof i Ansbach. Han kom tilbage til København 1790, blev dansk gesandt i Neapel, men kom faktisk aldrig til at tiltræde stillingen, og 10. maj 1792 blev han altså overhofmarskal.

Hvorledes valget kom til at falde på ham, ligger ikke ganske klart. Muligvis hænger det sammen med den katastrofe, som havde ramt Teaterdirektionen.³ Den mangeårige teatersekretær og -kasserer Niels Lassen havde bedraget teaterkassen. Denne afsløring havde ramt teaterdirektør Warnstedt som et hårdt slag, da han var Lassens personlige ven. Han forsøgte, men uden resultat at redde Lassen fra straf. Da spørgsmålet om Kalckreuths afskedigelse blev aktuel, var der endnu ikke truffet nogen afgørelse i teaterskandalen. Det er vel ikke helt usandsynligt, at Ahlefeldt kan have ventileret ønsket om at blive teaterdirektør. Da der var tradition for, at hofmarskallen var præses i Teaterdirektionen, kan det måske formodes, at valget af ny hofmarskal er faldet på den mand, som man havde tænkt sig som fremtidens mand på teatret. Teaterskandalen endte med, at hele direktionen ved kgl. resolution 16. maj 1792 afskedigedes, og at Ahlefeldt blev ene-

direktør på teatret. Det er overvejende sandsynligt, at Ahlefeldt først og fremmest var interesseret i teatret, men at han også gik ind på at overtage stillingen som overhofmarskal, da han fik vished for, at embedets mere administrative opgaver kunne varetages af hofinspektøren.⁴

Af de andre hverv, som traditionelt var henlagt under hofmarskalen, modtog Ahlefeldt fra 11. maj hvervet som chef for den kgl. Mønt- og medaljesamling, medens hvervet som chef for Kunstammeret overgik til Johan Bülow. Da denne afskedigedes som marskal hos kronprinsen, modtog Ahlefeldt også denne stilling fra 4. juni 1793. Ledelsen af kapellet, som siden 13. april 1791 havde været overdraget kammerherre Giedde, beholdt denne indtil 13. november 1793, da han afskedigedes, og også dette hverv overtoges af Ahlefeldt.⁵

Siden tilbagekomsten til København 1790 havde han oppebåret sin gesandtskabsløn, og der skete foreløbig ingen ændring heraf. Først 29. januar 1793 – på kongens fødselsdag – tildeltes der ham 3.000 rd. i årligt vederlag som overhofmarskal, og 17. september 1793 modtog han yderligere 1.000 rd.⁶ Der anvistes ham endelig tjenestebolig i den østlige ridebanefløj over de kgl. stalde.

II. Virksomhed indtil slotsbranden

1794

Ceremonielle opgaver

En skildring af Ahlefeldts hofjeneste falder naturligt i to afsnit med slotsbranden i februar 1794 som det afgørende vendepunkt. Ahlefeldt blev den sidste hofmarskal, der virkede indenfor det pompøse residensslots rammer. Der forelå på det tidspunkt, hvor han tiltrådte sin stilling, en fast tradition for hoffets daglige tilværelse, som det var hans opgave at videreføre, og som han ikke foretog væsentlige ændringer af. Ahlefeldt var nærværende ved slotsbranden, og det faldt i hans lod at løse de mange øjeblikkelige problemer, som mødte den kgl. familie som følge af branden.

Hovedkilden til belysning af Ahlefeldts virke som leder af den daglige tilværelse ved hoffet er fortsat de af hoffoureren udarbejdede dagjournaler sammenholdt med Ahlefeldts forestillinger. Disse er ret kortfattede, og i flere tilfælde henvises til en indstilling, som hofinspektøren har udarbejdet. Ahlefeldt giver et kort referat af den forelagte sag og kun undtagelsesvis formuleres en egentlig indstilling. Som regel overlades det kongen at træffe den nødvendige beslutning, som indeholdes i resolutionen.⁷

Dagliglivet ved hoffet på Christiansborg og på Frederiksberg er allerede skildret på de foregående sider, og der er ikke meget nyt at tilføje for denne periode. Dagens vigtigste begivenhed var stadig det kgl. middagstaffel, hvori deltog alle hjemmевærende kgl. og fyrstelige personer foruden hofdamer og – kavalerer samt tilsagte gæster. På de dage, hvor der afholdtes statsråd, var kuverternes antal større. Det samme var tilfældet den dag, hvor man åbnede det nye højesteretsår.

Man fortsatte med at afholde de små hofballer og de store sel-

skaber mandag aften i Appartementssalen med efterfølgende aften-
taffel. Kongen var fortsat en ivrig teatergænger og kortspiller. Som
tidligere boede den samlede kongefamilie i vinterhalvåret på Christi-
ansborg slot, medens man om sommeren drog til sine traditionelle
sommerresidenser. Kongen og kronprinsefamilien opholdt sig på Fre-
deriksberg slot, hvor man havde lejlighed til at føre en mere afslappet
tilværelse end på Christiansborg, foretage udflugter til omegnen og
gøre spadsereture i Søndermarken. Navnlig det sidste var kongen
meget tilfreds med.

Det hørte til Ahlefeldts ceremonielle opgaver at tilrettelægge uden-
landske gesandters officielle besøg hos kongen. Der modtoges i denne
periode udsendte repræsentanter fra Rusland, England, Østrig, Nea-
pel og Polen. 10. august 1792 søgte en repræsentant fra det franske
nationalkonvent foretræde for kongen, men man afslog. Derimod
modtog kronprinsen ham i audiens, og han hilste ligeledes på prin-
sesse Louise, landgreve Carls gemalinde. 8. juni 1792 modtoges den
svenske generalløjtnant baron F. G. Strömfelt i audiens. Han kom for
at tilbagelevere Gustav III's elefantorden, som blev båret frem på en
blå fløjlspudd. Strömfelt blev nogle dage i København og blev også
modtaget i afskedsaudiens.

Et andet udenlandsbesøg kan også nævnes. Efter middagstaflet
8. maj 1793 kom den russiske minister baron Krüdener, ledsaget af
den franske prins, der rejste under navnet greven af Artois, og en
talrig skare af emigrerede franskmænd uden forud anmeldelse til
Christiansborg, medens kongefamilien endnu sad ved kaffebordet ef-
ter taflet. Episoden minder om den svenske konges besøg ved hoffet i
oktober 1787. Gæsterne blev præsenteret for herskaberne, og kron-
prinsen talte en times tid med den franske prins. De fremmede fik
derefter forevist slottet og Kunstammeret. Dagen efter foretog de en
spadseretur i Rosenborg have, hvorefter de gik ombord i det russiske
fartøj, som havde bragt dem til København, og fortsatte rejsen til
England.

Også Ahlefeldt måtte drage omsorg for, at der blev deklareret hof-
sorg. Som tidligere varede sørgeperioden som regel kun kort tid, men

der er dog enkelte eksempler på, at den kunne have længere varighed. Der blev således påbudt hofsorg i 3 uger for den østrigske enkekejsersinde og for enkedronning Juliane Maries broder. 27. januar 1793 modtog man meddelelsen om Ludvig XVI's guillotinerings, hvilket medførte hofsorg i 4 uger, medens meddelelsen om Marie Antoinette's henrettelse kun medførte 3 ugers hofsorg.⁸

To gange medvirkede Ahlefeldt til at arrangere ophold på Frederiksberg slot. Han havde kun været en lille uge i tjenesten, da han første gang måtte tage turen til sommerslottet. Under det andet besøg på Frederiksberg fik man besøg af den schweiziske præst J. C. Lavater, som var indbudt til Danmark af A. P. Bernstorff. Han besøgte et par gange kronprinsfamilien på Frederiksberg og har efterladt en ganske interessant skildring af dette besøg.⁹ Til de regelmæssigt tilbagevendende begivenheder, medens hoffet opholdt sig på Frederiksberg, var ligeledes overværelsen af den store tropperevu på Nørrefælle. Kongen drog afsted i generalsuniform, og kronprinsen paraderede for kongen. Man havde i dagens anledning opstillet et fornemt telt, hvori kongen havde taget plads. Af mindre ture foregik af og til en udflugt til jagtslottet Eremitagen, som hofjægermester Chr. greve Rantzau på det tidspunkt havde erhvervet. Han bød på forfriskninger.

Ahlefeldt måtte ikke mindre end 3 gange tilrettelægge en fødsel med påfølgende dåbshandling. Både kronprinsessen og arveprinsessen ventede barn omtrent samtidig. Kronprinsessen nedkom med en lille pige 19. november og 3 dage senere fik arveprinsessen en søn. Godt et år senere fødte kronprinsessen sit 3. barn.

Man har åbenbart fundet det nødvendigt at få udarbejdet et nyt dåbsceremoniel. 20. oktober 1792 godkendte kongen udkastet. Også dette ceremoniel var et omfangsrigt dokument, opdelt i 24 punkter, som i de mindste enkeltheder fastsatte, hvad der skulle ske fra det øjeblik, barnet kom til verden, og indtil dåbshandlingen var forbi.¹⁰

Fødslen fandt sted 19. november om morgenen halv fem, og der gik straks bud til de militære myndigheder om at salutere fra Tøjhuset og fra voldene. Garden mødte op på balkonen ud mod Ridebanen

alt. 11. 1.

Singen

Gaus Dux (Prindsen af Slesvig) ...
 Gaus Dux (Prindsen af Slesvig) ...
 Gaus Dux (Prindsen af Slesvig) ...
 Gaus Dux (Prindsen af Slesvig) ...
 Gaus Dux (Prindsen af Slesvig) ...
 Gaus Dux (Prindsen af Slesvig) ...
 Gaus Dux (Prindsen af Slesvig) ...
 Gaus Dux (Prindsen af Slesvig) ...
 Gaus Dux (Prindsen af Slesvig) ...
 Gaus Dux (Prindsen af Slesvig) ...

Døbe
fonten

Prindsen af Slesvig
 Berlichingen
 Gaus Dux (Prindsen af Slesvig)
 Gaus Dux (Prindsen af Slesvig)

Gaus Dux (Prindsen af Slesvig)
 Gaus Dux (Prindsen af Slesvig)
 Gaus Dux (Prindsen af Slesvig)
 Gaus Dux (Prindsen af Slesvig)

Prindsen af Slesvig

Prindsen af Slesvig
 Prindsen af Slesvig
 Prindsen af Slesvig

Prindsen

Prindsen

Situationsplan over kronprinsessens sovegemak ved prinsesse Marie Louises døb på Christiansborg slot 19. november 1792. I baggrunden står kronprinsessens seng, og kronprinsen har plads på venstre side af denne. Med front mod døbefonten, som er anbragt midt i gemakket, har de kgl. personer taget opstilling til venstre, og på den modsatte side står blandt andre statsministrene. Ved døbefonten har frk. Berlichingen fået plads og bag hende de to hofdamer, der skulle assistere ved barnets indførelse i gemakket.

med musik. Dåben fandt, som traditionen bød, sted i kronprinsessens sovegemak. Det gyldne dåbsfad var bragt til veje fra Rosenborg og anbragt ud for prinsessens seng. Som dåbsdag havde man valgt en statsrådsdag, således at samtlige ministre foruden de fremmede gesandter og deres fruer kunne være til stede. Den store skare af tilsagte gæster mødtes kl. 4 i kronprinsens gemakker. Herfra blev de personer, som skulle tilstedes adgang til sovegemakket, af Ahlefeldt ført ind i det såkaldte »retiradegemak«, hvor barnet lå i sin paradevugge. Da de kgl. herskaber havde indfundet sig i sovegemakket og taget opstilling omkring sengen, blev der givet adgang for de udvalgte. Hofmesterinde frk. Berlichingen, assisteret af kronprinsessens hofdamer, der bar barnets slæb, tog barnet fra vuggen og bragte det ind i sovegemakket, hvor det blev overgivet i enkedronningens arme. Hun skulle som sædvanlig holde barnet over dåben. Til sidst indledtes dr. Bastholm, som foretog dåben og døbte barnet med navnene Marie Louise. Efter dåben bar frk. Berlichingen barnet omkring i de tilstødende gemakker, hvor de mange gæster havde taget opstilling. Dagen afsluttedes med et stort aftenselskab med efterfølgende Bundetrad-taffel.

Onsdag 5. december. – også en statsrådsdag – blev arveprinsessens søn døbt Frederik Ferdinand. Dåben var denne gang henlagt til etagen ovenover i arveprinsens gemakker og foregik iøvrigt efter samme ceremoniel.

Den lille prinsesse Marie Louises fødsel var foregået uden komplikationer, og barnet tilbragte sine første levemåneder på Christiansborg og derefter på Frederiksberg. Hendes moder var påny blevet gravid og ventede sit 3. barn, når hoffet var vendt tilbage til byen. Man havde allerede fastsat tilbagerejsen, da den lille blev syg, og indrejsen måtte udsættes et par dage. Inden man kom afsted, forværredes situationen, og om morgenen 12. oktober døde barnet. Ahlefeldt beordredes omgående tilbage til Christiansborg for at kunne modtage det lille barnelig, og kronprinsen bestemte, at liget i første omgang skulle anbringes i marskal Johan Bülow's tomme lejlighed. Kronprinseparret og kongen tog senere på dagen ind til Christiansborg. Mo-

gens Nielsen modtog kronprinsens ordrer om bisættelsen, som skulle finde sted så hurtigt som muligt. Ligesom tidligere blev liget balsameret og lagt på »lit de parade«, og der var adgang for publikum til at defilere forbi. Bisættelsen foregik 22. oktober tidligt om morgenen, uden at der blev ringet med kirkeklokkerne. Heller ikke denne gang fulgte kronprinsen sin datter til graven. Da han på dette tidspunkt ikke havde nogen egen marskal, måtte Ahlefeldt træde i den afskeds- gede Johan Bülows sted.

En lille uges tid senere fejrede kronprinsessen sin fødselsdag – 28. oktober – og samme dag fødte hun en lille pige, som i dåben fik navnet Caroline. Hendes morfader landgreve Carl af Hessen nåede frem til København 1. november, men tidsnok til at overvære dåbs- handlingen. Ahlefeldt havde indstillet til kongen, at man anvendte det engang udarbejdede ceremoniel, hvilket godkendtes. Prinsesse Caroline var kronprinseparrets 1. barn, som nåede voksenalder. Hun døde først i 1881 og blev iøvrigt gift med den ovenfor nævnte prins Frederik Ferdinand.

Personaleadministration

I perioden 1792-94 indtraf kun få ændringer indenfor den kgl. hof- stat. I 1792 blev den tyske hofpræst, den kendte orientalist J. G. C. Adler udpeget til generalsuperintendent i Sønderjylland, og i hans sted udnævntes 1793 C. J. R. Christiani, der hidtil havde været provst for Gottorp provsti. Ved resolution 4. april 1793 fik han besked om at tiltræde til maj eller »sildigst i begyndelsen af juni«. Christiani gjorde sig mere bekendt som pædagog end som slotspræst. Han grundlagde en skole for de højere klassers børn, som arbejdede efter en række nye pædagogiske principper. Han virkede i København ind- til 1810.¹¹

Det faldt endvidere i Ahlefeldts lod at besætte enkelte andre stil- linger som afdelingschefer. Slotsforvalter og gartner Voss på Frede- riksborg døde 1793, og til den ledige stilling meldte der sig 12 an-

søgere. Ahlefeldt overlod i sin forestilling af 8. juni 1793 kongen at vælge, hvem der skulle have den ledige stilling, og kongen valgte gartner Niels S. Bache, som hidtil havde virket som leder af den botaniske have ved Charlottenborg. Han fik dog kun en kort virkeperiode i Frederiksborg, idet han allerede 1794 forflyttedes til gartnerstillingen ved Charlottenlund. Endnu en gartnerstilling fik Ahlefeldt lejlighed til at tage stilling til, idet gartneren ved Hørsholm slot J. T. Pflygger døde 16. december 1793. Også i dette tilfælde meldte der sig 12 ansøgere.

Den nye gartnervakance gav anledning til en principiel debat mellem Ahlefeldt og Rentekammeret. Ahlefeldt følte sig kaldet til at forsvare opretholdelsen af de kgl. haver som nyttige leverandører til hofet af friske grøntsager og frugter m.m. Indskrænkede man deres virksomhed, måtte hofkassen købe de udeblevne varer på det frie marked, hvilket ville blive en kostbar affære for kassen. Rentekammeret mente, at man burde indskrænke slotshaverne og på denne måde opnå den ønskede sanering af statsudgifterne i henhold til den store spareplan af 28. december 1790 (se foran s. 129). Når Rentekammeret blandede sig i denne sag, hang det sammen med, at Ahlefeldt i sin oprindelige indstilling om stillingens besættelse havde overladt det til kongen at vælge den af ansøgerne, han foretrak, og kongen havde truffet den beslutning, at man skulle høre Rentekammeret. Under den videre diskussion sendte Ahlefeldt 25. februar 1794, opfordret af hofinspektør Mogens Nielsen, en skrivelse til Rentekammeret, hvori han stærkt forsvarede de forskellige havers leveringer til hofholdningen. Skrivelsen afgik fra Hofstuen dagen før slotsbranden, og Ahlefeldt fik andet at tænke på.¹²

Med hensyn til nybesættelser af de helt underordnede stillinger fulgtes som regel den praksis, at den pågældende afdelingschef, som skulle beskæftige den nye medarbejder, foretog det fornødne. Dog krævede Ahlefeldt, at man på forhånd orienterede ham om, hvem man ønskede at engagere. 2. juni 1792 fik slotsforvalter Goos på Frederiksborg slot besked herom. Der er i denne periode kun konstateret et enkelt eksempel på, at besættelsen af en underordnet stilling har

givet anledning til en kgl. resolution. En ledig portnerstilling skulle besættes, og fra kronprinsen modtog Ahlefeldt en ansøgning. 13. februar 1793 gjorde han imidlertid i en forestilling opmærksom på, at portnerstillinger normalt blev besat med en af de faste arbejdskarle eller vægttere. Han kunne derfor ikke anbefale den af kronprinsen støttede ansøger.

Når en af de underordnede hofbetjentstillinger skulle besættes, skyldtes det som foran anført enten alder, sygdom eller død. Antallet af nybesættelser var betydeligt og kunne vanskeligt være anderledes, når man tager hensyn til det ret omfattende personale, det drejede sig om. Vil man have et overblik over antallet af nybesættelser, kan man studere de indberetninger, som Ahlefeldt tilsendte Finansskesdirektionen, hvoraf man kan se, hvem eller hvor mange stillinger, der er blevet besat i det forløbne kvartal. Der er ikke noget, som vidner om, at Ahlefeldt var særlig interesseret i disse sager. Noget tyder på, at han har lyttet til, hvad Mogens Nielsen havde at fremføre i sådanne sager.

Den systematiske gennemgang af korrespondanceprotokollerne har nemlig gjort det muligt at fremdrage en personalesag, hvor Ahlefeldt tilsyneladende ikke har forhørt sig hos Mogens Nielsen, og hvor han så sig nødsaget til at ændre sin afgørelse, da denne senere blandede sig i sagen.

Formodentlig efter henstilling fra køkkenchefen bortviste Ahlefeldt 3. maj 1793 en køkkendreng, fordi han uden sin foresattes samtykke havde giftet sig. Ahlefeldt betegnede denne handling som »både lumsk og urigtig« og forlangte desuden bortvisningen bekendtgjort for kollegerne til skræk og advarsel. Der gik nu godt en månedstid, men efter at Mogens Nielsen havde afgivet en erklæring om, at den bortviste var en duelig arbejder, fandt Ahlefeldt det nødvendigt ved en ny skrivelse af 29. juni 1793 at tilbagekalde den bortviste.

Der kan nævnes andre eksempler på, at Mogens Nielsen var den af Ahlefeldts medarbejdere, som kunne gøre opmærksom på, at der var forhold i forbindelse med personalet, som hofmarskallen måtte interessere sig for. Således foranledigede han, at der blev skredet ind mod

en praksis, som havde indsneget sig, idet de arbejdskarle, som tilberedte brændelet til de mange kaminer på slottet, om aftenen medtog de stumper og spåner, som blev tilbage ved brændets behandling, og solgte det i byen. Der blev nu bekendtgjort et forbud herimod og truet med afsked. På den anden side var man klar over, at de pågældende arbejdsfolk udførte et arbejde, som var tungt og besværligt og kun oppebar en meget beskednen løn. 2. april 1793 indstillede Ahlefeldt til Finanskollegiet, at der ydedes de pågældende et løntillæg på 8-10 rd. årligt. Ved kgl. resolution 17. april 1793 fik kollegiet mulighed for at udbetale et tillæg på 8 rd., men først fra nytår 1794.

En anden ubehagelig sag, som Mogens Nielsen rejste, drejede sig om hofpersonalets medicinforbrug. Den uskik havde bredt sig, at man benyttede egen læge til at udskrive recepter og derefter krævede, at hofkassen betalte apotekerregningen. En kgl. resolution 20. april 1793 dekreterede, at kun recepter udstedt af en kgl. livlæge eller -kirurg kunne refunderes af hofkassen. Denne begunstigelse var yderligere reserveret personer, som havde fast bolig på slottet.

Også Ahlefeldt kom som personalechef ud for, at der blev fremsat ønske om, at der måtte foretages eksekution mod en af hoffets betjente, når denne ikke så sig i stand til at betale, hvad han skyldte. Han fastholdt sin ret til at forelægge anmodningen for kongen, men han var ikke særlig interesseret i at medvirke til at opnå den fornødne tilladelse, da en eksekution kunne vanskeliggøre den pågældendes hoftjeneste. I et givet tilfælde var dog kronprinsen indstillet på, at man måtte skride ind.¹³

Fra denne periode findes ligeledes enkelte eksempler på, at Ahlefeldt måtte beslutte, at hofbetjente skulle afsone arrest i Blåtårn. Det var som regel som følge af opståede voldsscener mellem personalet, at denne udvej måtte benyttes. Et slagsmål mellem 3 køkken-drenge førte endog i sommeren 1793 til den ulykkelige udgang, at en af drengene døde, hvorefter Ahlefeldt 19. august 1793 måtte anmode Hof- og stadsretten om at se nærmere på sagen.

Ahlefeldt kunne fuldt ud tiltræde den nyordning af pageinstitutionen, som hans forgænger Wegener havde fået gennemført, og der

foreligger flere positive udtalelser fra ham om de unge menneskers tjenstgøring ved opvartningen. Ved Ahlefeldts tiltræden af hofmarskalembetet, var der gennemført den nyordning, at der var blevet udpeget en særlig tilsynsførende med pagerne, nemlig major Dietrich C. Lorenz. Også i sommerhalvåret skulle pagerne gøre tjeneste, og i varme somre kunne det være forbundet med visse ubehageligheder for dem, når de skulle vandre til fods i deres almindelige uniformer til og fra Landkadetakademiet og Frederiksberg. På major Lorenz' forslag udvirkede Ahlefeldt derfor, at der ved resolution af 13. august 1793 blev tildelt de unge mennesker en nankingvest og et par nankingbenklæder. Den sparsommelige kronprins stod nok bag det forslag, at denne ordning først skulle have gyldighed fra sommeren 1794!

Det var en fast tradition indenfor hofadministrationen, at alle ønsker om afskrivning på bortkomne eller ituslagne inventargenstande skulle forelægges hofmarskallen til godkendelse. Det var ikke få sager af denne art, som passerede hans bord. I modsætning til sin forgænger i embedet synes han ikke at have tillagt denne kontrol større interesse. Der foreligger hverken kritiske bemærkninger eller advarsler. Han underskrev ganske mekanisk de indkomne forslag. Kun ganske få tilfælde har kunnet konstateres, hvor han har tilsluttet sig et forslag om, at tab af noget lintøj skulle erstattes af den ansvarlige funktionær.¹⁴

Slotsadministration

Af de kgl. slotte og palæer, som var henlagt under hofmarskallens myndighed, var det af naturlige grunde først og fremmest de to residensslotte Christiansborg og Frederiksberg, som han især måtte interessere sig for. Det kan imidlertid fastslås, at det kun var meget begrænsede spørgsmål, som opstod i denne periode, og som der måtte tages stilling til. Der kunne forekomme ønsker fra de forskellige kgl. familiemedlemmer om at få gennemført mindre vedligeholdelses- og

reparationsarbejder, men det var alt. Lidt større interesse samlede sig om indretning af en særlig lejlighed for arveprinsens ældste søn Christian Frederik. Han nærmede sig nu sin 6 års fødselsdag, skulle påbegynde sin skolegang, og der måtte følgelig skaffes ham en egen lejlighed og en bolig til hans lærer. Som sådan antog man den senere professor i græsk filologi og arkæologi Nils I. Schow.

Som bolig for den unge prins valgtes nogle værelser i slottets sydøstlige hjørne på den såkaldte kronprinseetage op mod riddersalen. Ved kgl. resolution 13. december 1792 fik Ahlefeldt bemyndigelse til at lade foretage den fornødne indretning. Man havde til at begynde med tænkt sig, at boligen skulle stå klar ved nytårstid, men det blev først muligt at tage den i brug et godt stykke ind på året 1793.¹⁵ De nødvendige møbler hentede man i slottets møbelmagasin, fra Frederiksborg slot og fra arveprinsen. Man skulle også sørge for informatorens installering. Til ham måtte man købe en seng med forhæng, da man ikke havde nogen i forråd »uden sådanne der er befængt med vækketøj«, lød Ahlefeldts ord! Den opvartende kammerlakaj måtte nøjes med en foldeseng med madras og tæpper, men en sådan måtte også købes. En kgl. resolution 11. maj 1793 bestemte, at Schow skulle spise sammen med prinsen og hans to søstre, og han skulle som særligt deputat modtage en flaske vin daglig, brød samt et voks- og talglys. De samlede udgifter beløb sig til 602 rd. Regningen nåede dog først frem til Finanskollegiet, da hele herligheden var gået op i luer ved slotsbranden.

De to prinsessers forskellige nedkomster gav også anledning til visse reparationer af værelser og forskellige nyanskaffelser. Der måtte således anskaffes 3 nye kakkellovne i kronprinsessens gemakker og indsættes dobbelte vinduer, men det ordnedes. Det samme gjaldt nogle af kronprinsen fremsatte ønsker om nødvendige reparationer i hans sovegemak. Også Ahlefeldt, som havde fået tildelt bolig i en af slottets sidefløje over de kgl. stalde, fremsatte visse ønsker, som ligeledes blev opfyldt.

Et problem, som havde besværliggjort tilværelsen for den tidligere hofmarskal Numsen, var de mange ønsker om at få tildelt bolig på

slottet. Dette spørgsmål synes ikke at have generet Ahlefeldt i højere grad. I hvert fald indeholder korrespondanceprotokollen kun få skrivelser herom. Kronprinsens afskedigelse af sin marskal i sommeren 1793 må have givet Ahlefeldt nogen mulighed for at kunne råde over plads i fremtiden. Johan Bülow skal have disponeret over en af de største tjenesteboliger på dameetagen. Det var også nødvendigt, da det ikke helt kunne undgås, at der pludselig kom en ordre fra kongen, at der skulle stilles en lejlighed til rådighed for en person, der havde været i stand til at overtale kongen til at tilstå ham det attræede gode, som en bolig på slottet nu engang var. I efteråret 1793 krævede kongen, at kammerherre v. d. Lühe skulle have en lejlighed på ikke mindre end 4 værelser. Mere end 2 gemakker så Ahlefeldt sig imidlertid ikke i stand til at stille til disposition.¹⁶ Der kunne også forekomme ønsker om at få anvist bolig på Hørsholm og Frederiksborg slotte, men også her var alt optaget, hævdede Ahlefeldt.¹⁷ Som argument mod at tilstå adgang til disse slotte anførte hofmarskallen også, at det var hans pligt at holde de fornødne gemakker disponible, hvis nogle af herskaberne kunne tænke sig at benytte dem. Med hensyn til Hørsholm slot var det nok et argument, som ikke gjorde større indtryk på kronprinsen. Han havde ikke lyst til at benytte slottet som bolig.

Med hensyn til slottene vest for Storebælt, var det navnlig Gottorp slot, som hofmarskallen måtte beskæftige sig med. Det hang i nogen grad sammen med, at slotsforvalteren her kunne disponere over 300 rd. af Ahlefeldts specielle møbelkonto. Det kom i denne anledning til en ret pudsigt divergens mellem hofmarskal og slotsfoged. Denne ville gerne købe en ny seng til kronprinsen, som ret ofte kom på besøg hos sine svigerforældre. Ahlefeldt mente, at man måtte kunne anvende den dobbeltseng, som man i sin tid havde anskaffet i anledning af kronprinsens bryllup med prinsesse Marie! Spørgsmålet om en ny seng til kronprinsen stod længe på dagsordenen (se s. 302).

Også Ahlefeldt var meget interesseret i at fremme den modernisering af Søndermarken, som var sat i gang. De kgl. herskaber var meget tilfredse med anlæggelsen af de mange nye spadserestier. Der-

imod var han nærmest afvisende overfor gartner Peter Petersens ønsker om at påbegynde en omlægning af den egentlige Slotshave. Ønskede man at få afvandet det ret sure terrain, måtte man fremsætte et så billigt forslag som muligt.¹⁸ I vinteren 1793 gik en svær storm over landet, og en del gamle træer blev væltet dels i Søndermarken, dels i Slotshaven. Der måtte indhentes tilladelse i Rentekammeret til at sælge de omstyrkede træer ved offentlig auktion og for provenuet at købe erstatningstræer. Også Rosenborg have led skade ved stormen, men her fik gartneren lov til at beholde træet og anvende det til opvarmning af de mange drivhuse.

I denne periode ordnedes et problem, som hidtil havde stået åbent, nemlig om slottet i Kiel hørte ind under hofmarskallens myndighed? Rentekammeret kunne 19. januar 1793 meddele, at dette måtte være tilfældet. Ahlefeldt synes dog ikke at være trådt i direkte kontakt med slotsforvalteren sammesteds. Når der opstod problemer i forbindelse med Kiel slot, og Rentekammeret udbad sig hofmarskallens synspunkter, svarede denne som regel, at han ikke havde kendskab til de lokale problemer, og at han kunne tilslutte sig Rentekammerets forslag. Det er dog konstateret, at han en enkelt gang frarådede at gå ind på en indkommen ansøgning. Det drejede sig om tilladelse til at opføre teaterforestillinger på slottet. Det burde afvises af hensyn til brandfaren.¹⁹

Endnu en byggesag fra denne periode bør omtales, da det viste sig, at afgørelsen skulle få katastrofale følger.

De mange kaminer i gemakkerne på Christiansborg slot havde forbindelse med lange røgkanaler, indmuret i etageadskillelserne. Der var gennem årene opstået flere småbrande i den afsatte sod i disse kanaler. De måtte derfor renses hyppigt og grundigt. Man havde fra gammel tid haft kontrakt med en blikkenslager, der havde påtaget sig denne opgave. I foråret 1793 ønskede Rentekammeret at udskifte denne blikkenslager, bl.a. for at opnå en billigere aftale. Slotsforvalter Blechingberg var betænkelig ved skiftet, da en forsvarlig udførelse af arbejdet krævede stort lokalkendskab. Ahlefeldt blev ligeledes af-æsket en erklæring, og med denne – dateret 28. marts 1793 – fulgte

Blechingbergs kritiske indstilling. Man krævede bl.a., at kontrakten skulle indeholde en bestemmelse om, at der konstant skulle være en blikkenslagersvend til stede, når hoffet opholdt sig på slottet. Kun på den måde mente man at være sikker på, at al den opsamlede sod også blev fjernet. Blechingbergs kraftige kritik af den nye kontrakt medførte, at han 30. juli 1793 blev afskediget fra sin stilling som kommitteret for bygningssager i Rentekammeret.²⁰

Den nye aftale blev undertegnet, og det skulle snart vise sig, hvor vigtigt det var at holde de mange røgkanaler fri for sod. Et tilsødet kakkelovnsrør blev det stolte slots skæbne.

III. Christiansborgs slotsbrand

26. februar 1794

Onsdag 26. februar 1794 var statsrådsdag, og middagstaflet var dækket med 25 kuverter. I taflet deltog kongen, kronprinsen, arveprinsen, hertugen af Augustenborg og hans broder Emil, prinsen af Württemberg, overkammerjunker Cay greve Reventlow, overhofmarskallen og arveprinsens hofchef Engelke Bülow. Desuden var samtlige statsministre nærværende foruden nogle refererende deputerede. Af damer deltog kronprinsessen, arveprinsessen, prinsesse Louise Augusta, hofmesterinde Berlichingen, arveprinsessens kammerfrøken Margrethe Schmettau, Louise Augustas kammerfrøken Sophie Charlotte Møsting foruden 4 andre af hoffets damer bl.a. Frederikke Louise Møsting. Omkring bordet sad således en udsøgt kreds af rigets fornemste damer og herrer.¹

Omkring kl. 3, inden taflet endnu var afsluttet, indløb de første meldinger om en begyndende brand i kronprinseetagens sydøstlige hjørne. Foreløbig tog man det ret roligt. Snart skulle situationens alvor imidlertid gå op for de tilstedeværende, og det planlagte statsråd fandt aldrig sted.

Prins Christian Frederiks opdrager N. I. Schow har nogle uger efter branden nedskrevet følgende beretning:

Arveprinsen havde om morgenen besøgt sin søn i hans lejlighed og bemærket en usædvanlig stærk varme i hans soveværelse, som ikke stammede fra kakkellovnen. I løbet af dagen tog varmen til, og da Schow kl. 3½ kom tilbage med prinsen og hans søstre efter middagsmåltidet, var prinsens gemakker fyldt med røg. Det samme var tilfældet i Schows eget værelse, som stødte op til slottets riddersal. Da lakajen åbnede et vindue, slog en klar flamme ud af kakkellovnen, og en brand opstod, som hurtigt bredte sig, da den fik yderligere luft, efter at være brudt gennem væggen ind til riddersalen. Der blev øje-

Christiansborgs slotsbrand 26. februar 1794. Branden opstod tidligt på eftermiddagen. Da tårnet styrtede i grus, var slottets skæbne afgjort. Ridebanen med sidebygninger og Marmorbroen blev skånet fra branden, men Slotskirken gik til grunde sammen med den bagved liggende Garderstald. Branden er set fra Wigandts gaden (Ny Vestergade) og på et tidspunkt, hvor tårnet var omgivet af flammer.

blikkelig slået alarm, men det varede en times tid, førend effektive forholdsregler kunne blive sat ind. Dels manglede man vand, dels var de eksisterende slukningsmidler i dårlig stand.²

Årsagen til branden var ganske givet mangelfuld rensning af de tilsodede kakkellovnrør, og da ilden først var brudt igennem til ridersalen, var en katastrofe uundgåelig. Slottets svære kobbertag blev båret af en skov af knastørre stolper, og desuden havde man oplagret et betydeligt kvantum tømmer på det store loft, som iøvrigt var uden brandmure. Fra loftet, øverste mezzanin og kronprinsens etage åd ilden sig langsomt ned gennem de øvrige etager. Det havde katastrofal betydning, at den store trappe i slottets østfløj aldrig var blevet fuldført som Dronningetrappen i den vestlige. Igennem den åbne trappeskakt kunne ilden med største lethed forplante sig fra etage til etage og herfra brede sig ud i de forskellige etager, da der intetsteds fandtes effektive brandmure. Længe rasede branden kun indenfor slottets mure, men da kobbertaget begyndte at smelte, og luerne slog op gennem taget og forplantede sig til slotstårnet, styrtede dette sammen og fuldendte ødelæggelsesværket. Henad kl. 10 om aftenen var så godt som hele bygningen fortæret af flammerne foruden Slotskirken og Garderstalden, som lå op til kirken. En del af slotskælderen, som rummede Vinkælder og Sølvkammer var dog uskadt. Det samme gjaldt Ridebaneanlægget med Marmorbroen, som er bevaret til nutiden og står som et minde om det fordums så pompøse slotsanlæg.

Da man blev klar over katastrofens omfang, ilede hjælp til fra alle byens kanter i et forsøg på at redde så meget som muligt ud af det brændende slots gemakker. Der blev ydet en fremragende indsats både af private, af studenter og af flådens matroser. De menneskelige tab under redningsaktionen var betydelige, idet adskillige blev enten kvalt af de fremstormende røgskyer, eller de tabte orienteringen i de lange korridorer. De kunne simpelthen ikke finde udgangene. Meget af det kostbare indbo blev bjerget, men endnu mere gik tabt. Man skar malerier ud af rammerne, og man slæbte afsted med møbler, ure m.m. Forvirringen var enorm, og alle slottets beboere forsøgte at

redde, hvad de formåede af eget indbo. Det skulle ikke fremme redningsarbejdet, at den gamle leder af kongens håndbibliotek, Georg Nielsen, forlangte kvittering for hver bog og hvert manuskript, som man ville bringe i sikkerhed.³ Meget af det reddede bragtes i første omgang over i Holmens kirke. Andet blev i de kommende dage bragt til Politikammeret.⁴

Af de af hoffoureren og i Hofstuen meddelte oplysninger om branden og dens opståen fremgår, at man ud på eftermiddagen fandt det nødvendigt, at de kgl. herskaber forlod slottet. I ceremonialprotokollen oplyses, at mellem kl. 5 og 6 forlod kongen og kronprinsfamilien slottet for midlertidigt at tage ophold hos statsminister og general Huth i hans embedsbolig Gjethuset på Kongens Nytorv. Herfra drog man allerede to dage senere til udenrigsministerens palæ på hjørnet af Frederiksgade og Norgesgade. Kronprinsen skal senere være vendt tilbage til det brændende slot for at følge udviklingen på nærmeste hold.

Samtidig med kongen forlod også enkedronningen efter nogen modstand sammen med arveprinsfamilien med deres 4 børn Christiansborg slot og lod sig indkvartere på Rosenborg. Det blev også kun til et kort ophold her, idet man drog til sine respektive sommerslotte Fredensborg og Sorgenfri. Også det augustenburgske ægtepar måtte opgive deres lejlighed. Hertugen mistede iøvrigt sit meget værdifulde bibliotek ved branden. Parret fandt de første dage ophold hos jægermester, grev Holstein, men herefter åbnede finansminister Schimmelmann sit palæ for dem.

Hofstuens personale fik reddet de vigtigste embedsprotokoller. I første omgang indrettedes en midlertidig Hofstue i Palæet i Kalleboderne, og i løbet af nogle få dage var man atter i virksomhed. Også Højesteret mistede adskillige vigtige protokoller, og arkivmateriale fra det kgl. teater, som Ahlefeldt havde fået deponeret i Garderstalden, gik til grunde.

Den første opgave, Hofstuen måtte tage sig af, var at modtage lister fra Politikammeret over reddet indbo fra slottet, sørge for mangfoldiggørelse af disse og omdeling til de forskellige hofchefer.

Kunne man genkende sine ejendele på listerne, udfærdigede Hofstuen en seddel på de pågældende genstande, som man derefter kunne fremvise på Politikammeret. De første lister udsendtes allerede 2. marts 1794, og flere fulgte.⁵ Fra 8. marts begyndte normal virksomhed i Hofstuen med indførelse af hofmarskallens første breve efter branden.

Hoffoueren har i sin dagjournal under datoen 26. februar 1794 indført den sædvanlige liste over deltagere i middagstaflet på branddagen. Derefter følger en kort beretning om selve katastrofen, som her skal meddeles i let korrigeret form:

Taflet var forbi omkring kl. 3 slet, da den ulykkelige brand blev opdaget og bekendtgjort, men satte alle i forskrækkelse, da ilden straks tog så megen overhånd, at den syntes umulig at dæmpe. Ilden brød ud i øverste mezzanin, på loftet og desuden underneden i 3. etage i det hjørne, som vender ud mod Tøjhuset og Kunstammeret. Det skete med en sådan hurtighed, at det var umuligt at standse ilden med alle de bedste hjælpemidler, hvorfor enhver søgte at redde og udbringe så meget som muligt og redde sig med flugten ud af slottet. Hele slottet var i grunden nedbrændt kl. 10 samme aften. De højkongelige tog hver sin vej i byen. Så mange var hoffourens ord, og hans beretning er vel den, som ligger katastrofen nærmest i tid. Herefter skildrer han i sin journal, hvor de forskellige herskaber tog hen, og han slutter beretningen med at oplyse, at fra branddagen ophørte indtil videre alle kgl. tafler. Allerede dagen efter begyndte han atter at føre sin protokol, men indførslerne er korte og magre. Under datoen 27. februar står blot: Intet andet at anføre end, at arveprinsen med suite er rejst til Sorgenfri, og fredag 28. februar hedder det: Statsråd i Bernstorffs hotel. Den følgende lørdag (1. marts) lyder

Plan over Christiansborg slots øverste mezzaninetage. Foroven ses facaden mod slotspladsen. Planen giver et klart billede af de lange gange uden brandmure eller -døre, som kunne have stoppet ilden. Mange mennesker omkom på grund af de røgskyer, som bølgede i gangene og skjulte udgangene.

Facaden til Slots-Køkkenet.

Præmiesgave Gardorbe No 36.	Kammer og Sjovestue No 35.	Køkken No 34.	Stue No 33.	Stue No 32.	Stue No 31a.	Stue No 30b.	Stue No 30a.	Præmiesgave Kammer og Sjovestue No 29.	Præmiesgave Kammer og Sjovestue No 28b.	Præmiesgave Kammer og Sjovestue No 27a.	Præmiesgave Kammer og Sjovestue No 27b.
-----------------------------------	----------------------------------	------------------	----------------	----------------	-----------------	-----------------	-----------------	---	--	--	--

Præmiesgave
Kammer og
Sjovestue
No 27c.

Præmiesgave
Kammer og
Sjovestue
No 27d.

Præmiesgave
Kammer og
Sjovestue
No 27e.

Præmiesgave Kammer og Sjovestue No 21.	Præmiesgave Kammer og Sjovestue No 22a.	Præmiesgave Kammer og Sjovestue No 22b.	Præmiesgave Kammer og Sjovestue No 22c.	Præmiesgave Kammer og Sjovestue No 22d.	Præmiesgave Kammer og Sjovestue No 22e.	Præmiesgave Kammer og Sjovestue No 22f.	Præmiesgave Kammer og Sjovestue No 22g.	Præmiesgave Kammer og Sjovestue No 22h.	Præmiesgave Kammer og Sjovestue No 22i.	Præmiesgave Kammer og Sjovestue No 22j.	Præmiesgave Kammer og Sjovestue No 22k.	Præmiesgave Kammer og Sjovestue No 22l.	Præmiesgave Kammer og Sjovestue No 22m.	Præmiesgave Kammer og Sjovestue No 22n.	Præmiesgave Kammer og Sjovestue No 22o.	Præmiesgave Kammer og Sjovestue No 22p.	Præmiesgave Kammer og Sjovestue No 22q.	Præmiesgave Kammer og Sjovestue No 22r.	Præmiesgave Kammer og Sjovestue No 22s.	Præmiesgave Kammer og Sjovestue No 22t.	Præmiesgave Kammer og Sjovestue No 22u.	Præmiesgave Kammer og Sjovestue No 22v.	Præmiesgave Kammer og Sjovestue No 22w.	Præmiesgave Kammer og Sjovestue No 22x.	Præmiesgave Kammer og Sjovestue No 22y.	Præmiesgave Kammer og Sjovestue No 22z.
---	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Deeste Alexander Pape og Christianberg
med anmærkning over Indlægningen

Præmiesgave
Kammer og
Sjovestue
No 27f.

Præmiesgave
Kammer og
Sjovestue
No 27g.

Præmiesgave
Kammer og
Sjovestue
No 27h.

Præmiesgave
Kammer og
Sjovestue
No 27i.

Præmiesgave
Kammer og
Sjovestue
No 27j.

Præmiesgave
Kammer og
Sjovestue
No 27k.

Præmiesgave
Kammer og
Sjovestue
No 27l.

Præmiesgave
Kammer og
Sjovestue
No 27m.

Præmiesgave
Kammer og
Sjovestue
No 27n.

Præmiesgave
Kammer og
Sjovestue
No 27o.

Præmiesgave
Kammer og
Sjovestue
No 27p.

Præmiesgave
Kammer og
Sjovestue
No 27q.

Præmiesgave
Kammer og
Sjovestue
No 27r.

Præmiesgave
Kammer og
Sjovestue
No 27s.

Præmiesgave
Kammer og
Sjovestue
No 27t.

Præmiesgave
Kammer og
Sjovestue
No 27u.

Præmiesgave
Kammer og
Sjovestue
No 27v.

Præmiesgave
Kammer og
Sjovestue
No 27w.

Præmiesgave
Kammer og
Sjovestue
No 27x.

Præmiesgave
Kammer og
Sjovestue
No 27y.

Præmiesgave
Kammer og
Sjovestue
No 27z.

det kort og godt: Intet at anføre, og først næste dag bliver han lidt mere meddelsom, idet han beretter, at kongen overværede gudstjenesten i Vor Frue kirke. Rækken af dagjournaler er bevaret intakt. Hof-fourer Glass har muligvis haft dem liggende på sin bolig i Palæet i Kalleboderne.

Nogle få dage efter branden tilkendegav kongen samtlige beboere i København sin tak for den hjælp, man havde ydet »ved den ulykkelige ildebrand, som den 26. sidstleden ødelagde Vor kgl. bolig og slot Christiansborg«. Kongen tilkendegav, at han betragtede denne hjælp som »et nyt bevis på en ubrødelig troskab og hengivenhed for Os og Vort Hus, der besjæler og udmærker Vort trofaste folk«. Ved en frd. af 5. marts 1794 proklameredes søndag 9. marts til en andagts- og bededag i samtlige kongens riger og lande til tak »for Guds nådige bistand« ved at afværge det større uheld og ubodelige tab, som truede fædrelandet og København ved slotsbranden.⁶ På et vist tidspunkt havde der faktisk været fare for, at ilden skulle have bredt sig til bebyggelsen på den anden side af Stranden. Denne husrække var kun blevet reddet, fordi den var blevet overdænget med vand.

Meddelelsen om den indtrufne katastrofe fremkaldte stærke royalistiske tilkendegivelser fra alle monarkiets provinser, og der blev straks startet indsamling af midler til brug for en genopførelse af slottet.⁷ I løbet af kort tid havde denne indsamling tilvejebragt den betydelige sum af 860.000 rd. Der skulle dog hengå flere år, inden der for alvor kom gang i arbejdet med en genopførelse af slottet. Når man tilsyneladende i Sverige har bevaret større samlinger af kunstværker fra 1700-tallet, end tilfældet er i Danmark, hænger det i nogen grad sammen med den ulyksalige slotsbrand. De mange pragtgemakkers, inclusive riddersalens faste udsmykning i form af fornemme stuklofter og loftsmalerier, dør- og vinduesindfatninger, store malerier og kostbare kaminer kunne ikke reddes.

Under kongens ophold i det Bernstorffske palæ kunne der ikke afholdes de traditionelle kgl. middagstafler, men nok statsråd, og et sådant fandt sted to gange. Under opholdet her måtte man også fejre den festlige åbning af det nye højesteretsår. Ifølge traditionen be-

kendtgjordes denne begivenhed af ridende kgl. herolder, iført prægtige heroldkapper. Disse var imidlertid som så meget andet gået til grunde ved branden, men selve proklamationen opretholdtes. Man havde også fundet erstatning for de tabte lokaler. Selve åbningshøjtideligheden, hvor »kongen gik i retten«, som det hed, fandt sted i riddersalen på Rosenborg slot, og rettens daglige retsmøder henlagdes til riddersalen i Palæet i Kalleboderne. Det betød, at de kgl. selskaber, som hidtil havde haft lokaler i Palæet, delvis måtte rømme disse. 15. marts 1794 fik slotsforvalteren på Frederiksborg slot besked om at indsende en dér beroende baldakin med tilbehør til hoffourenrens bolig på Palæet.⁸ Det første ordinære retsmøde i det nye lokale fandt sted med nogen forsinkelse, nemlig 31. marts 1794. Højesteret bevarede disse lokaler, indtil man kunne tage den nye højesteretssal i brug i det genopførte Christiansborg slot.⁹ Som bekendt var det denne sal, som i efteråret 1848 blev valgt som mødelokale for den grundlovgivende rigsforsamling.

IV. Virksomhed efter slotsbranden

Indledning

Slotsbranden betegner ikke blot vendepunktet i dansk hofhistorie, men også en omvæltning i hofmarskallens daglige tilværelse. Han havde i sin tid overtaget et embede med en fast indarbejdet arbejdsgang. Denne situation ændredes totalt fra den ene dag til den anden.

Der synes ikke at foreligge nærmere oplysninger om Ahlefeldts personlige optræden under selve branden og de nærmest følgende dage. Det er imidlertid utænkeligt, at katastrofen ikke skulle have gjort et lige så smerteligt indtryk på ham, som den havde gjort på hans omgivelser. Det var jo den kostelige ramme og basis for deres daglige tilværelse, som sank i grus. Ulykken ramte i første række den kgl. familie, men også den store skare af mennesker, som var knyttet til hoffets dagligdag. Mange af dem havde mistet alt, hvad de ejede. På dette punkt var Ahlefeldt mere heldig. Han havde sin tjenestebolig i en af sidefløjene over de kgl. stalde, som ikke var nedbrændt. Hans fortsatte beskæftigelse var heller ikke truet, som tilfældet var for mange af hoffets betjente. De havde nok kunnet finde midlertidigt logi ude i byen hos familie og nære venner, men hvad med deres fremtidige beskæftigelse? Det var et af de svære problemer, som hofmarskallen i den kommende tid skulle tage stilling til.

Man må formode, at Ahlefeldt har været inddraget i de drøftelser, som opstod i kølvandet af den nationale ulykke, selv om det ikke er muligt at fastslå, i hvilken udstrækning han har kunnet påvirke beslutningerne. Så meget kan dog fastslås, at det var slotsbranden og dens følger, som lagde det største beslag på hans arbejdskraft i de sidste 6 måneder, han endnu beklædte stillingen som overhofmarskal.

Det første problem, som rejste sig for ham, var beslutningen om, at kongefamilien skulle forlade det brændende slot, og hvor de mid-

lertidigt skulle søge ophold. Hvorledes dette ordnedes er skildret foran.

Det kunne imidlertid kun være en ganske midlertidig ordning. Man måtte så hurtigt som overhovedet muligt i gang med at undersøge, hvorledes man kunne skaffe konge og kronprinsfamilie en ny vinterresidens. Dette ordnedes ved køb af to af de eksisterende Amalienborg-palæer. Herefter måtte Ahlefeldt i gang med at planlægge indflytningen i disse og tilrettelægge en foreløbig hofholdning. Han havde straks efter katastrofen sørget for, at hele det store hofpersonale kunne modtage deres aflønning ubeskåret, og at de kunne oppebære en midlertidig erstatning for de mange goder, de hidtil havde været i besiddelse af. Medens det kgl. køkken på Christiansborg havde bespist ca. 250 personer, måtte der i fremtiden regnes med, at kun en del af personalet kunne nyde denne begunstiggelse. Hvem det skulle være, og hvor mange var et andet vanskeligt problem, Ahlefeldt måtte tage stilling til.

Endnu et spørgsmål, som hurtigt måtte klares, var en ombygning og eventuel udvidelse af de to palæer, man havde købt. Heraf afhang bl.a. hvor omfattende den kgl. hofstat kunne blive i fremtiden, og hvor mange afskedigelser, som ville kræves. Faktisk optog dette meget pinlige spørgsmål Ahlefeldt lige til den sidste dag, han var i tjeneste.

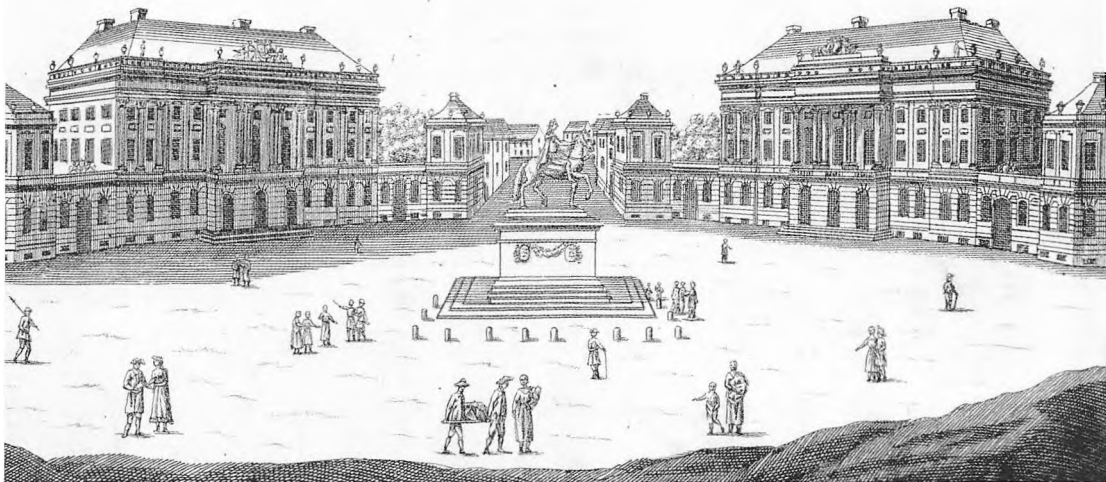
Når ombygningen af de to palæer var gennemført, skulle der tænkes på deres indretning og møblering. Adskilligt inventar var reddet fra det brændende slot, men meget var beskadiget. Mange malerier måtte under en sagkyndig behandling, inden de påny kunne komme til anvendelse. Der måtte sørges for engagering af det fornødne personale til at løse sådanne opgaver, tilvejebringes lokaler, hvor reparationerne kunne finde sted, og fremskaffes de fornødne bevillinger. Ved siden af denne mængde nye og påtrængende problemer måtte Ahlefeldt fortsat varetage sit embedes mange andre forretninger som overhofmarskal, herunder også bestyre teatret på Kongens Nytorv, som netop på dette tidspunkt voldte ham meget besvær. Hans sidste måneder i hoffets tjeneste var derfor ret så byrdefulde.

Amalienborg bliver fremtidig vinterresidens

Det er overvejende sandsynligt, at det var udenrigsminister A.P. Bernstorff, der bragte Amalienborg på tale som fremtidig vinterresidens for konge og kronprins. Bernstorff var eksekutor i lensgreve A. G. Moltkes dødsbo, og palæet havde stået ubeboet siden hans død 1792. Om Amalienborg-kompleksets tilblivelse vil det være rimeligt at give en kort skildring.¹

Frederik V havde 1748 besluttet at fejre det oldenborgske kongehus' 300-års jubilæum ved at anlægge en ny bydel, kaldet Frederiksstaden. Her skulle først og fremmest rigets mægtigste og fornemste mænd have deres bolig. Arealet nord for Garnisons kirke skænkedes 1749 til Københavns kommune til udstykning, og kongen besluttede, at der skulle anlægges en otte-kantet plads, flankeret af 4 ens palæer, som skulle tilbydes særlig udvalgte. I tilknytning hertil skulle opføres en fornem kirkebygning. 1749 nedlagde kongen grundstenen til denne kirke (Frederiks kirken), og byggeriet gik i gang. Arkitekten Nic. Eigtved fik til opgave at tegne de planlagte palæer, som skulle fremtræde med ens facader ud mod pladsen. Også arkitekt M. Tuschler fik lejlighed til at medvirke, og det skyldtes ham, at der til palæerne sluttede sig særlige hjørnepavilloner, forbundet med hovedbygningen ved en-etages forbindelsesbygninger, forsynet med portindgang. Facaderne var Eigtveds værk og betegner et højdepunkt i dansk rokokoarkitektur. De 4 personer, der fik de 4 grundstykker foræret, forpligtedes til at følge Eigtveds skitser. Med hensyn til den indre indretning var de frit stillet, men også i den indre udformning mindede de om hinanden på flere punkter. Midt på pladsen afslørede 1771 den franske billedhugger J. F. Saly's rytterstatue af Frederik V. Pladsen kaldtes i ældre tid Frederiks Plads, senere Amalienborg slotsplads.

De 4 grundstykker blev overdraget Frederik V's fortrolige, overhofmarskal A. G. Moltke, gehejmeråd Chr. Fred. Levetzau, gehejmeråd Joachim Brockdorff og baron Severin L. Løvenskjold. Byggeriet gik i gang omkring 1750, men Løvenskjold kunne ikke klare

De to Amalienborg-palæer, Moltkes til højre og det Schackske til venstre, således som de præsenterede sig i den første periode. De to palæer ses hver udstyret med to hjørnepavilloner, forbundet med hovedpalæet med en en-etages mellembygning med port. Midt på pladsen Salys rytterstatue af Frederik V.

opgaven økonomisk og afhændede sin byggegrund til et medlem af den grevelige familie Schack. Palæet brændte imidlertid 1754, og et nyt opførtes i dets sted. I 1794 var det udlejet til russisk gesandtbolig. Det Brockdorffske palæ blev stillet til disposition for prins Carl af Hessen og hans to brødre, da de kom til København for at blive opdraget ved det danske hof. 1765 skødedes palæet til Frederik V og

indrettedes efter en ombygning til landkadetakademi. Fra 1788 og til 1828 anvendtes det til søkadetakademi.

Af samtlige palæer var Moltkes palæ langt det fornemste. En række fremragende kunstnere havde medvirket ved dets indre udsmykning, og palæet var faktisk at betragte som rigets fornemste privatbolig. Det var dette palæ, som nu indkøbtes for 45.000 rd. af lensgreve Joachim G. Moltke til brug for Christian VII som ny vinterresidens.² I prisen indgik desuden hele det fornemme udstyr, og det må betragtes som et meget fordelagtigt køb. Skødet blev underskrevet 11. marts 1794. Senere købte kongen også det Schackske palæ til brug for kronprinsen. Det kostede 26.590 rd.³

Medens kongefamilien hidtil som en anden storfamilie havde levet under samme tag i vinterhalvåret, var det for fremtiden slut hermed. »Hoffernes separation« var en kendsgerning. Det havde til følge, at arveprinsen erhvervede det Levetzauseke palæ. Ejeren af dette, gehejmekonferensråd Sigfried V. Raben-Levetzau havde længe ønsket at skille sig af med palæet.⁴ Også med hensyn til dette palæ var en hovedstandsættelse nødvendig, og arveprinsen lod professor N. A. Abildgaard stå for den kunstneriske udsmykning. Arveprinsessen kom dog aldrig til at bo i palæet, idet hun døde allerede 29. november 1794. Efter restaureringen tog arveprinsen og hans 4 børn palæet i besiddelse, og arveprinsen levede her indtil sin død 7. december 1805. Palæet overtoges herefter af sønnen Christian Frederik, der i 1839 fulgte Frederik VI på den danske trone som Christian VIII.

Arveprinsen måtte efter slotsbranden føre egen hofholdning, og han modtog af kongen en engangssum på 6.000 rd. til forberedelse heraf. Det fandt man imidlertid ikke tilstrækkeligt. Hans hofchef Bülow sendte 23. marts 1794 en skrivelse til Ahlefeldt, hvori han anmodede om, at man kunne låne en del tin-, kobber- og sølvtøj samt dækketøj. Ahlefeldt mente nok, at man midlertidigt kunne udlåne køkken- og sølvtøj, men ikke dækketøj, da man selv måtte i byen for at købe nyt. Resolutionen af 25. marts lød imidlertid på, at man skulle forære arveprinsen det ønskede tin- og kobbertøj. Med henvisning til den tilståede gave på 6.000 rd., kunne man hverken låne

eller forære ham noget sølvtøj, og af dækketøj havde man intet at undvære.

Enkedronningen måtte også efter slotsbranden skaffe sig egen vinterresidens. Hun købte det tidligere Danneskjold-Laurvigske palæ på hjørnet af Norgesgade og Dronningens Tværgade, som ejedes af stor-købmanden Frédéric de Coninck. Hun kom ikke til at nyde besiddelsen af denne nye bolig ret længe, da hun allerede døde 1796. Boet solgte herefter palæet til en anden af hovedstadens velhavende forretningsmænd Constantin Brun. Ejendommen kom senere i familien Moltkes besiddelse.⁵ Det augustenburgske ægtepar måtte også ud at finde en ny vinterbolig. De erhvervede det såkaldte Dehnske palæ, som lå på hjørnet af Frederiksgade og Norgesgade lige overfor det Bernstorffske palæ. Bygherren var i sin tid baron F. L. Dehn, hvorefter det en årrække havde tilhørt en gren af familien Reventlow.⁶ Indtil 1807 benyttede Augustenborgerne palæet til vinterresidens, og her blev deres 3 børn født. Prinsesse Louise Augusta deltog i fremtiden ofte i de kgl. tafler på Amalienborg i selskab med sin elskede halvbroder, kronprins Frederik. Der var ikke langt fra det ene til det andet palæ.

Aktuelle personaleproblemer

Så snart købet af de to palæer var gået i orden, kunne Ahlefeldt begynde arbejdet med at indrette det Moltkeske palæ til midlertidig residens for konge og kronprins. Det var naturligvis en stor lettelse, at man havde overtaget palæets rige kunstneriske udstyr, men visse ændringer måtte dog straks gennemføres, herunder indretning af en særlig tronsal. Til brug herfor fik hofskriver Hansen ordre til 3. marts 1794 at forlange, at slotsforvalteren på Frederiksborg slot omgående indsendte en dér beroende tronhimmel til Moltkes palæ.

Det blev i første omgang ordnet således, at kongen fik sine gemakker i palæets beletage, som rummede de repræsentative lokaler, såsom riddersal, spisegemak samt det tidligere malerigalleri. Her indrettedes

også den nye tronsal. Kronprinsefamilien fik overladt stueetagen, således at kronprinsens gemakker lå til højre for den store vestibule og kronprinsessens og prinsesse Carolines til venstre. Bernstorff, som på nærmeste hold havde lejlighed til at følge kronprinsefamilien i dens nye residens, skriver i et brev til den gamle statsmand Schack-Rathlou, at han aldrig har set kronprinsen mere lykkelig end nu, hvor han kun har eet gemak til sin disposition, og kronprinsessen, som han karakteriserer som »cette femme délicieuse«, føler sig mindre lille i de mindre store gemakker. Hun opfatter sig selv, fortsætter Bernstorff, først og fremmest som ægtefælle og moder.⁷

Foruden at tænke på herskabernes indlogering måtte Ahlefeldt også overveje, hvilke af hoffets kavalerer og damer, som kunne få ophold i palæet. Der måtte her foretages et udvalg, da ikke alle kunne få plads. De 4 såkaldte opvartende kammerherrer hos kongen måtte der naturligvis findes gemakker til, og det samme var tilfældet med kronprinsessens hofdamer og andet underordnet personale.

Dernæst måtte der skaffes plads til så mange af det menige personale, som behøvedes ved den daglige opvartning. Her kom det kgl. køkken i første række, medens Sølvkammer og Vinkælder indtil videre kunne forblive i Christiansborg slotskælder med samt sit personale. Der måtte naturligvis også tages hensyn til den daglige opvartning og til den fornødne bevogtning og opsyn med palæet. En del af de lavere hofbetjente kunne anbringes i palæet, medens andre indlogeredes i kælderen og i mezzaninetagen i det Schackske palæ. Man har nok boet ret tæt. Der måtte endvidere indrettes aftrædelsesværelse for hofmarskallen og kontorer til hofskriver, hofinspektør og kammerfourer. Medens slotsforvalter Blechingberg forblev boende på Christiansborg og fortsat udførte en række forretninger med hensyn til bevogtning af slotsruinen og de bevarede »Nebenbygninger« samt administration af den kgl. vedhave m.m., engagerede man den tidligere palæforvalter som slotsforvalter for de to palæer, og den forhenværende portner fik overdraget tilsynet med de to palæhaver. Da det hele drejede sig om en rent foreløbig ordning, lønner det sig ikke at gå videre i fremstillingen af, hvem der var de udvalgte, og hvem der

fortsat hørte til den kreds, som var henvist til at klamre sig til et højt usikkert håb om fremtidig beskæftigelse ved hoffet.

Der var imidlertid et problem, som omgående måtte klares, nemlig hvem der kunne gøre krav på fuld forplejning fra slotskøkkenet. 11. marts 1794 havde Ahlefeldt et forslag rede til forelæggelse for kongen, som godkendte det. For fremtiden skulle 108 personer nyde deres kost på palæet. Det betød ikke, at alle havde fået anvist bolig på palæet, men deres nærværelse var nødvendig for udadtil at opretholde indtrykket af et kgl. hof i funktion. De 108 personer var opført i 3 grupper.

Til den første henregnedes personer, som enten skulle have adgang til det kgl. middagstaffel eller til at spise ved Rosen. Det drejede sig om ialt 36 personer, hvortil bl.a. henregnedes kongen, kronprinsen, overkammerjunkerens, falkonermesterens, staldmesterens, de 4 opvartende kammerherrer på skift, generaladjudanten, 3 kammerjunkere, bibliotekar Georg Nielsen, samt de vagthavende officerer i et antal af 3 foruden hofinspektøren og 3 tilsagte gæster fra byen. Hertil kom så kronprinsens gemalinde, hendes 3 hofdamer, hofmester Brockenhuus, 2 kammerjomfruer, 2 af kronprinsens adjudanter, prins Emil af Augustenborg og prinsen af Württemberg, når disse var i byen. Ahlefeldt omtalte ikke sig selv, men han var naturligvis selvskreven. Dernæst foreslog han, at der til resten af hofpersonalet organiseredes et såkaldt kammer- og jomfrubord med 25 deltagere og endelig køkkenbordet, hvortil 47 personer tildeltes spisning.

Det lå i luften, at man ikke kunne berøve nogen af de betjente, som var opført på civilreglementet, deres gage eller andre økonomiske privilegier. Men kunne man i længden nøjes med de 108 personer, som i første omgang var anmodet om at fortsætte deres tjeneste, eller skulle der gennemføres en drastisk formindskelse af det hidtil beskæftigede hofpersonale? Ahlefeldt personlig var ikke stemt for store nedskæringer, og naturligvis var hans undergivne afdelingschefer det heller ikke. På den anden side var kronprinsen indstillet på, at man benyttede lejligheden til at få gennemført nødvendige afskedigelser.

Ahlefeldt forberedte sig grundigt til forhandlingerne med kron-

som iøvrigt var tildelt den pågældende enten bolig, daglig bespisning eller blot et deputat af brænde, lys, vin, øl og brød. Endvidere redegjordes i detaljer for deres arbejdes karakter. Enkelte fik en personlig karakteristik med i købet, især når den var positiv, og det anførtes, at fortsat tjeneste var absolut nødvendig. Skulle man alligevel være tvunget til at afskedige nogen, måtte de i hvert fald tilsikres løn året ud. De måtte også have mulighed for at appellere til kongens nåde, sluttede Ahlefeldt.

Kronprinsen beholdt indstillingen i 4 dage og sendte den tilbage med en række kritiske bemærkninger. Han kunne således ikke godkende, at der fortsat skulle være brug for 24 reglementerede arbejdskarle, af hvilke 12 ovenikøbet var udstyret med livré, foruden et betydeligt antal ekstraordinære arbejdskarle. Han var ligeledes skeptisk overfor det store antal portnere og vægttere, som man fandt det nødvendigt at beholde, og bemærkede spydigt hertil, at »denne post på ingen måde kan begribes, da ellers på Christiansborg ikke 50 portnere kunne være nok«. Også det store køkkenpersonale var han en modstander af. Ahlefeldt havde hævdet, at 5 arbejdskarle var nødvendige i køkkenet, da arbejdet var tungt. Kronprinsen bemærkede hertil tørt, at arbejdet knap nok kunne være så svært længere, som dengang køkkenet havde langt flere, som skulle bispises. Han mente også, at man måtte kunne beskære antallet af faglig arbejdskraft i køkkenet. I Proviantskriveriet foreslog han afskedigelse af en ekstraskriver, og i Vinkælderen fandt han det ganske overflødig, at en arbejdskarl i livré alene havde som opgave at bringe vinen op til taflet. »Dette arbejde synes at være for lidt at beskæftige et menneske med, altså kunne denne post vel undværes«. Også indenfor de to kgl. vaskerier pegede han på at skære ned. Endelig skal nævnes, at han nærede stor skepsis overfor den særlige kontrakt, som hofkonditor Raae havde indgået med hofkassen. For det faste beløb af 3.300 rd. skulle han levere kaffe efter taflerne samt kager og konfekt. Måske var det nødvendigt at have en fast aftale, men betalingen måtte sættes ned, thi det synes, føjede han til, »at denne kontrakt slet ikke passer for nærværende tid«. Man måtte straks kunne nedsætte betalingen for

servering af kaffe fra 10 til 8 mark om dagen, da antallet af gæster i fremtiden ville blive mindre end før.

Kronprinsens ret så negative reaktion måtte overbevise Ahlefeldt om, at han ikke kunne komme uden om en mere radikal personaleindskrænkning, end han havde tænkt sig. Med yderligere oplysninger søgte han dels at motivere, hvorfor han måtte fraråde en så kraftig nedskæring, dels at formilde virkningerne af en sådan, hvis den ikke kunne undgås. I en ny og udførlig forestilling af 23. april foreslog han, at de betjente, som var nødt til at forlade deres tjeneste, kunne regne med den bestandige nåde, kongen altid havde vist sit folk, og indtil videre fortsætte i tjenesten med den engang bevilgede løn. Når der opstod en naturlig vakance, skulle den ledige stilling ikke besættes. Han motiverede denne mere bløde holdning med, at en afskediget hofbetjent ville blive grebet af mismod og let ved lediggang kunne forfalde til laster og glemme, hvad han havde lagt sig efter og derved blive både sig og andre til byrde. Argumentationen virkede tilsyneladende, og resolutionen kom til at lyde: »Vi approberer, at de til afgang satte betjente forblive, indtil de efterhånden enten ved at træde i partikulære folks tjeneste eller ved døden eller andre lejligheder afgår. Dog ville Du inden 8 dage indberette Os, om ikke flere kokke kunne til afsked ansættes, især da alle kokke dog vel sjældent på en gang kan beskæftiges«. Der kan vist ikke være nogen tvivl om, at det var kronprinsen, som talte gennem resolutionens sidste ord. Ved en forestilling af 6. maj 1794 fik Ahlefeldt tilslutning til den fremtidige normering af køkkenpersonalet og arbejdets fremtidige tilrettelæggelse.

Herefter kunne Ahlefeldt ved skrivelser af 8. maj til de forskellige afdelingschefer meddele disse, hvilke begrænsninger, der skulle søges opnået i fremtiden. I Køkkenet skulle 3 stillinger som kokkesvende, 3 kokkedrengestillinger samt 2 stillinger som ekstrakarle og 1 ekstrapige-stilling ikke genbesættes ved opstået vakance, og ekstradrenge-nes antal skulle efterhånden nedsættes til 4. I Vinkælderen skulle 1 af de 2 stillinger som ekstraordinære arbejdskarle ikke genbesættes ved vakance, og i Sølvkammeret skulle på samme måde 2 arbejdskarles

og en ekstradrenns stilling inddrages. En stilling som ekstraskriver under proviantforvalteren kunne ligeledes inddrages. Oldfrue Thura fik besked om, at hun skulle afstå en stilling som overvaskepige og en stilling som almindelig vaskepige, og på samme måde skulle madam Pøhls ved vaskeriet på Rosenborg afgive en vaskepige. Ved slotsforvalterposten på Christiansborg skulle man afstå 2 vægterstillinger, og man måtte i vinterhalvåret ikke beskæftige mere end 4-6 arbejdskarle og i sommerhalvåret 4.

I særlige skrivelser til hofkonditoren af 9. og 10. maj meddeltes det ham, at godtgørelsen for kaffeserveringen var nedsat fra 10 til 8 mark, og at man ønskede overvejet, om dele af hans kontrakt ikke yderligere kunne nedsættes. Ahlefeldt ville imidlertid gerne høre, hvad konditoren mente om det spørgsmål. En erklæring indkom også, men han fandt sig ikke beføjet til straks at forelægge den forlangte erklæring. Først på sin allersidste embedsdag – 24. august – underskrev han en forestilling om konditorens fremtidige aflønning. Man skulle ikke røre ved den indgåede kontrakt, men han gjorde opmærksom på, at Raae ikke i fortiden havde forlangt kontrakten forhøjet, selv om antallet af serveringer var steget. Han mente derfor, at man måtte kunne forpligte ham til heller ikke at forlange forhøjelse, hvis noget tilsvarende skulle ske i fremtiden. Resolutionen kom imidlertid til at lyde på, at der ud over den allerede forlangte nedsættelse yderligere skulle fradrages 200 rd. for kaffeserveringen, og at det kunne komme på tale i fremtiden at nedsætte bevillingen yderligere. Kronprinsen havde åbenbart opgivet at få kontrakten ændret væsentligt, men tilføjelsen viser, at han ingenlunde havde glemt sagen. Afsluttende kan det vel siges, at Ahlefeldt så nogenlunde var kommet ud af hele denne pinlige sag vedrørende personaleindskrænkninger.

Endnu et vanskeligt personaleproblem lykkedes det Ahlefeldt delvis at få løst, inden han forlod sin tjeneste.

Ved branden var en del hoffolk blevet husvilde, og det måtte være Ahlefeldt meget om at gøre at skaffe dem en erstatning. En sådan muliggjordes ved det forhold, at man kunne anmode arveprinsen om

nu at frigøre de lejligheder, som medlemmer af hans hofstat hidtil havde benyttet i Palæet i Kalleboderne. Der måtte kunne skaffes dem boliger i det Levetzsauske palæ. Også den tidligere teaterdirektør Warnstedt kunne rømme sin store bolig, efter at han var udnævnt til dansk minister i Lissabon.⁹ Hans lejlighed blev herefter overgivet overkammerjunker, greve Reventlow. Af andre hoffunktionærer, som anvistes bolig i Palæet, kan nævnes bibliotekar Georg Nielsen, kabinetssekretær Bugge og hofskriver Hansen.¹⁰

Endnu et logeringsproblem blev afgjort i foråret 1794. Hidtil havde Carl af Hessen kunnet regne med, at han under sine besøg i hovedstaden fik anvist logi for sig og eventuelt familien på Christiansborg slot. For fremtiden var det umuligt at reservere bolig for ham i den nye vinterresidens. I stedet for ordnedes det således, at han som chef for Landkadetakademiet, som 1788 var vendt tilbage til sit oprindelige domicil i Norgesgade (nuværende Østre landsrets bygning), kunne få et standsmæssigt ophold her. Ahlefeldt kunne endvidere med tilfredshed konstatere, at udgifterne hertil ville blive betalt af de militære kasser.¹¹

Det lykkedes også Ahlefeldt at få Søkadetakademiet, som nu residerede i det Brockdorffske palæ, til at stille de til palæet hørende stalde og vognremiser til rådighed for den afdeling af hestgarden, som gjorde vagttjeneste på Amalienborg. Ahlefeldt så gerne, at det blev i hjørnepavillonen nærmest det Schackske palæ, at hestgardens officerer kunne rykke ind.¹²

Ombygning af Amalienborg-palæerne

Det synes ikke at være kommet på tale, at kongen og kronprinsen midlertidigt skulle tage ophold på Frederiksberg slot, medens den nye residens blev gjort klar til modtagelse af herskerne. Man foretrak at lade sig stuve sammen i det Moltkeske palæ sammen med de mest nødvendige personer af hofstaten. Som den første og den mest påtrængende opgave havde Ahlefeldt derfor haft til opgave at plan-

lægge denne indflytning, således at opholdet i det Bernstorffske palæ kunne gøres så kort som muligt. Indflytningen fandt sted 10. marts 1794. Når denne kunne finde sted så hurtigt efter slotsbranden, skyldtes det jo det forhold, at man kunne rykke ind i et fuldt møbleret palæ.

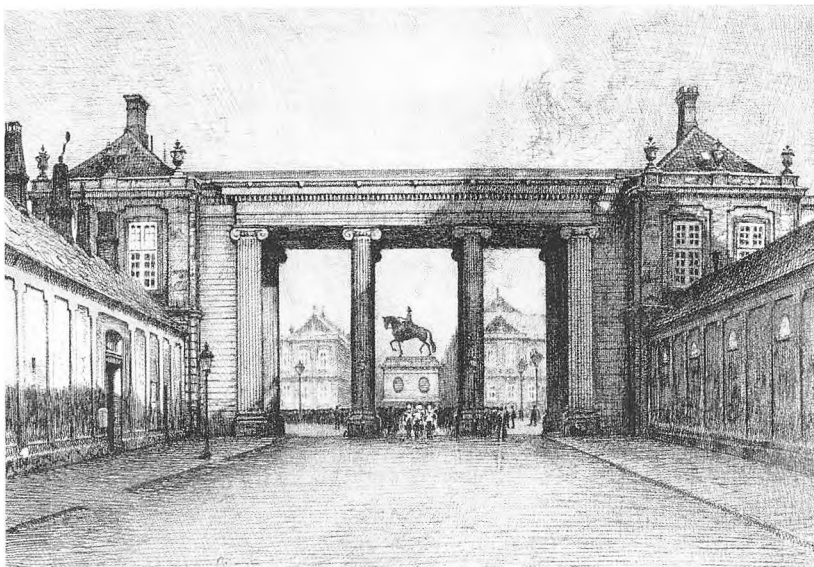
På længere sigt var det planen, at kongen alene skulle residere i det Moltkeske palæ, medens det Schackske palæ skulle være kronprinsfamiliens fremtidsresidens. Da man residerede på Christiansborg slot, havde de to familier haft deres respektive gemakker på samme etage. For fremtiden skulle de altså residere i hvert sit palæ. Det ville derfor være nødvendigt at få etableret en forbindelse mellem de to palæer, således at man så bekvemt som muligt kunne komme fra det ene til det andet. Da man også forestillede sig, at den hidtidige fælles husholdning skulle fortsætte, krævede alene hensynet hertil, let passage. For Ahlefeldt var det endvidere af største vigtighed at få skaffet mulighed for at få indlogeret flere af de hofbetjente, som man ikke havde kunnet skaffe plads til i første omgang.

Forhandlingerne herom kom meget hurtigt i gang, og Ahlefeldt havde en central plads i disse. Man anmodede en række arkitekter, foruden hofbygmester Harsdorff, om at stille de fornødne forslag. Omkring 1. april havde Ahlefeldt modtaget 11 forskellige forslag til opførelse af den ønskede forbindelsesbygning mellem de to palæer, hvilke han 4. april forelagde kronprinsen.¹³ Foruden Harsdorff menes de to kgl. bygmestre Kirkerup og Magens samt stadsarkitekt Peter Meyn at have indgivet forslag. De bevarede tegninger er imidlertid ikke signerede. En forudsætning for godkendelse var, at man ikke generede færdslen fra Amaliegade til slotspladsen, og at den foreslåede bygning heller ikke dækkede for udsynet til rytterstatuen inde på pladsen. I sin indstilling til kronprinsen gennemgik Ahlefeldt de forskellige forslag og oplyste herunder, at Harsdorff, som havde indsendt forslag nr. 3 og 4, overfor ham havde udtalt, at han lagde megen vægt på, at nr. 4 blev antaget. Det respekterede fuldt ud de givne forudsætninger, og efter hans mening ville den gøre stor effekt. »Mig synes derimod«, udtalte Ahlefeldt, »at den i ingen fald er pas-

sende og ganske ude af stilen af palæernes bygning«. Selv foretrak han udkast nr. 11, som kunsthistorikeren Weillbach i sin gennemgang af de forskellige projekter imidlertid kaldte tung og klodset. Under den forhandling, som fandt sted mellem kronprinsen, Ahlefeldt og Harsdorff, skal kronprinsen have sagt til arkitekten: »Vælg De selv den bedste. De forstår Dem bedst derpå«. Resultatet blev altså, at man valgte forslag nr. 4. For at begrænse udgifterne besluttede man at lade de foreslåede søjler opføre i træ, da man på det tidspunkt regnede med, at et nyt kongeslot ville stå færdigt i løbet af 10-12 år. Den af Harsdorff foreslåede kolonnade er af alle i fortid og nutid erkendt som et sandt mesterstykke, og den tjener den dag i dag sit formål at give adgang fra det nuværende residenspalæ til Christian VII.s palæ. Forbindelsesgangen øverst oppe har vinduer ud mod slotspladsen, medens der til den modsatte side (ud mod Amaliegade) fra begyndelsen indrettedes en række såkaldte møbelkamre. Forbindelsesgangen bæres af to rækker søjler, som flankerer tre adgange til slotspladsen. Kommer man gående ad Amaliegade fra St. Annæ plads, giver kolonnadens midterpassage den fornemste indramning af rytterstatuen.

Ahlefeldts ønsker om mere plads til hofpersonalet løstes på den måde, at man forhøjede de 4 lave mellembygninger mellem hjørnepavillon og palæernes hovedbygning med yderligere en etage. Det var også nødvendigt for at tilvejebringe adgang fra palæerne til kolonnadens gennemgang. Desuden stilledes forslag om en gennemgribende reparation af det Schackske palæ, som var ret forsømt. I den forbindelse lukkede man indgangen til den oprindelige vestibule direkte fra slotspladsen og indrettede her 3 mindre gemakker. Også disse forskellige forslag var udarbejdet af Harsdorff. Det hele oversendtes 16. april til Rentekammerets bedømmelse, som skulle tage stilling til de forskellige forslag og de udarbejdede overslag over udgifterne til deres realisering. For at byggearbejderne kunne gennemføres med den fornødne hurtighed, havde hoffet besluttet, at man allerede 3. maj ville forlægge residensen til Frederiksberg slot.

Der findes to forestillinger fra Rentekammeret i forbindelse med

Amalienborg-kolonnaden, som forbinder de to palæer og giver let adgang fra det ene til det andet. Moltkes palæ blev reserveret Christian VII, medens det Schackske palæ overdroges kronprinsfamilien. Som konge vedblev Frederik VI at bo i det Schackske palæ. Idag er det atter residenspalæ. Kolonnaden er tegnet af professor Harsdorff.

de udarbejdede forslag, på hvilke kongen har resolveret henholdsvis 21. og 28. maj.¹⁴ Ved den første resolution godkendtes en bevilling på 18.843 rd. til opførelse af den foreslåede kolonnade, og Rentekammeret fik besked om at korrespondere med Finanskollegiet om bevilling af den foreslåede omkostning. I forestillingen henstillede Rentekammeret, at man kunne male de foreslåede træ søjler i sandstensfarve. I den anden forestilling tog Rentekammeret stilling til de andre byggeforanstaltninger, som var anslået at ville koste 19.274 rd. Rentekammeret mente, at man kunne spare noget, bl.a. ved at anvende fyrretræ til samtlige vinduer, som skulle udskiftes. Bevillingen kunne

hermed nedsættes til 18.027 rd. Der vil senere blive lejlighed til at vende tilbage til disse byggeforanstaltninger (se s. 217ff.).

Så snart man havde fået kongens godkendelse af de planlagte bygningsarbejder, kunne Ahlefeldt påbegynde udarbejdelsen af forslag til møblering af de enkelte gemakker. Selve denne plan er et udførligt dokument, som i resolutionsprotokollen fylder ikke mindre end 15 sider. Forslaget nød kongens godkendelse 27. maj 1794, og bag flere af resolutionens enkelte punkter mærkes tydeligt kronprinsens sparsommelige indstilling.

Den udarbejdede møbleringsplan, som må betragtes som et foreløbigt, men grundlæggende dokument, ansås for så betydningsfuldt, at det blev forsynet med det kgl. segl. Ahlefeldt fik besked om at underrette Rentekammeret og bemyndigedes selv til at besørge alt, hvad planen indeholdt. Han fik nok begyndt på at løse denne meget omfattende opgave, men han trådte tilbage fra sin stilling, inden den var fuldført. Der findes dog forskellige vidnesbyrd om, at han kom i gang med opgaven. Således fremsendte han 14. juni 1794 en skrivelse til Rentekammeret, hvor han præsenterede en regning på 942 rd. til anskaffelse af nye møbler til kongens gemakker, og 17. august 1794 bad han om at få tilstillet 4.000 rd., således at han løbende kunne udbetale løn til de håndværkere, som var engageret til at fremstille nye møbler. De kunne ikke vente på betaling, indtil arbejdet var afsluttet.

Selv om der ved branden var lidt betydelige tab af møbler og andet inventar, var det dog lykkedes at bringe ikke så lidt i sikkerhed. I forestillingen af 27. maj kan man følge Ahlefeldt på hans vandring gennem det Moltkeske palæ's forskellige gemakker. Overalt redegør han for, hvad der findes, og hvad der iøvrigt behøves. På samme måde gik han også igennem det Schackske palæ, hvortil der behøvedes flere nyanskaffelser. Det vil føre alt for vidt i enkeltheder at redegøre for planerne, men enkelte eksempler skal dog fremhæves. Det bør i denne forbindelse erindres, at det var hensigten, at kongen alene skulle råde over det Moltkeske palæ, medens kronprinsefamilien skulle bo i det Schackske.

For Majestæten havde Ahlefeldt reserveret 3 gemakker i palæets stueetage ud mod palæhaven. Der var først det såkaldte billiardgemak, hvortil det ikke var nødvendigt at anskaffe nye møbler. Man kunne anvende de fra grev Moltke overtagne. Til kongens sovegemak havde man fra Christiansborg reddet de forgyldte lænestole med grønt damaskbetræk og et konsolbord med marmorplade. Gardinerne stammede fra Moltkes tid. Mærkværdigvis nævner planen intet om kongens seng. Endnu regnedes et såkaldt kabinet med til kongens private gemakker. Til dettes møblering foreslog Ahlefeldt de reddede møbler fra dronningens aftrædelsesgemak på slottet, nemlig en canapé og nogle forgyldte lænestole. I gemakket stod endvidere et skrivebord, og hvad der ellers behøvedes til »bekvemmelighed«, som Ahlefeldt udtrykte sig. Gardiner og lysekrone stammede fra grevens tid. De opvartende kavalerer for kongen tildeltes gemakker i stueetagen op til kongens, således at han måtte passere disse, når han ønskede at forlade sine egne.

Med hensyn til møbleringen af det Schackske palæ kan det indledningsvis fastslås, at stueetagen var reserveret kronprinsen og beletagen kronprinsessen og hendes datter Caroline.¹⁵ Enkelte inventar-genstande fra det nedbrændte slot fandt også anvendelse i dette palæ, men langt de fleste møbler måtte nyanskaffes. Kronprinsen mente nok, at man kunne undvære de foreslåede silkegardiner i visse gemakker, og han anbefalede også, at man ikke benyttede damasktapeter, men tapeter af papir. I lighed med riddersalen i det Moltkeske palæ fandtes også på beletagen ud mod slotspladsen en større sal med udgang til en balkon. Den tilhørte for fremtiden kronprinsessens afdeling af palæet og benævnedes i daglig tale »damegemakket«. Til møblering af dette repræsentative lokale havde man kun lysekroner og nogle lysarme til rådighed, og Ahlefeldt havde derfor opfordret kronprinsen til, at man overdrog Harsdorff at stille nærmere forslag om rummets fremtidige møblering, hvilket var godkendt. Først når byggearbejderne var afsluttet, hvilket ikke kunne ske førend i løbet af efteråret 1794, ville man være i stand til at fuldføre møbleringen. Det betød, at det var Ahlefeldts efterfølger i stillingen som hofmarskal,

der fik til opgave at bestemme den endelige indretning af de to Amalienborg-palæer som kommende vinterresidens for konge og kronprins.

Hofholdning i det Moltkeske palæ

Kongens og kronprinseparrets ophold i det Bernstorffske palæ strakte sig over ca. 14 dage. Så hurtigt som muligt ønskede man at komme under eget tag. 10. marts brød man op, og hoffoureren oplyser i sin dagjournal, at man sagde farvel til sine værtsfolk, efter at man for sidste gang havde drukket eftermiddagsthe sammen. Man tog afsted ca. kl. 7 om aftenen, ledsaget af en lille suite af de uundværlige hofkavalere og -damer. I det Moltkeske palæ var arrangeret et aftentaffel i spisesalen, hvor der var dækket til 24 personer. Undtagelsesvis foretog de kgl. pager opvartningen. Normalt var det lakajer, der serverede aftentaflet. I dette første taffel i den nye residens deltog foruden konge og kronprinsefamilien det augustenburgske ægtepar, prins Emil af Augustenborg og prinsen af Württemberg samt landgreve Carl af Hessen og det Bernstorffske ægtepar. Også Ahlefeldt var nærværende.

Dagen efter – tirsdag 11. marts – fandt det første officielle kgl. middagstaflet sted. Taflet var kun dækket med 14 kuverter, og om aftenen arrangeredes et lille aftentaffel. Herefter begyndte dagligdagen i de nye omgivelser.

Stort set kan man sige, at den daglige hofrutine forløb som på Christiansborg slot, blot med den forskel, at tafler og selskaber afvikledes med et betydeligt mindre antal personer. Allerede om onsdagen afholdt man det første statsråd på palæet, og om aftenen havde man indbudt til appartement i Riddersalen, som fra nu af kaldtes »Appartementssalen«. Som sædvanlig afsluttede man med et større aftentaffel, hvor man sad til bords efter Bundetrad-ordenen. Antallet af gæster var begrænset til 40. Dagen efter tog hele kongefamilien i teatret. Dette havde været lukket siden branden, og grev Ahlefeldt havde som teaterdirektør sørget for premiere på et nyt stykke

»Pigen fra Marienborg«, et fyrsteligt familieskuespil, skrevet af den tyske dramatiker Kratter.¹⁶ I skuespillet brillerede den unge skuespillerinde Marie Smith, senere gift med skuespilleren Stephan Heger, en broder til Kamma Rahbek. Ceremonialprotokollen oplyser, at kongefamilien »blev modtaget på det højtideligste af publikum«. Kongen genoptog sine regelmæssige teaterbesøg. I resten af marts var han i teatret 7 aftener og i april ikke mindre end 10 gange. 19. marts arrangeredes det første af de såkaldte små baller, og dette arrangement gentoges 2., 9. og 23. april. Større appartementer afholdtes 7., 14. og 28. april. Påsken markeredes med de sædvanlige passionskoncerter, og det kan også noteres, at man 30. marts deklarerede hofsorg i 8 dage i anledning af en tysk lokalfyrstes død. Gesandtskabsmodtagelser synes ikke at have fundet sted i denne periode. Som sædvanlig afholdtes statsråd hver onsdag og fredag.

For at gennemføre de planlagte byggearbejder så hurtigt som muligt, brød man op fra København 3. maj og forlagde residensen til Frederiksberg slot. Gennem Hofstuen planlagdes de sædvanlige forberedelser med leje af senge og transportmidler.¹⁷ Man leverede også postvæsenet en fortegnelse over det hofpersonale, som fulgte med til Frederiksberg. Af kongens hofstat drejede det sig først og fremmest om hofmarskallen og de 4 opvartende kammerherrer, bibliotekar Nielsen, hofinspektør Mogens Nielsen, kasserer Bugge, kirurg Brieghel, hofskriver Hansen samt sølvpoppen og mundskænken. Fra kronprinsessens hofstat kom frk. Berlichingen, to hofdamer og hofmester Brockenhuus og fra kronprinsens hofstat kasserer Bluhme og kirurg Bodendieck. Medens de kgl. herskaber nød sommeren i de landlige omgivelser, invaderedes de to palæer af de mange håndværkere, og først henimod årets slutning kunne man vende tilbage til den nye vinterresidens.

Ahlefeldts sidste sommer på Frederiksberg

Mon ikke alle ved hoffet har draget et lettelsens suk, da man 3. maj kunne forlægge residensen til Frederiksberg.¹⁸ Der har ikke været megen plads at røre sig på i det Moltkeske palæ, når det både skulle huse kongen og kronprinsfamilien med hofstater. Straks efter ankomsten kunne hofkavalererne anlægge den mere bekvemme enten gule jagtuniform eller røde rideuniform. Der eksisterede en fast tradition for, hvornår man iførte sig den ene og hvornår den anden. Endelig var der rige muligheder for at bevæge sig i Søndermarken og i Slotshaven. Helt kunne Ahlefeldt vel ikke hengive sig til landlivets glæder. Han har ofte måttet tage ind til byen for nærmere at følge de igangværende byggearbejder. Indførslerne i resolutions- og korrespondanceprotokollerne viser, at de pågældende udfærdigelser delvist er udarbejdet i København og på Frederiksberg.

Som sædvanlig var det ggl. middagstaffel med Rosen det faste punkt på dagens program, men antallet af deltagere var beskedent. Som regel afholdtes også et mindre aftentaffel, men ingen større selskaber eller hofballer. Som tidligere aflagde man en gang imellem besøg hos enkedronningen og arveprinsen på deres respektive sommerresidenser, men man vendte altid tilbage om aftenen. I programmet indgik også som sædvanlig flakture til Øresundskysten.

Efter afholdt middagstaffel og statsråd onsdag 4. juni tog herskerne ind til Kastellet, hvor de fra en af voldene så admiralsflaget blive hejst på viceadmiral Kriegers fregat. Godt en uge senere tog alle påny afsted for at spise til middag ombord på admiralskibet. Selskabet bestod af 26 personer, som opvartedes af søkadetter. Derefter overværedes en flådemanoevre.

Onsdag 25. juni var der som sædvanlig statsråd og middagstaffel, og derefter deltog hoffet i en anden traditionel festlighed, nemlig den afsluttende militærparade på Nørrefælle. Kongen havde i dagens anledning anlagt generalsuniform og bar ordensbåndet over vesten. Hofkavalererne var iført rød rideuniform med støvler. Der var på fælleden opstillet et fornemt telt til brug for kongen og hans suite,

hvorfra paraden kunne følges, anført af kronprinsen. Efter afslutningen serveredes forfriskninger tilberedt af hofkonditoren. Man havde måttet anskaffe sig et nyt telt, da det tidligere var blevet luerenes rov.¹⁹ I dagens anledning havde kammerfoureren draget omsorg for, at der også var anbragt et fint gulvtæppe i teltet. To dage senere fandt en tilsvarende militær højtidelighed sted på Amager, men uden kongens deltagelse.

Af fremmede, der kom på besøg ved hoffet, er kun noteret landgreve Carl af Hessen, som omkring månedsskiftet maj-juni opholdt sig godt en måneds tid ved hoffet. Han foretog forskellige rejser til Frederiksværk, da generalmajor J. F. Classen ved sin død 1792 havde testamenteret ham sine industrielle anlæg i Frederiksværk omfattende en krudtmølle og et kanonstøberi.²⁰ Han drog tilbage til Gottorp 21. juni. En månedstid senere ankom hertugen af Augustenborg for at deltage i den kommende tids statsrådsmøder. Han tog ikke ind på Frederiksberg slot, men på sit nyerhvervede palæ i København. Dog indrettede man et særligt aftrædelsesværelse til ham, som i henhold til hoffourerens oplysninger var udstyret med skrivebord med skrivematerialer samt en sølvtallerken og en serviet.²¹

Der fandt ingen gesandtmodtagelser sted i disse måneder. Derimod måtte der ved to lejligheder deklareres hofsorg, dels i anledning af en fransk prinsesses død (10 dage), dels ved hertugen af Mecklenburg-Strelitz' død (14 dage).

Ahlefeldt måtte i denne periode tage stilling til en række løbende personalesager. I foråret 1794 døde gartner Döllner på Charlottenlund slot, og Ahlefeldt overlod kongen at vælge en efterfølger blandt de ansøgende. Ved resolution af 23. april 1794 udpegedes slotsgartneren på Frederiksborg slot Niels S. Bache til den ledige stilling, medens gartneren på kronprinsens ejendom Marienlyst Johan Ludvig Mansa forflyttedes til Frederiksborg. Som sædvanlig var det Rentekammeret, som skulle udfærdige bestallingerne. Man gjorde i sin forestilling opmærksom på, at der tidligere var afgivet forskellige løfter ved besættelsen af disse stillinger, som der ikke var taget hensyn til i Ahlefeldts forestilling, og som man var nødt til at respektere.²² Ud-

nævnelserne kunne ikke gøres om, men Ahlefeldt måtte gøre de nyudnævnte opmærksom på, hvad man tidligere havde bestemt med hensyn til økonomien.²³ Ahlefeldt havde øjensynlig ikke fået sagen ordentlig undersøgt, inden han afgav sin indstilling til kongen. I forbindelse med embedsskiftet blev der også truffet nogle nye bestemmelser vedrørende Charlottenlund skov. Ahlefeldt følte sig forpligtet til ved en skrivelse til Rentekammeret 10. juli 1794 at anmode om, at det blev gjort forstbetjentene klart, at Charlottenlund skov efterhånden var det eneste landlige område, hvor de kgl. personer kunne forlyste sig. Det måtte der tages hensyn til ved den fremtidige planlægning af tilplantningen.

Endnu en udnævnelssag fik Ahlefeldt gennemført. Da man ikke mente, at slotsforvalteren ved Christiansborg slot Blechingberg kunne tillægges nogen myndighed over Amalienborg-palæerne, måtte man finde en anden til at udføre de forretninger, som normalt påhvilede en slotsforvalter. Noget tyder også på, at kronprinsen ikke havde meget til overs for Blechingberg. Indtil videre fik han tilladelse til at fortsætte i sin gamle stilling, selv om han ikke havde sørget for at redde slotsinventaret fra Christiansborg slot, som det havde været en af hans opgaver at administrere, og som man nu bitterligt savnede. Hans hovedvirksomhed var herefter at videreføre tilsynet med slotsruinen og med den kgl. vedhave.

Som kommende slotsforvalter for Moltkes palæ udpegedes ved kgl. resolution 18. marts 1794 forgængerens forvalter Chr. Ørtel, og man tilstod ham et årligt vederlag af 150 rd. Det samme beløb blev givet den tidligere portner Niels Jensen, som man overlod det fremtidige tilsyn med palæhaven. Da der senere opstod tvivl om, hvorvidt Ørtel kun var udnævnt til at føre tilsyn med kongens palæ, fastslog Rentekammeret, at han også skulle føre tilsyn med det Schackske, og det samme kom til at gælde for gartner Jensen.²⁴

Den i det foregående s. 164 omtalte strid mellem Ahlefeldt og Rentekammeret vedrørende videreførelsen af Hørsholm slotshave efter gartner Pflyggers død endte i foråret 1794 med, at Rentekammeret fik kongens tilslutning til, at Hørsholm slotshave for fremtiden

skulle omdannes til en planteskole fortrinsvis med æbletrær, som kunne sælges til andre kgl. haver og til private. Haven skulle ikke længere være leverandør til hoffet.²⁵ Til at føre opsyn med planteskolen udpegedes forstmanden Schæffer, som i forvejen oppebar en lønning på 300 rd. og nu fik et yderligere tillæg på 100 rd. Han skulle endvidere kunne disponere over den eksisterende gartnerbolig. Man opnåede ved denne ændring en betydelig besparelse for den kgl. kasse. Haven havde tidligere kostet 2.048 rd. om året.

Samtidig med at Hørsholm slotshave omdannedes til en ren planteskole, foregik en nogenlunde lignende udvikling med Frederiksberg slotshave. Her beordredes ikke alene opelskning af frugttrær, men også af poppel- og piletrær med salg til private for øje. I den forbindelse besluttedes det endvidere, at slotsforvalter Hinzpeter skulle drage omsorg for at overlade slotsgartneren på Frederiksberg alle driverier og egentlige haveredskaber, som hidtil havde været anvendt i Hørsholm.²⁶ Det var Rentekammerets opfattelse, at det var nødvendigt at rationalisere de to havers drift, og at hoffet langt billigere kunne købe de fornødne varer på det frie marked. Dog leveredes stadig såvel fra Hørsholm som navnlig fra Frederiksberg en hel del frugt og fra Frederiksberg også et stort kvantum asparges.

For fremtiden var slotshaverne på Rosenborg og Frederiksberg slotte hovedleverandører af grøntsager og blomster. Ahlefeldt forsøgte da også at støtte disse to haver på flere måder. Således fik han 18. august 1794 kongens tilladelse til at betale 100 rd. af hofkassen som erstatning for en bortfalden gratis levering af gødning til drivhusene på Rosenborg. Til støtte for sin anmodning havde han anført, at gartneren i de sidste 3 måneder havde leveret 6.500 stk. asparges til hoffet. Resolutionen lød på, at så længe en sådan leverance kunne opretholdes, måtte den ønskede udbetaling af hofkassen fortsætte.

I foråret 1794 indtraf en ganske usædvanlig begivenhed på Frederiksberg slot. 24. maj måtte Ahlefeldt meddele Rentekammeret, at to af slottets arbejdskarle havde krævet lønforhøjelse! Hvis de ikke fik 8 sk. mere om dagen om sommeren og 4 sk. om vinteren, ønskede de ikke mere beskæftigelse på slottet. Som det kunne ventes, viste

Rentekammeret sig ganske afvisende overfor dette usædvanlige krav, og Ahlefeldt bemyndigede slotsforvalteren til at opsigte de to arbejdsmænd til 1. november, hvis de ikke opgav deres krav.

Der har ikke i det foregående været lejlighed til at belyse Ahlefeldts administration af den reglementerede bevilling til hofholdningen. I en beretning til kongen kort efter sin tiltrædelse og dateret 12. juni 1792 havde han udtalt, at han ganske vist endnu ikke havde været i stand til at sætte sig ind i problemerne omkring hoffets økonomi.²⁷ Han mente dog allerede nu at kunne udtale, at når hans forgængere i embedet ikke havde kunnet få bevillingen på 134.000 rd. til at slå til, ville det heller ikke være muligt for ham, da bevillingen var nedskåret med 6 %, at opnå et andet og bedre resultat. Han lovede imidlertid, at han og hans undergivne ville anvende al mulig flid på at løse de økonomiske problemer, og han udtalte sig faktisk ret optimistisk om den nærmeste fremtid.

Det skulle imidlertid hurtigt vise sig, at man heller ikke i hans funktionstid kunne overholde den givne bevilling. Med kongens tilfaldelse måtte han allerede 1792 og i de følgende år flere gange anmode Finanskollegiet om at yde hofkassen forskud, således at man var i stand til at betale de modtagne regninger.²⁸ Det kan også nævnes, at han flere gange over for overjærgermester grev Holstein måtte påtale svigtende leverancer af råvildt, harer og forskelligt fuglevildt, og at han måtte anmode Rentekammeret om at minde leverandøren af østers til hoffet om at overholde sine forpligtelser.²⁹

24. maj 1794 forelagde Ahlefeldt det af hofinspektør Mogens Nielsen og hofkasserer Haagen Gude afsluttede hofholdningsregnskab for 1793, det eneste fuldstændige kalenderår, han fik ansvaret for. De samlede udgifter beløb sig til 149.623 rd. Til sammenligning tjener, at de 1791 beløb sig til 170.253 rd. og 1792 til 151.186 rd. Der var således tale om en fremadskridende nedskrivning af udgifterne også i 1793, selv om formindskelsen det sidste år var beskeden. Den kgl. reaktion var imidlertid positiv, og resolutionen lød, at man med velbehag havde set, »den øgede økonomi, som begynder at herske ved Vores hofholdning«.

Rentekammeret var imidlertid mindre tilfreds. Man håbede dog, at hoffets »separation« ville medføre yderligere besparelser, og man ville gerne vide, hvornår den nye bevilling på 124.960 rd. kunne overholdes.

Ahlefeldt lod udarbejde en længere redegørelse, som indsendtes til Rentekammeret 10. juni 1794. Det hed heri, at det var vanskeligt at forudsige forbruget i 1794. Siden indflytningen på Amalienborg havde man kun fået indloget de nødvendige hofffunktionærer. Ved udflytningen til Frederiksberg havde man påbegyndt en hofholdning, således som den ville forme sig i fremtiden, men man havde indtil nu kun erfaring for en enkelt måned, og det var ikke muligt at skønne over udgifternes størrelse, når vintersæsonen begyndte. Der måtte udarbejdes en ny plan for hofholdningen, hvor man respekterede kongens værdighed og hans »immediate befalinger«, således som det altid havde været tilfældet. Man måtte også gøre opmærksom på, at man havde mistet meget inventar ved slotsbranden, og at man måtte være indstillet på adskillige engangsudgifter. Efter Ahlefeldts opfattelse var den årlige hofbevilling altfor lavt ansat, og først i løbet af nogle år ville det vise sig, om det var muligt at klare sig med den nuværende bevilling.

Rentekammeret havde vel ikke andet at gøre end at tage erklæringen til efterretning.

V. Ahlefeldt som teaterchef

1792-94

Siden 1778 havde professor H. W. Warnstedt været administrerende direktør for teatret på Kongens Nytorv. Han havde haft de skiftende hofmarskaller som sine nærmeste overordnede og tillige haft en større eller mindre bestyrelse ved sin side. Da Numsen trådte tilbage marts 1791, overtog Warnstedt ligeledes hans stilling som præses i styrelsen. Som omtalt foran s. 156f. medførte en bedragerisigtelse mod teaterkasserer Lassen, at Warnstedt søgte sin afsked som teaterdirektør, og ved kronprinsens velvilje udnævntes han til dansk udsending ved hoffet i Lissabon.¹ 11. maj 1792 havde Ferdinand Ahlefeldt modtaget udnævnelse til administrerende direktør for teatret, og samtidig nedlagdes den fra 1786 eksisterende Teaterbestyrelse. Så stor var tilhængerne på højeste sted til Ahlefeldts muligheder for at styre teatret, at man faktisk gjorde ham til eneheriker over teatret med direkte forestillingsret til kongen. Nyordningen trådte i kraft fra 1. juni 1792. Samtidig udnævntes den tidligere garderobemester Frederik Christian Printzlau til leder af teatrets sekretariat og kassevæsen.²

Det må vel siges, at Ahlefeldt virkede som en fremmed fugl på teatrets personale. Hans kendskab til teatrets indre forhold og til personalet var ganske ringe, og dansk litteratur, inclusive den digteriske og dramatiske, var for ham et fremmed område. På det punkt var han Warnstedts direkte modsætning. Derimod havde han fra sit tidligere virke både interesse og kendskab til tyske skuespil og disses forfattere. I sin optræden overfor personalet og de danske skuespilforfattere var han også en ganske anden type end sin forgænger. Han var en typisk aristokrat og optrådte ofte både arrogant og overlegen. Man kan ikke frakende ham virkelyst og initiativ, men han var rastløs og meget enerådig. En beslutning nåede ikke altid at blive ført til ende, førend en ny blev truffet, og i sin omgang med sine underordnede var

han alt andet end ordholdende. Det viste sig også hurtigt, at hans privatøkonomi var yderst anstrengt, og at hans letsindigheder havde bragt ham i kløerne på højst ubehagelige ågerkarle, hvilket yderligere forværrede hans personlige forhold til personalet. Derimod bevarede han til det sidste kronprinsens og kongens venskab og tillid.³

I begyndelsen af sit virke opnåede han en usædvanlig popularitet blandt det københavnske publikum. Virksom og initiativrig som han var, fik han hurtigt løst nogle problemer, som længe havde irriteret de københavnske teatergængere. Han fik bygget et par tilkørselspavilloner til teatret, således at det gående publikum ikke blev generet af det kørende. Han fik også forbedret belysningen i parkettet, som hidtil havde været ganske utilfredsstillende. Hvad man navnlig glædede sig over var, at han fik ændret den eksisterende ordning ved salg af teaterlogerne, således at også almindelige borgere fik mulighed for at erhverve en teaterbillet. Ret hurtigt forduftede dog den folkelige begejstring, efterhånden som man lærte den aristokratiske teaterdirektør nærmere at kende.

Ahlefeldt havde ansvaret for to teatersæsoner, nemlig 1792-93 og 1793-94. Fra sin tidligere virksomhed som teaterleder i Tyskland kendte han tyske dramatikere som Kotzebue, Iffland og Jünger, og han anså opførelsen af deres værker for afgørende for en teatersæsons succes. Han åbnede sin første sæson – 17. september 1792 – med premiere på Ifflands familiestykke »Myndighederne«, som også havde succes på det danske teater. Senere på sæsonen kom Kotzebue's komedie i 3 akter »Indianerne i England« på plakaten. Da kronprinsessen 28. december 1792 første gang var i teatret efter sin nedkomst, kunne Ahlefeldt byde på en enakter af forfatteren Enevold Falsen »Arven fra Marseille« og en ballet af Galeotti med titlen »Telemak på Calypsos Ø«. Han tog positivt imod P. A. Heibergs syngestykke »Indtoget«, som blev en betydelig succes, navnlig takket være J. A. P. Schulz's musik. Stor begejstring vakte ligeledes premieren 2. maj 1793 på skuespillet »Gulddåsen«. Forfatteren var længe anonym, men viste sig at være den senere så kendte landøkonom Chr. Olufsen.

Til de positive sider af Ahlefeldts virke hører også et forsøg på at

indføre Shakespeare på den danske scene. Han satte en oversættelse af skuespillet »Kong Lear« igang, men man kom til den opfattelse, at teatrets skuespillere ikke ville være i stand til at fremføre det engelske drama på den danske scene.

Trods det positive, som kan siges om hans virksomhed, kan det ikke skjules, at der allerede i vinteren 1792-93 var ved at opstå en ret så kritisk indstilling overfor ham og hans forskellige dispositioner. Således var man utilfreds med den måde, han havde behandlet forfatteren H. F. Guldbergs indsendte syngespil »Lise og Peter« på. Han krævede stykket omarbejdet, da det bl.a. behandlede negerhandelens afskaffelse, hvilket han mente, at kongehuset ikke ønskede omtalt på teatret. Musikken reddede stykkets opførelse, men teksten var blevet temmelig forkvaklet, og publikum var utilfredse. Det nåede dog at komme på plakaten 4 gange i løbet af sæsonen.

Kritikken voksede i løbet af den kommende sæson, navnlig på grund af direktørens arrogante optræden ved forskellige lejligheder. Indenfor teatret var man også utilfreds med hans økonomiske dispositioner, som havde til følge, at personalet ikke altid fik deres tilgodehavender udbetalt til rette tid. Samtidig begyndte rygterne at svirre om hans egen betrængte økonomi.

Han fik nu en farlig modstander i P. A. Heiberg, som ikke ville finde sig i teaterchefens egenmægtige dispositioner. Han havde indgivet et nyt skuespil, kaldet »Hofsorgen«, som Ahlefeldt henlagde uden at læse det, og han svarede ikke på Heibergs rykkerbreve om svar. Heiberg veg ikke tilbage fra offentligt at omtale teaterchefens uheldige optræden. Også andre af tidens forfattere lod deres kritik lyde. Den stigende utilfredshed samlede sig nu i foråret 1794 i et ønske om at give ham et offentligt mistillidsvotum i håb om, at dette ville have til følge, at han blev afskediget. Man besluttede at starte en pibekonzert, når det tyske drama »Den røde hue« skulle have premiere. Stykket var forfattet af den tyske dramatiker Dittersdorf. Når en bestemt replik lød fra scenen, skulle pibekonzerten sættes igang. Premierens fandt sted 19. maj 1794, men forløb ikke helt som planlagt, men pebet og larmet blev der.⁴ I offentligheden betragtedes dette op-

trin som en effektiv tilkendegivelse af publikums utilfredshed med teaterdirektøren. Stemningen blev ikke mindre oprørt ved, at stykket blev sat på plakaten endnu 3 aftener, inden sæsonen sluttede 30. maj. Man betragtede det som en åbenbar provokation fra direktørens side. Intet tydede imidlertid på, at Ahlefeldt skulle have mistet kronprinsens tillid til hans virke.

Den offentlige kritik fortsatte i forstærket form, efter at sæsonen 1793-94 var forbi. Højesteretsadvokat Chr. Klingberg udgav en meget bidsk pjec i anledning af opførelsen af »Den røde hue«, i hvilken han sigtede Ahlefeldt for smagløshed og for uværdig til at beklæde stillingen som teaterdirektør.⁵ Desuden meldte en ny og farlig angriber sig. En yngre litterat og oversætter Johan Werfel, der i 10 år havde været knyttet som skriver til den afskedigede teaterkasserer Lassens kontor, og som var blevet vraget til stillingen som hans efterfølger, begyndte at udsende nogle pjecer mod Ahlefeldt. Med sit kendskab til teaterdriften i Warnstedts tid havde han ikke svært ved at finde udgangspunkt for beskyldninger, som pegede i retning af, at Ahlefeldt havde foretaget en række kritiske økonomiske dispositioner.⁶ I den ophidsede stemning omkring teatret, var der mange, der troede på rigtigheden af de fremsatte beskyldninger. Ahlefeldt svarede ved at bede kongen om at nedsætte en kommission, som skulle tage stilling til hans dispositioner. En sådan sammensattes med Chr. Ditlev Reventlow som formand og de to rentekammerdeputerede Wilhelm Aug. Hansen og Peter Wormskjold som yderligere medlemmer. Allerede 24. juli havde man sin beretning færdig til forelæggelse for kongen. Det fremgik heraf, at Ahlefeldt havde brugt 13.619 rd. til opsætning af nye stykker. Dette forsvarede han med, at det havde været nødvendigt, da der ved hans tiltræden som teaterdirektør overhovedet ikke forelå det fornødne antal teaterstykker til opførelse. Han mente desuden, at det brugte beløb ville blive indtjent i løbet af de nærmeste år. Kommissionen gjorde endvidere opmærksom på en overskridelse af driftsbevillingen på 5.488 rd. foruden, at man noterede et tab i indtægter, dels på grund af et dødsfald i kongefamilien 1793, dels på grund af slotsbranden, hvor teatret havde væ-

ret lukket. Kommissionen fandt ingen grund til at kritisere de foretagne dispositioner, men nøjedes med at indstille, at det skulle betydes teaterchefen, at han på forhånd burde have indhentet kongens tilladelse til at afholde de foretagne betydelige udgifter. I sin resolution fulgte kongen 25. juli 1794 kommissionens forslag.⁷

Selv om Ahlefeldt kunne føle sig bakket op af kommissionen og formodentlig også kunne forvente en positiv udgang på den retssag, han havde anlagt mod Johan Werfel, kom han imidlertid til den overbevisning, at han måtte anmode om afsked både som overhofmarskal og som teaterdirektør. Han foretrak i den opståede situation at komme i en ny statsstilling og helst i udlandet. Han forhandlede med kronprinsen herom og modtog i et privatbrev fra denne en tilkendegivelse af, at han (kronprinsen) »var meget tilfreds med hans hidtil viste tjeneste og lidet genegen til at lade en klike contentere sig med at fortrænge embedsmænd, som havde deres herres og kongens nåde«. ⁸ Kun hvis han kunne fremføre særlige grunde til at træde tilbage, ville kronprinsen være indstillet på at opfylde hans ønske. Det kunne Ahlefeldt imidlertid, og herefter afskedigedes han 22. august 1794.

Der stod ikke umiddelbart en stilling til rådighed for Ahlefeldt ved et af de danske gesandtskaber i udlandet. 4. juni 1795 blev han sendt til Stockholm for at komplimentere den svenske konge, og først mere end 3 år efter afskeden udnævntes han 1797 til dansk gesandt i Holland. Den politiske udvikling i den bataviske republik medførte imidlertid, at han aldrig kom afsted, og først 18. maj 1798 udsendtes han som ekstraordinær udsending ved hoffet i Dresden, en stilling han varetog indtil 1801.⁹ Også her plagedes han af sin elendige privatøkonomi. Sine sidste år tilbragte han i Prag, hvor han døde 1815.

A. W. Hauchs
embedsperiode som
overhofmarskal
1794-1808

I. Fra overstaldmester til hofmarskal

Ved kgl. resolution 22. august 1794 udnævntes overstaldmester A. W. Hauch til hofmarskal. Som sådan oppebar han fortsat sin løn som overstaldmester og bevarede ligeledes sin tjenestebolig i Staldmestergården. Han fortsatte i stillingen som overstaldmester, men fik til aflastning den unge rytterofficer Chr. Aug. Roepstorff udnævnt til staldmester. Desuden overtog han hvervet som teaterdirektør, hvorfor han oppebar yderligere 1.200 rd. i årligt vederlag af teaterkassen.¹ Ved udnævnelsen til hofmarskal var han knap 39 år. Hans udnævnelse skyldtes ganske givet kronprinsen. I modsætning til sine forgængere opnåede han en usædvanlig lang periode som hofmarskal, idet han bevarede stillingen indtil sin død 1838, altså mere end 43 år.

Hauch var officerssøn og født i København 1755.² Hans fader, Andreas Hauch, var en fremragende officer, der havde spillet en afgørende rolle under forhandlingerne om en ændret hærordning under Frederik V. Han havde i skiftende perioder haft sæde i den øverste militære forvaltning og desuden været kommandant over København. En periode havde han virket som kommandant over Kronborg fæstning og netop i de måneder, hvor Caroline Mathilde var interneret på slottet. Han havde været gift to gange, første gang med officersdatteren Sophia Stürup, der døde i barselseng 1760. A. W. Hauch var barn af dette ægteskab.

Han var fra fødslen bestemt til at være officer og begyndte tidligt den militære løbebane. Han blev rytterofficer og udnævntes 20 år gammel til ritmester ved hestgarden. 1777 fik han tilladelse til at gå i preussisk krigstjeneste, hvorfra han vendte tilbage 1779 og fortsatte karrieren ved hestgarden, hvor han 1782 fik majors rang. Som rytterofficer har han med interesse fulgt det arbejde, som professor P. C. Abildgaard 1773 havde påbegyndt ved oprettelsen af den private ve-

terinærskole på Christianshavn, som 1776 var blevet overtaget af staten, og som i de følgende år var genstand for stadige udvidelser. Hesten betragtedes ikke blot som ridedyr, men var også det foretrukne trækdyr, og skolens arbejde med at fremstille den bedst egnede hestesko var overmåde betydningsfuldt. 1783 udnævntes Hauch til staldmester.

Han forblev dog kun i denne stilling i 3 år, idet han 1786 forlod militærtjenesten for i fremtiden helt at hellige sig sine naturvidenskabelige interesser. Han havde fra sin ungdom været dybt engageret i studiet af fysik og kemi, og 1788 drog han ud på en længere udenlandsrejse. Han besøgte først Polen, om muligt for at gøre sig bekendt med de fortrinlige polske heste, og herfra drog han videre til Tyskland, Holland, Frankrig og England. Overalt gjorde han bekendtskab med det pågældende lands fremtrædende naturforskere. Navnlig hans personlige bekendtskab med den berømte franske kemiker Antoine Lavoisier fik stor betydning for hans fremtidige studier. Han blev imidlertid kaldt hjem 1789, idet kronprinsen ønskede, at han skulle overtage stillingen som overstaldmester. Som sådan fik han ansvaret for den kgl. staldetat, som omfattede et betydeligt antal køre- og rideheste, kareter og rustvogne samt flere stutierier. I denne stilling fik han lejlighed til at vise, at han besad fortrinlige evner til at administrere et stort underordnet personale.³

Hvervet som overstaldmester hindrede imidlertid ikke hans fortsatte videnskabelige sysler. Han fulgte stadig med i den udenlandske litteratur, og han foretog selv adskillige videnskabelige eksperimenter.⁴ Et problem, som i særlig grad optog ham, var vandets sammensætning, og i den forbindelse konstruerede han forskellige instrumenter, som kunne bidrage til at belyse dette problem. Foruden de af ham selv fremstillede apparater, erhvervede han en stor samling af fremmede forskeres instrumenter. Efterhånden kom han i besiddelse af en betydelig instrumentsamling, som han selv betegnede som sit »Physiske kabinet«, og som opstilledes i Staldmestergården. 1815 tilbød han staten at overtage samlingen, som herefter fik sin plads i Sorø akademi. Hauch bevarede livet igennem en levende interesse for sin in-

Overhofmarskal A. W. Hauch (1755-1838). Hauch var af uddannelse rytterofficer, var en aktiv og produktiv naturvidenskabelig videnskabsmand og virkede en årrække som staldmester. Hauch beklædte stillingen som hofmarskal fra 1794 til 1838.

strumentsamling og udgav så sent som 1836 en nærmere beskrivelse af dens indhold.

Ved siden af sine studier udfoldede han en betydelig forelæsnings- og publikationsvirksomhed. Han forfattede et to-bindsværk, kaldet »Begyndelsesgrunde til natur-læren«, der udkom første gang 1794 og 1799 i 2. udgave. Det blev også oversat til flere udenlandske sprog. Som anerkendelse af hans videnskabelige indsats indvalgte han 1791 i Videnskabernes Selskab. Selv om man må formode, at han livet igennem bevarede en vis forbindelse med videnskaben, var hans personlige forsøgsvirksomhed og selvstændige forfatterskab forbi med udgangen af århundredet. Hans udnævnelse til hofmarskal, og hvad heraf fulgte, lagde så megen beslag på hans arbejdskraft, at der ikke mere var stunder til videnskabelige sysler.

I forbindelse med stillingen som hofmarskal og teaterdirektør fik Hauch også hvervet som chef for det kgl. kapel og som ordenssekretær. Tilsynet med Mønt- og medaljesamlingen og stillingen som øverste chef for Kunstkammeret overdroges overkammerjunker greve Cay Reventlow, ligesom denne fortsatte som chef for det store kgl. bibliotek. Den tidligere overfalkonermester Charles L. de Bosc de la Calmette blev overceremonimester og hermed Hauchs stedfortræder som hofmarskal, medens stillingen som overfalkonermester blev overdraget den fungerende overjægermester.

Hauch synes først at have overtaget hofmarskalembedet omkring midten af september 1794. 13. september udgik der en skrivelse fra Hofstuen til alle lokale slotsforvaltere, at Hauch var udnævnt til hofmarskal, og at man fremtidig skulle henvende sig til ham. Den første skrivelse med hans underskrift er indført i korrespondanceprotokollen under datoen 11. september, og den første forestilling er underskrevet 21. september. Hoffourerens dagjournal for 30. september meddeler, at Hauch deltog i det kgl. middagstaffel på Frederiksberg, og det tilføjedes, at han denne dag tiltrådte hofmarskalembedet. Om morgenen havde samtlige hofofficeranter været samlet i havestuen, hvor udnævnelsen officielt var blevet meddelt dem.

II. Indledningen til en lang embedsperiode

Amalienborg-byggeriets foreløbige afslutning 1794

Den første og mest presserende opgave, som den nyudnævnte hofmarskal måtte kaste sig over, var gennemførelsen af de byggeplaner på Amalienborg-palæerne, som hans forgænger havde fået sat i værk. Arbejdet var påbegyndt omkring 1. juni 1794 under ledelse af Harsdorff, der som konduktør havde engageret sin unge nevø Johs. Georg Karlebye. Gennemførelsen af byggeriet var en forudsætning for at kunne tilrettelægge en nogenlunde passende hofholdning. Samtidig med at Hauch måtte have sin fulde opmærksomhed henvendt på byggeriet, måtte han gøre sig bekendt med en hofmarskals daglige pligter og varetage de opgaver, som fra dag til dag meldte sig.

Foruden at fremme byggeriet mest muligt, måtte man også tænke på møbleringen af de forskellige gemakker. Som omtalt foran havde Ahlefeldt også her fået gennemført en foreløbig plan, som Hauch kunne bygge videre på. Ved dette specielle arbejde indledte han et nært samarbejde med den moderne og geniale møbeltegner Joseph Chr. Lillie.

Det var i foråret blevet bestemt, at det Moltkeske palæ først og fremmest skulle tjene som kongens bolig og til afholdelse af de større arrangementer ved hoffet. Kongen skulle fremtidig have sine private gemakker i stueetagen. Man regnede kun med, at han ville opholde sig her om formiddagen, men tilbringe en væsentlig del af dagen i beletagen ovenover, hvor man ligeledes fik indrettet nogle gemakker til hans personlige brug. Beletagen var ellers den etage, som var reserveret hoffets officielle og udadvendte virksomhed. Her afholdtes de kgl. tafler, normalt i palæets store spisesal, som havde vinduer både mod slotspladsen og haven. I denne etage arrangeredes ligeledes de

forskellige hoffester, fortrinsvis i Appartementssalen (den tidligere riddersal) hvorfra der var direkte adgang til en balkon ud mod slotspladsen. Der blev også holdt statsråd på denne etage, og her foregik den officielle modtagelse af gesandter, og her gav kongen kur. Indtil videre havde hofmarskallen fået tildelt et par aftrædelsesværelser i stueetagen. 22. oktober 1794 forelagde Hauch i form af en forestilling den endelige plan for palæets indretning og fik godkendelse heraf.

Der måtte også tænkes på, hvorledes den militære bevogtning af palæerne skulle tilrettelægges. 25. november 1794 havde Hauch udvirket kongens tilslutning til en række grundlæggende forholdsregler, og 5. december kunne den endelige plan fremsendes fra Hofstuen. Det var overladt hestgarden at overtage den indre bevogtning. I kongens palæ skulle der være en vagt til rådighed bestående af 1 underofficer og 4 menige i beletagen og 2 menige i stueetagen. Vagten i beletagen behøvedes kun om dagen, når kongen opholdt sig her. Det pålagdes kammerfoureren at meddele vagten, når kongen om aftenen trak sig tilbage til stueetagen. På tilsvarende måde afgav hestgarden to menige gardere til at gøre vagttjeneste i det Schackske palæ, henholdsvis i stueetagen og på beletagen.

Den ydre vagt blev overdraget fodgarden. Der skulle være en enkelt vagt ved hver af de to udgange fra palæerne til kolonnaden. Endvidere udstilledes om dagen to vagter ved de nærmeste porte ved kolonnaden og 1 vagt ved de længst fjernede porte. Om natten afgav dobbeltvagten en af garderne til vagt i de to palæhaver. Endelig skulle en vagt opstilles ved »geværet«. Vagterne skulle kontrollere, at der ikke blev båret noget ud fra palæerne undtagen gennem dørene i kolonnaden, hvor der altid om dagen var en schweizer til stede og om natten en vægter. De personer, som ikke bar på noget, kunne frit passere frem og tilbage gennem portene, indtil de lukkedes om aftenen. Kun kgl. kareter måtte passere ud og ind ad portene. Alle andre kørende personer skulle stige ud i kolonnaden og benytte indgangene her. Ved nogle supplerende bestemmelser, som Hauch tilsendte fodgardens chef 11. december, blev der givet nærmere regler for vagtens

optræden i tilfælde af, at tiggere eller lignende personer søgte adgang til palæerne. Vagten skulle komme schweizerne til hjælp, om det behøvedes, og eventuelle arrestanter kunne midlertidigt anbringes i vagten.

Af hensyn til fremstillingen i det følgende vil det være rimeligt ganske kort at omtale indretningen af det Schackske palæ.¹

Stueetagen var som omtalt reserveret kronprinsen til bolig og daglig arbejdsplads, medens kronprinsessen og datteren Caroline residerede i beletagen.

Kronprinsens vigtigste gemakker lå til havesiden. Her fandtes det såkaldte kavaleriemak, en to-fags stue, hvor de audienssøgende samledes. Fra kavaleriemakket gik man direkte ind i audiensværelset, stueetagens største og fornemste rum med 3 fag vinduer. Fra audiensgemakket kom man direkte ind i kronprinsens spartansk indrettede arbejds- og sovegemak, hvis vægge var prydet med familieportrætter. Her stod også den kendte skrivepult, som kronprinsen benyttede i det daglige. I stueetagen havde kronprinsens adjutanter deres bolig, og her fandtes også den særlige parolestue og et bibliotek. Den gamle vestibule med direkte adgang fra slotspladsen var blevet omdannet til flere små gemakker, og adgangen spærret. Ville kronprinsen besøge sin familie på beletagen benyttede han normalt en indre vægtrappe. Adgangen til beletagen var ellers den i palæets vestende indrettede hovedtrappe.

Fra denne trappe var der direkte adgang til et lakagemak ud mod slotspladsen, og herfra kom man ind i palæets største værelse, den gamle riddersal, som nu benævnedes »damegemakket« med direkte adgang til balkonen ud mod slotspladsen. Dette rum benyttedes som forgemak til kronprinsessens audiensgemak, et to-fags rum med vinduer ligeledes ud mod pladsen. Herefter fulgte i østgavlen en række mindre gemakker og en hjørnestue ud mod haven, som anvendtes som prinsessens dagligstue. Herfter fulgte hendes sovegemak og ligesom i stueetagen en tre-fags stue, som i daglig tale gik under betegnelsen »det store galleri«. Her blev ophængt en del af de reddede malerier fra det brændte slot. Efter sigende opholdt kronprinsen sig gerne her,

når han besøgte sin gemalinde. Derefter fulgte nogle mindre gemakker, som var overladt prinsesse Caroline og hendes opvartning. Kælder og mezzaninetage var beboet af forskellige hoffunktionærer, inklusive prinsessens hofdamer m.m. Også palæernes hjørnepavilloner var indrettet til beboelse for disse.

Det havde været et kapløb med tiden at få de forskellige gemakker bragt i stand, og den mest nødvendige møblering gennemført. Selv med de foretagne udvidelser måtte man imødesee, at man ikke kunne få plads nok. Man overvejede derfor allerede i efteråret 1794 forskellige muligheder for at få mere plads til boliger for hofbetjentene. Hauch havde visse forhandlinger med kronprinsen og Rentekammeret, men foreløbig skete ikke mere. Derimod fik kronprinsen gennemført et ønske om, at der skulle opsættes et ur, hvis slagværk skulle være så kraftigt, at det kunne høres i de to palæer. Efter aftale med kronprinsen afgik der 30. december 1794 besked til slotsforvalteren på Frederiksborg slot om at indsende et ur med slagværk, som fandtes på slottet, til opsætning på det Brockdorffske palæ.

11. december 1794 kunne herskaberne tage de nyrestaurerede palæer i besiddelse.

Hofliv i en overgangsperiode

Det var ikke nogen helt fremmed verden, Hauch betrødte, da han udnævntes til hofmarskal. I flere år havde han fungeret som overstaldmester og var som sådan vant til at komme til hove. Alligevel bød hans nye embede på en række opgaver, som var ham ukendte, og som han måtte sætte sig ind i.

En gennemgang af korrespondanceprotokollen fra efteråret 1794 viser, at han benyttede tiden til at gøre sig bekendt med sit nye forretningsområde. Således afkrævede han henholdsvis 15. oktober og 16. november slotsforvalter Blechingberg og fuldmægtig Møller ved Vedhaven en kopi af deres eventuelle instrukser. Han anmodede desuden 30. oktober Rentekammeret om at oplyse, hvilke beføjelser han

havde som hofmarskal med hensyn til en række kgl. slotte, og 30. november bad han Blechingberg meddele, hvor mange arbejdskarle man behøvede ved arbejdet i Vedhaven. 20. oktober bad han ligeledes kammerherre Gjedde om at låne den protokol, denne havde ført i sin egenskab af chef for det kgl. kapel, og han anmodede 18. november alle sine underordnede chefer om at indsende kopier af de lister, de var pligtige at føre over de inventargenstande, som de havde ansvaret for, således at hans kontrol af disse kunne blive effektiv. Disse og andre skrivelser med tilsvarende indhold viser, at han forberedte sig med grundighed til sin nye embedsgerning.

Siden foråret havde hoffet opholdt sig på Frederiksberg slot, og det var her han gjorde sine første erfaringer som hofmarskal. Dagliglivet ved hoffet formede sig endnu efter de foregående års mønster, og det samme skulle blive tilfældet under opholdet på Amalienborg i vinterhalvåret 1794-95 og endnu under sommeropholdet på Frederiksberg 1795.

Antallet af deltagere i de officielle tafler havde altid været mindre, når man var på Frederiksberg. Kun på statsrådsdagene og ved kronprinsessens fødselsdag 28. oktober 1794 dækkedes med mere end 20 kuverter. Til daglig nøjedes man med ca. 10. Det samme gjaldt aftentaflerne. Engang imellem tog man på besøg på Fredensborg og Sorgenfri, men man vendte altid tilbage om aftenen. Vejret var tilsyneladende ret dårligt i efteråret 1794. På major Lorenz' opfordring indhentede Hauch 10. oktober kongens tilladelse til at bekoste en karet til pagerne, når de var tilsagt til opvartning på Frederiksberg. Indstillingen godkendtes med det forbehold, at »vejret er alt for fugtigt«.

Der kom ingen fremmede gæster til Frederiksberg det efterår, bortset fra en enkelt udenlandsk minister, der søgte afskedsaudiens. Nogle gange måtte man som sædvanlig deklarerer hofsorg i anledning af en tysk fyrstes eller prinsesses død. 17. november kundgjordes hofsorg i 3 uger i anledning af hertug Frederik Christian I af Augustenborgs død. Hans søn med gemalinde var netop kommet tilbage fra et længere ophold i Sønderjylland, da meddelelsen om den gamle hertugs død indtraf. Sønnen hastede straks tilbage for at overtage sit

hertugdømme, medens prinsesse Louise Augusta tog ind på sit palæ i København.

En opsigtsvækkende begivenhed indenfor den snævre hofkreds var nok hofmesterinde frk. Berlichingens bortrejse. Ifølge hoffourenens dagjournal forlod hun Frederiksberg slot 4. oktober. Hun har nok ikke efterladt sig noget større savn.

Til hoffets forlystelser på landet hørte også indkaldelse af fremmede musikere, såvel violinister som fløjtenister, som gav koncert for herskaberne. Hoffourenen oplyser, at arveprinsessen sammen med sin unge søn Christian Frederik onsdag eftermiddag 15. oktober overværede en sådan koncert, og at de kgl. herskaber 1. november endnu engang var på besøg på Sorgenfri.

Lørdag 29. november kl. 6 om aftenen kom arveprinsens hofchef Engelke Bülow til Frederiksberg for officielt at meddele, at arveprinsessen var død kl. 2 om eftermiddagen efter nogle ugers sygdom. Hun blev 38 år. Efter sigende var det en fremadskridende tuberkulose, som var dødsårsagen. Hermed kom Hauch på sin første større ceremonielle opgave.

Der blev straks deklareret kammersorg, indtil man 3. december kunne bekendtgøre dyb hofsorg. Man skulle have nogle dage til at få de officielle sørgeklæder bragt i orden. Gennem kammerfoureren gik der besked om dødsfaldet bl.a. til de udenlandske ministre, og der blev beordret klokkeringning fra hovedstadens kirkeklokker en time hver dag. Man indrettede endvidere midlertidigt ophold for arveprinsessen og hans 4 børn på Frederiksberg slot, så længe kongen endnu opholdt sig dér. Familien ankom 3. december, og indrejsen til Amalienborg fandt som allerede omtalt i det foregående sted 11. december.

Efter indflytningen gik Hauch i gang med at udarbejde det nødvendige begravelsesceremoniel. Bisættelsen skulle finde sted 3. juledag. Juleaften indtraf det år på en onsdag, der var almindelig statsrådsdag, og intet hindrede, at der blev afholdt statsråd med et middagstaffel dækket til 21 personer. Samme eftermiddag ankom enke-dronningen fra Fredensborg. Hun aflagde kongen en visit, men del-

tog ikke i taflerne. Julen forløb iøvrigt i stilhed. 2. juledag overværede herskaberne gudstjenesten i St. Petri kirke.

Det af Hauch udfærdigede begravelsesceremoniel er et udførligt dokument, som fylder 13 sider i dagjournalen.² Prinsessens lig stod opstillet i et særligt til formålet indrettet sørgegemak i Sorgenfri slots hovedbygning. Højtideligheden begyndte kl. 7 aften. Et stort følge bestående af ministre, hoffolk og officerer var tilsagt til at møde i slottets sidebygning, og herfra bevægede man sig over i sørgegemaket. Efter at den samlede kongefamilie havde indfundet sig, begyndte bisættelseshøjtideligheden, ledet af biskop Balle. Kisten førtes derefter ud til ligvognen, som holdt foran slottet, forspændt med 8 heste. Hauch red lige efter vognen i spidsen for en gruppe højtstående hofkavalerer. Herefter fulgte kongefamilien i hver sin karet, flankeret af lakajer med brændende fakler. Forrest kørte kongen, derefter enke-dronningen, kronprinseparret, arveprinsen, det augustenborgske ægtepar, prins Frederik af Hessen og til slut det øvrige følge. Processionen gjorde holdt ved Lyngby sognegrænse, hvor den opløstes. En særlig transportgruppe benyttede natten til at føre kisten til Roskilde bygrænse. Her modtoges kisten af kronprinsen og prins Frederik af Hessen, der var taget tidligt afsted fra København. Der formeredes nu en ny kortege, som ledsagede kisten gennem byen og til Domkirken. Ved den kirkelige højtidelighed her bistod ligeledes biskop Balle. Højtideligheden var forbi kl. halv 12, hvorefter der var arrangeret to tafler i Palæet. Kl. godt 2 rejste kronprinsen tilbage til København. De sidste dage af det gamle år forløb ganske stille ved hoffet.³

Snart ventede en ny ceremoniel opgave på Hauch. Der var kun en månedstid til, at man skulle fejre kongens fødselsdag – 29. januar 1795 – for første gang, efter at man havde måttet forlade Christiansborg slot. I tide sørgede Hauch for, at der blev rekvireret de sædvanlige leverancer af råvildt og østers. Et fast programpunkt i forbindelse med den kgl. fødselsdag havde hidtil været et stort maskebal i slottets riddersal. Et sådant mente man ikke kunne finde sted i Moltkes palæ. 10. januar havde Hauch på kronprinsens opfordring tilskrevet Finanskollegiet, at man ville afholde et maskebal på teatret på Kongens

Nytorv, og at det ville koste 4.000 rd. at indrette parkettet til et dansegulv. Man tilskrev også Gjethusets direktør om lån af nogle værelser på Gjethuset til afholdelse af den traditionelle spisning. For at holde orden omkring teatret i forbindelse med det store arrangement beordredes byens kommandant 31. januar til at stille en fornøden vagt på 80 mand til disposition.

Hoffoureren oplyser, at der på selve fødselsdagen blev serveret frokost kl. 10 for kongen, hvor man bl.a. bød på chokolade. Kl. 1½ var der kur. I dagens anledning skulle hofkavalererne bære ordensbåndet uden på kjolen og damerne anlægge »robe de cour«. Kuren fandt sted i det grønne gemak. Kl. 2 tog middagstaflet sin begyndelse, og under middagen spillede harpenisten Kirchhoff. Hverken enkedronningen eller arveprinsen var tilsagt til taflet. Der var arrangeret to marskaltafler med ialt 48 deltagere. De afholdtes i det Schackske palæ's damegemak. Ved Rosen spiste 24 personer. I dagens anledning indtoges kaffen i riddersalen.

Om aftenen holdt man appartement. Der var som sædvanlig fremsat spilleborde både i riddersalen, i det grønne gemak og i malerigalleriet. Dagen sluttede med et Bundetrad-taffel med 46 kuverter, to marskaltafler og en anretning i Rosen. Ialt beværtedes den aften 140 gæster. For dem, der tidligere havde deltaget i et tilsvarende fødselsdagsarrangement i Christiansborg slots riddersal, må disse tafler være forekommet som en mat afglans. De to næste dage forløb i stilhed, kun afbrudt af et afholdt statsråd om fredagen. Mandag den 2. februar løb derefter maskeballet på teatret af stabelen. Det skulle vise sig at være en succes, og det blev gentaget de følgende år.

Resten af vinterhalvåret forløb stort set efter mønsteret fra Christiansborgtiden, blot med den forskel, at de tilsagte personers antal til de forskellige arrangementer var betydeligt mindre end forhen. Lørdag 7. februar genoptog man traditionen med de små hofballer, og fra 11. februar afholdtes et sådant regelmæssigt hver 8. dag om onsdagen. En enkelt aften havde enkedronningen inviteret til bal i sit palæ (20. april). Mandag 9. februar arrangeredes det første af de sædvanlige mandags-appartementer, hvor man passiarede, spillede kort

og en enkelt gang glædede sig over en eller anden optræden. Som sædvanlig afsluttedes disse arrangementer med et større aftentaffel, hvor deltagerne blev sat til bords efter Bundetråd-ordenen. Disse selskaber fortsattes ligeledes regelmæssigt, indtil man påny tog på landet. Så snart etiketten tillod det, genoptog kongen også sine hyppige teaterbesøg, og det var ikke få aftener, kongen tilbragte her.

Kongefamilien fortsatte også sine traditionelle kirkelige arrangementer. Man vekslede mellem gemaksprædiken i Moltkes palæ og overværelse af søndagsgudstjenesten i en af hovedstadens kirker. Til brug for gemaksprædiken blev anskaffet et særligt orgel. Det var Hauchs opgave i god tid at annoncere sognepræsten i den kirke, i hvilken kongen agtede at overvære søndagsgudstjenesten. Ligesom tidligere fejredes påskehøjtideligheden med afholdelse af såkaldte passionskoncerter, hvortil teksten var forfattet af forskellige danske forfattere og musikken skrevet af komponisten Schulz. En gang om året arrangeredes en speciel altergang for de kgl. herskaber.

Der synes ikke i disse måneder at være rapporteret besøg af fremmede ved hoffet eller modtagelse af gesandter. Derimod forekom flere tilfælde af deklareret hofsorg, dog kun i kortere perioder.

En festlig begivenhed var åbningen af det nye højesteretsår. Man havde nu fået anskaffet nye heroldkapper til erstatning for de brændte, og under eskorte af hestgarden proklameredes højesteretsårets begyndelse på de forskellige torve og pladser indenfor hovedstadens volde. Proklamationen var ledsaget af paukers og trompeters klang. Selve åbningen fandt sted torsdag 5. marts på Rosenborg.⁴ Under festlige former begav kongen og kronprinsen sig afsted til Rosenborg, ledsaget af et talstærkt følge af herrer, der bar det blå eller det hvide bånd. Efter ankomsten til Rosenborg gav kongen kur for Højesterets medlemmer og begav sig derefter i retten for at lede det første retsmøde i det nye højesteretsår. Efter retsmødet gik den fornemme procession i samme orden tilbage til Moltkes palæ, hvor det traditionelle middagstaffel løb af stabelen.

På Hauchs opfordring havde arkitekt Meyn 20. februar fået besked om, hvorledes riddersalen på Rosenborg skulle indrettes til åb-

ningshøjtideligheden. Kun med mindre ændringer opretholdtes denne ordning indtil 1829. I salens sydende var indrettet en forhøjning, hvorpå var anbragt en slags tronestol med rygstød og himmel. Det drejede sig om en sølvstol, beklædt med rødt fløjl. Foran stod et mindre sølvbord, ligeledes beklædt med et tæppe af rødt fløjl. På gulvet foran forhøjningen anbragtes de kendte 3 sølvløver. Bord og stol stammede fra Frederik IV's tid. Under højtideligheden stod kronprinsen og hofmarskallen på hver sin side af kongen, og nær tronen var endvidere anbragt de ledsagende riddere og hofkavalerer. Herefter fulgte rettens medlemmer og bag dem en særlig advokatskranke. Bag skranken kunne der skaffes plads til vagten og ca. 300 personer.

19. maj 1795 forlagdes residensen påny til Frederiksberg, og herskaberne tilbragte sommeren herude indtil 11. august. Tilbagereisen til København fandt allerede sted 11. august, da kronprinsessen ventede sin nedkomst.

Sommeren 1795 forløb uden de helt store begivenheder. 3. juni ankom to svenske udsendinge for at meddele, at den svenske konge var kommet til Skåne. De blev modtaget af kongen og behandlet som almindelige fremmede gesandter. 17. juni ankrede et svensk orlogsfartøj op på Københavns rhed med den svenske konge ombord. Kronprinsen, ledsaget af prinserne Frederik af Hessen og Emil af Augustenborg samt prinsen af Württemberg, aflagde visit ombord og deltog i et dér arrangeret middagstaffel. 22. juli modtoges ambassadør Sprengtporten. Medens gesandter normalt ankom til slottet gennem vestporten, kørte ambassadøren ind gennem hovedindgangen og steg af ved den store hovedtrappe i slotsgården og gik ind i Haves-tuen, som var overladt ham til aftrædelse. Han blev modtaget af de kgl. herskaber i audiens, og hoffoureren har noteret, at han også tilbragte nogen tid i den lille prinsesse Carolines gemak. Han deltog derefter i middagstafflet, der i dagens anledning var dækket som et Bundetrad-taffel med 21 kuverter. Hoffoureren har endvidere noteret i sin dagjournal, at ambassadøren blev afhentet og bragt tilbage til sin bolig i en kgl. karet.⁵

Fra Frederiksberg slot kunne man betragte den store brandkata-

Københavns brand juni 1795. Godt 1½ år efter slotsbranden ødelagdes henved ¼ af hovedstadens ejendomme gennem en ny brandkatastrofe. På billedet til højre ses den brændende Admiralitetsbygning og til venstre St. Nikolaj kirke. I forgrunden langs Stranden søger københavnske borgere at bringe deres ejendele i sikkerhed.

strofe, som i juni 1795 hærgede hovedstaden, og som lagde store områder øde.⁶ Hoffet blev ikke specielt berørt af katastrofen, men Hauch blev direkte indblandet, idet man måtte åbne Christiansborg slots udstrakte kælderarealer for de udbrændte københavnske borgere. Selv på de sørgelige rester af Dronningetrappen måtte man indlogere brandlidte. 11. oktober måtte Hauch dog anmode magistraten om at tage sig af de brandlidte her, da opholdet ville være forbundet med fare for de pågældende i de kommende måneder. Der udgik

mange breve fra Hofstuen om de brandlidte, idet mange i deres fortvivlede situation bestormede hofmarskallen med anmodning om et nødophold. Også Rentekammeret og andre offentlige institutioner anmodede Hauch om hjælp. Til sidst måtte han meddele, at alle muligheder for yderligere indlogering var opbrugt.

Kort før indrejsen til København, fejrede man 29. juli på Frederiksberg brylluppet mellem kronprinsessens kammerfrøken, komtesse Sophia Hedwig Holstein og den preussiske baron Kniphausen. Til hendes efterfølger udpegedes den ved hoffet velkendte Frederikke Louise Møsting, som i sin tid havde delt dronning Caroline Mathildes fangenskab på Kronborg.

Den nye personaleindskrænkning af 1. august 1795

De bevarede forestillinger og indførte skrivelser i korrespondanceprotokollen synes at tyde på, at Hauch har benyttet sommeropholdet 1795 til at udarbejde den endelige plan for en omfattende personale-reduktion, som var den nødvendige forudsætning for, at man kunne tilrettelægge en fremtidig hofholdning tilpasset de indskrænkede forhold på Amalienborg. Allerede 29. november 1794 havde Hauch modtaget en kgl. ordre, der pålagde ham at fremkomme med forslag om indskrænkning af den eksisterende hofholdning og det store personale, en opgave som krævede omfattende undersøgelser.

Af de mange skrivelser, som Hauch udarbejdede i denne forbindelse, skal især en skrivelse til Finanskollegiet af 16. januar 1795 fremhæves. Hauch udbad sig heri en oversigt over samtlige hoffunktionærer, der var opført på civilreglementet med oplysning om hver enkelt lønningsforhold. Han anmodede samtidig om, at det ikke måtte blive bekendt, at han havde bedt om disse oplysninger, da det kunne fremkalde utidig frygt »ja måske endog være den gode sags fremme til hinder«. Det er også betegnende, at skrivelserne ikke foreløbig blev indført i korrespondanceprotokollen. Først da sagen var

afgjort, fik hofskriveren brevet udleveret, og det indførtes i protokollen efter 8. juli 1795.⁷

Medens man hidtil havde videreført den tidligere ordning fra Christiansborg, at køkkenet sørgede for bespisning af hofpersonalet ved de såkaldte jomfru- og køkkenborde, foreslog Hauch, at man ophævede denne ordning. For fremtiden skulle de personer, som havde haft fordel heraf, nyde en erstatning i form af kostpenge. Vedtoges denne reform, ville man være i stand til i væsentlig grad at nedskære antallet af køkkenfunktionærer, ophæve Proviantskriveriet og iøvrigt foretage visse beskæringer af personalet i Vinkælder m.m.

Proviantskriveriet havde hidtil haft til opgave at indkøbe, modtage samt levere køkkenet, hvad det behøvede af varer samt føre det fornødne regnskab herover. Disse forretninger måtte kunne overdrages mundkøkkene. Man behøvede heller ikke en særlig vinkælder med et stort underordnet personale. Man burde træffe aftale om levering af vin til hoffet med en af hovedstadens anerkendte vinhandlende, der også måtte kunne overdrages tilsynet med hoffets særlige værdifulde vine. Her tænkte han nok på de berømte Rosenborg-vine.

Efter Hauchs mening burde de betjente, som blev overflødige, når man gennemførte disse reformer, straks afskediges. Det var imidlertid nødvendigt, at de modtog deres hidtil reglementerede løn som pension, indtil de enten fik anden tjeneste eller afgik ved døden. De havde også krav på erstatning for hidtil tildelt spisning samt eventuelt andre oppebårne deputer, og han stillede forslag om oprettelse af 3 forskellige satser af kostpenge. De afskedigede skulle have pension og kostpenge udbetalt af samme institution. Godkendtes hans samlede nedskæringsplan, ville besparelsen beløbe sig til ca. 11.000 rd., men hvornår man havde opnået denne fulde besparelse, kunne man ikke sige. Det var naturligtvis ikke blot de personer, som blev afskediget, som skulle have kostpenge, det samme gjaldt også de funktionærer, som forblev i tjenesten. Derimod kunne nyansatte ikke få kostpenge, og der kunne ikke blive tale om erstatning for tab af bolig. Hauch havde beregnet, at kostpenge til de personer, som forblev i tjenesten, ville belaste hofkassen med en udgift på ca. 5.000 rd.

Den gennemgang af civilreglementet, som havde været en forudsætning for udarbejdelse af spareplanen, havde desuden overbevist Hauch om, at der var en gruppe af lavere hoffunktionærer, som havde en alt for ringe løn. Det drejede sig om de mange arbejdskarle, vægttere, schweizere samt flere tjenestepiger. I en særlig forestilling foreslog han derfor, at deres årlige vederlag forhøjedes med 10-20 rd. for hver. Den samlede udgift ville beløbe sig til 760 rd., som han foreslog, at hofkassen betalte. Også dette forslag godkendtes af kongen. Endelig henstillede Hauch, at hans samlede spareplan fik virkning fra 1. august 1795.

Endnu stod tilbage at få Finanskollegiets godkendelse af de udarbejdede forslag. De oversendtes til kollegiet 24. juli, efter at være tiltrådt af kongen to dage tidligere. Kollegiet indstillede forslagene til endelig godkendelse, og ved resolution 12. august blev reformerne endelig godkendt. De fik tilbagevirkende kraft fra 1. august 1795.⁸

I sin forestilling havde Finanskollegiet skønnet, at de vedtagne besparelser muliggjorde en samlet besparelse på hofholdningsbudgettet på 4.455 rd. Da man på civilreglementet havde opført en bevilling på 102.000 rd. til de samlede hofholdningsudgifter, meddelte man, at man agtede at beskære denne sum med de 4.455 rd. således, at bevillingen fra 1796 ville blive fastsat til 97.545 rd.⁹ Man var samtidig indstillet på at fritage Hauch for i fremtiden at refundere statens kasse en eventuel opnået besparelse, som han således kunne benytte i det kommende regnskabsår.

Allerede 24. juli 1795 havde Hauch meddelt køkkenchefen Abradt, hvor omfattende personaleafgangen ville blive. Følgende personer ville straks blive afskediget, nemlig 1 mundkok, 1 mesterkok, 5 hjælpekokke, 6 køkkendrenge, 1 arbejdskarl, 2 tjenestepiger, 3 ekstradrenge samt 1 ekstrakar, ialt 20 personer. Samtidig skulle det meddeles dem, at såfremt de havde bolig på palæerne, skulle de straks rømme disse. Ophævelsen af Proviantskriveriet medførte, at der måtte udarbejdes et nyt og omfangsrigt reglement for køkkenet, som ligeledes fik datoen 24. juli. Heri fastsloges, at køkkenchefen havde overopsynet med køkkenet og var ansvarlig for alt materiel. Sammen

med mundkokken skulle han bestille de fornødne varer, udarbejde den daglige køkkenseddel samt føre almindeligt tilsyn med madlavningen. Det tillodes køkkenpersonalet i almindelighed at spise, hvad der blev til overs fra taflerne og ikke kunne anvendes påny. Det blev imidlertid på det strengeste forbudt at føre noget mad ud fra køkkenet eller sælge det. Skete det, ville det betyde øjeblikkelig afsked uden pension. Køkkenchefen bemyndigedes endvidere til at hidkalde ekstraordinær arbejdskraft, når særlige forhold gjorde det nødvendigt, men han skulle have hofmarskallens tilladelse hertil.

Med hensyn til Proviantskriveriet afgik hele personalet 1. august 1795 omfattende proviantskriver Becker, 2 underordnede medarbejdere og 2 arbejdskarle. Fuldmægtig Chr. Gude var dog allerede afgået ved døden 25. juli, og hans pension kunne man altså straks spare. Med hensyn til Vinkælderen skulle kældermester Laurids Hald straks afgå sammen med 5 medarbejdere, inclusive 3 arbejdskarle. Kun mundskænken Valert og skriver Niels Chr. Børreson skulle fortsat forblive i tjenesten. Der opbevaredes dog stadig betydelige mængder vin i kældrene på Christiansborg. På grund af de mange indlogerede husvilde københavnske borgere fandt Hauch det nødvendigt af hensyn til Vinkælderen sikkerhed stadig at have 5 betjente stationeret i kælderen. Foreløbig skulle ordningen gælde året ud. Da forholdene ikke havde ændret sig, fandt Hauch det nødvendigt 20. december 1795 at søge kongens tilladelse til at forlænge ordningen endnu et år. Dog hed det i resolutionen, at skulle en af arbejdskarlene afgå ved døden, kunne det ikke forventes, at hans stilling ville blive nybesat. De resterende måtte være indstillet på at dele forretningerne indbyrdes.

Med vedtagelsen af spareplanen af 1. august 1795 var det lykkedes Hauch at få afpasset hofpersonalets størrelse efter de indskrænkede muligheder for et hoflivs udfoldelse, som Amalienborg-palæerne nu engang tillod. Han havde nok haft lettere end sin forgænger ved at foreslå nedskæringer. Ahlefeldt havde oplevet det strålende hofliv i Christiansborg slots store sale og havde nok haft sværere ved at bekvemme sig til de nødvendige indskrænkninger. Hauch kom til som

ny mand og kunne med friske øjne se, hvor antallet af betjente ikke stod i noget rimeligt forhold til det arbejde, som skulle udføres.

Hofliv under nyordningen. Efteråret 1795

Når herskaberne besluttede allerede at forlade Frederiksberg 11. august 1795, skyldtes det kronprinsessens forventede nedkomst. Straks efter ankomsten til København kunne Hauch 14. august forelægge et udarbejdet dåbsceremoniel for kongen. Stort set fulgte det traditionen for kgl. fødsler. Med forslaget, som var opdelt i 21 punkter, fulgte en skitse over opstillingen af personerne i prinsessens sovegemak. Hertil hed det i resolutionen: »hvad placeringen i sovegemakket angår, da ville Vi samme nærmere bestemme«. 20. august har hoffouren noteret i sin journal, at prinsessen deltog i middagstaflet. Dagen efter kom en lille prinsesse til verden.¹⁰

Fødslen markeredes straks samme dag fra begge palæets balkoner. Fra kongens balkon lod hestgardens hoboister sig høre, fra kronprinsens fodgardens musikere. Traditionen tro fik hver af musikanterne en flaske rødvin fra kongens kælder. 9. august havde man deklareret hofsorg i anledning af ærkehertug Ferdinands og dauphinen af Frankrigs død. I anledning af den glædelige begivenhed suspenderedes hofsorgen denne ene dag, og der blev givet kur i kronprinsens palæ. En særlig kurer blev sendt til Fredensborg for at annoncere fødslen for enkedronningen. Hoffouren benyttede iøvrigt sin protokol til at fortælle, at jordemoderen, madam Lydicke, var kommet til palæet 8 dage tidligere. Hun havde sammen med en tjenstepige fået anvist værelser. Det samme var tilfældet med den udpegede amme, madam Emmerich. Der tildeltes dem desuden mad og øl fra køkke-

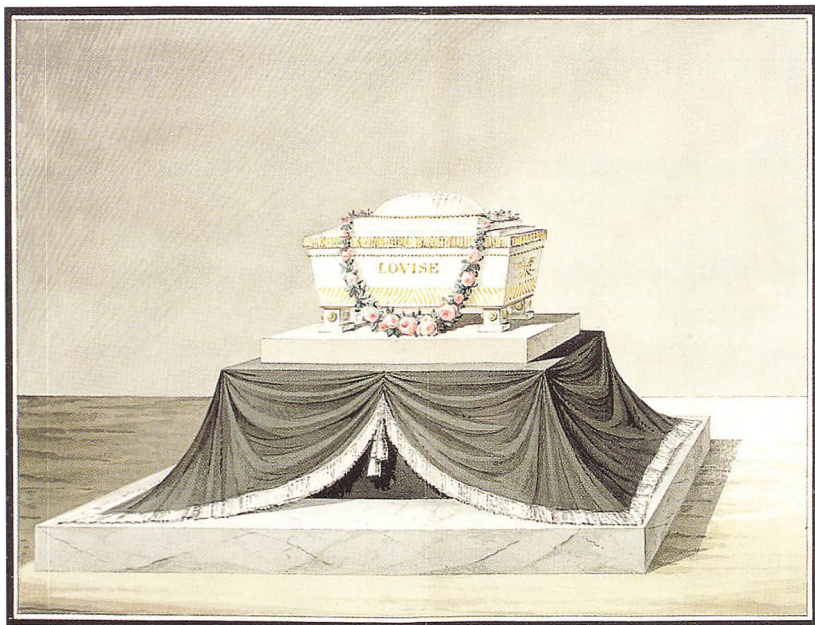
Det kgl. gulddåbsfad med tilhørende to lysestager og en kande. Overhofmarskallen plejede altid personligt at afhente disse genstande på Rosenborg slot, når de skulle bruges.

net. På grund af fødslen blev det sædvanlige fredags-statsråd afløst. Dagen efter afholdtes et udvidet middagstaffel med 29 deltagere, i hvilket der serveredes konfekt og hede vine. Det samme var tilfældet ved Rosen. I løbet af de følgende dage ankom samtlige kgl. herskaber til byen fra deres respektive sommerresidenser for at deltage i dåbs-handlingen.

Denne fandt sted i kronprinsessens sovegemak i det Schackske palæ fredag 11. september. Forud var der afholdt statsråd, og samtlige ministre var tilsagt til at overvære dåben. Om morgenen havde man i sovegemakket fået anbragt det særlige dåbstæppe, som ved de 4 hjørner prydedes af sølvguéridoner med 5-armede lysestager. Enkedronningen skulle som sædvanlig bære barnet, og gulddåbsfadet var hentet ind fra Rosenborg. Blandt fadderne befandt sig denne gang den unge svenske konge, som repræsenteredes af ambassadør Sprengtporten. Dr. Bastholm varetog den kirkelige handling, og barnet blev døbt Louise. Det var overladt kammerfrøken Møsting, ledsaget af de to hofdamer, komtesseerne Haxthausen og Kaas, at bringe barnet ind i sovegemakket og efter dåben at præsentere det for de tilsagte gæster. En månedstid senere kom landgrev Carl af Hessen til København for at se sit nye barnebarn, og han rejste tilbage til Gottorp 19. november. Man viste ham altid den særlige hæder at blive afhentet i Roskilde i en kgl. karet. Han residerede i Landkadetakademiets bygning, og Hauch sørgede for, at der til hans opvartning blev tilsagt 3 lakajer og en gangkone.

Den lille prinsesse nåede ikke at fejre sin 4 måneders fødselsdag. Om aftenen 7. december 1795 døde hun af småkopper efter nogle dages svær sygdom. Liget blev lagt på »lit de parade« i kronprinsens audiensgemak, men kun specielt udvalgte fik adgang. Allerede dagen efter dødsfaldet havde Hauch det fornødne begravelsesceremoniel parat. På forestillingen resolverede kronprinsen, at kun hofmarskal-len og hofmester Brockenhuus skulle deltage i ligfærden gennem byen, og at ligvognen skulle eskorteres af en deling af hestgarden under kommando af en underofficer. Det protesterede Hauch imod, idet han gjorde gældende, at det aldrig var sket før, at en underofficer

Prinsesse Louises barnekiste. Der var tradition for, at de tidligt afdøde små prinser og prinsesser blev anbragt på »lit de parade« i et af slottets eller palæets gemakker, og at publikum tillodes at defilere forbi.

havde kommandoen ved en sådan lejlighed. Kronprinsen gav herefter Hauch den mundtlige besked, at der ikke skulle anvendes eskorte under kørslen gennem byen, og at der heller ikke skulle ringes med kirkeklokkerne. Liget bisattes i kælderen i Roskilde Domkirke.

I almindelighed kan fastslås, at livet ved hoffet i efteråret 1795 var ret begivenhedsløst. 24. september modtog man den sachsiske minister i tiltrædelsesaudiens. Som aftrædelsesgemak benyttedes Hauchs værelse på Moltkes palæ, og herfra ledsagedes gesandten op i ridder salen, hvor han præsenteredes for statsrådets medlemmer og til sidst ind i audiensgemakket, hvor han afleverede sine kreditiver. Han havde også lejlighed til at møde kronprinsen, medens kronprinsessen

var lovlig forhindret. 2. december fik man besøg af to svenske herrer. De kom for at meddele den svenske konges giftermål med en badensk prinsesse, og man behandlede dem som ordinære udenlandske gesandter.

Det skete kun sjældent, at der var ekstraordinært travlt i det indskrænkede køkken. Det daglige middagstaffel var normalt dækket med 12-13 kuverter, og der blev kun tilsagt få damer til taflet. Det skete, at kun 8 personer deltog. Når der var statsråd, måtte middags-taflet arrangeres til ca. 20 personer, og det højst noterede antal middagsgæster i disse måneder var i anledning af den lille prinsesses fødsel, nemlig 29. Også det daglige aftentaffel havde kun få deltagere. Det mest almindelige var 9-10 personer, men det kan noteres, at et aftentaffel kun havde 6 deltagere.

Man synes til at begynde med at have været ret tilbageholdende med hensyn til at arrangere de sædvanlige hoffester. Hoffoureren kan således ikke i denne periode rapportere om de ellers så almindelige onsdags-baller. Derimod kom man lidt efter lidt ind på at holde de traditionelle appartementer hveranden mandag, hvor man opstillede spilleborde både i riddersalen og i de tilstødende gemakker. Hoffoureren gør fortsat omhyggelig rede for, hvem der var tilsagt til at spille ved kongens bord. I det efterfølgende Bundetrad-taffel var der som regel dækket til 40-44 gæster.

Det varede også lidt, inden kongen optog sine sædvanlige teaterbesøg. 27. oktober har hoffoureren noteret, at kongen og kronprinsessen for første gang var i teatret. Dette kan måske også fortolkes således, at det kun gjaldt kronprinsessen, som nogle dage i forvejen havde haft sin kirkegang og deltaget i et middagstaffel. Hoffoureren kan imidlertid berette, at kongen adskillige aftener i november og december måned besøgte teatret. Muligvis har han undladt at omtale kongens teaterbesøg i begyndelsen af den nye sæson.

Det indgik også i hoffets faste program, at man hveranden søndag lod afholde gemaksprædiken, medens man de andre søndage overværede en gudstjeneste i en af byens kirker. Man synes stadig at have haft en vis forkærlighed for St. Petri tyske kirke og den tyske refor-

merter kirke. Det nyanskaffede orgel til gemaksprædiken havde man anbragt i riddersalen, medens herskaberne tog plads i det tilstødende gemak.

I slutningen af november udbrød der skarlagensfeber blandt kadetterne, og Hauch aflyste straks pagernes deltagelse i opvarningen på grund af smittefaren.¹¹ Man frygtede nok i første række for den lille nyfødte prinsesse. Opvarningen overgik herefter til lakajer og løbere. Pagerne blev heller ikke tilsagt til opvarning ved den middag, enkedronningen havde indbudt til i sit palæ 30. november.

Foruden at varetage sine mange forskellige funktioner som overhofmarskal måtte Hauch også i efteråret 1795 beskæftige sig med de mange problemer, som opstod med de brandlidte borgere, der havde fået anvist midlertidig bolig i Christiansborg slots kældre. Fra nær og fjern bestormedes han fortsat med anmodninger om at få indrømmet midlertidigt ophold.¹² På et vist tidspunkt måtte han anlægge en venteliste. Problemerne omkring den kgl. vinkælder lagde også beslag på hans opmærksomhed. Der begyndte at sive vand ind i kælderen, og der måtte foretages de fornødne foranstaltninger herimod.¹³ Efterhånden kunne der ikke presses flere husvilde ind i kældrene, og man måtte give tilladelse til, at der opførtes nødboliger på Slotspladsen. Der opstod efterhånden en helt lille by, kaldet Frederiks-koloni med huse i mur- og bindingsværk og forsynet med skorstene.¹⁴ 1796 blev der udstedt forbud mod at opføre flere huse i to etager, og det blev bestemt, at alle huse skulle være rømmet senest i efteråret 1799. Det var imidlertid ikke hofmarskallen, men magistraten, som forvaltede den midlertidige bebyggelse på Slotspladsen. Helt kunne Hauch ikke undlade at følge de mange brandlidtes færden omkring slotsruinen. Han krævede således, at man opretholdt en vis militær vagt ved indgangen til ruinen.

Med udgangen af året 1795 kan det fastslås, at den vanskelige omstillingsproces fra livet på det pompøse residensslot til de mere indskrænkede rammer, som Amalienborg-palæerne kunne tilbyde for den daglige hofholdning, var gennemført. Selv om man videreførte adskillige traditioner fra fordums dage, var antallet af tilsagte til de

forskellige arrangementer væsentlig indskrænket. Formelt var det stadig kongen, der betragtedes som den tap, hvorefter alt drejede sig, også i den daglige hoftilværelse, men der er afgørende tegn på, at kronprinsen var ved at overtage denne stilling. Der var jo også nu forløbet mere end 10 år, siden han reelt havde overtaget den enevældige monarkis magtudøvelse. Der er flere eksempler på, at det var kronprinsen, Hauch forhandlede med, når større afgørelser skulle træffes, og mere og mere er de indsendte forestillinger fra hofmarskallen forsynet med en resolution ført i pennen af kronprinsen.

III. Hauchs virksomhed som hofmarskal 1796-1808

Personalechef

Med dette afsnit påbegyndes en detaljeret gennemgang af Hauchs virksomhed som overhofmarskal i årene 1796-1808. Fremstillingen vil i særlige underafdelinger behandle hans gerning som personalechef, slotsadministrator, tilrettelægger af det daglige liv ved hoffet, ansvarlig leder af hoføkonomien samt chef for det kgl. kapel og teatret. Det har været under overvejelse at opdele denne redegørelse i to afsnit med skæringspunkt enten ved slaget på Rheden i 1801 eller et af de nærmeste år derefter. Når denne tanke er opgivet, er det først og fremmest for at hindre mange gentagelser, som måtte virke irriterende på læseren. Dette kan nogenlunde undgås, når perioden behandles under eet.

Hvad, der kunne tale for en deling af fremstillingen, er det forhold, at hofholdningen i den første periode stort set førtes videre på basis af den gennemførte forenkling i 1795. Ganske vist satte en kraftig prisstigning ind på alle de varer, som indgik i en almindelig husholdning, og denne prisstigning fortsatte med forøget styrke gennem hele perioden. Afgørende er imidlertid, at kongen og kronprinsefamilien fortsat var det naturlige midtpunkt for hoffets daglige tilværelse i disse første år. Begivenhederne omkring 2. april 1801 var kun at betragte som et ganske kort afbræk i dagligdagen, og man vendte hurtigt tilbage til de vante former.

Ganske anderledes udviklede det sig, da den fortsatte kamp mellem stormagterne trak op i Nordtyskland. Det blev nødvendigt at opstille en betydelig hærstyrke langs monarkiets sydgrænse, og som følge heraf tog kronprinsen i længere og længere perioder ophold ved

hæren. Da også kronprinsessen med prinsesse Caroline besluttede sig til at tage varigt ophold på Kiel slot for at være i nærheden af sin gemal, kunne dette ikke undgå at påvirke hofholdningen i København. Man måtte ganske vist stadig afholde statsråd på Amalienborg, modtage fremmede gesandter og udføre andre officielle pligter, men de traditionelle hoffester blev mere sjældne og var mindre besøgt. Da kronprinsen som følge af den engelske trussel mod hovedstaden i august 1807 hentede sin fader på Frederiksberg og installerede ham i Rendsborg, ophørte i realiteten den traditionelle hofholdning, og en del af kongens hofstat blev desuden kommanderet til tjeneste i Rendsborg.

Hauch derimod forblev i København, også efter kongens bortrejse, og fortsatte sine normale funktioner. En væsentlig del af hofstaten var jo også fortsat til stede i København. Han oplevede på nærmeste hold det engelske bombardement af byen i september 1807, men da englænderne havde forladt Sjælland, vendte kronprinsen tilbage, og en hofholdning, om end med visse ændringer, blev påny oprettet med Hauch som daglig leder. Kongen derimod forblev i Rendsborg indtil sin dødsdag 13. marts 1808, og det kom ikke foreløbig på tale, at kronprinsessen skulle forlade Kiel og påny tage ophold i København. Det skete først i 1809.

Efter at kronprinsen havde efterfulgt sin fader som konge, vendte man lidt efter lidt tilbage til en hofholdning i den gamle stil, men det ligger udenfor planen for denne fremstilling.

Når der her skal redegøres for Hauchs virksomhed som personalechef, kan det være praktisk at minde om, at det kun var personalet indenfor kongens egen hofstat, som havde Hauch som øverste chef. Det gav ham også nok at bestille. De fleste sager, som ekspederedes med hans underskrift, vedrørte hofpersonalet. Som indledning kan det derfor være nyttigt at give en oversigt over den kgl. hofstats sammensætning.

I de årligt udkommende Hof- og statskalendere finder man de fornemste medlemmer af kongens hofstat omtalt sammen med de mere betydningsfulde underordnede personer. Betjentklassen må man der-

imod søge i de af Finanskollegiet hvert år publicerede civilreglementer. Her oplyses også aflønningen af samtlige hoffunktionærer, både de fornemste og hele den store gruppe af menige hofbetjente.

Øverst på kongens hofstat stod indtil 1800 den gamle statsminister H. H. Eickstedt med titel af overkammerherre. Efter hans død 13. august 1801 udnævntes ingen efterfølger med denne titel. Rentekammeret rejste imidlertid det spørgsmål, om hans bo skulle indløse hans bestalling som overkammerherre, udfærdiget 5. april 1794, idet den aldrig var blevet indløst. Den kostede 316 rd. Ved kgl. resolution 11. november 1801 fastsloges, at det skulle man ikke.¹

Efter overkammerherren fulgte den lange række af kammerherrer, som i 1795 omfattede ikke mindre end 245 personer. En kammerherreudnævnelse var også i årene efter 1796 en relativ sjælden begivenhed. Der var år som 1798 og 1807, hvor der ikke blev tildelt nogen person en kammerherrenøgle, og andre år som 1802, 1805 og 1806, hvor der kun udnævntes en eller to. Det virker derfor ret opsigtsvækkende, at der pludselig på en enkelt dag og kort før kongens død, nemlig 9. februar 1808, udnævntes 8 nye kammerherrer. De 3 af de 8 kammerherrenøgler tildeltes kongens opvartende kavalerer, resten var højere officerer.

Efter kammerherrerne ville normalt overhofmarskallen være opført i Hof- og statskalenderen. Da Hauch ved sin udnævnelse 1794 beholdt stillingen som staldmester og kun blev udnævnt til hofmarskal, måtte han vige førstepladsen for overkammerjunker Cay greve Reventlow. Denne blev 1797 sin svigerfaders efterfølger som præsident for Tyske kancelli og afstod hvervet som overkammerjunker. Først 12. november 1798 fik man en ny overkammerjunker, og Hauch udnævntes samtidig til overhofmarskal, idet han stadig bevarede stillingen som staldmester.² Fra nu af opførtes han i Hof- og statskalenderen umiddelbart efter kammerherrerne. For en fuldstændigheds skyld skal det oplyses, at han 1782 havde fået tildelt kammerherretitel, og at han 1828 tildeltes titel af overkammerherre.

Til ny overkammerjunker udnævntes den fungerende overceremonimester Charles L. de Bosc de la Calmette, der fungerede som sådan

indtil 1811. Stillingen som overceremonimester overtoges af den ældste af kongens opvartende kammerherrer Abraham A. Brachel. Han varetog hvervet indtil sin afsked 1804. Stillingen stod ledig nogle år, men 1807 hentede man prinsesse Louise Augustas hofmester Peter M. J. Buchwald til ny overceremonimester.³

Også i disse år havde man en særlig gruppe af opvartende kammerherrer hos kongen. Undertiden benævnedes de kongens opvartende kavalerer. Ved periodens begyndelse bestod gruppen af den ovenfor nævnte Brachel, Hans Helmuth Bülow, Conrad Revendfeldt og Ludvig Warnstedt.⁴ Som det vil fremgå af det følgende, måtte Bülow forlade sin stilling 1796 (se s. 255) Han efterfulgtes af Ditlev Buchwald til Seedorf.⁵ Denne fungerede dog kun få år, idet han 22. maj 1799 blev afløst af opvartende kammerjunker hos kronprinsen Christopher Schiøler Bülow, der også kun virkede i få år.⁶ 10. juni 1801 var kaptajn i marinen Wilhelm Otto Riis blevet udnævnt til opvartende kavaler.⁷ Året efter blev kammerjunker Otto Johan Stemann også opvartende kavaler. Som den sidst udnævnte kavaler hos kongen udpegedes i 1804 Carl greve Ahlefeldt af Eskelsmark.⁸ Han var major i et landeværnsregiment. Ved kongens død virkede således som opvartende kavalerer: Revendfeldt, Stemann, Riis og Ahlefeldt. Riis ledsagede kongen til Kolding og senere til Rendsborg. 13. november 1807 tilstod kongen ham en gratifikation én gang for alle på ikke mindre end 500 rd. som erkendtlighed for hans troskab imod ham.⁹

Til hofkavalerernes gruppe hørte endvidere i denne periode overforstmester Christoph Linstow, staldmester Chr. Aug. Roepsdorff og ceremonimester Frederik Raben. Derimod bortfaldt stillingen som overjægermester ved indehaveren, lensgreve Holstein-Ledreborgs død 1799. Til de mere fornemme hoffolk henregnedes endvidere den kgl. konfessionarius dr. Bastholm. Han trak sig imidlertid tilbage i året 1800, og hans funktioner overtoges af biskop Balle. Blandt de højt rangerende hoffolk nævnes endelig kongens gamle lærer og håndbibliotekar Georg Nielsen og den 1787 udnævnte kgl. historioграф F. F. Suhm. De døde henholdsvis 1797 og 1799.

Biskop Nic. E. Balle (1744-1816) var en af oplysningstidens mest fremtrædende præster, hvis kendteste værk foruden »Balles Lærebog« var den »evangelisk-kristelig salmebog« fra 1798. Balle udnævntes til Sjællands biskop 1783 og efterfulgte dr. Bastholm som kgl. confessionarius 1800.

Udnævnelsen af disse høje hofkavalere udgik fra kongen personlig eller fra kronprinsen. I praksis foregik det således, at man tilkaldte enten chefen for Rentekammeret eller Finanskollegiet og tilkendegav dem sine ønsker. De sørgede derefter for, at kammeret eller kollegiet enten samme dag eller dagen efter nedlagde forestilling, hvorpå kongen tilføjede sin skriftlige godkendelse. På samme måde foregik tildeling af kammerherrenøgle eller anden udmærkelse. Med tiden blev det Hauch, der mundtligt viderebragte ønskerne.

Til de mere fremtrædende personer indenfor hofstaten hørte endvidere det medicinske og kirkelige personale. Af livlæger eller hofmedici virkede endnu 1796 Urban Aaskov, Johan W. Guldbland, J. F. Homuth og Johs Tode samt som livkirurger Alexander Kølpin og kammertjener Johann Brieghel. I løbet af perioden døde Aaskov, Tode, Kølpin og Brieghel. Om Homuth kan oplyses, at han var optaget i Hof- og statskalenderen så sent som 1800, men det er tvivlsomt, om han nogen sinde har haft bolig i København. Da Hauch mente, at det var nødvendigt til det store underordnede personale både ved hof- og ved staldetaten at få en kirurg ansat efter Kølpin, indstillede han professor i kirurgi Fred. Chr. Winsløw til ny hofkirurg, hvilket kongen godkendte.¹⁰ Endnu en kirurg knyttedes til hoffet det år. Man havde ved flere lejligheder benyttet kirurgen Frederik Hoffmann. Under kronprinseparrets lange rejser fra slutningen af 1790erne var han blevet beordret at ledsage parret. Nu indstillede Hauch, at han udnævntes til fast rejsekirurg, hvilket tiltrådtes 30. september 1801.¹¹ Da Brieghel døde 1802, forlangte kongen, at Hoffmann skulle efterfølge ham som hans kammertjener og kirurg, og denne udnævnelse bragtes i orden 26. januar 1803.¹² Hans navn optoges dog først i statshåndbogen for 1805.

1801 fik man også en ny hofmedicus. Fra fødselsspecialisten Poul Scheel fremkom et tilbud om at bistå den aldrende Tode. Da både Hauch og navnlig kronprinsen var interesseret i at knytte Scheel til hoffets lægestab, udnævntes han til hofmedicus 18. november 1801, dog uden løn og uden et fast løfte om at blive Todes efterfølger.¹³ Da denne døde i marts 1806, indgav Scheel, som i mellemtiden var ble-

vet stadsfysikus, en ansøgning om at blive udnævnt til livmedicus. Hauch gav ansøgningen sin varmeste anbefaling, og 12. juni 1807 modtog han gennem Rentekammeret sin udnævnelse. Ved periodens udløb omfattede hoffets lægekorps således medicinerne Guldbland og Scheel samt kirurgerne Winsløw og Hoffmann. Man havde således fået lægekorpsen reduceret med 2 personer.

Som hofapoteker benyttedes stadig professor J. F. Becker. Som noget nyt knyttede man endvidere en praktiserende tandlæge til hoffet. Det drejede sig om en tandlæge af jødisk herkomst, der havde studeret i udlandet og nu praktiserede i København. Hauch mente ikke at kunne indstille ham til hof-tandlæge, men blot at lade ham benytte denne titel. Skulle man med tiden få en ved det kirurgiske akademi uddannet særlig specialist i tandsygdomme, kunne man jo altid foreslå denne til en regulær stilling. 21. oktober 1801 tilsluttede kongen sig forslaget.¹⁴

Der var på det årlige hofholdningsbudget opført en fast udgift til medicin. 1806 fandt Hauch tiden inde til nærmere at se på, hvem der modtog gratis medicin på hofkassens regning. Han lod udarbejde en fortegnelse, som 27. marts tilstilledes samtlige hoflæger, over berettigede til gratis medicin. På listen var først og fremmest opført kongens hofstat med ialt 70 personer. Der gjaldt desuden særlige regler for ca. 20 arbejdsfolk, vaskepiger m.fl. samt 20 andre opførte personer.¹⁵ Samtidig lod Hauch et specielt reglement udarbejde for hofapotekeren.

Til hofstaten hørte endvidere foruden den kgl. konfessionarius en tysk og en dansk slotspræst. Dr. Christiani fungerede fortsat som tysk slotspræst, medens embedet som dansk slotspræst indtil 1805 varetooges af Børge P. Kofoed, der havde virket i denne stilling siden 1783. 1798 blev han sognepræst ved Helligaandskirken, men dr. Bastholm henstillede, at man fortsat benyttede ham som dansk slotspræst. Efter at Finanskollegiet 23. april 1800 havde fået kongens tilslutning til, at han oppebar 400 rd. i vederlag som slotspræst, udarbejdede Hauch et særligt reglement for hans virke.¹⁶ Indledningsvis blev det fastslået, at han efter tur hveranden søndag skulle holde dansk ge-

maksprædiken. Endvidere skulle han afholde alle ministerialia for slotsmenigheden i Trinitatis kirke samt ligeledes betjene andre indenfor hoffet, hvis de fremsatte ønske herom. Endelig skulle han forberede pagerne til konfirmation og foretage den dermed følgende kirkelige handling. Direktivet godkendtes 26. maj 1800. Med årene kom man imidlertid ind på at lade sognepræsten for Frederiksberg og Hvidovre sogne M. F. Liebenberg holde gudstjenester i Slotskirken, hvilket havde til følge, at man fra 1805 lod Liebenberg efterfølge Kofoed som dansk slotspræst. Til hoffets kirkelige funktionærer henregnedes iøvrigt en slotsorganist og en slotskantor.

I Hof- og statskalenderen er ligeledes optaget en række hofffunktionærer, der havde en personlig tilknytning til kongen. Det drejede sig om de to kasserere for henholdsvis Partikulær- og Chatolkassen, af hvilke kasser man afholdt kongens helt private udgifter. Endvidere var der ansat to højt gagerede kammertjenere, en kammerlakaj og en garderobebetjent. Formodentlig har kongen haft en særlig interesse i, hvem der beklædte disse stillinger.

Når det drejede sig om den gruppe af hofffunktionærer og menige hofbetjente, der skulle udnævnes af kongen, var det nu som før Hauch, der tog initiativet. Blev en stilling ledig, samlede han de indkomne ansøgninger og forelagde dem for kongen i en forestilling. Var det en af de mere betydningsfulde stillinger, det drejede sig om, for eksempel en hofskriver eller anden afdelingschef, foretog han en egentlig indstilling. Drejede det sig om en af de lavere stillinger som lakaj og lignende lod han som regel kongen selv udpege, hvem han ønskede. Skulle den nyudnævnte modtage forgængerens løn, sådan som den var fastsat i civilreglementet, behøvedes der ikke mere. Ønskede man vederlaget ændret, måtte sagen forelægges Finanskollegiet.

Helt underordnede medarbejdere som arbejdskarle, tjenestepiger m.m. blev engageret af deres nærmeste overordnede, f.eks. kammerfourer, sølvpop eller køkkenchef. Om de pågældende har forhandlet med Hauch, forinden et engagement fandt sted, kan ikke dokumen-

teres, men er nok muligt. Hvad udnævnelse af en ny arbejdskarl angår, foretrak man til disse stillinger personer, som i forvejen havde gjort tjeneste ved hoffet, og som havde vist sig pålidelige og duelige. De to oldfruer ved vaskerierne ansatte deres vaskepiger for et halvt år ad gangen til de normale borgerlige fæstetider 1. maj og 1. november. Der var stadig en betydelig afgang hvert år fra disse stillinger. Fra Hofstuen afsendtes hvert kvartal en skrivelse til Finanskassedirektionen, hvori man oplyste om afgang og nyantagelse af hensyn til løn-udbetalingen.

Hauchs »departement« kan med nogen forsigtighed anslås at omfatte ca. 175-200 personer, når man medregner slotsforvaltere ved provinsslottene og deres vigtigste medarbejdere. Ser man på antallet af normeringer, kan man konstatere, at antallet af højt lønnede hof-folk blev reduceret i løbet af perioden, medens der ikke foregik væsentlige ændringer indenfor de lavere lønnede hofbetjente. Antallet af medarbejdere indenfor disse grupper kunne svinge med et par personer. Hvad angår lønudviklingen indenfor de samme grupper, kan der heller ikke noteres større udsving indenfor de lavest lønnede, hvilket klart illustrerer den yderst tilbageholdende lønpolitik, staten fulgte overfor sine ansatte trods den hærgende dyrtid. Dette fremgår med stor tydelighed af følgende oversigt.

	1796	1807
Hofkavalerer m.m.	13.100 rd.	10.900 rd.
Livlæger og hofkirurger	2.970 rd.	2.820 rd.
Gejstlige personer	5.310 rd.	3.030 rd.
Administrativt personale	6.330 rd.	4.040 rd.
Lakajer, løbere og jægere	7.000 rd.	6.200 rd.
Køkken og vinkælder	2.655 rd.	2.727 rd.
Sølvkammer	1.760 rd.	1.822 rd.
Oldfruestuerne	1.580 rd.	1.700 rd.
Underordnet personale på Amalienborg-palæerne	5.281 rd.	5.910 rd.

Over perioden som helhed forekom adskillige sager om afsked og nybesættelser. Man forsøgte fortsat at blive i sin stilling så længe som muligt, og kun sygdom og død medførte, at en stilling blev ledig. Det var også en hovedregel, at de fleste, som afskedigedes, i hvert fald, hvis de havde oppebåret et årligt vederlag på ca. 200 rd. og derover, kunne regne med at modtage $\frac{2}{3}$ af lønnen i pension. Vaskepigerne, der ansattes i meget ung alder og hyppigt skiftede, fordi de skulle giftes, kunne regne med en affindelsessum ved afgang. Det må også fastslås, at hofchefen viste stor langmodighed overfor en gammel og tro tjener og lod ham forblive i sin stilling, så længe det på nogen måde kunne forsvares.

Det må have været af stor betydning for Hauch, at han i hele den her behandlede periode kunne støtte sig til hofinspektør Mogens Nielsen. Bag mange af de udfærdigede skrivelser og forslag mærker man, at hofinspektøren har gjort et stort forarbejde og hermed lettet hofchefens indstilling til problemerne. Hauch lod også Mogens Nielsen føre direkte forhandlinger med de andre afdelingschefer, når der var et eller andet ubehageligt spørgsmål, som brændte på.

Det faldt ellers i Hauchs lod gennem årene at måtte tage afsked med flere af de højere hofbetjente og finde egnede efterfølgere.

I foråret 1796 døde hofskriver Frederik L. Hansen efter at have tjent hoffet i 46 år. 15. april indstillede Hauch Hofstuens mangeårige fuldmægtig Peter I. Spiir til ny hofskriver. Om ham udtalte han, at han havde lært ham at kende som en betydelig arbejdskraft »ikke at tale om, hvor yderst vigtigt det er for mig, at den, som besørger korrespondancen ved hofmarskallatet, besidder den fornødne rutine og kundskab af arkivet, hvilket han fuldkommen har«. Til Spiirs fuldmægtigstilling foreslog han under samme dato fuldmægtig Chr. Bjørn fra teaterkontoret. Det skulle navnlig pålægges denne at have fuldt kendskab til arkivet, således at han let kunne finde den fornødne dokumentation. Begge indstillinger godkendtes 15. april 1796.

Fra omkring nytår 1799 måtte Hauch flere gange undskylde, at det befalede månedsregnskab ikke var blevet afleveret til tiden i Ren-

tekammeret. Hofkasserer Gude var blevet syg, og man måtte omsider skride til afsked af Gude. I første omgang indstilledes fuldmægtig Rasch fra toldtaten til hans efterfølger, men da han trak sig kort efter indstillingen, foreslog Hauch 14. juni 1799, at man udnævnte Hartvig D. Duncan til ny hofkasserer. Hauch benyttede lejligheden til at få udarbejdet en instruks for hofkassereren.¹⁷ Han skulle vinter og sommer opholde sig sammesteds som kongen, og han var ansvarlig for den kontante kassebeholdning. Pengekassen skulle være fastskruet til gulvet, og det var Duncans ansvar at sørge for, at kassen blev bragt i sikkerhed sammen med regnskaber og kvitteringer for betalte beløb i tilfælde af ildebrand. Han måtte derfor ikke fjerne sig fra hoffet uden hofmarskallens tilladelse. Det er ganske karakteristisk, at Hauch ved flere lejligheder beordrede foranstaltninger, der kunne afbøde følgerne af en ildebrand. Erindringerne fra slotsbranden sad dybt i ham. Som sikkerhed for den kontante kassebeholdning skulle Duncan deponere 2.000 rd. Alle sikkerhedsforanstaltninger til trods skulle Hauch dog engang i fremtiden opleve, at en medarbejder stak af med hele den kontante kassebeholdning (se s. 331).

2. april 1801 døde endnu en af de gamle hofbetjente, nemlig kammerfourer Hans Thueseng. Der foregik andre mere opsigtsvækkende begivenheder den og de følgende dage, som beslaglagde Hauchs opmærksomhed, men 23. april indgav han forslag om en efterfølger til Thueseng. Egentlig var hoffourer Chr. H. Glass nærmest til at følge efter. Han havde været 35 år i hof-tjenesten og var en dygtig medarbejder. Han varetog imidlertid også tjenesten som slotsforvalter for Palæet i Kalleboderne, og det hindrede ham i at følge med hoffet til Frederiksberg om sommeren. Hauch indstillede derfor kongens kammerlakaj Jens Ibsen til den ledige stilling. Der opstod nu det spørgsmål, om Ibsen kunne få udleveret sin bestalling gratis. Rentekammeret svarede nej, men det måtte afhænge af kongens nåde. 10. juni besluttede kongen, at Ibsen skulle have sin bestalling gratis.¹⁸ Selve udnævnelsen af Ibsen og af hans efterfølger som kammerlakaj skete 14. maj. Ny kammerlakaj blev den ældste af de kgl. lakajer Peter Ebsen.

24. maj 1804 døde hoffourer Glass, der som omtalt ovenfor også var slotsforvalter for Palæet i Kalleboderne. Hauch mente, at tidspunktet var inde til at adskille de to stillinger. Da der var tradition for, at egnede lakajer blev udpeget til slotsforvalter, indstillede han lakaj Hans Winge til denne stilling, medens løber Johan Wilhelm Top skulle være ny hoffourer. Begge forslag godkendtes.

Senere på året 1804 søgte hoffets ældste medarbejder Heinrich Høvinghoff afsked fra 1. januar 1805 at regne. Han havde da tjent hoffet i ikke mindre end 58 år og heraf $36\frac{1}{2}$ år som leder af Sølvkammeret med titel af sølvpop. Hauch foreslog, at man tilstod ham $\frac{2}{3}$ af lønnen i pension. På grund af alder havde han i de seneste år ikke været i stand til at varetage opvartningen ved taflet, og man havde derfor med titel af fuldmægtig betroet Chr. Lassen i Sølvkammeret at varetage dette hverv. Hauch kunne derfor indstille Chr. Lassen til ny sølvpop, hvilket kongen godkendte 20. februar 1805.

16. februar 1802 var hofkonditor Jens Raae afgået ved døden. Han var den eneste af hofbetjentene, som aflønnedes ved en kontrakt. Der meldte sig 9 ansøgere til stillingen, og Hauch indstillede konditorsvend Schmelling, der havde tjent Raae i 14 år, dog med en prøvetid på eet år. Kongen foretrak imidlertid en anden af Raaes svende Carl Frederik Würtz, der havde været ansat i konditoriet i 24 år. Ved resolution 1. juni 1802 blev han ansat på prøve i eet år og året efter endelig udnævnt. Det blev samtidig bestemt, at der skulle indgås en kontrakt med ham. Den godkendtes af kongen 28. oktober 1803 og lød på et fast vederlag til konditoren på 3.300 rd. om året foruden dyrtidstillæg.

Af prominente udnævnelsessager, som i høj grad måtte interessere kongen, skal endnu nævnes følgende. 10. december 1802 døde kammertjener og livkirurg Johann F. Brieghel. Dødsfaldet var åbenbart ventet, for kongen havde allerede 27. november meddelt, at han ønskede rejsekirurg Hoffmann og sin frisør Johs. Godske ansat som kammertjenere. Deres aflønning måtte forelægges Finanskollegiet, som indstillede og fik kongens resolution 26. januar 1803 gående ud på, at Hoffmann skulle have 900 rd. og Godske 450 rd.¹⁹ Godske,

der hidtil havde oppebåret lakajløn på 250 rd., var imidlertid allerede da ret aflægs og døde allerede 16. september 1805. Hauch indstillede herefter lakaj Chr. Højriis, der havde vikarieret for Godske et års tid, til ny kammertjener og frisør.

Både Hoffmann og Højriis ledsagede kongen til Kolding og senere til Rendsborg 1807. Under opholdet her døde kongens kammerlakaj Peter Ebsen 19. oktober 1807. Kongen ønskede nu, at den ledige stilling skulle besættes med Højriis, hvilket ikke huede Hauch, som i sin indstilling 1. december 1807 gjorde opmærksom på, at der var 3 lakajer foruden hoffoureren og palæforvalteren, som kunne føle sig forbigået. Hauch foreslog derfor, at man sparede 400 rd. på den afdøde Ebsens gage og anvendte beløbet til at give de 5 omtalte personer et tillæg på enten 50 eller 100 rd. Kongen gav 11. december sin tilslutning hertil. Der kan i Hauchs ansættelsessager findes flere eksempler på, at han, for at undgå at skulle forelægge Finanskollegiet et lønningsproblem, fik kongens tilslutning til at klare en penibel sag ved at tilstå et eller andet mindre løntillæg, eventuelt udbetalt af hofkassen. På denne måde var det åbenbart også muligt at undgå ubehagelige gnidninger indenfor den store medarbejderskare.

Til gruppen af hofbetjente, hvis udnævnelse krævede kgl. resolution, hørte også lakajer, løbere og jægere.

I 1796 var der på kongens hofstat opført 20 lakajer med liberi og et årligt vederlag på 250 rd. Af disse var i 1796 to stillinger vakante og en enkelt tildelt kongens frisør (Johs. Godske). Foruden lakajerne fandtes der 4 løbere og 2 jægere.

Når en lakajstilling blev ledig, modtog Hauch som regel fra 5-18 ansøgninger om at komme i betragtning ved besættelsen. De medfulgte i original den forestilling, som Hauch udarbejdede. Blandt ansøgerne var ofte tjenere hos ministre, højere militærpersoner eller hofkavalerer.²⁰ Hauch havde også et par gange en af sine egne tjenere blandt ansøgerne. I årene 1796-1808 medvirkede Hauch ved ansættelsen af henvend 15 lakajer. Der var altså en ganske kraftig fornyelse af denne gruppe af hofbetjente.

Fra forgængerne havde Hauch overtaget 4 løbere, af hvilke han

kun mente, at en enkelt var i stand til at udføre en løbers gerning. Ved resolution 23. februar 1796 fik han løber Anthon Darbes afskediget med pension, medens de 3 andre blev ansat som lakajer. Han gik derefter igang med at finde 3 egnede kandidater til de ledige stillinger, og det blev for fremtiden bestemt, at en løber skulle oppebære 220 rd. i årligt vederlag (tidligere 300 rd.). Når den pågældende fandtes uegnet til fortsat løbertjeneste, skulle han kunne avancere til lakaj. I en skrivelse til Finanskollegiet 1. marts 1796 kunne Hauch meddele, at nyordningen kun ville påføre finanskassen en ringe udgift, og at kongen havde bestemt, at »Vore løbere skal være unge, smukke og stærke folk«. Til de 3 ledige løberstillinger meldte der sig ikke mindre end 19 ansøgere. Da der blev en løberstilling ledig 1801, kom der 15 ansøgere. Også jægerstillingerne var meget attraktive. Her indkom 1799 ligeledes 15 ansøgninger til en ledig stilling.

Om personalet i de kgl. vaskerier skal gives nogle oplysninger om bemanning og aflønning. Vaskeriet i Wigandtsgade lededes af madam Thura, og det var yderligere bemanded med 4 overvaske- og 4 undervaskepiger med henholdsvis 80 og 70 rd. i vederlag. Som omtalt foran ansattes de til de sædvanlige borgerlige skiftedage. Vaskeriet på Rosenborg lededes af madam Pøhls, og det havde 3 vaskepiger.

Medens madam Pøhls fungerede i hele perioden, måtte Hauch omkring 1800 indstille madam Thura til afsked. Hun var efterhånden blevet en gammel kone og havde noget besvær med at holde styr på sine undergivne. Navnlige havde hun ikke formået at forhindre sine piger i at tage vasketøj ind fra byen og vaske det sammen med den kgl. vask. Arbejdet var heller ikke altid lige tilfredsstillende udført. 3. juli 1799 påtalte Hauch, at det modtagne taffeltøj var fuldt af pletter og kunne trænge til at komme en tur »på Blegen«. Til ny leder af vaskeriet udpegedes 8. september 1803 Anna Hedvig Tofte, og i forbindelse med udnævnelsen udarbejdedes en ny instruks.²¹ Kort efter sin ansættelse indgav hun klage over en genstridig overvaskepige. Den pågældende fik en kraftig irettesættelse af Hauch, hvor han gjorde hende opmærksom på, at der var klaget over hendes arbejde

og over »hendes mund«. Hun måtte forstå, at madam Tofte var hendes overordnede, og »når De ikke opfører Dem, således at hun er tilfreds, vil De blive afskediget«. Det var rene ord for pengene.

For adskillige hofbetjente var årene omkring århundredskiftet en besværlig tid. Priserne på de vigtigste varer, som indgik i en daglig husholdning, steg og steg, og for mange af de lavest lønnede var det vanskeligt at underholde en familie. Ved enkelte lejligheder forsøgte Hauch at komme snart den ene, snart den anden medarbejdergruppe til hjælp med en mindre lønforhøjelse, men mulighederne var små. Om nogen generel lønforhøjelse var der på intet tidspunkt tale. Dog lykkedes det en enkelt gang at få Finanskollegiets tilslutning til lønforhøjelse for en samlet gruppe af 27 arbejdskarle, vægttere og portnere. Hauch havde gerne set, at bevillingen fik tilbagevirkende kraft fra 1. oktober 1799, men Finanskollegiet holdt fast ved den foreslåede dato 1. januar 1800.²²

Ved en stram økonomi var det lykkedes Hauch i begyndelsen af perioden at oparbejde et vist overskud på hofholdningsregnskabet. 9. december 1797 foreslog han kongen, at man skulle oprette et særligt fond på 15.000 rd. Der skulle købes obligationer for beløbet, og renteindtægten skulle anvendes til at komme trængende hofbetjente til hjælp. Der måtte dog ikke ydes nogen understøttelse, som ikke var godkendt af kongen. Forslaget blev positivt modtaget, og der er adskillige eksempler på tildelte understøttelser på mellem 20 og 100 rd.

Der foreligger også flere tilfælde af, at medarbejderne foretrak at søge lønforskud, og sådanne bevilgedes af hofkassen. På given foranledning meddelte Hauch Finanskollegiet 7. januar 1804, at man ikke tilstod større lønforskud end, at der var rimelig grund til at forvente, at modtageren ville kunne tilbagebetale beløbet inden for regnskabsåret.

Hauch havde endnu en måde at komme sine medarbejdere økonomisk til hjælp. Det havde efterhånden udviklet sig til en tradition, at man ved nytårstid fik kongens tilladelse til at yde en bestemt kreds et fast tilskud af brænde fra den kgl. vedhave. Størrelsen af gaven vari-

erede fra $\frac{1}{2}$ til 1 favn. I strenge vintre kunne der yderligere tildeles $\frac{1}{4}$ favn brænde. Det var således tilfældet i 1806 og 1807. Kredsen af faste modtagere af denne brændselshjælp omfattede 56 personer, og ialt uddeltes 34 favne brænde til disse.

Foruden fast løn havde en del af hofbetjentene mulighed for at oppebære forskellige former for dusører eller drikkepenge. Når hoffet gæstedes af fornemme personer, var det sædvane, at gæsten ydede personalet en dusør. Som regel var det kammerfoureren, der fordelte det modtagne beløb. Formodentlig har det opvartende personale også kunnet regne med visse drikkepenge i forbindelse med de forskellige hoffestligheder og baller. I hvert fald gjorde en gruppe hofbetjente Hauch opmærksom på, at den indskrænkning af taflernes og festernes antal, som lidt efter lidt fandt sted, da kronprinseparret foretrak at tilbringe det meste af sommeren i Sønderjylland, havde betydet en væsentlig nedgang i deres indtægt. Hauch androg derfor 18. oktober 1799 om bemyndigelse til at udbetale hver af ansøgerne en erstatning på 5 rd. af hofkassen. Indstillingen godkendtes med den tilføjelse, at det ikke måtte få følger for fremtiden. Det fik det imidlertid, og erstatningen nåede efterhånden op på 30 rd. til hver betjent.²³ De 12 opvartende pager var mindre heldige, da de i 1807 fremsatte ønske om at få erstatning for udeblevne dusører, som de normalt modtog de aftener, hvor der var sat spilleborde op. 13. april 1807 måtte Hauch meddele deres foresatte, at hans forslag om at yde hver page en erstatning på 20 rd. havde været forelagt kronprinsen, men at denne havde resolveret, at han ikke så nogen anledning til at yde pagerne nogen erstatning.

Der foreligger også i denne periode flere eksempler på, at hofbetjente ikke kunne betale, hvad de skyldte, og at deres kreditorer henvendte sig til hofmarskallen med anmodning om at kunne gøre eksekution i skyldnerens ejendom. I almindelighed kan fastslås, at Hauch altid forsøgte at forhandle sig til en overenskomst med de pågældende kreditorer, således at man kunne undgå at søge kongen om tilladelse til eksekution. I adskillige tilfælde var han heldig med sine bestræbelser.

Helt kunne eksekution ikke undgås, og det var især pinligt, når det drejede sig om en rangsperson. Et særligt ondartet tilfælde udgjorde kammerherre Charles v. d. Lühe, der synes at have været en meget vidtløftig herre i økonomisk henseende.²⁴ Atter og atter bedyrede han Hauch, at han nok skulle betale, men han holdt ikke sine løfter, og eksekution blev nødvendig. Det begyndte 20. oktober 1796 og gentog sig adskillige gange 1797 og 1798. Sidste gang man i korrespondanceprotokollen støder på v. d. Lühes navn er 3. april 1798. Som regel drejede det sig om småbeløb på 14-50 rd., men der forekom også sager på en forfalden, men ikke betalt gældspost på 450 rd.

Den omtalte kammerherre var ikke den eneste person i rangen, der var kommet i økonomisk uføre. Hauch så sig nødsaget til at anmode om tilladelse til eksekution hos en af kongens egne opvartende kammerherrer, nemlig Hans Helmuth Bülow. Efter at have fået en dom ved Hof- og stadsretten 8. februar 1796, blev han sendt til afsoning, og kongen gav mundtligt Finanskollegiet besked om, at der af Bülows løntilgodehavende skulle udbetales ham 1 rd. daglig i forplejningspenge, så længe han opholdt sig i arresten.²⁵ Der kan ligeledes nævnes andre eksempler på dårlige betalere, for eksempel slotsforvalter Blechingberg. Fra periodens sidste år synes der ikke at være rejst sager om eksekution.

Det hører også med til billedet af Hauch som personalechef, at han forsøgte at komme sine undergivne til undsætning, når myndighederne gik dem for nær. Adskillige skattesager endte således på hans bord. Fra gammel tid havde hofbetjente, der boede ude i byen, ret til at drive visse former for borgerlig næring uden at være forpligtet til at søge borgerskab. Det kunne for eksempel være spækhøkeri. Da politimesteren en dag krævede, at de pågældende skulle søge borgerskab og truede med bøde, hvis hans påbud ikke blev fulgt, appellerede man til hofmarskallen, som afsendte en protestskrivelse 4. april 1798.²⁶

Hauch synes kun i ganske få tilfælde at have set sig nødsaget til at straffe en hofbetjent med afsked. Da det 1795 blev afsløret, at en betjent i Sølvkammeret havde udlånt kongeligt sølvtøj, medførte det

øjeblikkelig afsked. Det var også nødvendigt af og til at afskedige vægttere og tilsvarende personer, der var mødt berusede til tjeneste. Antallet af sådanne sager var dog begrænset. Derimod var der ikke få tilfælde, hvor han blev nødt til at tildele alvorlige advarsler for pligtforsømmelse. Ved flere lejligheder truede han med afsked, men det blev ved truslen.

Som sine forgængere i embedet kunne han administrativt idømme en hofbetjent hensættelse i Blåtårn eller i Frederiks arresthus, som det også kaldtes. Da spørgsmålet om dets fortsatte beståen kom op, afgav han 14. december 1797 en længere erklæring til Kancelliet, hvori han understregede, at man vanskeligt kunne undvære institutionen. De hofffolk, som anbragtes her, kunne ikke betragtes som almindelige arrestanter, for dem var det en straf, som hofmarskallen kunne idømme dem i henhold til gældende hofartikler fra 1740. Når så mange hofbetjente daglig skulle virke side om side, fremførte han, var det nødvendigt omgående at kunne straffe dem med nogle dages hensættelse i Blåtårn for sådanne forseelser som at spilde vand og urenligheder på trapper og gange, for uforsigtig omgang med lys og ild, for arbejdsforsømmelser og opsætsighed mod foresatte samt for slagsmål og lignende forseelser. Man kunne derfor ikke undvære Blåtårn eller et andet arresthus i byens nærhed. Var det nødvendigt at opgive Blåtårn, måtte der tilsikres hoffet et eller to arrestlokaler i et almindeligt arresthus, hvortil ingen andre havde adgang. Indtil videre beholdt hoffet sit gamle fængsel, og 4. december 1806 godkendte Hauch i en skrivelse til Kancelliet et nyt reglement for arresthuset.

Ligesom sine forgængere havde Hauch af og til besvær med at få de til opvarthning tilsagte kammerjunkere til at møde til tjeneste, og ved flere lejligheder måtte han skride ind. Også pagernes opførsel under opvarthningen var han utilfreds med. Således tilskrev han 3. august 1798 direkte pagerne, at han ikke kunne tillade, at en page under opvarthningen forlod sin plads i halve timer, medens serveringen endnu fandt sted. Dersom »uomgængelige omstændigheder udkræver«, at en page må forlade gemakket, må det kun være nogle få minutter, dekreterede han. 15. april 1802 fandt han sig beføjet til at

tilkendegive pagernes overordnede, at de ikke under selskaber og hofballer måtte opføre sig, som om de hørte til selskabet. De havde derimod at følge de ordrer, som hofmarskallen gav dem gennem kammerfoureren. Der har åbenbart stadig været grund til kritik, og han skred derfor til at udfærdige en særlig instruks for pagernes optræden, som 29. november 1803 tilsendtes major Lorenz.²⁷ Det hed heri under § 5: »Dersom daglig erfaring ikke lærte det modsatte, kunne det være overflødig at befale pagerne ikke at spytte bag ved de herskabers stole eller i gemakket, hvor de samles, og gennem hvilket de kgl. herskaber og vel påklædte damer skulle gå«.

Hauch fulgte ganske nøje sine forskellige underordnedes arbejdspræstationer og skred ind, når han fandt anledning til kritik. Som det vil fremgå af det følgende (se side 340f.) iværksatte han en større kritisk undersøgelse af driften af det kgl. køkken, idet han mente, at den var ganske uøkonomisk, hvilket måtte bero enten på mangel på den fornødne orden eller endog uredelighed. Det var ved sådanne lejligheder, at trusler om afsked blev fremsat.

Det var pålagt de underordnede afdelingschefer at indsende skriftlig anmodning om tilladelse til at slette kassabelt inventar på de lister, som de var pligtige at føre. Det er nok muligt, at det har været overdraget hofinspektøren kritisk at gennemgå disse anmodninger, men det er klart, at han ikke nøjedes med blot at sætte sit navn under, men at han i flere tilfælde krævede yderligere oplysninger, inden han kunne give tilslutning. Han kunne heller ikke uden videre godkende, når en underordnet indberettede, at der under en af de mange festligheder ved hoffet var forsvundet både dækketøj og sølvservice. I en skrivelse til sølvpoppen 26. maj 1804 kunne han for denne gang tillade afskrivning på hans liste over de bortkomne genstande, men i fremtiden ville de ansvarlige blive pålagt at erstatte det bortkomne, hvis de ikke kunne bevise, at de var uden skyld.

Som afslutning på redegørelsen af Hauchs virke som personalechef må det fastslås, at han i høj grad interesserede sig for sit store personales ve og vel, men at han også strengt vågede over, at de udførte de opgaver, som var blevet dem overladt. I adskillige af de be-

varede indstillinger af nyt personale fremhævede han, at den ansøger, som indstilledes, var kendt som en påpasselig og ordentlig person. Det hører med til billedet af denne side af hans virksomhed, at han i mange tilfælde lod udarbejde udførlige skriftlige instrukser for bestemte grupper af medarbejdere. De pågældende kunne således ikke være uvidende om, hvad der krævedes af dem, og selv stod han stærkere, når det var nødvendigt at skride ind mod en medarbejder, der ikke levede op til, hvad man kunne forlange af ham. Hvad han først og fremmest krævede af sine underordnede var påpasselighed og orden.

Slotsadministrator

Den anden vigtige arbejdsopgave, som varetoges af Hauch, var administrationen af en række kgl. slotte. Størst indflydelse havde han på administrationen af Amalienborg-palæerne og Frederiksberg slot, men også slotsruinen og Christiansborg slots »Nebenbygninger«, som de officielt kaldtes, hørte under hans myndighed. Indenfor hovedstadsområdet lå endvidere Palæet i Kalleboderne samt Rosenborg slot og have under hans embedsområde.

Udenfor residensstaden havde fra gammel tid Charlottenlund, Hørsholm og Frederiksberg slotte været underlagt hofmarskallen, men de havde i denne periode mindre betydning, da de gamle slotshaver var omdannet til planteskoler og ikke længere leverede varer i samme udstrækning som tidligere til det kgl. køkken. Heller ikke Kronborg lagde større beslag på Hauchs arbejdskraft, og det samme var tilfældet med jagtslottet Eremitagen, som atter kom i statens besiddelse. Derimod medførte enkedronning Juliane Maries død 1796, at Fredensborg atter kom tilbage til kronen, og her fik Hauch en ny og stor opgave. Endelig må nævnes Palæet i Roskilde, med hvis slotsforvalter Hauch havde en ret omfattende korrespondance.

Udenfor Sjælland var det navnlig Koldinghus, han måtte beskæftige sig med og i nogen udstrækning også Gottorp slot. Derimod var

det sjældent, at sager vedrørende de 3 holstenske slotte Plön, Travental og Kiel endte på hans bord.

Når Hauch ved siden af administrationen af residensslottene udøvede en vis myndighed over disse forskellige slotte, var det først og fremmest, fordi han måtte sørge for, at de fornødne gemakker kunne stilles til disposition for de kgl. herskaber, hvis de sammen med deres suite skulle komme på besøg. Han måtte derfor også drage omsorg for, at gemakkerne var udstyret med de fornødne møbler. Det var dog meget sjældent, at andre end kronprinsen benyttede sig heraf. Følgelig kunne en del værelser stilles til disposition for embedsmænd, både civile og militære, som ønskede at få tildelt bolig på disse slotte. Det var derfor en af Hauchs embedsopgaver at forelægge kongen sådanne ansøgninger og indhente hans tilladelse. Navnlig Palæet i Kalleboderne var et eftertragtet mål for boligsøgende, men der var også mulighed for at få en bolig i Christiansborg slots »Nebenbygninger« og i andre slotte som for eksempel Koldinghus. Hauch måtte derfor være interesseret i at bevare hofmarskallens indflydelse på valg af stedlig slotsforvalter, også af den grund, at der var tradition for, at kgl. lakajer fra gammel tid havde en vis fortrinset til at komme i betragtning.

Som tilsynsførende med disse forskellige slotte var det endvidere hans opgave at forelægge Rentekammeret eventuelle forslag om større bygge- og vedligeholdelsesarbejder. I begyndelsen af perioden forhandlede han sådanne sager med professor Harsdorff, når det drejede sig om residensslottene. Efter Harsdorffs død 1799 var det de to kgl. bygmestre Boye Magens og Peter Meyn, der kom i betragtning. Ordinære vedligeholdelsesarbejder blev optaget på et samlet forslag, som Rentekammerets Bygningsadministration havde udarbejdet, og som i begyndelsen af kalenderåret blev forelagt til kgl. godkendelse. Det var herefter hofmarskallens opgave at sørge for, at arbejdet blev udført og bevillingen overholdt.

Fra gammel tid var der til Rosenborg og Frederiksberg haver knyttet omfattende køkkenhaver, som leverede friske grøntsager, blomster og frugt til det kgl. køkken. I forbindelse med statens overtagelse

af Fredensborg slot ønskede Rentekammeret at udvide Hauchs økonomiske ansvar for driften af de 3 slotshaver Rosenborg, Frederiksberg og Fredensborg. Slotsgartnerne skulle i alle spørgsmål vedrørende haverne henvende sig til Hauch og indhente hans tilladelse til afholdelse af samtlige havers udgifter, og alle regninger måtte først forelægges ham, inden de kunne udbetales. 25. april 1798 godkendte kongen Rentekammerets forslag, og 1. maj kunne Hauch informere de involverede gartnere herom.¹ Han var imidlertid selv noget betænkelig ved dette nye forslag. Årsagen var nok den, at han mente, at de årlige driftsbevillinger var alt for små. Han anmodede derfor Rentekammeret om et års prøvetid, inden han reelt påtog sig ansvaret.² I praksis trådte nyordningen i kraft fra 1. januar 1798. Hauch benyttede den følgende tid til nærmere at undersøge, hvad det egentlig kostede at drive de tre slotshaver. I en skrivelse af 11. december 1799 til Rentekammeret kom han til det resultat, at der behøvedes 5.041 rd. til Rosenborg, 7.369 rd. til Frederiksberg og 3.003 rd. til Fredensborg. Kunne han opnå 15.414 rd. i årligt tilskud, var han villig til at påtage sig det fulde ansvar for driften. Der synes ikke at være kommet noget svar herpå fra Rentekammeret, og på de årlige budgetforslag over udgifterne til de kgl. bygninger blev der hvert år fremover optaget en bemærkning om, at Hauch endnu et år overtog administrationen af de 3 haver på prøve. En sådan anmærkning fandtes endnu på forslaget for året 1807. I realiteten betød det, at der måtte indgives ansøgning om en særlig bevilling til dækning af en større udgift, for eksempel opførelse af et nyt drivhus, hvis der ikke var dækning for udgifterne på den sædvanlige bevilling. Det hører med til billedet af Hauch som slotsadministrator, at han ikke blot lod sig forelægge løbende sager på sit kontor, men at han i vid udstrækning tog ud til de forskellige slotte for på stedet at danne sig et indtryk af forholdene. Det var dog kun de nordsjællandske slotte, han besøgte, men disse besøg fandt ofte sted. således syntes han både vinter og sommer at have opholdt sig nogle dage på Fredensborg slot.

Indtil slotsbranden i februar 1794 havde Daniel Blechingberg virket som slotsforvalter. Han var efterhånden blevet en ældre herre, idet han havde været slotsforvalter siden 1769. Han havde bolig på slottet, og der var indrettet et særligt slotsforvalterkontor sammesteds. I sit daglige virke havde han en fuldmægtig til hjælp. Under ham sorterede den store skare af arbejdsmænd, som sørgede for daglig ombæring af brænde og vand og borttransport af renovation. Han havde endvidere ansvaret for det omfattende inventar, som fandtes på slottet, og for ajourføring af slotsinventaret. Han førte endelig tilsyn med det kgl. brændelager (Vedhaven) og opkrævede ekstraskat og rangskat hos de af slottets beboere, som var pålagt sådanne skatter. Han havde således haft et omfattende arbejds- og et stort personligt ansvarsområde.

Det var indlysende, at mange af disse forretninger efter branden måtte overgå til den nyansatte slotsforvalter på Amalienborg-palæerne, nemlig Chr. Ørtel. Ved resolution 16. november 1794 havde man overladt denne at varetage brændeleverancen til Amalienborg, og 16. januar 1795 fik Blechingberg ordre til at udlevere det brænde, som endnu befandt sig i kældrene på Christiansborg »såvel som spånerne«. Intet måtte gå til spilde! Den direkte forhandling med leverandørerne af brænde forbeholdt Hauch sig selv i fremtiden. Slotsinventariet var desværre gået tabt under branden, og man rykkede forgæves efter en fortegnelse over, hvad der var reddet og endnu befandt sig på slottet. Et ydre tegn på, at Blechingbergs stilling ikke længere var den samme som tidligere, var Hauchs ordre 12. november 1795 om at rømme slotsforvalterkontoret.

Hertil kom private bekymringer for den gamle hofbetjent. Han var blevet skilt og dømt til at betale sin fraskilte kone $\frac{1}{3}$ af sin løn. Han fik svært ved at klare sine økonomiske forpligtelser, og Hauch måtte udvirke tilladelse til, at der måtte foretages eksekution i hans ejendele. Da det skete 29. februar 1796, havde han allerede givet op og søgt afsked. Man tilstod ham 800 rd. i pension og tilladelse til at blive i lejligheden indtil førstkommende påske. Afskeden fik kongens underskrift 8. januar 1796.³ Hauch forsøgte ved en henvendelse til

Finanskollegiet at skaffe ham en vis understøttelse, men forgæves. Han døde i Keitum på Sild 1802. Hans resterende forretninger, først og fremmest tilsynet med brændelageret og de vægtere, der i fremtiden førte tilsynet med Ridebaneanlægget, overdroges hans tidligere fuldmægtig Lorenz Møller.⁴ Da Blechingberg døde 1802, havde denne åbenbart visse forhåbninger om at blive udnævnt til ny slotsforvalter, men Hauch kunne ikke strække sig videre end til at lade ham få titel som forvalter af brændelageret og at anbefale, at han fik bestalling som sådan tildelt gratis.

Forvalter Møller døde 30. januar 1805, og indtil videre overlod Hauch hans enke at administrere Vedhaven. Tilsynet med vægterne ønskede Hauch fremtidig overladt hoffourer Vilhelm Top, medens han indstillede fuldmægtig L. Jørgensen fra Søetatens kommissariatskontor til tilsynsførende med Vedhaven. Til sin assistance fik denne dels en såkaldt vedfoged samt 4 arbejdsmænd. Alle rekvisitioner af brænde skulle fremtidig stiles til ham. Han udnævntes ved resolution 20 maj 1805, og 1. juni udleverede fru Møller nøglen til Vedhaven.⁵

Endnu en funktionær var i disse år fortsat beskæftiget ved administrationen af slotsruinen, nemlig bygningsforvalter Chr. Th. Norup. Han havde været i tjenesten siden 1754, først som bygnings skriver. Han efterfulgtes 1804 af sin søn, der havde samme navn som faderen, og som havde været adjungeret ham.⁶ Hauch benyttede ham først og fremmest ved de bygningstekniske opgaver.

Som omtalt foran s. 237 havde den store brand i København i sommeren 1795 medført, at det havde været nødvendigt at lade en række husvilde københavnere tage midlertidigt ophold i slotsruinens udstrakte kælderlokaler. Det var Hauchs opgave at administrere denne boliganvisning. Behovet var stort, og på et vist tidspunkt måtte man endog anvise bolig i den tidligere Dronningetrappe. Hauch benyttede i vid udstrækning forvalter Møller til at føre et vist tilsyn med de mange husvilde. 19. august 1799 anmodede Hauch magistraten om at påtage sig udflytningen af de mange midlertidigt indlogerede, og 24. marts 1800 blev der givet besked om, at de sidste skulle have

forladt deres midlertidige bolig senest til påske flyttedag. Dog synes det ikke at have været muligt at få tømt alle kældre. 6. oktober 1803 blev de allersidste lejere opsagt. Som det vil blive omtalt nedenfor, var man gået i gang med opførelsen af et nyt kongeslot på den gamle grund.

Når Hauch gennem alle årene var nødt til i nogen grad at beskæftige sig med problemerne omkring slotsruinen, hang det også sammen med, at man efter branden fortsat kunne anvende hoffets gamle vinkælder. Til at begynde med var det nødvendigt også at lade en del af vinkælder-personalet blive boende i vinkælderen, dels for at føre det fornødne tilsyn, dels for at kunne gribe ind, hvis vand skulle begynde at sive ned i lokalerne. Med årene flyttedes en del af vinbeholdningen til Amalienborg og til Rosenborg slot, og til sidst blev også personalet fjernet. Stadig havde man dog en del af hoffets vinbeholdning i den gamle kælder, og da man i 1806 fik ordre til at rømme kælderen, indrettedes et nyt kælderlokale i den fløj, som vendte ud mod Kunstammeret. Det nye kælderlokale blev forsynet med jernstænger for vinduerne, og overflytningen af vinen fandt sted i nærværelse af kælderskriver Hald og hofinspektør Mogens Nielsen.⁷

Det gamle slots sidefløje (Nebenbygningerne) havde stort set undgået katastrofen i 1794, og der fandtes over de kgl. stalde en række tjenesteboliger, som Hauch havde et vist tilsyn med. Gennem de bevarede lister fra folketællingen af 1. februar 1801 kan man konstatere, at der ialt boede 165 personer i disse lejligheder, fordelt på 86 familier. Af hofffunktionærerne havde blandt andet slotsforvalter Blechingberg og hans fuldmægtig Lorenz Møller deres privatboliger her foruden kammerfourer Hans Thueseng, kammerlakaj Jens L. Jessen, livkirurg Johann F. Brieghel og kammertjener Chr. Torp. De fleste beboere tilhørte staldetaten, og blandt disse kan nævnes staldmester Chr. Aug. Roepstorff med familie omfattende kone, 2 børn og 6 tjenestefolk.

En anden lokalitet indenfor de bevarede sidebygninger, som var forblevet uskadt, var det gamle Hofteater. Fremmede skuespilselskaber anmodede af og til om tilladelse til at benytte teatret, og Hauch

forelagde sådanne ansøgninger til kongens godkendelse. Fra 1803 fik fuldmægtig i Hofstuen Chr. Bjørn tilladelse til et vist antal gange i vintersæsonen at arrangere maskebal for det københavnske borgerskab mod at yde en betaling hver gang af 50 rd. til det københavnske fattigvæsen.⁸ 27. september 1806 forlængedes denne tilladelse endnu i to år.

Man havde vel altid forestillet sig, at opholdet på Amalienborg kun var en midlertidig løsning på hoffets indlogering, og at fremtidsmålet måtte være en genopførelse af Christiansborg slot. Også store dele af monarkiets befolkning havde denne indstilling, og mange steder organiseredes indsamling af midler til slottets opførelse, og der indkom ad denne vej betydelige summer. Det varede imidlertid nogle år, inden genopbygningsarbejdet for alvor kom i gang.

Når dette omsider skete, skyldtes det en stigende frygt for, at ruinerne ikke længere kunne tåle at ligge udsat for vind og vejr, og at det ville være nødvendigt at sikre, hvad der endnu kunne anvendes. Ønsket herom var baggrunden for, at man omkring 1800 opsgav de mange lejere, som midlertidigt havde fået tilbudt ophold i ruinerne.

1799 havde man besluttet at overlade landbygmester C. F. Hansen i Altona at opføre et nyt råd- og domhus på Nytorv til erstatning for det, der var gået til grunde ved den store brand i sommeren 1795. C. F. Hansen kom til København 1800 og fik nu besked om sammen med hofbygmestrene Mogens og Meyn at sikre slotsruinen og planlægge det nye kongeslot. Allerede i september 1800 var man i stand til at fremsende et foreløbigt forslag om udnyttelse af de bevarede ruiner og hermed fulgte en første skitse til et nyt slot, udarbejdet af C. F. Hansen.⁹ Forslaget blev godkendt, og C. F. Hansen udnævntes til slottets bygmester.

Han tog herefter tilbage til Altona og benyttede den følgende tid til at udarbejde detaljplaner til det nye slot. 1803 kunne de endelige planer forelægges, og 4. maj 1803 nedsattes en bygningskommission, som fik følgende medlemmer: Kammerpræsident, grev Chr. Ditlev Reventlow, overhofmarskal Hauch, generalmajor Heinrich E. Peymann, kancellideputeret Chr. Knudsen, hofbygmester Meyn, C. F.

Arkitekt C. F. Hansen (1756-1845) havde C. F. Harsdorff som lærer og ansattes 1784 som landbygmester i Altona, hvor han opførte en række værdifulde patricierhuse. 1800 kaldte man ham tilbage til København for at bygge det nye råd- og domhus efter branden 1795, og man betroede ham ligeledes genopførelsen af det nedbrændte kongeslot foruden Vor Frue kirke for at nævne hans betydeligste københavnske arbejder.

Hansen, bankdirektør Lars Larsen og viceborgmester Jens Bang. Man må gå ud fra, at Hauch med interesse har deltaget i kommissionens arbejde og ligeledes medvirket til, at der blev indrettet de fornødne tegnestuer for kommissionen i Palæet i Kalleboderne. Arbejdet kom til at strække sig over en meget lang årrække og skal ikke her nærmere omtales. På grund af stormagskrigen og de hermed følgende økonomiske vanskeligheder for finanserne kneb det med at fremskaffe de fornødne materialer. Da man 1808 gjorde status over det udførte arbejde, havde man kun fundet anvendelse for 198.000 rd.

Af de slotte, som var underlagt Hauchs myndighed, krævede *Amalienborg-palæerne* hans særlige opmærksomhed.

I slotsforvalter Chr. Ørtel havde han en udmærket og duelig daglig medarbejder. At Hauch satte megen pris på ham fremgår, dels af hans bestræbelser for at forbedre Ørtels økonomiske forhold, dels af at skaffe ham tjenestebolig på kongens palæ. Omsider lykkedes det. Ved siden af slotsforvalteren og den egentlige hofstat eksisterede der et omfattende hjælpepersonale beskæftiget med at holde de to palæer i orden. Ørtel førte det nærmere tilsyn med dette, som omfattede 4 såkaldte husgerådskarle, 4 schweizere, 6 vægtere og 2 portnere, foruden 24 arbejdskarle, 4 tjenestepiger og den særlige »Abtrittspige«. Endelig var der ansat en fyrbøder i borgstuen. På civilreglementet for 1807 medgik der 5.910 rd. til aflønning af dette personale. I dette beløb indgik endvidere en bevilling på 450 rd. til brandvagter og 150 rd. til Ørtel til bestridelse af mindre udgifter. Ved siden af Ørtel havde man som omtalt foran også ansat en særlig gartner for de to palæer Niels J. Bagge.

Gennem hele perioden virkede både slotsforvalter og gartner i deres respektive stillinger. Gartner Bagge døde 19. oktober 1806, og på slotsforvalter Voigts anbefaling indstillede Hauch arbejdskarl i brændekældereren og tidligere gartner for Frederiksborg slot David Jørgensen til fremtidig palægartner. Indstillingen godkendtes 29. januar 1807. Chr. Ørtel døde 12. februar 1808, og Hauch foreslog 29. fe-

bruar den ældste tjenstgørende lakaj hos kongen til hans efterfølger. Indstillingen nåede imidlertid ikke frem til kongen, der dengang boede i Rendsborg, og det blev derfor kronprinsen som ny konge, der afgjorde sagen. Han foretrak 25. marts 1808 dronningens kammerlakaj Johan Georg Kroll som Ørtels efterfølger.

Ved de gennemførte bygningsarbejder i efteråret 1794 havde man skabt de mest nødvendige rammer omkring kongens og hans hofstats daglige tilværelse, men pladsproblemet var endnu ikke løst. Der var stadig flere hofbetjente, som af hensyn til deres daglige arbejde gerne skulle have bolig på palæet. Det drejede sig blandt andet om Hauch selv og om slotsforvalter Ørtel. Stadig kredsede Hauchs tanker om at få løst dette problem.

21. marts 1796 kaldte han Harsdorff til en samtale. Han havde fået den idé, at man muligvis kunne nedlægge den eksisterende vestibule i Moltkes palæ og indrette den til gemakker for hofbetjente. Vestibulen var et fornemt ovalt, søjleprydet rum, hvortil man kom direkte ind fra slotspladsen. Fra vestibulen fortsatte man til palæets hovedtrappe, der førte op til de repræsentative lokaler på etagen ovenover. Hauchs forslag gik ud på at lukke den direkte adgang fra slotspladsen og omdanne vestibulen og kælderen nedenunder til 4 mindre værelser til brug for de hofbetjente, der især var betroet kongens daglige opvartning. Ved resolution 5. maj godkendtes planen, og 12. maj fik Harsdorff besked om at sætte arbejdet i gang. Udgifterne var anslået til 2.900 rd., og Hauch foreslog, at man lod hofkassen betale.¹⁰ Man undgik på denne måde at forelægge Rentekammeret forslaget. Arbejdet skulle være afsluttet, inden herskaberne vendte tilbage fra deres sommerophold på Frederiksberg. De nedtagne søjler gemte man til senere brug. Vestibulens nedlæggelse gav nogen lettelse, men løste ingenlunde pladsproblemet.

Efter vestibulens nedlæggelse benyttede hoffets gæster indgangen i kolonnaden og den dertil hørende trappe, når de skulle til fest ved hoffet. Det var den samme trappe, garden anvendte, når der kaldtes til vagtafløsning. Hauch fandt dette upraktisk og bad Harsdorff om at gøre forslag til en ny trappe. Samtidig genoptog han et gammelt

forslag om at påføre palæets stald- og remisebygning endnu en etage. Forslaget fremsendtes 2. marts 1799 og var beregnet til at koste 5.564 rd. Hverken Rentekammeret eller Finanskollegiet kunne imidlertid godkende det. Det var for dyrt. Rentekammeret forelagde et kompromisforslag gående ud på, at man nøjedes med den nye trappe og en etage over staldbygningen. Man sparede hermed ca. 2.000 rd. Kongen godkendte dette indskrænkede forslag 21. juni 1799.¹¹ Det pålagdes vicerådmand Philip Lange at stå som bygmester, og arbejdet skulle være færdigt, inden det sædvanlige sommerophold var forbi. I forbindelse med den nye trappe indrettedes over fodgardens tidligere vagtløkkale endnu et vagtløkkale.¹²

Samtidig med at Hauch forhandlede denne byggesag med Rentekammeret, fremsatte kronprinsen et ønske om, at der bag kongens palæ blev opført et ridehus. Dette forudsatte, at man kunne erhverve en del af det haveareal, som lå til det Bernstorffske palæ. Hauch fik besked om at indlede forhandling med palæets nye ejer stadskonduktør J. H. Rawert. I første omgang forhandlede man om et areal på 25x75 alen. Rawert forlangte 4 rd. pr. kvadratalen eller 7.500 rd. Hauch forsøgte at presse ham til 3½ rd., men forgæves. Kronprinsen fastholdt kravet om et ridehus., og 1. oktober overtog man det ønskede areal til den forlangte pris. 20. september 1799 afgaves resolution på et ridehus' opførelse.¹³ Boye Magens havde tegnet huset, som man anslog ville koste ca. 9.000 rd., og Hauch traf aftale med tømmestermester Burmester om opførelsen. Undervejs ønskede kronprinsen et større ridehus, og Hauch tog chancen at foreslå et grundmuret brændeskur opført ved ridehusets gavl, hvor arbejdsfolkene om vinteren kunne tilberede brænde til palæets mange kakkelovne.¹⁴ Projektets udvidelse ville koste ialt 3.200 rd., og 4. november 1799 kunne Hauch meddele Finanskollegiet, at kongen havde godkendt denne merbevilling. Juleaften stod ridehuset færdigt. Ialt beløb omkostningerne sig til 9.147 rd. Den følgende sommer opførtes et nyt rækværk mellem palæhaven og Rawerts have.¹⁵

I forsommeren 1807 indløb der besked fra kronprinsen, der på dette tidspunkt opholdt sig i Kiel, at livgarden måtte eksercere i ride-

Kammerpræsident, greve Chr. D. Reventlow (1748-1827) var på forhånd indviet i kronprinsens kupplaner i foråret 1784 og indtog herefter en fremtrædende plads inden for den nydannede regering. Han blev medlem af gehejmestatsrådet 1797.

huset og opstille den daglige vagtparade her. I den forbindelse henvendte Hauch sig 13. juni 1807 til Rentekammeret med anmodning om, at der i ridehuset ud mod Frederiksgade måtte blive indrettet en så stor og bred port, at vagten samlet kunne marchere ud. Det overlodes 20. juni 1807 arkitekt Magens at udføre dette forslag.

Der var endnu et problem vedrørende palæerne, som stadig optog Hauch, og hvorom der findes talrige skrivelser i korrespondanceprotokollerne. Det drejede sig om at være forsynet med de fornødne brandredskaber, at holde kakkelovnsrør og skorstene under stadig opsyn og føre nøje kontrol med det engagerede brandværn. Der kan konstateres flere eksempler på, at man omgående skred ind, hvis det opdagedes, at tilsynet var uefterretteligt. Således pålagdes det 31. marts 1802 Ørtel at føre det fornødne tilsyn hermed. For en ansvarlig hofchef, der havde oplevet Christiansborg slots brand, var det kun naturligt, at han ønskede at gøre alt, hvad der kunne hindre en ny brandkatastrofe. Faktisk indtraf der ved flere lejligheder skorstensbrand i et af palæerne, som kunne have udviklet sig videre, hvis man ikke havde været på stadig vagt. Det var ikke blot Amalienborgpalæernes brandsikring, som gav anledning til talrige påbud, men også de andre slotte, Hauch havde ansvaret for.

Som medarbejder ved *Palæet i Kalleboderne* havde Hauch palæforvalter C. H. Glass, der i mange år også havde virket som hoffourer. Han døde 24. maj 1804, og Hauch mente, at tiden var inde til påny at adskille de to stillinger. Kongen tilsluttede sig dette og godkendte 16. juni 1804 udnævnelsen af løber Johan Wilh. Top til ny hoffourer og den tidligere lakaj Hans Winge til palæforvalter. Det var således ham, han forhandlede med om ind- og udflytninger af Palæet og om forslag til vedligeholdelsesarbejder med mere. Efter Glass overtog Winge både bolig og kontor på Palæet. Ved dette var desuden ansat en portner, der havde bolig i kælderen. Dateret 25. september 1794 foreligger en af Glass udarbejdet fortegnelse over eksisterende lokaler i Palæet og deres fordeling mellem de forskellige beboere og institutioner.¹⁶ Glass opdelte gemakkerne i følgende afdelinger: 1. etage el-

ler stueetagen, 2. etage kaldet »kgl. gemakker« med underafdelingerne »Dronningens gemakker« og »Kronprinsens gemakker« samt 3. etage. Om kælderetagen oplyste han, at den først og fremmest anvendtes som brændselskælder.

I stueetagen beslaglagde prinsen af Württemberg og livmedikus Aarskov de største lejligheder. Endvidere boede hofbygmester Meyn, hofskriver Hansen samt konferensråd Georg Nielsen i stueetagen. Også palæforvalter Glass og Ekstraskattekommissionen havde bolig og kontorer her.

I de såkaldte »kgl. gemakker« på 1. etage residerede prins Emil af Augustenborg og overkammerjunker, grev Cay Reventlow. I »Dronningens gemakker« havde prinsen yderligere nogle værelser, medens Højesteret benyttede den gamle riddersal til dagligt retslokale og desuden disponerede over det såkaldte store Malerigalleri og enkelte andre værelser. Andre gemakker i denne etage anvendtes af Landhus-holdningsselskabet og af kunstmaler Jens Juel. I »Kronprinsens gemakker«, som bestod af flere værelser, boede blandt andet justitsråd Bugge. 3. etage bestod af ikke mindre end 46 gemakker og kamre, og her boede adskillige hofbetjente. Her havde ligeledes den danske Syngeskole fået lokaler foruden Vejkommissionen. I henhold til folketællingen af 1801 boede der i alt 105 personer på Palæet. Nye personer var rykket ind, siden Glass udarbejdede sin fortegnelse, men både prinsen af Württemberg og prins Emil boede fortsat her, medens hofskriver Spiir havde overtaget sin forgængers lejlighed.

Det var fortsat Hauchs opgave at indstille til kongen, når en ny ansøger meldte sig med ønske om at få bolig på Palæet. Da prinsen af Württemberg fik familieførøgelse, stillede han krav om yderligere værelser. Den eneste måde, hvorpå hans ønske kunne opfyldes, var at anmode nogle af de eksisterende boligbesiddere om at forlade Palæet mod at få tilstået en passende erstatning. Denne fremgangsmåde måtte Hauch også gribe til, da man besluttede at indrømme den ny-etablerede slotskommission en række værelser til tegnestue og konduktørværelser. Med en erstatning på ikke mindre end 300 rd. måtte ritmester Flindt 1804 overlade sin lejlighed til kommissionen.¹⁷

Af hovedstadens slotte og palæer førte Hauch endvidere overtilsynet med *Rosenborg slot og have*. Gennem alle disse år havde han et nært samarbejde med slotsforvalter og major C. A. Wilster, medens gartner Peder Lindegaard ledede haven. Under denne sidste sorterede en stor gruppe havearbejdere og andre arbejdskarle, som Lindegaard førte det daglige tilsyn med. Om sommeren var antallet af beskæftigede væsentlig højere end om vinteren. Når det kneb med arbejdskraft, anmodede Lindegaard Hauch om at fremskaffe mindre kontingenter af soldater som midlertidige medhjælpere i haven. På et vist tidspunkt fik haven også tilkommanderet fæstningsslaver. Det skete for eksempel 1806, hvor man en kortere tid sysselsatte 6 slaver. Det skyldtes nok, at det var vanskeligt at holde den almindelige arbejds løn indenfor den givne bevilling. På Rosenborg var endvidere fra gammel tid indrettet et kgl. vaskeri, som lededes af madam Pøhls, og som beskæftigede 4 vaskepiger. I henhold til folketællingen af 1801 boede der i alt 45 personer på Rosenborg.

På slottet fandtes interiører og kostbarheder, som havde tilhørt flere generationer af danske konger og dronninger. I første række må nævnes regaliekabinettet, som officielt var overdraget Hauch ved hans embedstiltrædelse af en kommission bestående af lensgreve Holstein-Ledreborg, fhv. overhofmarskal grev Ahlefeldt, overkammerjunker, grev Cay Reventlow og opvartende kammerherre Brachel. Når der var brug for det, hentede Hauch personlig de kostbarheder, som skulle anvendes ved særlige hofbegivenheder. Det gjaldt dronningekronen ved Juliane Maries bisættelse og gulddåbsfadet ved de kgl. dåbshøjtideligheder. Ved forskellige lejligheder påtog Hauch sig at forevise slottet og dets kostbarheder. Da han engang skulle forevise samlingerne for prinsesse Louise Augusta, fik gartner Lindegaard besked om at levere noget udsøgt frugt, sørge for, at det blev bragt til »kabinettet« og anbragt således, at ingen uvedkommende kunne få øje på det!

Den første torsdag i marts måned foregik åbningen af det nye højesteretsår i slottets riddersal. Det gav travle dage i Hofstuen, da et stort opbud af civile og militære honoratiores fulgte med kongen i den

højtidelige køretur til slottet fra Amalienborg og tilbage igen. Efter ankomsten til Rosenborg modtoges justitiarius og samtlige højesteretsassessorer i audiens, hvorefter »kongen gik i retten«. Sidste gang Christian VII åbnede højesteretsåret var 1807. Kronprinsen overværede normalt også denne ceremoni. Da kongen ikke kunne åbne retten i marts 1808, var kronprinsen heller ikke nærværende, og Hauch gav besked om, at kronprinsens stol skulle være fjernet under åbningen af retten. Af andre officielle forretninger, som normalt henlagdes til Rosenborg, kan endelig nævnes de regelmæssigt tilbagevendende søsessioner.

På slottet opbevaredes også den kgl. Mønt- og medaljesamling. Det var slotsforvalterens fuldmægtig Martin Chr. Svendstrup, der passede samlingen. Det øverste tilsyn førtes af overkammerjunkeren. 30. maj 1799 døde Svendstrup, og 3. juni udnævntes fuldmægtigen i Sølvkammeret Jonas Giesing til hans efterfølger. 1. juli 1799 erklærede Hauch på forespørgsel af Rentekammeret, at han ikke havde noget imod, at numismatikeren Chr. Ramus i fremtiden overtog tilsynet med samlingen i grev Reventlows sted. Ramus havde drevet numismatiske studier i udlandet blandt andet hos oldforskeren Georg Zoëga i Rom, som man regnede med ville vende tilbage til Danmark på et eller andet tidspunkt. Ramus fik sammen med kammerråd Fleischer i Rentekammeret ordre til at overtage samlingen fra Svendstrups bo. Da alt fandtes i orden, fik Ramus samlingen overdraget som videnskabelig tilsynsførende og med Giesing som medhjælper. Han fik samtidig ordre til at udarbejde en trykt katalog. Indtil denne forelå, skulle han hvert år indsende en fortegnelse over nyanskaffelser til Fleischer. Da det stadig trak ud med Zoëgas tilbagevenden, blev Ramus 1801 formelt udnævnt til samlingens inspektør.¹⁸ 14. november 1806 måtte Hauch meddele Københavns politimester, at der natten mellem 10. og 11. november var sket indbrud i samlingen og blandt andet stjålet 114 guld- og sølvmonter. En stige var fundet stående udenfor samlingens vindue. Da indbruddet var foregået, uden at den militære vagt havde bemærket det, foranledigede Hauch, at der 21. januar 1807 blev rejst tiltale mod de ansvar-

lige. Hauch lod iøvrigt et reglement for fuldmægtigen udarbejde, som er dateret 14. december 1806, som dels pålagde ham at foretage et kontrolbesøg i samtlige slottets værelser, inden vagten skiftede, dels skærpede bestemmelserne for adgang til slottet.¹⁹

Af nyerhvervelser til Rosenborg-samlingen i disse år kan nævnes en af kunstforvalter Spengler skænket konkyliesamling, som Hauch 20. juni 1804 bad major Wilster om at anbringe i det såkaldte »Marmor-kabinet«. Da man ikke kunne få plads på Amalienborg til det af kongen indkøbte Flora-Danica spisestel, blev dette ligeledes anbragt på Rosenborg. Det kan endelig nævnes, at Hauch som led i afviklingen af vinkælderen på Christiansborg fik overført en del vin til kældrene på Rosenborg. Også det i Sølvkammeret opbevarede glas-tøj kom i disse år til Rosenborg.

Hauchs interesse for den til slottet hørende have var ikke mindre end den, han nærede overfor slottet og dets samlinger. Slotshaven var en af de få muligheder, det københavnske borgerskab havde for at nyde tilværelsen i det frie. Han var derfor meget interesseret i at støtte gartner Lindegaard i hans bestræbelser på passende vedligeholdelse. Han skred også straks ind, da det bragtes til hans kundskab, at unge mennesker med piften og tilråb generede de besøgende.²⁰ Det var iøvrigt i disse år, at der fandt en yderligere indskrænkning af havens areal sted. 19. december 1795 meddelte Rentekammeret, at kongen som led i den omfattende gaderegulering efter storbranden 1795 ved resolution 11. september havde overdraget magistraten en strimmel af haven fra Gothersgade til Sølvgade på 89 alen i bredden eller i alt ca. 55.800 kvadratalen.²¹ På dette areal begyndte man 1797 at anlægge en ny gade, som fik navnet Kronprinsessegade. Langs med den nye gade og også ud mod Gothersgade opførtes efter tegning af arkitekt Meyn en række små salgspavilloner. På hjørnet af den nye gade og Gothersgade opførtes en ny og pompøs hovedindgang til slotshaven. Gadeanlægget medførte, at der måtte foretages en række nyanlæg i haven, og det blev Hauchs opgave ved henvendelser til Rentekammeret at få indkøbt de fornødne nye træer og planter. De af Lindegaard udarbejdede planer for nyanlægget godkendtes 22. september

1796.²² Medens man arbejdede med gaden, besluttede man 1805 at gøre fortovet langs med haven en alen smallere, således at man kunne plante en række træer ud mod kørebanen.²³

Medens disse arbejder stod på, kunne det ikke undgås, at uvedkommende trængte ind over de midlertidige afspærringer og stjal frugter i køkkenhaven. Navnlig var vindruer et yndet mål. 20. oktober 1801 henvendte Hauch sig til politimesteren om at sætte ekstra vagt omkring haven om natten. For at give sin anmodning større vægt understregede han, at der ved en bestemt lejlighed var stjålet ikke mindre end 46 vindrueklaser af en særlig sjælden art, som gartneren havde reserveret til kongens forestående fødselsdagsfest! Også 1803 og 1805 konstateredes nye tyverier.

Ved siden af Hauchs interesse for Rosenborg slotshave som yndet promenademål for københavnske borgere, havde han en særlig interesse for haven som hovedleverandør af frisk frugt og grøntsager samt blomster til den kgl. hofholdning. Lindegaard kunne derfor altid regne med fuld støtte fra hofmarskallen, når det drejede sig om penge til udvidelse af drivhuse, levering af billig gødning og fornyelse af arbejdsredskaber og vogne. Der foreligger forskellige tilkendegivelser gennem Hauch fra de kgl. herskaber, om at man var yderst tilfreds med Lindegaards leverancer. Som regel var disse tilkendegivelser ledsaget af en gave på 24 flasker madeira.²⁴ En enkelt gang tilkendegaves den kgl. tilfredshed med tildeling af en guldmedalje. Dog må det tilføjes, at Hauch også kunne udtrykke utilfredshed. Det fremkom, da der var leveret asparges til køkkenet. De var for tynde, udtalte hofmarskallen, og man kunne få dem leveret langt bedre andetsteds fra. For fremtiden ville han personlig have præsenteret aspargesleverancen, inden den afleveredes til køkkenet!

Det hører med til billedet af Hauchs interesse for slotshaven, at han 1805 fremlagde et forslag om en omlægning af haven efter den nye havemode, som på det tidspunkt gik sin sejrsgang over hele Europa. Da det nye haveanlæg var så godt som færdigt, viste det sig, at gaden lå i et højere niveau end haven. Sammen med gartner Lindegaard og slotsforvalter Voigt fra Frederiksberg indgav Hauch et for-

slag om en omlægning af hele haven, således som det var sket på Frederiksberg. Forslaget faldt ikke i god jord hos kronprinsen, som 29. september 1805 resolverede: »Så god som idéen i det hele er, så måtte denne sag som pengeudgift for tiden udsættes«. Kronprinsen havde nok en tydelig erindring om, hvor kostbar omlægningen af Frederiksberg have havde været. Rosenborg have fremstår derfor den dag i dag omtrent, som den så ud i Hauchs embedsperiode.

I alle årene fra 1796 til 1807 tog kongefamilien om sommeren ophold på *Frederiksberg slot*. Som regel tog man på landet omkring 1. juni og vendte tilbage, når efteråret satte ind. Det var først og fremmest kongen og kronprinsfamilien, som boede på Frederiksberg slot. Efter århundredskiftet blev det mere almindeligt, at kronprinsfamilien tilbragte nogle sommermåneder i hertugdømmerne. Formodentlig boede de fortrinsvis på Gottorp slot og på Louisenlund. Da den europæiske stormagtskrig efterhånden koncentreredes omkring Nordtyskland, blev det nødvendigt at opstille en større hærstyrke til beskyttelse af monarkiets sydgrænse, og som øverstkommanderende tog kronprinsen ophold på Kiel slot. Fra 1805 sluttede kronprinsessen sig til ham, og kronprinsen kom herefter kun i korte perioder til hovedstaden.

Efter at hertugen af Augustenborg havde overtaget hertugdømmet efter sin fader, tilbragte familien mere og mere af sommeren på deres sønderjyske ejendomme, og hertugen kom kun til København, når forretningerne krævede det, herunder deltagelse i statsråd. Under disse besøg tog han altid fast ophold på sit palæ i byen. Prinsesse Louise Augusta ønskede imidlertid at føde sine børn i København, og ugerne før fødslerne 1796, 1798 og 1800 tilbragte hun i de fredelige omgivelser omkring Frederiksberg og tog først ind til byen, når selve fødslen forestod. Efterhånden som børnene blev større, forlængedes familiens ophold i Sønderjylland mere og mere. Kongen blev således med årene mere og mere alene på sommerresidensen.

Christian VII tog 30. maj 1807 for sidste gang ophold på Frederiksberg, men opholdet blev kort. 11. august kom kronprinsen til ho-

vedstaden, og ved afrejsen tog han sin fader med sig. Det skete som følge af den forestående engelske landgang på Sjælland. I første omgang tog kongen ophold på Koldinghus, men i september forlagdes residensen til Rendsborg, og her døde kongen i marts 1808. Få dage efter at kongen var rejst, gav Hauch ordre til, at de resterende hoffolk skulle tage tilbage til hovedstaden. Fra nu af ophørte al hofholdning på Frederiksberg, og under den engelske belejring af København, var slottet besat af engelske tropper. I marts 1808 tog prinsen af Ponte Corvo en uges tid ophold på slottet.

Som den lokale leder af slottet virkede i disse år slotsforvalter Marcus Voigt og hans fuldmægtig Joachim C. Oehlenschläger, der begge havde bolig på slottet. Under dem hørte en række arbejdsfolk, vægtere m.m. Desuden havde slottet sin egen gartner Peter Petersen. Også han havde et betydeligt antal medarbejdere under sig, idet han både havde at sørge for køkkenhaven, der efter Rosenborg have var hofholdningens vigtigste leverandør af grøntsager m.m., og tilse selve Slotshaven.

Der blev i disse år ikke foretaget større ombygninger på slottet, men af og til modtog hofmarskallen ønsker fra herskerne om mindre vedligeholdelsesarbejder. Efter at prinsesse Louise Augusta havde afsluttet sine ret langvarige ophold på slottet, gennemførtes en omfattende reparation af de mange gemakker i vestfløjen, som hun havde benyttet.²⁵ Det var disse gemakker, som prinsen af Ponte Corvo benyttede under sit ophold på slottet.

Når de kgl. herskaber ikke benyttede slottet, anvendtes det til indkvartering af en deling husarer, og officererne fik anvist kvarter på selve slottet. Man stillede også regelmæssigt lokaler til rådighed for afholdelse af Københavns amts sessioner. Iøvrigt var der ret øde herude i vinterhalvåret, og Adam Oehlenschläger har fortalt, hvordan han som dreng gik omkring i gemakkerne og nød synet af de mange malerier.

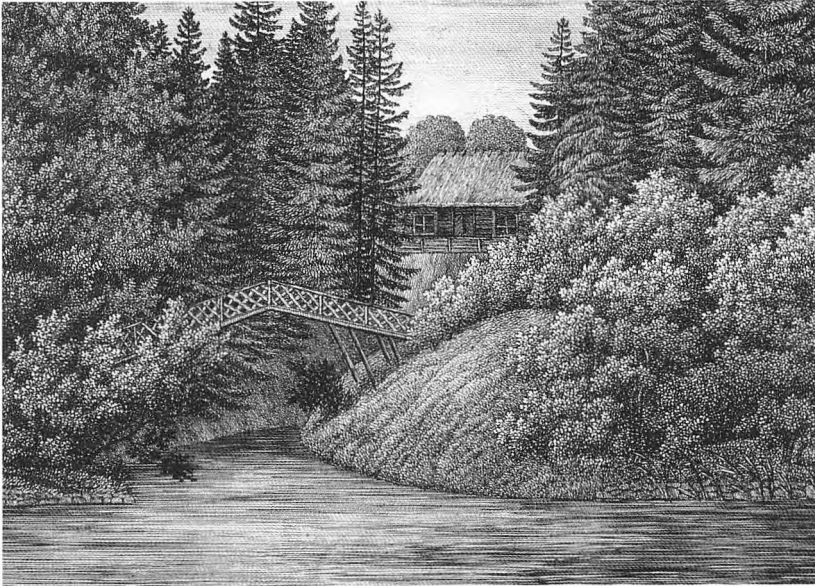
I periodens slutning indkom der til Rentekammeret et andragende om anlæggelse af et kalkbrænderi ved Kallebod strand. Ansøgningen gav anledning til en langstrakt korrespondance mellem Rentekam-

meret, Hauch og kronprinsen, der var bange for, at man skulle blive generet af en ubehagelig lugt. Han stillede derfor 23. juni 1806 krav om, at tilladelse kun kunne gives, hvis afstanden mellem det planlagte kalkbrænderi og slottet blev lige så lang, som dette var fjernet fra kalkbrænderiet udenfor Østerport.

Når hoffet planlagde udrejse til Frederiksberg, var det Hauchs opgave at organisere udflytningen, anmode postdirektionen om at få posten omadresseret for en række højere hofffunktionærer og at få magistraten til at give gratis adgang til frit at passere Vesterport. De samme personer fik endvidere nøgle til Frederiksberg allé. I det hele taget var det Hauchs opgave at føre kontrol med, hvem der kunne benytte denne fornemme adgangsvej til slottet. Hauch holdt strengt på, at Frederiksberg allé var kongens og hoffets vej, og at kun personer, hvis ejendomme stødte ud til alléen, havde ret til nøgle. Han var ligeledes på vagt over for alle, som forsøgte at skaffe sig mere end en nøgle. 26. februar 1806 indskærpede han, at det var forbudt at lade arbejdsvogne med møg passere alléen. Ejerne henvistes til at benytte enten Vesterbrogade eller Gl. Kongevej. Ved flere lejligheder gjorde han opmærksom på, at han alene havde ansvaret, og 1806 gennemførtes en almindelig udskiftning af lås og nøgler. Foruden de hofffolk, der havde brug for at benytte alléen, indrømmede man også nøgle til medlemmer af de to øverste rangklasser, når de anmodede herom.²⁶

Var udgifterne til bygningsarbejder ved Frederiksberg slot beskedne i disse år, var de beløb, som anvendtes til omlægning af Søndermarken og Slotshaven, til gengæld betydelige. Det var opgaver, som i høj grad interesserede Hauch.

Gennem 1700-tallet havde Frederiksberg slot ligget på sin bakketop som det naturlige midtpunkt for to særlige haveanlæg. Syd for tilkørselsvejen til slottet, som i 1780erne var blevet omdannet til den nye hovedlandevej til Roskilde, lå Søndermarken med sine snorlige alléer, flankeret af høje træer. Anlægget som helhed betragtet havde faktisk præg af en lille lystskov, hvori der blev drevet jagt. Terrainet var ret kuperet. Ganske anderledes fremtrådte den egentlige Slotshave mod nord nedenfor slotsbakken. Terrainet var her mere fladt og

Det norske hus i Søndermarken. Det opførtes i forbindelse med den store omlægning, som medførte en stor udskiftning af gamle træer, plantning af nye og anlæggelse af en række romantiske spadserestier, som fulgte det kuperede terrain.

temmelig sumpet. Slotshaven var et typisk barokanlæg, karakteriseret ved sine stive alléer, høje, klippede hække og kunstfærdigt anlagte buskadser, helt igennem et kunstprodukt. På skråningen ned fra slottet var opført et kaskadeanlæg, som forsynedes med vand fra Søndermarken. Som midtpunkt i dette stive anlæg fandtes en lille pavillon, som benyttedes af herskaberne, når vejret tillod det. Om søndagen valfartede mange københavnere ud til haven i håb om at få et glimt af de kgl. herskaber. Bagefter besøgte man de små beværtninger i Allégade.²⁷

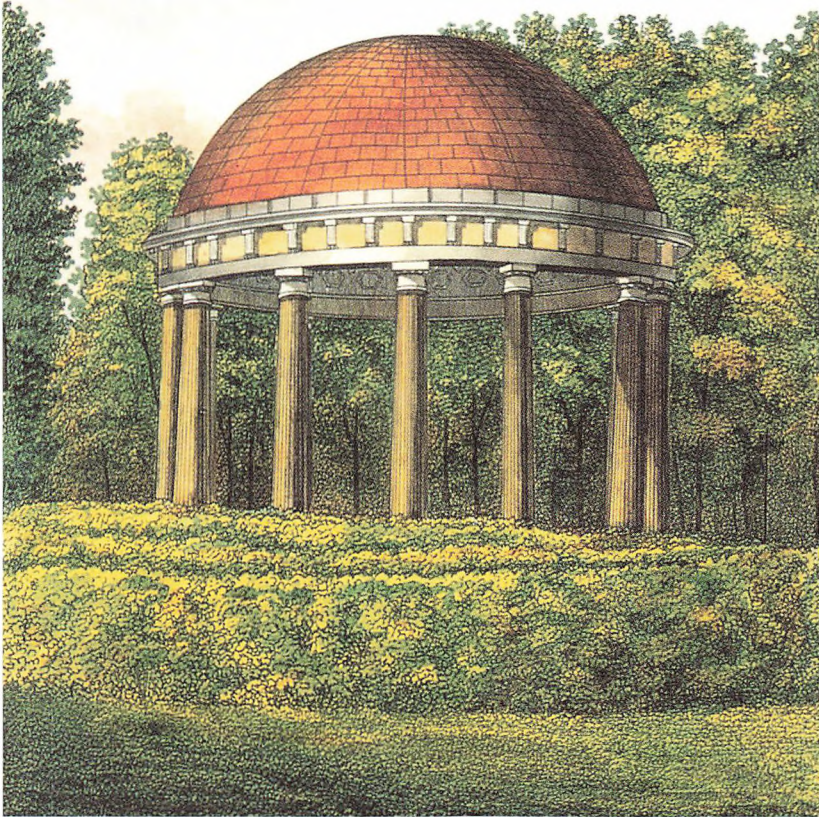
Ude i Europa var de stive gamle barokhave à la Versailles forlængst gået af mode, og et nyt haveideal, den såkaldte »engelske« eller »romantiske« have, gik sin sejrsgang fra land til land. De stive alléer,

hække og buskadsler afløstes af hyggelige spadserestier, tilpasset den omgivende natur. Den besøgende skulle kunne glæde sig over skiftende udsigter og varierede bevoksninger. Endvidere skulle der være romantiske småhuse anbragt rundt omkring, broer over vandløb, grotter, små tempelbygninger m.m. Inden for det danske monarki var Kielerprofessoren Hirschfeld den betydeligste talsmand for dette nye haveideal, og i det store værk om haver, som udkom 1780, var indføjet en nok så nærgående kritik af haveanlæggene omkring Frederiksberg slot. Han havde desuden foreslået, at man begyndte med at omlægge Søndermarken, da terrainet her indbød til en sådan reform. Indenfor hovedstadsområdet var finansmanden de Conincks have på ejendommen Dronninggård det første danske eksempel på en såkaldt engelsk have.²⁸

Fra sine forgængere havde Hauch overtaget arbejdet med at omdanne Søndermarken til en engelsk have, et arbejde som havde været igang siden 1784, da Frederiksberg slot påny blev sommerresidens (se foran s. 71 og 169f.).

1786 var Marcus M. Voigt blevet slotsforvalter. Han havde i flere år studeret havekunst i udlandet og blandt andet besøgt England, hvor han var blevet en begejstret tilhænger af den nye havemode. Han var derfor fuldt indstillet på at få Søndermarken omdannet efter de nye idealer. Ved hjælp af udkommanderede soldater blev der ryddet ud blandt de gamle allétræer, som bortsolgtes ved offentlig auktion, hvorved man delvis kunne finansiere de videre arbejder. Heldigvis skånedes man en af de fornemste gamle alléer, flankeret af maleriske kandelaber-lindetræer (den stadig eksisterende Norske allé). Man anlagde en række behagelige spadserestier, som fulgte det naturlige terrain, og man sørgede for mange nyplantninger. Hauch videreførte dette arbejde og indkøbte blandt andet 18. oktober 1798 ikke mindre end 4-5.000 små træer f.eks. fra statens planteskole i Ledøje. Endnu i 1798 arbejdede der om sommeren 6 soldater i Søndermarken.

Naturligvis udstyredes Søndermarken også med små huse og andre indretninger, som kunne glæde de besøgende. I det stærkt kuperede terrain i forlængelse af Norske allé opførtes et norsk bjælkehus

Templet på Poppelhøjen i Sondermarken. Hauch havde til at begynde med forestillet sig, at man kunne bruge de nedtagne søjler fra vestibulen i Moltkes palæ til at pryde det planlagte tempel. Det kunne dog ikke gennemføres, og man anvendte derfor nogle lette træsøjler. Templet er forlængst nedrevet.

omgivet af en ny granbevoksning. Man indrettede en kunstig kildegrotte, og Hauch havde den idé, at man på den såkaldte Poppelhøj skulle opføre et lille cirkelrundt tempel. Hertil ville han anvende de søjler, som tidligere havde prydet vestibulen i det Moltkeske palæ. Planen måtte dog opgives i sin oprindelige form, men senere opførtes

på det udsøgte sted et tempel, prydet med søjler af træ. Også et lille kinesisk lysthus fik man opført.

Hauch var klar over, at det ville være nødvendigt at få en fast vedligeholdelsesbevilling. Man opgjorde, at man i årene 1792-95 havde haft udgifter på sammenlagt 1.299 rd., selv om man havde tjent ganske godt på det bortsolgte træ. Ved resolution 18. oktober 1797 fremskaffede Rentekammeret en bevilling på 250 rd. om året til vedligeholdelse af det nye anlæg, som var meget populært i kongefamilien.²⁹

Også efter 1797 arbejdedes der videre i Søndermarken. Man opførte et hegn omkring Søndermarken, og man byggede en særlig bolig i haven for den faste opsynsmand. Fremtidig skulle man have tildelet nøgle for at få adgang til Søndermarken. I 1805 befalede kronprinsen, at der ikke måtte udleveres flere nøgler.³⁰ Det skyldtes nok den kendsgerning, at kongen ofte benyttede Søndermarken til små spadsereture, og på det tidspunkt var hans helbredstilstand ret nedbrudt.

Selv om man ikke kan frakende Hauch interesse for omlægningen af Søndermarken, er der ingen tvivl om, at han betragtede en tilsvarende fornyelse af den egentlige Slotshave som en langt mere spændende opgave, og til løsning af denne søgte han især støtte fra slotsgartner Peter Petersen.

Også han var gammel i gårde, idet han var blevet ansat på Frederiksberg 1781. I de første år havde han været mest optaget af køkkenhaven, som havde så stor betydning for den kgl. hofholdning. Han havde fået sin første uddannelse på Augustenborg, som han forlod 1776. Hvor han tilbragte de følgende år er ukendt. Formodentlig har også han tilbragt en tid i udlandet og var her blevet en svoren tilhænger af de nye romantiske haver.

25. januar 1796 meddelte Hauch Rentekammeret, at kongen principielt havde besluttet, at Slotshaven skulle omlægges. Gartner Petersen gik i gang med at rydde visse buskadser og foretage nogle prøvenyplantninger. Han fandt det nødvendigt, at der blev rejst nogle beskyttende rækværker omkring disse nye anlæg, og 24. juni 1796 gav Rentekammeret tilslutning hertil.³¹ Sommeren og efteråret 1797

Slotsgartner Peter Petersen (1754-1826). Han var uddannet på Augustenborg slot og knyttedes 1781 til Frederiksberg have. Han var sjælen i den store omlægning af den gamle barokhave til en moderne engelsk eller romantisk have. Han ville også gerne have omlagt Rosenborg have efter de samme principper.

medgik til at få udarbejdet en samlet plan, og 8. oktober 1797 kunne gartner Petersen forelægge en sådan, om hvilken han udtalte, at den renoverede have kunne blive »et sandt frydested«. På Hauchs forslag blev også slotsforvalter Voigt, slotsgartner Johan Ludvig Mansa på Frederiksborg og lederen af Botanisk have i København Frederik Ludvig Holbøll anmodet om at udtale sig. En kommission bestående af de 4 gartnere blev nedsat 9. november 1797. Man arbejdede hurtigt, og allerede 25. november kunne man afgive betænkning. Stort set er den idag eksisterende Frederiksberg have identisk med deres indstilling.

Forslaget forelagdes herefter kongen og godkendtes 15. januar 1798. Man var dog ikke helt tilfreds med det stillede forslag omkring selve slottet. Det skulle nærmere forhandles. Iøvrigt godkendtes planerne. Med hensyn til de foreslåede bygninger, krævede man overslag og tegninger forelagt, inden arbejdet måtte sættes i gang. På Hauchs indstilling besluttedes endvidere, at der af hofkassen måtte anvendes 1.000 rd. årligt til arbejdets gennemførelse. 6. februar 1798 meddelte Hauch gartner Petersen, at arbejdet kunne påbegyndes. Bestemmelsen om, at udgifterne skulle afholdes af hofkassen gav Hauch ret frie hænder til at disponere.

Det tog 5-6 år at få gennemført omlægningen af Frederiksberg have. I et brev til gartner Petersen, dateret 1. marts 1804 kunne Hauch udtale, at arbejdet nu var kommet så vidt, at det måtte anses for at være færdigt. Samtidig gjorde han Petersen opmærksom på, at han fremover ikke kunne opføre udgifter til anskaffelse af haveredskaber på det særlige anlægsregnskab. De måtte afholdes af den normale bevilling til havens vedligeholdelse. Man må i det hele taget konstatere, at Hauch fulgte det store arbejde med den største interesse. Ved talrige besøg på stedet og gennem et stort antal skrivelser holdt han sig à jour med slagets gang. Man kan ikke frigøre sig fra det indtryk, at det undertiden kunne dreje sig om de rene petitesser. Således udbad han sig 18. november 1798 en forklaring på, hvad der var blevet af en »hakke med skaft«, som havde været opført på en tidligere fortegnelse! Mere forståeligt er det, at han var stadig på vagt

overfor, at der ikke blev brugt mere ekstraordinær arbejdskraft end nødvendigt.

I første omgang koncentrerede man sig om at få anlagt de planlagte kanaler i haven. Hertil anvendtes i høj grad udkommanderede soldater. De kunne imidlertid kun beskæftiges udenfor den normale eksercertid. Hauch henvendte sig derfor til de lokale myndigheder i Holsten for at få anvist holstenske digearbejdere. Det første år fik han 25 mand anvist og året efter 50.³² 10. november 1799 kunne han meddele kongen, at gravearbejdet i det store og hele var afsluttet. Det synes at være Hauchs idé, at man kunne anvende det opgravede materiale til anlæggelse af nogle kunstige høje og senere til udvidelse af øen til det kinesiske lysthus.³³ 2. januar 1799 fik arkitekt Andreas Kirkerup besked om at levere tegninger til de broer, som skulle føre over kanalerne, og 19. august 1799 kunne han i Frederiksværk bestille de fornødne rækværk af støbejern til broerne. I sommeren 1801 var man kommet så vidt, at man 25. juli kunne bestille et antal plakater til opsætning i haven med følgende tekst: »Til almindelig fri passage og ordens vedligeholdelse forbydes det herved at blive stående eller opholde sig på broerne«. Det er den slags korte og konkrete meddelelser, som gør det muligt at fastslå arbejdets kronologiske fremadskriden.

Samtidig med gravearbejdet var gartner Petersen i færd med at fælde træer og plante nye. Gennem Hofstuen ekspederedes bestillingen på anskaffelse af nye træer fra planteskolerne ved Charlottenlund, Hørsholm og Frederiksborg slotte. Også fra udlandet rekvireredes nye planter. Således bestilte Hauch i september 1801 i Lübeck ikke mindre end 6.400 nye træer. Bestillingskrivelsen af 24. september opregner en imponerende samling af forskellige træsorter. Hauch sørgede også for et svanepar til udsætning i kanalerne.³⁴ Til slotsforvalteren på Fredensborg udgik forespørgsel, om man her var i besiddelse af gondoler, som de kgl. herskaber hidtil havde anvendt ved de under hoffets ophold på Fredensborg så yndede sejladser på Esrum sø, og svaret var positivt. Et par gondoler blev overført.³⁵ 16. marts 1801 gav Hauch ordre til, at der skulle indrettes en let til-

De nygravede kanaler i Slotshaven gav denne sit karakteristiske præg. På forskellige steder førte broer, tegnet af arkitekt Andreas Kirkerup, de besøgende fra den ene bred til den anden.

gængelig stentrappé til herskaberne, når »det måtte behage Allerhøjstsamme om sommeren at ro omkring i kanalerne«. ³⁶

Omkring århundredskiftet tog man for alvor fat på at opføre de planlagte nybygninger i haven. Allerede 12. november 1798 havde Hauch fået kongens tilladelse til at afhænde den gamle pavillon og erstatte den med et mere prydeligt og bekvemt lysthus i kinesisk stil, som skulle anbringes på en kunstig anlagt ø i kanalsystemet. Forgæves forsøgte man at få den gamle pavillon solgt ved offentlig auktion. Med Rentekammerets billigelse afhændedes den underhånden til vicerådmand Philip Lange for 1.000 rd.³⁷ På det tidspunkt havde kongen godkendt arkitekt Kirkerups tegninger til det kinesiske lysthus. Overslaget lød på 3.217 rd. Det farvestrålende lysthus med sit

Parti af den nyanlagte slotshave med Schweizerhuset og den lille sø foran. På grund af det ret kuperede terrain i dette hjørne af haven fik huset dette romantiske navn. I baggrunden skimtes slottet.

gule tag, sine drager og kinesisk tingeltangel på taget betragtedes dengang som nu som en af havens mest tiltrækkende og populære prydelser. Endnu i efteråret 1803 var maleren i gang i lysthuset.³⁸

I forbindelse med det store havearbejde fik man også løst problemerne omkring den gamle Fasangård. En resolution 1. november 1799 godkendte, at kabinetssekretær Peter Carl Jessen overtog Fasangården som privat bolig med forpligtelse til ikke at holde køer eller heste på gården. Staten betalte enken 200 rd. om året, så længe hun levede, mod at man til gengæld kunne overtage de til gården hørende jorder, som indlemmedes i Slotshaven. Som bekendt ligger Fasangården stadig som en enklave indenfor Slotshaven. Det kuperede terrain med den lille sø hører til et af havens smukkeste partier.

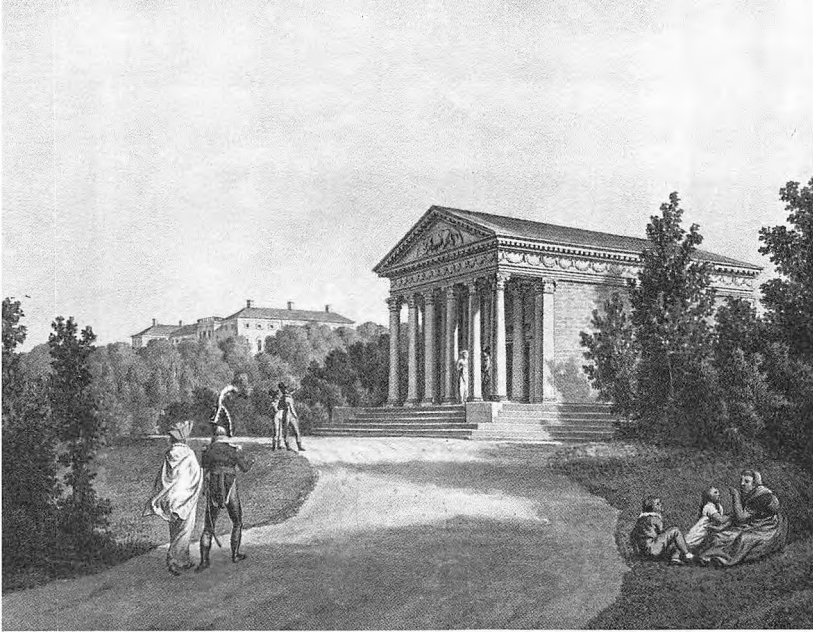
På Slotshavens område lå endnu et gammelt hus, som havde været benyttet af kammerfourer Thueseng, når hoffet opholdt sig på Frederiksberg. Man søgte også at få dette hus afhændet ved auktion, men det mislykkedes. Man måtte derfor lade en københavnsk tømrermester fjerne det for 350 rd. På arealet bag søen opførtes det såkaldte »Schweizerhus« som lysthus for herskaberne.³⁹ I tilslutning til dette hus indrettedes en »vinterresidens« for havens svaner.⁴⁰

Endnu et fornemt bygningsværk må nævnes, nemlig det såkaldte Apistempel. Det blev tegnet af professor Nic. A. Abildgaard, og til templet anvendtes de tidligere omtalte søjler fra vestibulen på Moltkes palæ. Forslaget godkendtes 5. december 1801, og overslaget lød på 3.147 rd. Man forestillede sig, at herskaberne også kunne anvende dette hus som en art lysthus. Senere blev det i mange år brugt som indgang til den zoologiske have. Ved samme resolution godkendtes også forslaget om bygning af det lille tempel på Poppelhøj i Søndermarken (se foran s. 281f.). I resolutionen henstillede kronprinsen til Hauch, at man ikke opførte begge templer på en gang, men »efterhånden og med den Dig bekendte gode økonomi«. Der arbejdedes endnu på Apistempet 1804.⁴¹

Foruden de regulære bygninger blev der også i den nye romantiske have indrettet både en grotte, en høj prydet med en gammeldags stendysse og et vandfald.

Som anført foran var arbejdet i det væsentlige afsluttet først på året 1804, og publikum har formodentlig forlængst fået adgang til haven. Der var dog stadig visse arbejder, som måtte udføres, og endnu 1806 anvendte man soldater til det fornødne havearbejde.⁴² Man måtte blandt andet sørge for oprensning af kanalerne, og til brug herfor fik man 11. februar 1803 anskaffet en særlig mudderpram.

Ligesom tilfældet havde været i Søndermarken, måtte der også engageres en opsynsmand for den nye Slotshave. Hauch var klar over, at gartner Petersen ikke kunne bestride dette hverv ved siden af sine mange andre. Ved resolution 4. juli 1804 fik han kongens tilladelse til at ansætte sin tjener Henrik Engel i denne stilling. Han synes at have fået anvist bolig i Schweizerhuset.

Apistemplet i Frederiksberg have, tegnet af Nic. A. Abildgaard. Søjlerne stammer fra den gamle vestibule i Moltkes palæ. Man ser slottet i baggrunden. Til højre har en lille gruppe besøgende lejret sig i græsset.

Udgifterne til omlæggelse af Frederiksberg have var blevet afholdt af hofkassen, og det havde ikke været nødvendigt at spørge hverken Rentekammeret eller Finanskollegiet. Udgifterne var blevet opført på hofholdningsregnskabet under kontoen »ekstra udgifter«. Denne konto nåede højdepunkter i kalenderåret 1801 med 26.696 rd. og 1802 med 22.488 rd. Også i de følgende år var udgiften betydelig. Man kan sikkert gå ud fra, at omkostningerne til Frederiksberg have har udgjort en væsentlig del af disse beløb. Nogen indtægt har man formodentlig kunnet bogføre ved salg af fældede træer med mere. Alt tyder imidlertid på, at Hauch forsøgte at holde udgifterne nede så meget som muligt, hvilket kronprinsen også udtalte sin anerkendelse

Det kinesiske lysthus var vel nok Slotshavens mest beundrede kunstværk. En bro førte over kanalen til den ø, hvorpå huset var opført. Kongefamilien lod sig ofte sejle over til øen for at drikke the i de kinesiske omgivelser.

af. Da tidspunktet var inde til at få fastlagt en bestemt sum til vedligeholdelse af haven, havde Hauch ingen større vanskelighed med at få kongens resolution på, at der fra 27. februar 1805 måtte anvendes 500 rd. om året til dette formål. Dette beløb skulle også afholdes af hofkassen.

Det store prestigeprojekt var således lykkeligt blevet bragt til af-

slutning, men indtil videre var det meget begrænset, i hvor høj grad kongefamilien fik fornøjelse af det. Efter 1805 opholdt kronprinsfamilien sig det meste af året på Kiel slot, og Christian VII var således ene om at kunne glæde sig over den nye fornemme Slotshave. Alt tyder på, at han stadig har foretrukket at foretage sine spadsereture i Søndermarken, hvor man skulle have nøgle for at besøge stedet. Det hører til en senere periode, at det københavnske borgerskab drog ud til Frederiksberg have for at tiljuble Majestæterne, når de med Frederik VI ved rorpinden sejlede omkring i havens kanaler.

Plan over Søndermarken og Frederiksberg have efter omlægningen. Man ser slottet i midten og til venstre Søndermarken, hvor en af de gamle alléer er bevaret (Norske allé). Til højre ses Slotshaven med de nye, snoede kanaler.

Medens Hauchs forgængere havde haft en del forretninger med hensyn til Charlottenlund, Hørsholm og Frederiksborg slotte, var det i disse år mere sjældent, at sager vedrørende disse institutioner passerede hans bord. Grunden var nok den, at de ikke mere var storleverandører til det kgl. køkken, idet haverne var blevet omlagt til planteskoler. Dog var forbindelsen ikke helt afbrudt til det kgl. køkken. Da man blandt andet opelskede frugttræer, leveredes stadig en del frugt, ligesom enkelte af haverne også havde lagt sig efter dyrkning af asparges, således at Hauch ikke var ganske afhængig af de foran omtalte dårlige asparges-leverancer fra Rosenborg have (se s. 275).

Af og til foretog herskaberne en udflugt til Charlottenlund slot, men ellers havde Hauch ikke meget at gøre med dette slot. Anderledes forholdt det sig med Hørsholm og Frederiksborg. Det var stadig således, at der var indkvarteret afdelinger af husarer på Hørsholm slot med samt deres officerer. Også enkelte civile og militære embedsmænd kunne få anvist bolig. Ved flere lejligheder hentede Hauch forskelligt inventar fra Hørsholm slot, som han havde brug for på residensslottene. Under et besøg 1801 på slottet opstillede han en liste over kinesisk porcelæn samt sølv og glassager, som derefter afsendtes til København.⁴³ Der var ingen inden for kongehuset, som interesserede sig for at tage ophold på Hørsholm, og som bekendt blev slottet jævnet med jorden 1810-12, og materialerne blev anvendt til opførelse af et nyt Christiansborg. Det kan dog nævnes, at prinsen af Württemberg med familie tilbragte en del af somrene 1803-5 på slottet. Derimod hændte det enkelte gange, at kronprinsen nogle dage om efteråret tog ophold på Frederiksborg i forbindelse med de afholdte militære øvelser i omegnen. Også kronprinsessen ses enkelte gange at have besøgt slottet. I følge praksis tillod hofmarskallen af og til, at der stilledes lokaler til rådighed på henholdsvis Hørsholm og Frederiksborg for den lokale befolkning til afholdelse af baller og andre festligheder.

Hauch udøvede også en udstrakt indflydelse på valg af de lokale tilsynsførende. 17. april 1795 døde slotsforvalter og gartner Niels S. Bache på Charlottenlund, og der indkom 6 ansøgninger til stil-

lingen. Blandt ansøgerne var gartner Mansa fra Frederiksborg, men Hauch hævdede, at han ikke kunne undværes ved omlægningen af den gamle have på Frederiksborg. Efterfølgeren på Charlottenlund blev gartner Martin Baastrup, der havde tjent hos finansmanden agent Erich Erichsen.⁴⁴

Ved Hørsholm skete ingen ændringer i disse år. Som slotsforvalter virkede fortsat Johann B. Hinzpeter og som leder af planteskolen forstmanden Marius G. Schæffer. På Frederiksborg slot gik den fungerende slotsforvalter Andreas J. Goos af på grund af alder 1803, og samtidig anmodede han om, at hans svigersøn Adam Giedde, der som husgerådskarl og skriver hidtil havde assisteret ham, måtte blive hans efterfølger, hvilket blev godkendt 14. juni 1803, selv om Hauch normalt indstillede en egnet lakaj til efterfølger for en afgået slotsforvalter. Hauch medvirkede også ved udnævnelsen af en ny oldfrue Kirstine Winsløv. Hun administrerede fra gammel tid et stort reserve-lager af sengelinned med mere og hørte til de funktionærer, der regelmæssigt skulle have sin inventarliste godkendt af hofmarskallen.

Som det vil fremgå af det følgende, blev en stilling som slotsforvalter og gartner ledig på Fredensborg slot 1799, og Hauch besluttede sig til omgående at indstille den ovenfor nævnte gartner Mansa til stillingen. Mansas efterfølger på Frederiksborg blev den kendte gartner og leder af den botaniske have i København Frederik Ludvig Holbøll. Havens bestyrelse protesterede imod Hauchs valg, idet man gjorde opmærksom på, at der ikke fandtes en gartner med de samme kvalifikationer som Holbøll til leder af den botaniske have. Med løfte om et gagetillæg trak Holbøll sig tilbage fra den nye stilling, og i stedet for udnævnte man slotsgartneren ved Søllerød slot Carl Frederik Kämffe.⁴⁵ Han døde imidlertid allerede 10. januar 1804, og herefter udnævntes 23. marts Holbøll til ved siden af sin gerning i den botaniske have også at varetage gartnerstillingen i Frederiksborg. Han havde allerede i nogle år været medlem af den kommission, som stod for omlægningen af slotshaven til en planteskole.⁴⁶

Nærmest formelt førte Hauch endvidere tilsynet med *Kronborg*, hvor Carl Ludvig Nægler fungerede som slotsforvalter, indtil han ved

kgl. resolution 18. marts 1797 også formelt ved forgængerens død udpegedes til stillingen. Det var ellers kun få sager fra Kronborg, som hofmarskallen kom til at tage stilling til. Da kronprinsen 1806 havde besluttet, at slotskirken skulle stilles til disposition som gymnastiksal for militæret, blev Hauch indblandet. Han godkendte, at man midlertidigt nedtog alter og prædikestol, men frarådede, at man flyttede det gamle, meget skrøbelige orgel fra sin hidtidige plads.⁴⁷

Endnu skal kort redegøres for det lille jagtslot *Eremitagen*, som i sommeren 1797 påny vendte tilbage under staten. Af og til foretog herskaberne som tidligere en eftermiddagsudflugt til stedet, og dette kunne også danne rammen om en officerssammenkomst, når der afholdtes manøvrer i omegnen. I 1802 havde den preussiske minister, baron Senft fået kongens tilladelse til at benytte slottet som sommerbolig, og 1804 boede hertugen af Augustenborg en del af sommeren herude. På grund af slottets ret ensomme beliggenhed fandt man det nødvendigt at ansætte en fastboende opsynsmand. Han hed Mads Nybølle, og han blev udnævnt ved kgl. resolution 24. januar 1798.⁴⁸ Han efterfulgtes fra 1. april 1805 af sønnen Frederik Nybølle.

Medens statens overtagelse af jagtslottet ikke kunne belaste hofmarskallen og hans folk, fik man betydeligt mere at gøre, da *Fredensborg slot* efter enkedronningens død faldt tilbage til staten. En skiftekommission gik straks i gang med at behandle boet, og denne overdrog enkedronningens gård på hjørnet af Norgesgade og Dronningens Tværgade til den københavnske handelsmand Constantin Brun. Hoffet skulle i de følgende år ved flere lejligheder låne denne ejendom som gæstebolig for fornemme besøgende ved hoffet. Overtagelsen af selve *Fredensborg slot* tog derimod længere tid.

28. december 1796 meddelte Rentekammeret Hauch, at en kgl. resolution 21. december 1796 havde udpeget ham og amtmand Henrik Levetzau i Hillerød til som statens kommissærer at overtage *Fredensborg slot* med tilhørende bygninger, haver og inventar fra skiftekommissionen.⁴⁹ Hauch trådte hermed i forbindelse med enkedronningens slotsforvalter Claus Hertz. Såvidt man kan se, skete det

Fredensborg slot var opført som sommerbolig af Frederik IV efter afslutningen af og til minde om den store nordiske krig (navngivet 1722). Arkitekten var J. C. Krieger, og flere ombygninger fandt sted i løbet af 1700-tallet. Frederik V forærede Juliane Marie slottet, og fra 1772-83 var det officiel sommerresidens for hele kongefamilien. Juliane Marie døde på slottet 1796. Til højre ses slotskirken og til venstre det udstrakte haveanlæg. Billedet viser, hvorledes slotsanlægget præsenterede sig i den ældre periode. Det var arkitekten Harsdorff, der 1774-75 fjernede indgangsflojen mod syd med port og spir, hvorved den indre gårdsplads blev åbnet.

umiddelbart efter nytår. Anledningen kunne synes lidt pudsigt. 20. januar 1797 gav han Hertz besked om, at slottets iskælder blev fyldt op, da det kunne forventes, at herskaberne ville benytte slottet. Tanken var måske ikke utænkelig, men det skulle hurtigt vise sig, at ingen ønskede at bebo slottet undtagen på ganske korte besøg.

Noget af det første, som skete efter enkedronningens død, var, at man drog omsorg for, at enkedronningens »guldmundtøj«, samt hvad hun havde haft til låns fra Sølvkammeret, omgående blev leveret tilbage. Det samme var tilfældet med det sengetøj med mere, som var stillet til disposition fra oldfruestuen på Frederiksborg. Da Hauch, traditionen tro, foreslog, at der i den anledning tildeltes de pågældende en dusør, lød kronprinsens resolution ganske tørt 13. december 1796: »Kan ej bevilges«.

Først 11. marts 1797 var skiftekommissionen og slotsforvalteren rede til at modtage de to kommissærer. Man gennemgik de fremlagte fortegnelser, som videresendtes til Rentekammeret sammen med en plan over den fremtidige administration af slottet. Den fik kongens tilslutning 25. april 1798. I henhold hertil skulle Hauch udøve den sædvanlige myndighed over slot og personale, som normalt var henlagt under hofmarskallen, samtidig med at man specielt overlod ham det økonomiske ansvar for havens drift. I alle spørgsmål vedrørende slotshaven skulle slotsfogeden henvende sig direkte til Hauch, og han måtte ikke foretage nogen økonomisk disposition af betydning, uden at han havde indhentet dennes tilladelse. Alle regninger skulle passere Hauchs bord og modtage hans godkendelse, inden de videresendtes til revision. Det var Rentekammerets ønske, at Hauch skulle være ansvarlig for overholdelse af de bevillinger, som hensattes til havens drift. Den samme ordning gennemførtes samtidig for Rosenborg og Frederiksberg slotshaver, se foran s. 259f. Ordningen trådte i kraft fra nytår 1798. Administrationen af slotsbygningerne og de øvrige tilliggender sorterede alene under Rentekammeret, og i sådanne spørgsmål skulle Hertz korrespondere direkte med Kammeret. At det undertiden kunne være vanskeligt at holde de to sagområder ude fra hinanden er ikke mærkeligt.

Hauch havde allerede i overgangsperioden måttet tage stilling til adskillige uopsættelige problemer. Der forelå således straks efter dødsfaldet forespørgsler om at få anvist bolig på slottet, hvilket betragtedes som en stor gunstbevisning. Flere af enkedronningens funktionærer havde fra ældre tid bolig på slottet, og mulighederne var begrænsede. Nogle fik tilladelse, men Hauch fastslog som princip, at der ikke kunne tilstås nogen lejlighed på selve slottet eller i de bygninger, som omgav den ottekantede slotsplads. Han blev også inddraget i en række vanskelige forhandlinger med Rentekammeret om fastsættelsen af størrelsen af det fremtidige personale. På dette område havde han samme interesser som slotsforvalteren, idet begge måtte ønske, at et tilstrækkeligt personale forefandt til vedligeholdelse af haven og det vidtstrakte parkområde. Hauch var ligeledes indstillet på at videreføre det eksisterende fasaneri. Der måtte derfor være det fornødne antal heste, vogne med tilhørende mandskab til at besørge forefaldende transporter, også eventuelle leverancer til hofholdningen i sommerhalvåret. Med hensyn til skovarealerne omkring slottet nedsattes en særlig kommission bestående af kammerpræsidenten, grev Chr. D. Reventlow, overforstmester Christoph H. Linstow og Hauch til at udarbejde en plan for fremtiden.

Hauch var meget interesseret i de til slottet hørende kunstværker. Han fik således billedhugger Nic. Dajon sat i gang med at restaurere statuerne i Nordmandsdalen. Da han ved selvsyn havde konstateret, at der på slottet fandtes en stor og kostbar malerisamling, udvirkede han, at man anmodede professor Abildgaard om at udarbejde en udførlig fortegnelse herover. Abildgaard opholdt sig et par måneder på slottet sammen med sin tjener, og Hauch drog omsorg for, at der udbetaltes et passende honorar. Han var meget tilfreds med, at kronprinsen var villig til at yde ham et beløb af 300 rd., hvilket han fandt »meget genereux og anstændig«.⁵⁰

Hauch synes at være kommet godt ud af det med Hertz. Ved en bestemt lejlighed udtalte han overfor Rentekammeret, at Hertz var en både »ordentlig og duelig« medarbejder. Hertz døde allerede 6. oktober 1799 ca. 65 år gammel. Hauch tøvede ikke med at foretage en

indstilling, og allerede 18. oktober forelå en afgørelse, idet slotsgartneren på Frederiksborg Johan Ludvig Mansa udnævntes til slotsforvalter og gartner på Fredensborg med en årlig løn af 500 rd. Det gav visse rystelser i gartnerverdenen, at afgørelsen blev truffet så hurtigt, men Hauch var tilfreds. Gennem flere år havde han haft et fortrinligt samarbejde med Mansa, som først døde 1820. Noget af det første, Mansa tog fat på efter sin ankomst til Fredensborg, var at udarbejde en haveplan, således at man kunne få fjernet en række buske, som hidtil i nogen grad havde hindret det frie udsyn fra slottets vinduer. 22. januar 1801 fik man kongens tilladelse til at påbegynde arbejdet.⁵¹ Samme år – 20. august – kunne Hauch endvidere godkende en udvidelse af drivhusene. Han var således meget positiv overfor Mansas forskellige projekter.

Hofmarskallen anmeldte ofte sit besøg på slottet, hvor han ønskede på stedet at sætte sig ind i aktuelle problemer. Han gennemgik endvidere altid indsendte forslag med stor grundighed, og han bevarede fortsat stor velvilje overfor Mansa og hans store familie. Da den økonomisk trængte slotsgartner 1806 fremsendte et andragende om et lønforskud på 400 rd., måtte han imidlertid sige stop. Et sådant lån ville først være tilbagebetalt i løbet af 4 år, og det var ganske imod praksis, måtte Hauch meddele tilbage. Han ville derfor foreslå Mansa at henvende sig direkte til kronprinsen. Det er Mansa imidlertid nok vejet tilbage fra. I hvert fald hørte man ikke noget mere om et forskud.

På intet tidspunkt synes det at være kommet på tale, at herskerne skulle tage ophold på slottet i længere tid. Man kunne godt foretage en kort udflugt, men kronprinsen har åbenbart ikke haft lyst til at bo på det slot, hvorfra han kun havde så sørgelige barndomsminde. Derimod gjaldt det ikke arveprinsens døtre, som tilbragte sommeren 1803 herude. Som sædvanlig blev oldfruen på Frederiksborg beordret til at stille de nødvendige sengeklæder med mere til disposition.

Haven på Fredensborg leverede i sommerhalvåret fortsat produkter til det kgl. køkken, navnlig bærfrugter, og også fra fasaneriet kom

der stadige leverancer. Da fasanmesteren døde 31. december 1807, udvirkedes det, at enken fik mulighed for at videreføre virksomheden. Ved kgl. resolution 26. marts 1808 fik hun foreløbig en bevilling på eet år foruden 200 rd. i løn og 50 rd. til aflønning af en karl.

Endnu en kgl. sjællandsk institution henhørte under hofmarskallens myndighed, nemlig *Palæet i Roskilde*. Fra ældre tid fungerede Frederik Otzen som slotsforvalter, men efter 27 års tjeneste overgav han sine forretninger 25. juni 1796 til amtsforvalter Fischer. Han blev dog fortsat boende på palæet.

Institutionen anvendtes først og fremmest til aftrædelse for de kgl. herskaber for eksempel i forbindelse med kgl. begravelser i Domkirken. Det var også skik og brug, at fornemme besøgende til hoffet afhentedes på Palæet, idet man havde udsendt en kgl. karet til at modtage dem, når de nåede domkirkebyen. I disse år var Rentekammeret også interesseret i at skaffe nyudnævnte amtmænd tjenestebolig på Palæet, hvilket undertiden kunne føre til yderst besværlige forhandlinger mellem Rentekammeret og hofmarskallen. Fra gammel tid havde man tilstået ældre, afskedigede hoffolk bolig i Palæet, og man måtte nu prøve på at få dem til at opgive den opnåede fordel, hvilket ikke altid var lige let.⁵² Som et kuriosum skal også nævnes, at den unge svenske konge Gustav IV Adolf, der en gang var på gennemrejse fra Skåne til udlandet og ikke havde til hensigt at aflægge besøg i København, benyttede Palæet som aftrædelsesstation. Der var derfor god grund til stadig at holde enkelte kgl. gemakker disponible.

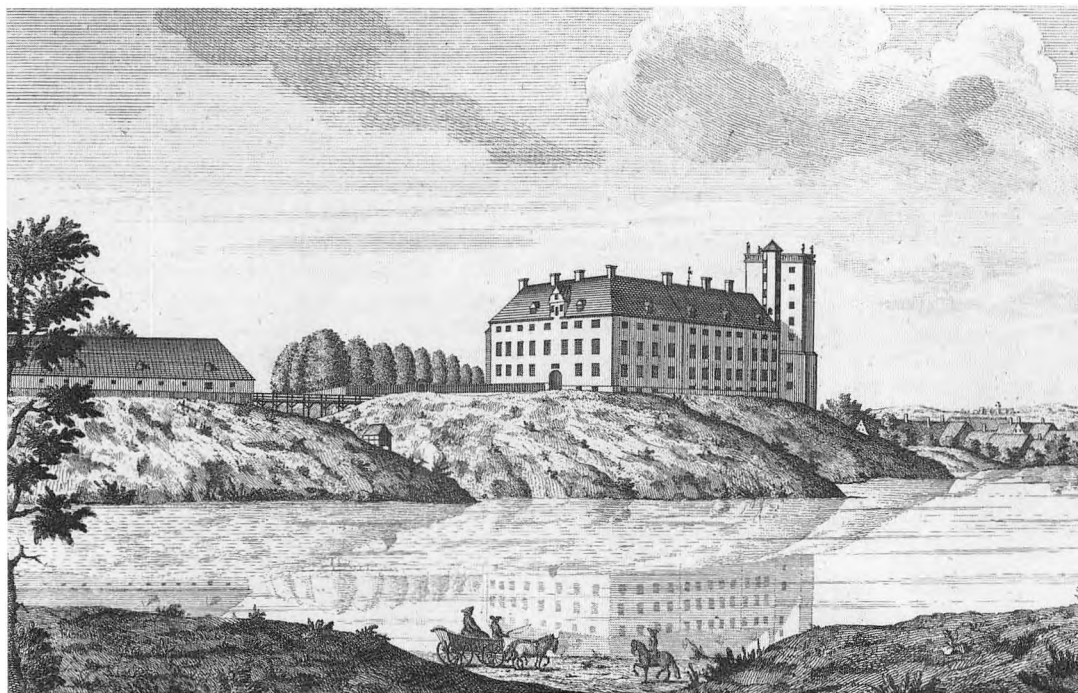
For en fuldstændigheds skyld skal det ligeledes nævnes, at der fra en frisk kilde i Roskilde leveredes drikkevand til hoffet. Ved denne særlige indretning var ansat en fast opsynsmand ved navn Frederik Chr. Thiede. Da han døde 8. november 1804 efter 40 års tjeneste, udnævntes en af Vinkælderens arbejdsmænd Sivert Hansen til hans efterfølger fra nytår 1805.⁵³

Det var sjældent, at kronprinsen på sine mange rejser gjorde ophold på Palæet i Roskilde. Han foretrak som regel det gamle Antvorskov kloster ved Slagelse, hvortil der var henlagt en afdeling af hæ-

ren. Det betydelige jordegods, som hørte til denne ejendom, havde længe været i statens eje, men blev 1774 solgt til en privatmand og erhvervedes 1799 af Constantin Brun. I 1806 solgtes Antvorskov til Hauch og slotsforvalter Marcus F. Voigt. De beholdt dog kun ejendommen i få år.⁵⁴

Også vest for Storebælt fandtes enkelte slotte, som var underlagt Hauchs myndighed. Selv om *Odense slot* forlængst var overgået til amtmandsbolig, hændte det dog af og til, at kronprinsen på sine rejser gjorde ophold hos stiftamtmanden. Ellers var det navnlig *Koldinghus*, som fortsat havde bevaret gammel status af et kgl. overnatningssted. Kronprinsen og Carl af Hessen tog ophold her, når de var på rejse til og fra hovedstaden, og 1807 fik ovenikøbet selveste monarken og en del af centraladministrationen midlertidigt ophold på slottet en kortere tid. Man holdt derfor en række gemakker parate for det tilfælde, at der skulle blive brug for dem, og der blev tildelt slottet en fast brændelevering til udtørring af dem. Ligesom andetsteds havde man også anvist højere embedsmænd fast bolig på slottet. Her boede således i mange år kronprinsens gamle lærer, professor B. J. Sporon som privatmand, og han fortsatte opholdet efter udnævnelse til amtmand for *Koldinghus amt* 1793.

17. september 1795 døde den hidtidige slotsfoged, eller som han kaldtes på stedet, husfoged J. N. Lund. Der meldte sig 5 ansøgere til den ledige stilling blandt andet oberst Haxthausen. Hauch afviste bestemt hans kandidatur, idet han endnu engang gjorde kongen opmærksom på, at det var fast tradition, at en af de kgl. lakajer modtog avancement til slotsforvalter, hvis man anså ham egnet til posten. I den ældste lakaj Jens Gram mente Hauch at have en god efterfølger, og han blev udnævnt 29. september 1795. Hofmarskallen fik af og til sine besværligheder med den nye husfoged, idet han tiltog sig visse friheder. Uden tilladelse bemægtigede han sig nogle værelser, som en tidligere beboer havde forladt. Gram virkede i sin tjeneste indtil 1806, da Hauch ved resolution 27. september 1806 fik lakaj Jens Christensen udnævnt til husfoged på *Koldinghus*. Det var således

Koldinghus' bygningshistorie kan spores tilbage til middelalderen, men anlægget modtog en betydelig udvidelse og ombygning under Christian III. Slottet lå på den strategisk vigtige grænse mellem Kongeriget og Sønderjylland og anvendtes i 1700-tallet i høj grad af kongehusmedlemmer på gennemrejse. I august-september 1807 residerede Christian VII en kort tid på slottet, ligesom en del af centraladministrationen var henlagt hertil. Året efter nedbrændte slottet under en midlertidig indkvartering af spanske tropper.

ham, der 2. april 1808 indberettede til hofmarskallatet, at slottet var nedbrændt 30. marts kl. 4 om morgenen. I en skrivelse 5. april 1808 befalede Hauch Jens Christensen at sørge for at samle og sikre alle kgl. inventargenstande. Samtidig fik han tilladelse til at anvende 60-70 rd. til at istandsætte sine egne værelser. Der blev ikke givet noget ved dørene!

Ligesom tilfældet var andre steder, havde Hauch bemyndiget husfogeden til at lade borgerskabet i Kolding nyde godt af slottets lokaler til afholdelse af fester. Da Gram 1806 måtte indberette, at en sådan begunstiggelse havde voldt beboerne ubehageligheder, blev tilladelsen trukket tilbage. Det hindrede dog ikke Hauch i atter at lade den nye husfoged 17. januar 1807 tillade borgerskabet at feste på kongens fødselsdag og mødes for at fejre mindet om slaget på rheden 1801.

Tilbage står at redegøre for *Gottorp slot* og de 3 holstenske slotte *Trarvental*, *Plön* og *Kiel*, over hvilke Hauch udøvede en vis, men begrænset myndighed. Han førte således en ret udstrakt korrespondance med slotsfoged H. F. Godske på *Gottorp slot*, som han havde overtaget fra sine forgængere, og som var i funktion indtil sin død 8. august 1807. Han efterfulgtes af husfoged Linden, selv om denne ikke havde været lakaj. Ved denne lejlighed henstillede Rentekammeret, at man forpagtede en del af den store slotshave bort, således at man kunne begrænse lønnen til den nye slotsfoged. Hauch svarede 8. oktober 1807, at han ikke kunne have noget imod dette under forudsætning af, at man ikke beskar herskabernes ret til leverancer fra haven.

Der synes at være tradition for, at slotsforvalteren på *Gottorp* forelagde hofmarskallen en række detaljspørgsmål vedrørende det underordnede personale. Det medførte også adskillig korrespondance, at der af Hauchs sædvanlige møbelbevilling på 3.000 rd. afleveredes 300 rd. til brug ved det landgrevelige hof på *Gottorp*. Det kunne være ret kostbart inventar, herskaberne fremsatte ønske om, og det var ikke altid, at bevillingen kunne række. En gang drejede det sig om at fremskaffe en ny tronstol til prinsesse Louises trongemak. En anden meget langstrakt sag var ønsket om en ny seng til kronprinsen, når han opholdt sig på *Gottorp*. 8. juni 1807 meddeltes det slotsforvalteren, at den ønskede seng nu kunne anskaffes. Den skulle være forsynet med et omhæng af grønt damask med silkesnore, da kronprinsen ikke yndede »galonner om møbler«. Hauch ville forsøge at skaffe de fornødne penge gennem et ekstraordinært tilskud fra den

kgl. kasse. Mon man ikke snart fik andet at tænke på end en seng til kronprinsen?

Det forekom sjældent, at Hauch i disse år skulle tage stilling til sager vedrørende de tre kgl. slotte i Holsten. Det kunne hænde, at Rentekammeret forelagde ham spørgsmål om anvendelse af visse lokaler på slottene, men det forekom ikke ofte. Han fulgte også som tidligere de forslag, som Rentekammeret stillede. Større interesse måtte han udvise, da Kiels slot lidt efter lidt blev fast opholdssted for kronprinsen og fra 1805 også for kronprinsessen. En særlig hofholdning blev etableret på Kiel slot, men Hauch fik dog ikke større indflydelse på den. Derimod måtte han af og til træffe en række praktiske foranstaltninger, når man ønskede, at medlemmer af kronprinsfamiliens hofstater skulle bryde op fra hovedstaden og fremtidig gøre tjeneste i Kiel. I forbindelse med troppesamlingen langs sydgrænsen blev også prins Christian Frederiks regiment beordret til Holsten, og prinsen opslog sin residens på Plön slot. Her tog han også ind efter sit bryllup med prinsesse Charlotte Frederikke, og her blev deres første barn født, der døde kort efter fødslen.⁵⁵ I 1807 vendte parret tilbage til København, medens kronprinsesse Marie forblev på Kiel slot indtil 31. oktober 1809, da hun som dronning holdt sit officielle indtog i hovedstaden. Under opholdet i Kiel fødte hun datteren Vilhelmine.

Det Kieler slot, som i flere år var kronprinsfamiliens faste opholdssted, var grundlagt af de Gottorpske hertuger i midten af 1500-tallet. To hundrede år senere var det blevet delvis ombygget af Hamborgerarkitekten Sonnin. Efter en større brand 1838 blev det påny genopbygget, men gik definitivt til grunde under anden verdenskrig.

Tilrettelægger af hoffets dagligdag

Til belysning af begivenhederne ved hoffet har man for den første del af perioden de af hoffoureren førte dagjournaler. De er måske ikke helt så udførlige som tidligere, men indeholder dog en ret detaljeret beskrivelse af dagligdagen ved hoffet. Man får stadig at vide, hvem

der var nærværende ved det kgl. middagstaffel for blot at nævne et enkelt eksempel. Dagjournaler i gammeldags forstand ophører imidlertid ved udgangen af kalenderåret 1803, muligvis som følge af den gamle hoffourers død. Tilsyneladende er der ikke bevaret oplysninger om hoffets daglige tilværelse de følgende måneder. Fra 1. maj 1804 eksisterer imidlertid en ny dagjournal, men af en helt anden karakter. Den er ført i skemaform og redegør kun for de vigtigste begivenheder: middagstafflet med angivelse af deltagerantal, antal af afholdte appartementer, gemaksprædikener og deltagelse i søndagsgudstjenester ude i byen med angivelse af kirkens navn, teaterbesøg anført datovis samt afholdte statsråd med dato. I tilslutning til disse summariske oplysninger er der på indskudte blade omtalt særlige begivenheder. Denne journal er ført frem til den nat, hvor kongen forlod Frederiksberg slot for stedse og tog ophold på Koldinghus. Hermed ophørte også normal hofholdning både på Frederiksberg slot og på Amalienborg-palæerne for en tid.

Man må formode, at Hauch fra nytår 1796 har fået fastlagt den fremtidige plan for hoffets daglige tilværelse, med hensyntagen til de indskrænkede forhold på Amalienborg. Alt tyder på, at dette program er fulgt år efter år, men det kan allerede her antydes, at det i sammenligning med fordums dage på Christiansborg var en hofholdning »en miniature«, og at den yderligere indskrænkedes i den følgende tid. Efter århundredskiftet vænnede kronprinseparret sig til, som det allerede flere gange er omtalt i det foregående, at tilbringe adskillige måneder i hertugdømmerne, således at kongen i egen høje person alene udgjorde hoffets midtpunkt. Hans helbred var iøvrigt svigtende i løbet af perioden. Når kronprinseparret kom tilbage til hovedstaden, blev hofselskabeligheden større, men den hørte nærmest op efter året 1805. Det bør måske allerede her omtales, at der midt i perioden indtraf en brat afbrydelse i det sædvanlige hofliv som følge af slaget på Rheden 2. april 1801, men hurtigt faldt man igen tilbage i de sædvanlige folder.

Gennem alle årene var kongens middagstaffel den tilbagevendende centrale begivenhed. Foruden kongen og kronprinsen med ge-

malinde deltog nogle af hendes hofdamer fast i taflet foruden et udvalg af hofkavalerer med Hauch i spidsen. Som regel var også en række officerer til stede, og normalt tilsagde man et par gæster fra byen. Normalt deltog omkring 20 personer, men når kongen var alene på Frederiksberg blev der ofte kun dækket op til 3.¹ Onsdag og fredag afholdtes der normalt statsråd, og ministre og refererende embedsmænd blev indbudt til taflet, som i sådanne tilfælde måtte dækkes med 28-30 kuverter. Var man på Frederiksberg, afholdtes som regel kun eet ugentligt statsråd. Ved særlige festlige lejligheder, for eksempel på kongens fødselsdag, kunne der sidde op til 48 personer omkring bordet. I 1807 fandt der i månederne juni og juli intet statsråd sted, men 7. august, godt en uges tid inden kongen forlod slottet, afholdtes endnu et statsråd, og i det efterfølgende taffel var dækket til 27 personer. Om der ligesom tidligere blev afholdt et forberedende statsråd, inden man i et officielt møde forelagde kongen sagerne til underskrift, har det ikke været muligt at konstatere.

Et andet officielt hverv, som påhvilede monarken, var den årlige traditionelle åbning af Højesteret den første torsdag i marts måned. I forvejen var åbningen proklameret ved omridende kgl. herolder, og om torsdagen gik kongen, ledsaget af kronprinsen og et stort følge, i retten, som det officielt hed. Åbningen fandt fortsat sted i riddersalen på Rosenborg slot.

Det var også fortsat kongens officielle pligt at modtage fremmede hoffers udsendinge i både modtagelses- og afskedsaudiens. Også denne handling afvikledes ifølge et fastlagt ceremoniel, som Hauch havde ansvaret for. Gesandten afhentedes på sin bopæl af en af hoffet udsendt repræsentant, der ledsagede ham til det indrettede aftrædelsesværelse, hvor hofkonditoren havde sørget for forfriskninger. Derefter førtes han til foretræde hos kongen, indført af hofmarskalen. En gesandt eller en særlig udsending kunne også have særlige ærinder at fremføre for Majestæten. Således blev den svenske grev Stenbock 1796 modtaget i spidsen for en lille delegation, som kom for officielt at meddele, at den unge svenske tronfølger under navnet Gustav IV Adolf havde besteg den fædrene trone. Grev Stenbock

og hans følge blev en uges tid i København og blev inviteret til middagstaflet. 1796 var den russiske minister i speciel audiens for at annoncere Katarina II's død og zar Pauls tronbestigelse og 1801 for at meddele, at Alexander I havde bestøget Romanov-tronen efter drabet på sin fader.

Periodens mest omtalte udenlandske udsending var utvivlsomt den franske minister Ph. A. Grouvelle.² Han synes at have opholdt sig i København i to omgange, først i årene 1793-94, hvor han ikke blev officielt modtaget, og hvor han heller ikke er indført i statskalenderen. Det var den almindelige opfattelse, at A. P. Bernstorff var ganske tilfreds med ham, medens Societeten var mere kritisk. Det frankofile parti hilste ham derimod velkommen med begejstring, således P. A. Heiberg. Han kom tilbage i 1796, og hoffoureren noterer 4. marts 1796, at han blev modtaget af kongen. Fra nu af og indtil 1799 er han også optaget i statskalenderen. Nogle dage efter den officielle modtagelse var han tilsagt til aftenselskab og nød den ære at sidde ved kongens spillebord. Forskellige memoireforfattere har bragt følgende historie til torvs om Grouvelle's første møde med Christian VII. Efter at have rettet de sædvanlige velkomstord til den fremmede minister, skal kongen have spurgt: »Hvordan har Deres Herre, den franske konge det? Åh, undskyld, jeg tager fejl, hvordan går det med Deres maitresse, den franske republik?«. Herefter skulle kongen have vendt ham ryggen og ikke afventet svar.³ Hoffoureren har også 18. december 1799 noteret, at Grouvelle var i afskedsaudiens. Sædvanligvis henlagdes gesandtskabsmodtagelser til samme dag, som man afholdt statsråd.

I begyndelsen af 1796 døde den mangeårige svenske ambassadør ved hoffet, baron Sprengtporten og blev bisat i St. Petri kirke. Selv om den svenske ambassade stod for det store arrangement, var Hauch dog stærkt indblandet.⁴ Man udlånte således den fine nye ligvogn, anskaffet i anledning af arveprinsessens død, og der blev udkommanderet dansk militær til eskorten.

Bernstorff overværede begravelsen i spidsen for flere ministre, og Hauch mødte også sammen med flere hofkavalerer. I kirken leverede

det kgl. kapel den nødvendige musik, og biskop Balle forrettede jord-påkastelsen.

Det hændte ret ofte i disse år, at der måtte erklæres hofsorg. Også det var en opgave, Hauch måtte påtage sig, og det var formodentlig ham, der i overensstemmelse med traditionen fastlagde hofsorgens længde i dage og uger, og hvorledes hoffolkene skulle klæde sig i sørgeklæder. De fleste dødsfald indtraf nu som før blandt den store skare af tyske territorialfyrster og udløste kun hofsorg i op til en uge. Havde den kgl. familie et nærmere forhold til den afdøde, eller var det en fremtrædende potentat, der var død, kunne sørgeperioden fastsættes i uger og eventuelt måneder. Man tog dog ikke altid lige tungt på den erklærede hofsorg. Således proklameredes 1. maj hofsorg for to territorialfyrster, men allerede 2. maj afholdt man det traditionelle appartement, og dagen efter tog kongen i teatret.

Ved siden af de officielle pligter, der påhvilede konge og kronprins, og som Hauch havde en finger med i, videreførtes fra fortiden flere faste selskabelige sammenkomster. Der var således tradition for, hvorledes man fejrede kongens fødselsdag 29. januar. Alle deltagere mødte i galla, herrerne med båndet uden på kjolen og damerne i »robe de cour«. Også garden trak op i galla. Der blev arrangeret et udvidet middagstaffel efter afholdt kur hos kongen. Om aftenen tilrettelagdes stort selskab, og foruden den sædvanlige Rose var dækket to marskaltafler, hvor gæsterne var placeret efter Bundetrad-princippet. Et par dage senere afholdtes der på teatret på Kongens Nytorv et stort maskebal med spisning i det tilstødende Gjethus. Dette traditionelle maskebal synes afholdt for sidste gang på kongens fødselsdag 1803. Året efter mødtes man til maskebal på Palæet. Kronprinsen fejrede sin fødselsdag 28. januar og kronprinsessen sin 28. oktober, men disse dage noteredes normalt kun med et udvidet middagstaffel. Indtil sin død 1799 var harpevirtuosen Johann Andreas Kirchhoff altid tilsagt til at spille ved kongens fødselsdagsmiddag.

Der eksisterede i hvert fald i periodens første år et fast skema for hoffestlighederne. Hver anden mandag arrangeredes et såkaldt ap-

partement, hvori deltog omkring 40 personer. Man mødtes kl. 6½, og der kunne indledes med en koncert af hofkapellet. Det kunne også ske, at en udenlandsk kunstner optrådte. Normalt oplyste hoffoueren ikke den fremmedes navn. 9. januar 1796 skrev han således i dagjournalen: »at et svensk fruentimmer lod sig høre på klaver og med sang«. Man kunne også dele sig mellem de opstillede spilleborde. Pagnerne udførte den fornødne opvartning og havde en vis indtægt herved. Aftenselskabet afsluttedes med et taffel, der som regel var dækket med 48 kuverter. Et andet fast arrangement var et lille hofbal onsdag aften hver anden uge. Med tiden blev disse baller sjældnere. Til gengæld holdtes appartement hver uge.

Det indgik også i det faste program, at kongen enten alene eller sammen med kronprinseparret overværede den såkaldte gemaksprædiken, som i almindelighed på skift varetoges af de to slotspræster. Når der ikke var gemaksprædiken deltog herskaberne i den ordinære søndagsgudstjeneste i en af byens kirker, som regel Vor Frue, Holmens, Garnisons og de to reformerte kirker. En enkelt gang kunne man også høre prædiken i St. Petri kirke. Det var endvidere en fast tradition, at herskaberne en gang om året gik til alters. Efter 1800 var det biskop Balle, der ledede denne handling, og som holdt den efterfølgende prædiken. 21. maj 1806 meddelte Hauch biskoppen, at hertugen af Augustenborg – åbenbart i kronprinsens fravær – ville deltage i kongens altergang på palæet. Den sidste officielle altergang fandt sted 1. pinsedag 1807. Til brug ved disse handlinger lod Hauch fra Rosenborg afhente et særligt rødt fløjlstæppe.

Af og til kunne en præst udenfor den snævre kreds bede om tilslutning til at holde gemaksprædiken. Man henvendte sig til Hauch, som derefter foretog det fornødne. En kirkelig tradition, som ligeledes videreførtes, var afholdelse af såkaldte passionskoncerter i forbindelse med påskehøjtideligheden. Derimod har hoffoueren ingen oplysninger om, at herskaberne fejrede juleaften eller nytårsaften. Dog kan det noteres, at man normalt overværede højmessens 1. juledag i en af de københavnske kirker.

Dronningekronen blev anbragt på enkedronning Juliane Maries kiste i FREDENSBORG slotskirke, hvor bisættelseshøjtideligheden tog sin begyndelse. Hauch havde også hentet dette klenodie fra Rosenborg og drog omsorg for, at kronen om natten var under sikker forvaring inde på slottet.

Den største ceremonielle opgave, som tilfaldt Hauch i disse år, var utvivlsomt tilrettelæggelsen af enkedronningens bisættelse.

Juliane Marie havde sidste gang samlet sin familie om sig på fødselsdagen 4. september 1796. Hun var allerede da ret svag, og hendes tilstand forværredes i de følgende uger. 26. september gav Hauch gartner Lindegaard ordre til hver 3. dag at sende hende nogle vindruerklaser. Hoffet opholdt sig endnu på Frederiksberg, da enkedronningens hofchef, kammerherre Blücher-Altona 10. oktober om aftenen kom for at meddele, at Juliane Marie var død om eftermiddagen

kl. 2. Hauch blev straks sendt til Fredensborg for at kondolere, og alle festligheder ved hoffet aflystes.

I første omgang deklareredes midlertidig hofsorg, og vagten beordredes at trække op uden musik og ikke at røre trommerne. Søndag 16. oktober havde man fået bragt sørgeklæderne i orden, og der erklæredes »dyb hofsorg« i 4 måneder. I realiteten lempedes hofsorgen nogle uger efter bisættelsen. Hauch fik travlt med at udarbejde det fornødne begravelsesceremoniel.⁵ Liget blev lagt på »lit de parade« i Fredensborg slotskirke. Når kirken var åben for forbidefilering, lå dronningekronen på kisten. Når dørene blev lukket, bragtes kronen i sikkerhed på slottet. Hauch havde personlig hentet kronen på Rosenborg og bragt den til Fredensborg, ligesom han havde udarbejdet særlige bestemmelser for dens bevogtning. Den såkaldte dronningekrone var i sin tid udført til dronning Sophie Magdalene af hofjuveler Frederik Fabritius 1731. Taffelstenene skal stamme fra dronning Sophie Amalies dronningekrone fra 1648.⁶

Bisættelsen fandt sted 12. november fra slotskirken i Fredensborg. Af kongelige personer deltog kronprinsen og arveprinsen med sønnen Christian Frederik samt hertugen af Augustenborg og landgreve Carl af Hessen og hans søn prins Frederik. Derimod var hverken kongen, kronprinsessen eller hertuginde Louise Augusta nærværende. Biskop Balle ledede den kirkelige handling, hvorefter selve ligfærden til Roskilde tog sin begyndelse. Den imponerende kortge bevægede sig ud af slotsområdet og gennem Slotsgade og Asminderød landsbygade til sognegrænsen. Her gjorde man holdt. Kisten fjernedes fra ligvognen og anbragtes på en særlig vogn, som i løbet af natten bragte kisten frem til Roskilde bygrænse. Her modtoges den af et nyt stort følge, som var kommet til Roskilde i den tidlige morgenstund og nu til fods ledsagede kisten det sidste stykke vej til Domkirken. I processionen gennem Fredensborg og Asminderød aftenen forud skal have deltaget ikke mindre end 1158 personer, 665 heste og 78 køretøjer. Deres placering i kortegen var nøje bestemt. Ved siden af vognene gik hofbetjente med brændende fakler, og langs ruten stod den lokale befolkning opstillet. Hoffoureren har i sin dagjournal indført et ud-

førligt referat af hele ligfærden. Et par linier til sidst oplyser, at kongen på begravelsesdagen afholdt både et middags- og et aftentaffel »en familie« på henholdsvis 4 og 5 kuverter. Også dagen efter begravelsen spistes »en familie«.

Man havde først forlagt residensen til Amalienborg 1. november, og allerede ugedagen efter begravelsen afholdtes det 1. appartement »i alle måder som sædvanlig«, som hoffoureren udtrykker sig. Den etablerede hofsorg hindrede således ikke et sådant arrangement. Derimod varede det lidt længere, inden man foranstaltede hofbal, og inden kongen genoptog sine teaterbesøg. Det skete først omkring midten af december.

Kronprinseparret havde ikke været i stand til at deltage i enke-dronningens sidste fødselsdag. For første gang var ægteparret taget på en udenlandsrejse. Man havde besøgt badebyen Pyrmont beliggende ca. 50 km sydvest for Hannover. Muligvis var det lægen C. F. Suadicani, der havde tilrådet kronprinsen at foretage denne rejse. Han var også Louise Augustas læge, og han mentes at have gjort det muligt for prinsessen efter 10 års ægteskab at føde et barn. Kronprinsen har vel håbet, at et ophold i Pyrmont ville være gavnligt for hans gemalinde, således at også hun kunne bringe et levedygtigt barn til verden.

Pyrmont var et i datiden kendt kursted, som lå i en dal beskyttet af høje bjerge. Byen hørte på det tidspunkt til det lille selvstændige fyrstendømme Waldeck. Det var kendt for sin ret strenge etikette kurgæsterne imellem og således et passende opholdssted for arvingen til et enevældigt styret monarki. Det augustenburgske ægtepar havde ved flere lejligheder også opholdt sig her.

Man tog afsked fra Amalienborg 21. maj og ledsagedes på rejsen af den lille prinsesse Caroline. Man var tilbage igen 16. september. På hjemrejsen gjorde man et par dages ophold på Louisenlund. Såvidt det kan fastslås, var det første gang kronprinsessen genså sin barndomsegn.

Omkring nytår stod det klart, at kronprinsessen atter var gravid, og man afkortede derfor årets sommerophold på Frederiksberg. Kort

Arveherzog Frederik Christian II af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg (1765-1814) var efter sit ægteskab med prinsesse Louise Augusta blevet optaget som medlem af gehejmestatsrådet. Forholdet til svogeren, kronprins Frederik udviklede sig med årene i uheldig retning og endte med et brud mellem dem.

Hertuginde Louise Augusta (1771-1843) var en datter af dronning Caroline Mathilde og Struensee, men fra fødslen anerkendt som arveprinsesse til Danmark. Af politiske grunde blev hun 1786 gift med arvingen til hertugdømmet Augustenborg. Trods alle politiske forviklinger bevarede hun stedse et fortroligt forhold til sin broder.

efter ankomsten til vinterresidensen fødtes 1. september 1797 en lille dreng. Som sædvanlig havde Hauch forberedt alt, som skulle sættes i værk ved en sådan lejlighed. Atter blev det en skuffelse. Efter en uges forløb døde barnet, og ved en hastigt gennemført dåbshandling var barnet blevet døbt Christian. Bisættelsen fandt sted 11. september uden større ceremonier.⁷ Også i sommeren 1799 tog kronprinseparret på en længere rejse, idet man opholdt sig et par måneder, dels på Gottorp slot, dels på Louisenlund. Man var atter tilbage på Frederiksberg 20. september. Efter hjemkomsten blev kronprinsessen atter gravid, men hun aborterede 10. april 1800. Endnu to forgæves fødsler måtte kronprinsessen igennem, og i begge tilfælde døde barnet kort efter fødslen. 13. februar 1802 og 5. juni 1805 fandt de sørgelige begivenheder sted, og i begge tilfælde havde alt været forberedt af Hauch til at fejre en lykkelig begivenhed.

Kronprinseparrets lange rejser medførte, at kongen i lange perioder opholdt sig alene på Frederiksberg slot, hvilket havde til følge, at hofholdningen indskrænkedes. Der deltog kun få i middagstaflet, og der afholdtes kun et enkelt statsråd om ugen. Aftentaflet afløstes som regel af gemaksspising. Naturligvis forekom der gesandtmodtagelser, og der måtte af og til deklareres hofsorg, men den daglige hofholdning var sat på lavt blus.

Medens kronprinseparret opholdt sig i Pymont, nedkom Louise Augusta med sit første barn. Det blev en pige, og dåben fandt sted på Dehns palæ 27. juli 1796.⁸ Hauch havde fået kongens tilladelse til at anvende samme dåbsceremoniel, som var blevet brugt ved prinsesse Carolines dåb. Enkedronningen holdt barnet over dåben. Det var hendes sidste hverv som gudmoder. Blandt de indskrevne faddere var også arveprinsens ældste søn den 9-årige Christian Frederik. Dengang var der vel ingen, der forestillede sig, at den nyfødte prinsesse, der fik navnene Caroline Amalie, 1814 skulle ægte Christian Frederik og sammen med ham bestige tronen 1839 som Christian VIII og dronning Caroline Amalie. I hurtig rækkefølge bragte Louise Augusta endnu to børn til verden. 10. juli 1798 fødtes den senere hertug Christian August af Augustenborg og 23. august 1800 prins Frederik

Emil August, bedst kendt under navnet prinsen af Nør. Forud for fødslerne tilbragte hertuginde nogle måneder på Frederiksberg slot, hvor der indrettedes en særlig lejlighed til hende og hendes suite i vestfløjen. Først når fødslen stod umiddelbart for døren, brød hun op og fødte sine børn på palæet i København. Som gudmoder ved de to sidste fødsler optrådte formodentlig kronprinsesse Marie.⁹

Det vil være nødvendigt på dette sted at skildre en begivenhed, som i nogle dage afbrød livet ved det danske hof, nemlig slaget på Rheden 2. april 1801.

Hidtil havde den igangværende europæiske stormagtskrig ikke på afgørende vis påvirket det danske hof. Den langvarige krigstilstand havde ganske vist medført en generende prisstigning på alle varer, som indgik i den daglige husholdning, men det vil blive skildret i et følgende afsnit. På den anden side havde dansk handel og søfart tjent store penge i kraft af landets neutralitet, som muliggjorde at kunne handle med de krigsførende magter. Den engelske regering var imidlertid indstillet på at genere den neutrale handel med Frankrig og begyndte at opbringe de neutrale skibe. I første omgang svarede man igen ved at lade sine handelsskibe konvojere af krigsskibe. I 1800 kom det til en alvorlig episode i den engelske kanal, hvor en overlegen engelsk flådeafdeling opbragte den danske fregat »Freja« og de skibe, som den ledsagede. Den danske regering måtte gå ind på at opgive konvojeringsen.

Uheldigvis var den unge russiske zar Paul en fanatisk modstander af England og indstillet på at sætte hårdt mod hårdt ved hjælp af et væbnet neutralitetsforbund. Danmark mente ikke at kunne afslå en gammel og traditionel allierets forslag og tilsluttede sig dette. Den engelske regering besluttede herefter at sende en større flåde mod København og til Østersøen under kommando af admiralerne Parker og Nelson. 30. marts 1801 stod den engelske flåde Sundet ind.

Da man frygtede, at der ville blive indledt fjendtligheder mod hovedstaden, besluttedes det, at hoffet skulle rømme Amalienborg. Kongen indlogeredes på Rosenborg slot med de fornødne hofkava-

lerer og underordnede betjente. Kronprinsessen med datteren Caroline anbragtes hos gartner Lindegaard, og hertugparret og deres 3 børn kom til at bo hos slotsforvalter Wilster ligeledes på Rosenborg. Arveprinsen og hans familie skaffedes logi på Palæet i Kalleboderne. Kun kronprinsen blev tilbage i det Schackske palæ, og i de følgende dage afholdtes der her et officielt »kronprinsens taffel« med forskellige officerer.

Der skal ikke i denne forbindelse gives en detaljeret beskrivelse af slaget på Rheden 2. april 1801. Der henvises i almindelighed til Ole Feldbæks omfattende redegørelse i bogen fra 1985 »Slaget på Rheden«. Kronprinsen fulgte slagets gang først fra batterierne Quintus og Sixtus og derefter fra Kastelspynten. Det var her, han modtog Nelsons brev af 2. april, som foranledigede, at man påbegyndte de nødvendige forhandlinger, som iøvrigt fandt sted på Amalienborg. Danmark blev tvunget til at forlade neutralitetsforbundet, og den engelske flåde forlod herefter København.

Snart kom også meddelelsen om, at zar Paul var blevet myrdet. Den officielle meddelelse overbragtes af gesandten 23. april, og der bekendtgjordes hofsorg i 4 uger. Allerede 11. april vendte herskaberne tilbage til deres respektive palæer, og normal hofholdning kunne atter optages. Mandag 13. april indbød man til appartement, til hvilket også blev tilsagt 6 marineofficerer og en major af landetaten, der havde deltaget i slaget. De to marskaltafler var denne aften dækket med 100 kuverter i damegemakket i det Schackske palæ. Det var en virkelig festaften.

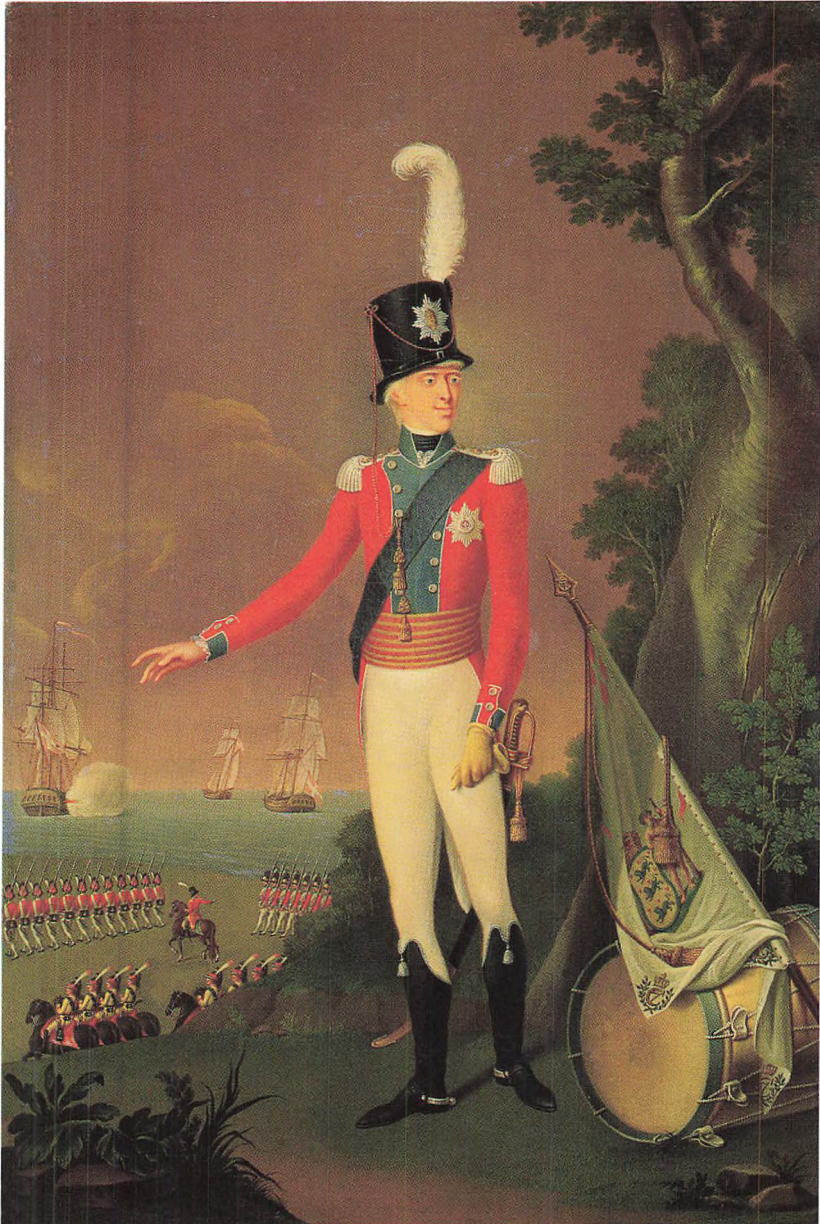
I 1802 skete noget helt usædvanligt, som man ikke havde oplevet i mange år. Man fik besøg af en fremmed fyrstefamilie. Det drejede sig om den badensiske arveprinsesse Amalie Frederikke og hendes to børn. Besøget skulle egentlig være afviklet året før. Arveprinseparret havde i Stockholm besøgt deres datter, som var gift med den svenske konge, men arveprinsen var omkommet ved en færdselsulykke, inden parret nåede Danmark. Som enke kom arveprinsessen påny på besøg hos datteren, og 27. maj 1802 afhentede den udpegede kavalier, kam-

merjunker, grev C. D. Holstein familien i Helsingør. Under besøget boede familien i Constantin Bruns gård på hjørnet af Norgesgade og Dronningens Tværgade. Besøget gav anledning til en række fester og besøg på Rosenborg og i Roskilde domkirke.

Året efter indfandt en ny gæst sig ved hoffet, nemlig Georg III's nevø den engelske feltmarskal prins William Frederik, hertug af Gloucester. Også han blev afhentet af grev C. D. Holstein. Prinsen havde været i St. Petersborg og havde lagt vejen hjem over Stockholm. Hauch var noget betænkelig ved de helsingørske gæstgiveriers standard. Han havde derfor sikret sig – ved at træde i forbindelse med tolddirektør Numsen – at få løfte af ham om de fornødne aftrædelsesværelser i hans embedsbolig. I hovedstaden indlogeredes også den engelske gæst i Constantin Bruns gård. Under besøget var prinsen stadig gæst ved middagstaflet, og Hauch arrangerede en udflugt med besøg på Kronborg, Fredensborg og Frederiksborg slotte. Også dette besøg gav anledning til megen festivitas.

I denne forbindelse skal omtales det store maskebal, som arrangeredes på kongens palæ 28. marts 1803. Omfattende forberedelser havde fundet sted, og Hauch havde haft travlt med at tilrettelægge selve festen og udarbejde de mange cirkulærer, som var nødvendige for, at de enkelte hofbetjente kunne vide, hvad de skulle gøre og hvornår. Den daglige vagt på slottet forøgedes med ikke mindre end 5-6 underofficerer og 100 menige. En reserve bestående af 16 hestgardere holdtes rede på Landkadetakademiet. Der var tilsagt ikke mindre end ca. 400 gæster, og disse skulle nøje kontrolleres. Efter ankomsten til palæet måtte de melde sig hos den vagthavende og demaskere sig. Når deres identitet var fastslået, fik de udleveret et særligt pas, som gav adgang til festgemakkerne.

Ballet begyndte kl. 7, og højdepunktet var en til anledningen af hofdanssemester Pierre Jean Laurent komponeret særlig dans. Heri deltog 8 par med kronprinsen i spidsen. Af de andre deltagere kan nævnes prins Christian Frederik og hertugen af Württemberg foruden den danseglade prinsesse Louise Augusta, arveprinsens to døtre og nogle hofdamer. Optøget med de 8 par startede i kronprinsens

palæ, gik gennem kolonnaden og til det kgl. palæ. Samtlige par var klædt i gult atlask. Adskillige prøver var gået forud. Dansen ophørte i første omgang kl. ca. 11, hvorefter der var arrangeret 4 tafler, hvoraf det fornemste havde 70 kuverter. Hverken kongen eller kronprinsessen deltog i maskeballet. Efter at taflerne var forbi, begyndte dansen påny. Den engelske gæst trak sig tilbage kl. 3, men kronprinsen fortsatte til kl. 6 morgen. Så længe dansen gik i de kgl. gemakker, holdt udkommanderede artillerister en række begkranse brændende nede på slotspladsen, såkaldte »rechaudes«. Maskeballet til ære for den engelske gæst refereredes udførligt i dagjournalen, og det synes at være den sidste store hoffest, man har kendskab til fra denne periode.¹⁰

Hertugen af Gloucester forblev endnu nogle dage i København. Da han ønskede at rejse videre over land, fik grev Holstein ordre til at ledsage ham til Hamborg. Afrejsen fandt sted 4. april.

I slutningen af året 1804 passerede den svenske konge Sjælland på vej til udlandet. På hjemturen gjorde han et kort ophold i Palæet i Roskilde, hvor Hauch havde arrangeret det fornødne efter aftale med amtmand Treschow, som residerede i Palæet. Fra København udsendtes hoffourer Top, ledsaget af et antal medarbejdere, for at yde den svenske gæst fornøden opvartning.

Det var i disse år ret sjældent, at konge og kronprins mødtes med arveprins Frederik. Kronprinsen havde altid næret en vis ringeagt for sin onkel. Det hindrede imidlertid ikke, at han interesserede sig for hans børn. I 1803 besluttedes det derfor, at Hauch skulle arrangere de 3 ældste børns konfirmation på en og samme dag. Efter arveprinsens ønske skulle konfirmationen foregå i Frederiksberg slotskirke, og biskop Balle skulle stå for den kirkelige handling. 21. april 1803 gav Hauch Rentekammeret ordre om at lade arkitekt Meyn pudse kirken op til den forestående højtidelighed.¹¹

En stor og fornem skare overværede konfirmationen. Christian

Kronprins Frederik i søofficersuniform. Maleriet stammer muligvis fra 1805.

*Kronprinsesse Marie Sophie Frederikke (1767-1852),
datter af landgreve Carl af Hessen og hans gemalinde,
prinsesse Louise af Danmark.*

Frederik var på det tidspunkt fyldt 16 år, og det var for længst bestemt, at han skulle gå militærvejen. 1797 var han som 9-årig blevet udnævnt til oberst i arveprins Frederiks regiment, og 1802 var han avanceret til generalmajor og formel chef for regimentet. Ved konfirmationen var han således iført den generalsuniform, som han første gang havde båret på kongens fødselsdag. Hans to søstre Juliane Sophie og Louise Charlotte var henholdsvis 14 og 13 år. Konfirmationen fandt sted 22. maj 1803. De 3 konfirmander nød herefter den ære i fremtiden af og til at blive tilsagt til middagstaflet.

Senere på året tog arveprinsen, ledsaget af sin søn, på besøg hos familien i Schwerin og senere til et tysk badested. Hans helbred var ikke godt og blev aldrig væsentligt bedre. Rejsen gentoges året efter, og det var på disse rejser, at Christian Frederik mødte sin kusine Charlotte Frederikke af Mecklenburg, i hvem han blev heftigt forelsket. Familiens gamle skriftefader, den tidligere kabinetssekretær Ove Høegh-Guldberg forsøgte at overtale prinsen til at udskyde et eventuelt ægteskab, men prinsen pressede på. 16. februar 1806 deklareredes forlovelsen officielt ved det danske hof. Hauch arrangerede i den anledning et festligt middagstaflet, hvortil kammermusikus Frantz L. Junck spillede på harpe. Der affyredes en salut på 27 skud fra et batteri, opstillet så nær det kgl. palæ som muligt mellem det Schackske og det Brockdorffske palæ. For en forsigtigheds skyld beordrede Hauch samtlige vinduer åbnet i palæerne for at undgå, at ruder knustes. 21. juni 1806 fandt brylluppet sted på slottet Ludwigslust i Mecklenburg. Parret opslog deres residens på Plön slot. Prinsen, der siden 31. marts 1804 var aktiv regimentschef, var på dette tidspunkt kommanderet til Holsten og deltog i sikringen af monarkiets sydgrænse.

Faderen kom ikke til at opleve sønnens bryllup, idet han allerede var død 7. december 1805. Det var naturligvis også en embedsopgave for Hauch at tilrettelægge arveprinsens bisættelse i Roskilde domkirke. Prins Christian Frederik arvede såvel faderens Amalienborgpalæ som slottet Sorgenfri. Indtil videre overtog han ligeledes ansvaret for sine mindre søskendes uddannelse og opdragelse.¹²

Det var hidtil lykkedes at holde monarkiet udenfor stormagtskrigen. Kejser Napoleons opmærksomhed havde været koncentreret om det sydlige Europa, og man havde ikke følt nogen trussel mod sydgrænsen. Da den såkaldte 3. koalition af stormagter blev indgået, vendt mod Frankrig, og Rusland tilsluttede sig denne, ændredes situationen, og Frankrig fik øget interesse for forholdene i Nordtyskland. Indtil videre holdt Preussen sig neutral, men da russiske og svenske tropper begyndte at operere i Nordtyskland, fandt kronprinsen det nødvendigt at opstille en sikringsstyrke langs monarkiets sydgrænse. Som øverstkommanderende for hæren opslog han sit hovedkvarter på Kiel slot. 30. september 1805 forlod han København, tilbragte nogle dage på Louisenlund sammen med sin gemalinde og tog derefter fra 11. oktober 1805 fast ophold på Kiel slot. I den følgende tid kom han kun på kortere besøg i København.¹³ Dette medførte, at også kronprinsessen besluttede sig til at tage fast ophold sammesteds, og 11. november ankom hun til Kiel, hvorefter der her indrettedes en særlig hofholdning. Det skulle vare adskillige år, inden hun igen kom til hovedstaden.

Opholdet i Kiel medførte, at Hauch måtte drage omsorg for, at en del af kronprinsessens hofstat fik besked om at rejse til Kiel for at gøre tjeneste her.¹⁴ 17. oktober 1805 havde iøvrigt en af kronprinsessens lakajer fået ordre til at bringe en del klædninger fra hendes og prinsesse Carolines garderober fra København til Kiel. Da opholdet i Kiel tegnede til at blive af længere varighed, tilskrev Hauch 30. december 1805 Finanskollegiet, at de udkommanderede hofbetjentes lønninger skulle udbetales i slesvig-holstensk mønt.

Da kongen efter endt sommerophold vendte tilbage til residenspalæet 1805, foretoges en drastisk beskæring af den almindelige hofholdning. Der arrangeredes ikke mere de traditionelle appartementer om mandagen, og man opgav også de små onsdagsballer. Man tilsagde heller ikke mere damer til middagstaflerne, nu da kronprinsens hofdamer ikke længere var tjenstgørende i København. Hertil kom i årets slutning arveprinsens død og den lange sørgeperiode. Da kongen i 1806 fejrede sin fødselsdag, var kronprinsen ikke i stand til at

*Wohlfahrt Kiel d. 9. Sept. 1819
N. 7*

Slottet i Kiel, som nedbrændte totalt i 1836, husede gennem en længere år-række kronprinsfamilien, som tog ophold her, da en større dansk hærafdeling opstilledes langs sydgrænsen. Prinsesse Vilhelmine fødtes på slottet januar 1808.

deltage. Den eneste fornøjelse, kongen tillod sig, var de regelmæssigt forekommende teaterbesøg, men disse kunne også blive færre på grund af kongens svigtende helbred. Naturligvis måtte de officielle pligter fortsat varetages såsom afholdelse af statsråd og modtagelse af fremmede gesandter. Kongen måtte også i ensom Majestæt åbne det nye højesteretsår. Det er ganske karakteristisk, at hoffoureren forklarede aflysning af en audiens med ordene, at »hoffet var så lidet«. Hauch glemte dog ikke, at man burde markere festlige begivenheder indenfor kongehusets fraværende medlemmer. Således udbragte kongen 21. juni 1806 prins Christian Frederiks og hans gemalindes skål på deres bryllupsdag på slottet Ludwigslust, og 7. juli 1806 drak man madeira og champagne på Louise Augustas fødselsdag. Som sædvanlig tilbragte kongen sommeren på Frederiksberg slot.

20. januar 1807 fejrede kongen sin sidste fødselsdag på Amalienborg. Det har ikke kunnet fastslås, om kronprinsen i den anledning kom til København, men det er ikke sandsynligt. Man har nemlig bevaret et brev fra kronprinsen til Hauch, dateret 20. januar 1807 (Hovedkvarteret i Kiel), hvori han gav ordre til, at der til stadighed skulle være 2 lakajer i nærheden af kongen. Den ene af disse skulle hele natten være påklædt og have sit lys brændende, således at den opvartende kammerherre altid havde en lakaj ved hånden at sende afsted i påkommende tilfælde. Det er ikke den eneste ordre, Hauch modtog fra kronprinsen i Kiel i årene 1805-7. Hauch betragtede dem som regulære kgl. resolutioner og lod dem arkivere i den almindelige række af embedets forestillinger med påført kgl. resolution.¹⁵

Der holdtes i vinteren 1806-7 og det følgende forår som regel statsråd en gang om ugen, og kongen åbnede også, men for sidste gang, det nye højesteretsår i marts måned. 30 maj forlagdes residensen til Frederiksberg, og indtil videre suspenderede man de ordinære statsråd.

Først 7. august trådte statsrådet påny sammen til ordinært møde, som efterfulgtes af det sædvanlige udvidede middagstaffel. Normalt deltog kun 3-5 personer i middagstafflet, heriblandt Hauch. Søndag

11. august 1807 serveredes der for sidste gang middagstaffel på Frederiksberg slot.

Søndag morgen 11. august 1807 kom kronprinsen ganske uventet til Frederiksberg slot fra Kiel, ledsaget af prins Christian af Hessen og generaladjutant Frantz Bülow. Efter et kort ophold tog han straks videre til sit palæ i København. Baggrunden for hans besøg var den truende fare for monarkiet.

Efter at Napoleon først havde nedkæmpet Preussen og derefter militært slået Rusland, besluttede de to fjender i Tilsit at indgå forbund og i fællesskab prøve at nedkæmpe England. Et middel hertil skulle være at tvinge de få neutrale stater, som endnu var tilbage i Europa, til at lukke deres havne for England (Fastlandsspærringen). Egentlig var det meningen, at der først skulle forhandles, men Napoleon var indstillet på øjeblikkelig handling. Det lykkedes ret omgående at få Portugal til at tilslutte sig overenskomsten, og man forventede i England, at presset derefter ville blive rettet mod Danmark. Formodningen herom fik den engelske regering til at beslutte at overfalde Danmark og bemægtige sig den danske flåde og således tvinge Danmark over på Englands side. Hidtil var det lykkedes Danmark at holde sig neutral, og man havde forlængst tilkendegivet, at man, hvis neutraliteten ikke kunne opretholdes, ville slutte sig til England. Men det troede man ikke på i London, og en stor flådestyrke afsendtes i sommeren 1807 til danske farvande med en betydelig landgangsstyrke ombord. Samtidig ankom en speciel engelsk udsending til Kiel, hvor kronprinsen opholdt sig sammen med udenrigsminister Chr. Bernstorff. Man forlangte flåden udleveret, så længe krigen varede, hvilket kronprinsen nægtede, med det resultat, at man kunne vente, at den engelske flåde med magt ville gennemføre kravet. Det var i denne pressede situation, at kronprinsen 8. august forlod Kiel, dels for at træffe de fornødne forholdsregler til hovedstadens forsvar, dels at føre kongen i sikkerhed udenfor hovedstaden.

Det forlød ved kronprinsens ankomst til Frederiksberg, at han ville opholde sig nogle dage på palæet inde i byen, og man drog derfor omsorg for, at der blev bragt mad ind. I løbet af dagen traf han de

nødvendige militære forsvarsforanstaltninger og gav ordre til, at en del af centraladministrationen skulle overføres til Koldinghus. Derefter vendte han sent på aftenen tilbage til Frederiksberg slot. Også dette ophold blev meget kort, men han fik dog aftalt med Hauch, at man på ny skulle indkalde det i 1801 opstillede »Kronprinsens livkorps« til forsvar for hovedstaden og med Hauch som øverstkommanderende.¹⁶ Samtidig aftaltes, at kongen samme nat skulle rejse til Korsør for her at møde kronprinsen, der tog afsted i forvejen for at forberede turen over Storebælt.

Nogle timer senere var alt klart til kongens rejse. Han ledsagedes af kammerherre Riis, kirurg Hoffmann, frisør Højriis, kammertjeneren og en lakaj. I Korsør mødte kongen kronprinsen, og sammen begav de sig over Bæltet. På det tidspunkt patruljerede allerede engelske krigsskibe i farvandet, og man blev standset. Kronprinsen skjulte sig ombord, og kongen fik endnu engang lejlighed til at spille komedie. Han udgav sig for en syg svensk baron på vej til helbredelse ved et tysk kursted. Han spillede sin rolle så godt, at englænderne ikke fattede mistanke, og man nåede sikkert den fynske kyst. Herfra meddelte kronprinsen Hauch deres lykkelige ankomst til Nyborg, at kongen indtil videre ville tage ophold på Koldinghus, og at en del af den kgl. hofstat skulle beordres dertil.¹⁷

Formodentlig har kronprinsen truffet aftale med Hauch om, at overkammerjunker Calmette skulle stå i spidsen for kongens jyske hofholdning, bistået af en del af hofstaten. Hauch skulle forblive i København og varetage sine øvrige forretninger her. I ugen efter kongens bortrejse var han optaget af at forberede og skaffe rejsehjemmel til de personer, som var udset til at følge efter kongen. Det drejede sig foruden Calmette om justitsråderne Frederik Bugge og Mogens Nielsen, kammerfourer Ibsen med skriver, køkkenmester Abradt og mundkokken Grimmelund foruden 4 underordnede køkkenbetjente, 3 betjente fra Sølvkammeret og 1 fra kongens konditori. Desuden rejste 5 lakajer, 2 løbere, 1 husgerådskarl og 3 arbejdskarle, kongens garderobebetjent foruden andre underordnede hofbetjente. Der skulle også sørges for rejseklæder til de personer, der var forsynet med

Paradepladsen i Rendsborg med guvernementshuset, hvor Christian VII tilbragte sine sidste måneder, og Garnisonskirken, hvor hans lig blev henstillet indtil 1814. Kongen bisattes med alle militære æresbevisninger.

liberi, og for de fornødne rejsepenge. På længere sigt måtte der drages omsorg for, at hofstaten kunne få udbetalt gager gennem amtstuen i Kolding og senere i slesvig-holstensk mønt i Rendsborg, da kongen var flyttet hertil.¹⁸ Foruden de her nævnte personer sendtes med tiden yderligere personer afsted til kongens opvartning, blandt andre overceremonimester Buchwald og kammerherre Revendfeldt. En opgørelse fra 15. marts 1808, som er optaget i korrespondanceprotokollen, viser, at kongens hofstat i Rendsborg udgjorde 35 personer foruden 6 staldbetjente. Ved samme lejlighed oplyste Hauch, at der til hofholdningen i Kiel var knyttet en mundkok, 1 køkkensvend, 6 arbejdsfolk og 6 staldbetjente. Hertil skal føjes de fleste af kronprinseparrets pri-

vate hofstater, men der er alligevel en betydelig forskel på størrelsen af kongens og kronprinsens opvartning under de givne forhold.

Efter kongens bortrejse forblev hoffet endnu nogle dage på Frederiksberg, og der afholdtes, hvad hoffoureren kalder et dagligt »kavalertaffel«. 14. august brød man op og vendte tilbage til Amalienborg. 17. august forlod arveprinsens to døtre hovedstaden, og 21. august fulgte prins Ferdinand efter. Formodentlig har de slået sig ned hos broderen på Plön slot.¹⁹

16. august gik englænderne i land ved Vedbæk og begyndte fremrykningen mod København. Både Charlottenlund og Frederiksberg slotte blev besat, og hovedstaden omringet. General Peymann var blevet udset til kommandant over byen, og han havde fået ordre til at modsætte sig ethvert angreb.

Da et bombardement af byen kunne ventes, tog Hauch en række initiativer for at sikre de kgl. ejendomme og kongehusets største kostbarheder. Slotsforvalterne på slottene fik besked om at sørge for de fornødne vandreserver og gøre alt brandudstyr rede. Han fandt det desuden nødvendigt, at kronregalierne blev bragt ud af byen. Han fik en aftale med hertugen af Augustenborg, som 12. august forlod Frederiksberg, at han skulle modtage kronregalierne, indpakket og forsynet med hofmarskallatets segl. Ordren lød på, at de skulle bringes til det sted, hvor kongen opholdt sig, men det blev amtmand Poul Chr. Stemann i Sorø, som fik ansvaret for dem under den engelske besættelse.²⁰ Han ønskede også, at andre kostbarheder kunne blive fjernet, og han formåede justitsråd David Monrad fra Generalpostamtet til at bringe nogle forseglede kufferter med diverse guldsager med mere til forskellige sydsjællandske herregårde, blandt andet Gisselfeld. Selv tog Hauch med gemalinde ophold på Palæet i Kalleboerne.

Om aftenen 2. september 1807 begyndte englændernes bombardement af byen, og det fortsatte de følgende dage indtil ved middags-tid 5. september, da der indledtes forhandlinger om kapitulation. Da denne var sikret, vendte Hauch tilbage til sin bolig på Amalienborg

Skotske tropper har slået lejr i Søndermarken. Under den engelske belejring af København i sommeren 1807 og det efterfølgende bombardement havde engelske troppeafdelinger beslaglagt Frederiksberg slot, og såvel bygninger som haveanlæg led betydelig skade. De fremmede tropper var genstand for megen nysgerrighed fra den lokale befolkning.

og kunne danne sig et indtryk af de indtrufne skader.²¹ Af de kgl. palæer var det Schackske det mest medtagne, men ingen af bygningerne var totalt ødelagt. Det viste sig også, at Rosenborg have havde lidt stor overlast, da mange af byens borgere havde søgt tilflugt her under bombardementet. Da englænderne havde forladt Frederiksberg, kunne man også danne sig et indtryk af skaderne her, hvor det navnlig var gået ud over de mange betjentværelser. Desuden havde man fældet adskillige træer i Søndermarken og i Slotshaven, og man gik hurtigt i gang med at udbedre skaderne.²² 6. april 1808 anmodede Hauch Rentekammeret om levering af 4.000 små træer fra Led-

øje plantage til erstatning for ødelæggelserne i Søndermarken, og ansøgningen bevilgedes 16. april.

Slotsforvalterne på Frederiksberg og Charlottenlund kunne endvidere indberette, at skuffer var brudt op, og en del inventar fjernet. Man kunne yderligere meddele, at der var forsvundet 250 flasker vin fra kælderen på Frederiksberg, som man 5. november 1807 bad om bemyndigelse til at afskrive på de sædvanlige inventar-liste. Ved resolution 26. marts 1808 godkendtes de fra slotsforvalterne Voigt og Baastrup samt gartner Petersen forelagte mangellister.

Fra 12. august 1807 og indtil kongens død i marts 1808 kan man tale om 3 forskellige hofholdninger, nemlig i København, på Koldinghus og senere i Rendsborg samt på Kiel slot. I København opretholdt Hauch en yderst indskrænket hofholdning. På Koldinghus ledede Calmette den mest omfattende hofholdning, og endelig var der kronprinseparrets hof på Kiel slot. Samtidig med hofholdningen på Koldinghus indrettedes en midlertidig afdeling af centraladministrationen, således at den civile centralforvaltning kunne fortsætte uafhængig af den fremmede besættelse af hovedstaden. Efter en måneds forløb flyttedes både konge og civiladministration nærmere hovedkvarteret i Kiel. Til bolig for kongen indrettedes det såkaldte guvernementshus i Rendsborg med facade ud til byens pompøse paradepalads. Her boede kongen indtil sin død. De nødvendige møbler blev enten leveret fra slottet i Kiel eller indkøbt til formålet. 13. november 1807 udpegedes Frederik af Hessens kammertjener Chr. Trauhorn til slotsforvalter.²³ Hauch synes ikke at have øvet større indflydelse på Calmettes administration af hofholdningen, men da man var yderst utilfreds med det sengelinned, oldfruen på Koldinghus stillede til disposition, måtte Hauch 23. januar 1808 overfor oldfrue Grundahl påtale, at det leverede sengetøj var »fulde af huller«. Kun en enkelt gang ser det ud til, at Calmette har forelagt Hauch et spørgsmål. Det skete i forbindelse med planlæggelsen af kongens sidste fødselsdag, hvor Hauch i en skrivelse til Calmette, dateret 19. januar 1808, meddelte, at kun personer med mindst rang af oberst

kunne blive tilsagt til festlighederne. En undtagelse kunne dog gøres med borgmesteren, da der ikke i byen fandtes civile myndigheder med så høj rang. Formodentlig har kronprinsen og muligvis også landgreve Carl af Hessen kunnet overvære denne fødselsdag. Kongen døde ganske pludseligt 13. marts 1808, altså kun nogle uger efter fødselsdagen. Det fortælles, at han blev forskrækket, da han så en stor skare af fremmede krigsfolk strømme ind på paradepladsen (Bernadottes hjælpekorps).

I København fortsatte Hauch i de samme måneder en hofmarskals sædvanlige forretninger. Det betød blandt andet, at han i de sager, som krævede kgl. tilslutning, udarbejdede den fornødne forestilling, som derefter blev oversendt til Rendsborg og kom tilbage med kongens og kronprinsens resolution. Det var navnlig en række personsager, som Hauch fremsendte. 10. oktober 1807 døde kongens kammerlakaj, og Christian VII udpegede straks sin frisør Højriis til hans efterfølger. Denne udnævnelse faldt ikke i god jord hos Hauch, som i sin indstilling gjorde opmærksom på, at Højriis med denne udnævnelse havde forbigået ikke mindre end 3 lakajer samt hoffourer Top og palæforvalter Winge. Det ville derfor være nødvendigt på en eller anden måde at give de forbigåede personer en vis økonomisk erstatning. Kongen gav tilslutning til det af Hauch udarbejdede konkrete forslag. Under samme dato godkendtes desuden udnævnelse af en ny husgerådskarl. Det var den sidste personalesag, kongen kom til at tage stilling til.

Juleaften måtte Hauch meddele kongen den højst ubehagelige kendsgerning, at hofkasserer Duncans fuldmægtig Hans Chr. Rasmussen var stukket af med hele den kontante beholdning i hofkassen på 4.500 rd., og at det havde været umuligt for politiet at pågribe tyven. Det var herefter Hauchs hverv at foreslå, hvorledes Duncan, der hæftede for det stjålne beløb, kunne erstatte hofkassen. Kongen godkendte Hauchs forslag 29. december 1807.

Endnu efter nytår tilstillede Hauch kongen forskellige forestillinger, men disse er uden større interesse. Sidste gang, han modtog en

kgl. resolution på en indgivet forestilling, var tilsyneladende 28. februar 1808.

I de nærmeste måneder efter bombardementet var der ikke tale om at genoptage en egentlig hofholdning, og Hauch kunne helt hellige sig sine forskellige administrative hverv.

6. november 1807 kom kronprinsen imidlertid tilbage til København og opslog sit hovedkvarter i det Schackske palæ. Med ham fulgte en større skare officerer, som delvis indlogeredes i de mange tomme værelser i Amalienborg-palæerne. For mange af de tilrejsende officerer arrangeredes et såkaldt »kronprinsens middagstaffel« i damegemakket i det Schackske palæ. Ved dette taffel præsiderede kronprinsen. Der var dage, hvor dette taffel måtte dækkes med op til 40-42 kuverter. Hauch deltog som regel i dette taffel. De indlogerede officerer fik desuden et morgen- og aftenmåltid bestående af kold mad foruden et deputat af vin, øl og lys til værelset. Der blev ikke afholdt aftentafler og heller ingen andre hoffestligheder. Statsråd fandt sted hos kongen i Rendsborg. Hver morgen kl. 9 bekendtgjorde kronprinsen parolen. Det fandt sted i hans audiensgemak. Ved samme lejlighed tilsagdes endvidere de officerer, som skulle deltage i middagstafflet. Med hensyn til indlogeringen havde man anbragt de fornemste i palæerne, medens resten var henvist til Landkadetakademiet. Prins Frederik af Hessen havde fået anvist kongens private gemakker.

15. november kom prins Christian Frederik også til København og tog ophold i sit palæ, og dagen efter ankom hans gemalinde Charlotte Frederikke på sit første officielle besøg i hovedstaden. I den anledning arrangeredes et fornemt selskab i kongens palæ 16. november. Et betydeligt antal gæster var tilsagt, og der var givet besked om, at kavalererne skulle bære ordensbåndet uden på kjolen, og at damerne skulle møde i »robe de cour«. Det var længe siden, hoffet havde oplevet en sådan festivitas. Hauch modtog det unge par nede i porten og førte dem op i riddersalen, hvor kronprinsen tog imod. Der var fremsat spilleborde såvel i det grønne som i fløjlsgemakket, og hele indretningen var formodentlig som i de gode, gamle dage. Hoved-

taffet serveredes i riddersalen, og der var også indrettet et taffel i den sædvanlige spisesal. 4. december fejredes prinsessens fødselsdag med koncert, selskab og taffel i prins Christian Frederiks palæ. Hauch havde udvirket, at man kunne låne 4 lakajer, 1 løber og 1 jæger samt adskillige møbler. Christian Frederik blev som regel tilsagt til kronprinsens taffel hver søndag, og også prins Frederik Ferdinand blev indbudt en enkelt gang. Den daglige tilværelse i de kgl. palæer bar i allerhøjeste grad præg af de mange officerers tilstedeværelse.

Også efter nytår fortsattes tilværelsen på samme måde. Natten til torsdag 21. januar 1808 ankom en kurer fra Kiel, der kunne meddele, at kronprinsessen på Kiel slot 17. januar havde født en datter. Bегivenheden blev straks bekendtgjort for Københavns borgere ved den sædvanlige kanonsalut fra voldene, og der arrangeredes et stort middagstafel på ikke mindre end 51 kuverter. Hauch og hans medarbejdere havde travlt denne dag. Kronprinsen befalede, at der samme aften skulle afholdes kur hos ham med deltagelse af personer fra de to øverste rangklasser og derefter et appartement i de kgl. sale. Ikke mindre end 203 herrer og 112 damer var tilsagt til festen. Der var som sædvanlig stillet spilleborde frem, og der afholdtes et stort aftentafel.²⁴ Dagen efter tog kronprinsen til Kiel, ledsaget af sin svoger prins Christian af Hessen og en mindre suite.

Herefter begyndte dagligdagen påny på Amalienborg. I kronprinsens fraværelse præsiderede prins Frederik af Hessen ved taflerne, ligesom det var ham, der fra sine gemakker i kongens palæ oplæste den daglige parole. I anledning af kronprinsens fødselsdag 28. januar udskænkedes der madeira og champagne. En udvalgt kreds spiste hos prins Christian Frederik. Blandt gæsterne var samtlige ministre og Hauch. Dagen efter på kongens fødselsdag fejrede man kongen i Rosensborg-vin. Om aftenen havde Christian Frederik inviteret til bal i sit palæ, og alle mødte i galla.

Herefter faldt der atter for en tid ro over hoffet, som først blev afbrudt på den nyfødte prinsesses dåbsdag 9. februar. Prinsessen blev i Kiel døbt Vilhelmine. Generaladjutant Bülow havde i dagens anledning inviteret til middag. Ialt deltog 15 personer i dette særlige

arrangement, blandt andet de fyrstelige generaler foruden Hauch og kancellipræsident Møsting. Iøvrigt afholdtes det sædvanlige officersmiddagstafel. 21. februar kunne hoffoureren meddele, at der var modtaget et nyt hold pager ved hoffet. Disse havde haft lette dage, da kronprinsen een gang for alle havde frabedt sig deres opvartning ved de daglige tafler. Nu var det ligesom man lidt efter lidt vendte tilbage til den gamle form for hofholdning. 26. februar kom kronprinsen tilbage fra Kiel.

Kort efter hans tilbagekomst måtte man tage stilling til åbningen af det nye højesteretsår. Man mente ikke, at kronprinsen kunne indtage kongens plads ved denne lejlighed, og Hauch gav besked om, at man skulle fjerne kronprinsens stol og bord fra ceremonien på Rosenborg slot. Der blev heller ikke givet kur for rettens medlemmer, og dommerkollegiet blev ikke tilsagt til taffel.

Muligvis har kronprinsen fra Kiel medbragt den oplysning, at chefen for det ankomne spanske hjælpekorps fyrsten af Ponte Corvo ville komme til København i nær fremtid. Man tænkte først på at indlogere ham i det Dehnske palæ, men fik at vide, at han foretrak at bo udenfor byen. I største hast måtte man derfor gøre Frederiksberg slot klar til hans besøg. Fyrsten ankom natten mellem 15. og 16. marts, og man afhentede ham i Roskilde i en udsendt karet. Grev Holstein, som man plejede at attachere fremmede gæster, var udpeget til hans opvartning. Man havde samtidig draget omsorg for at fremskaffe en fransk kok. Fyrsten opholdt sig på Frederiksberg en uges tid og vendte tilbage til sit hovedkvarter 21. marts 1808. På det tidspunkt havde monarkiet fået en ny monark.

Administrator af hofholdningsbevillingen

Fra nytår 1796 var den årlige bevilling til afholdelse af hofholdningsudgifterne fastsat til 97.543 rd., en væsentlig nedgang fra det tidligere bevilgede beløb af 134.000. Denne sum, det såkaldte »fixum«, udbetaltes i lige store månedlige rater af 8.128 rd. Her som andetsteds i denne fremstilling ses konsekvent bort fra mark og skilling. Hofkassereren leverede hver måned et regnskab til revision i Rentekammeret, og når året var omme, aflagde Hauch i en særlig forestilling en ekstrakt af regnskabet for kongen og kommenterede det opnåede resultat.¹ Som regel havde kongen (kronprinsen) kun få bemærkninger.

Regnskabet var gennem alle årene 1796-1808 opstillet med de samme konti, som man havde brugt før 1784. Man kan undre sig herover, men det gjorde man altså.

Inden for den givne bevilling synes Hauch at have kunnet disponere forholdsvis frit. I adskillige tilfælde foretrak han imidlertid at forelægge kongen et udgiftsforslag, inden han påtog sig ansvaret for udgiftens afholdelse. Resolutionen kunne herefter lyde på, at den pågældende sag skulle forelægges Finanskollegiet, som derefter nedlagde sin forestilling og fik kongens endelige afgørelse ved en ny resolution. I henhold til Finanskollegiets resolution af 12. august 1795 kunne Hauch godt lade hofkassen afholde en udgift, som man herefter kunne bede Finanskollegiet om at refundere. Det var de såkaldte »ekstraordinære udgifter«, og prøver på sådanne vil blive givet i det følgende. Hauch kunne også henstille til kongen, at en mindre udgift afholdtes enten af Partikulær- eller af Chatolkassen. Det forekom imidlertid sjældent og drejede sig i almindelighed om en mindre understøttelse til en hofbetjent.

Som baggrund for fremstillingen af Hauchs økonomiske administration i perioden 1796-1808 fremlægges følgende oversigt.

Oversigt i rd. over hoffets udgifter 1796-1808

	1796	1798	1800	1802	1804	1806	1808
Køkken m.m	28.956	42.671	45.552	46.241	50.001	34.047	49.617
Voks- og talglys	6.343	6.529	6.886	6.391	8.894	6.453	7.105
Olie og tran	2.130	3.425	4.746	-	2.874	3.583	3.616
Medikamenter	4.710	2.034	2.593	3.072	2.047	1.762	1.176
Livréeer	5.437	5.881	5.755	5.595	6.193	5.213	4.887
Inventar	3.316	5.075	3.690	4.467	4.153	4.041	1.161
Ekstra	7.327	12.111	17.066	22.488	16.654	9.738	10.212
Kapellet	4.880	4.880	4.880	4.880	4.880	4.880	4.880
Brændeved	8.200	18.165	16.176	15.200	17.634	17.946	2.462
Møbler	3.520	2.568	6.032	3.643	2.505	7.936	8.719

Som det fremgår af oversigten, var køkkenudgifterne langt de mest betyngende. Under denne post er også henregnet udgifterne til vin-kælderen og bidraget til hofkonditoren. Som omtalt foran var han på fast kontrakt. Årsagen til de stærkt stigende køkkenudgifter skyldtes den alvorlige dyrtid, som allerede var begyndt i slutningen af 1700-tallet, men som øgedes kraftigt efter århundredskiftet. Priserne på alle dagligdagens udgifter steg fra år til år, og Hauch klagede på et vist tidspunkt over, at han måtte betale omtrent dobbelt så meget i periodens slutning som i begyndelsen på de mest almindelige levnedsmidler. Man forstår derfor udmærket, at han stadig var interesseret i at hjælpe de slotsgartnere, som forsynede hofholdningen med meget værdifulde naturalier. Også udgifterne til brændeved steg kraftigt gennem årene. Når de her nævnte køkkenudgifter foretog et kraftigt dyk i 1806 var grunden først og fremmest den indskrænkede hofholdning i forbindelse med kronprinseparrets faste ophold i Kiel. Udgiftsposten »ekstra« viser også en kraftig stigning. Årsagen hertil er først og fremmest de store udgifter til omlægningen af Frederiksberg Slotshave med mere, som Hauch havde fået kongens bemyndigelse til at lade afholde af den almindelige hofkasse.

Til bestridelse af de årlige udgifter modtog hofkassen som omtalt et fast beløb på 97.543 rd. om året, hvilket slog rigeligt til i periodens

første år. Desuden modtog man fra Rentekammeret 3.000 rd. til anskaffelse af møbler og fra 1797 250 rd. til vedligeholdelse af nyanlæggene i Søndermarken. Da det kom på tale at søge en tilsvarende bevilling til vedligeholdelse af Frederiksberg Slotshave, foretrak Hauch at anmode kongen om, at der måtte bevilges årligt 500 rd. af hofkassen. Endelig kunne man også regne med en mindre indtægt ved salg af kasseret inventar ved offentlig auktion samt kasseret vin. I forbindelse med de store haveomlægninger kunne man også skaffe sig indtægt ved salg af fældede træer, men det blev aldrig til store beløb.

Alt tegnede lyst de første år. Således endte kalenderåret 1796 med et kasseoverskud på ikke mindre end 29.707 rd., 1798 med 24.846 rd. og årene 1798 og 1799 med henved 19.000 rd. hvert år. Ved udgangen af regnskabsåret 1800 havde man kun en kassebeholdning på 4.933 rd., hvilket var et varsel om, at man gik sværere tider i møde.

De gode år havde Hauch benyttet til at få kongen til at tillade, at man satte en del af de opsparede beløb i kgl. obligationer. I første omgang købte man obligationer for 20.000 rd. og senere endnu for 15.000 rd., og der tilgik herefter hofkassen en ikke ringe renteindtægt. Af de 15.000 rd. og renten heraf ønskede Hauch, at man skulle oprette, hvad han kaldte et »gageforbedringsfond«, hvoraf han med kongens tilladelse kunne komme økonomisk betrængte hofbetjente til hjælp.² Se herom foran s. 253. Hauch kunne da også i disse år glæde sig over meget velvillige og anerkendende udtalelser fra kongen, når han forelagde de årlige regnskabsoversigter. Ved flere lejligheder hed det således, at man med velbehag havde set »Vores overhofmarskals gode og økonomiske husholdning«. Men tonen skulle snart blive en anden.

Da Hauch 19. marts 1801 forelagde regnskabet for 1800, måtte han gøre opmærksom på, at udgifterne havde oversteget den faste bevilling med noget over 16.000 rd. Han håbede ikke, at man ville betragte dette som mangel på fornøden økonomi fra hans side, men den almindelige inflation var årsag til det triste resultat. Endvidere spillede de store udgifter til omlægning af Frederiksberg Slotshave

også ind. Der var hidtil anvendt ca. 20.000 rd. på haven, og man stod i restance med endnu 12.000 rd. Han måtte også gøre opmærksom på, at den en gang fastsatte møbelkonto var ganske utilstrækkelig. Han forudså derfor, at man i fremtiden måtte have yderligere 12.000 rd. i fast årligt tilskud. Hvis man kunne få lov til at disponere over de opsparede 20.000 rd. i obligationer, kunne man klare regnskabsåret 1800. Der lød ved denne lejlighed ingen anerkendende ord fra kongen, men en kølig og afmålt resolution gående ud på, at spørgsmålet burde forelægges Finanskollegiet, igennem hvilket »Vi nærmere vil give Vor resolution«.

Finanskollegiet var ikke i tvivl om, at man måtte komme Hauch til hjælp. Man anbefalede, at de ønskede 20.000 rd. blev tilbagebetalt. Hvad der var opsparet i gode tider, måtte kunne refunderes, når de økonomiske forhold havde forværret sig. 3. juni 1801 godkendtes indstillingen, og Hauch kunne ånde lettet op.³

De svære tider blev fortsat vanskeligere, og da han forelagde regnskabet for 1801, måtte han kræve, at man bevilgede ham 12.000 rd. straks, og at man i de kommende år kunne regne med en ekstraordinær forhøjelse af den hidtil gældende bevilling på 12.000 rd. om året. På Finanskollegiets forslag godkendtes dette ønske 14. april 1802.⁴ I 1802 og 1803 udbetaltes således 109.545 rd., og også i de kommende år lykkedes det Hauch at få anvist et tilsvarende beløb. Udgifterne kulminerede i 1805, da de samlet løb op til ca. 123.000 rd., men i 1806 var de på ny dalet til 103.897 rd. Det skyldtes imidlertid ikke en mere gunstig prisudvikling, men at hofholdningen i disse år blev sat på svagt blus i forbindelse med kronprinseparrets konstante ophold i hertugdømmerne. Da Hauch forelagde dette regnskab, var han så dristig at udtale, at han håbede, at han i fremtiden ville kunne nøjes med det i 1795 bevilgede beløb. På allerhøjeste sted var man yderst tilfreds med den opståede besparelse og udtalte 30. juli 1807: »Vi have med megen fornøjelse ladet Os forelægge regnskabet over Vore hofholdningsudgifter for 1806, og Vi finder det ført med muligste økonomi og til Vor særdeles tilfredshed«. Anerkendelsen var ikke mindre, da regnskabet for 1807 blev refereret 14. juni 1808. Den kgl.

resolution af 4. august 1808 lød således: »Med allernådigst tilfredshed have Vi gennemgået indbemeldte regnskabsekstrakt, som vidner om en rosværdig orden og økonomi med hofholdningens førelse i afvigte år«. Frederik VI's tilfredshed med Hauchs økonomiske administration var usvækket. Selv om det ligger udenfor rammen af denne undersøgelse, skal det dog lige nævnes, at da Hauch 18. maj 1809 forelagde hofregnskabet for 1808, måtte han indrømme, at det ikke ville være muligt at skaffe balance på regnskabet, med mindre man ud over det øgede tilskud på 12.000 rd. fik tilført kassen yderligere 30.000 rd. Nu var de tider forbi, hvor man kunne klare økonomien takket være, at der faktisk ikke fandt en almindelig hofholdning sted. Efter tronskiftet var man vendt tilbage til normal hofholdning med selskaber med mere, sådan som man havde kendt tidligere.

Ud over de faste udgifter havde Hauch mulighed for med kongens tilladelse at ansøge Finanskollegiet om at få refunderet såkaldte ekstraordinære udgifter. Som eksempler på sådanne kan nævnes 1.887 rd. til erstatning for de kostbare heroldkapper, som var gået til grunde ved slotsbranden, og indretning af nye lokaler for Højesteret.⁵ Der kan også nævnes foretagne udgifter i forbindelse med fødsler og begravelser i kongehuset.⁶ I anledning af slaget på Rheden havde kronprinsen haft ekstraordinære udgifter til afgivelse af daglig parole med mere på 2.980 rd.⁷ Endelig kan nævnes udgifter foranlediget af det badensiske fyrstehus' besøg og hertugen af Gloucesters ophold ved hoffet, som havde medført henholdsvis 1.722 og 3.010 rd. i udgifter. På samme måde havde hertugen af Holsten-Beck i oktober-november 1804 opholdt sig en måneds tid i København og været indkvarteret i traktør Rauchs gård. Dette besøg havde kostet hofkassen 2.818 rd., som Finanskollegiet refunderede under betegnelsen »ekstraordinære udgifter«.

En systematisk gennemgang af Hauchs korrespondance i disse år viser, at han atter og atter stilledes overfor krav fra hoffets faste leverandører om forhøjelse af priserne på leverede varer. Var han nødt til at gå ind på kravene, tog han dog altid det forbehold, at prisen skulle føres tilbage til det oprindelige niveau, når et prisfald indtraf.

Men det skete ikke. I visse tilfælde tog han anledning til at true en leverandør med at opsigte forbindelsen med ham og at foretrække en konkurrent, men i hvor høj grad han har foretaget et sådant skifte er vanskeligt at fastslå. Man tør nok forudsætte, at han ved disse forhandlinger i høj grad har trukket på hofinspektør Mogens Niensens medvirken. Det er nok også ham, der gjorde Hauch opmærksom på, når man konstaterede overforbrug i køkkenet. Et sådant tilfælde indtraf i 1801, da Hauch i en skrivelse til mundkok Grimmelund tog denne alvorligt i skole på grund af et konstateret forbrug af sukker i køkkenet. Man havde konstateret, at der forrige onsdag og torsdag var medgået ikke mindre end 15 pund sukker om dagen og om fredagen endog 15½ pund. Hvordan hang det sammen, lød spørgsmålet. Sukker var i øvrigt en af de varer, som var steget stærkt i pris under den igangværende inflation.

Det var ikke eneste gang, at Hauch fandt sig beføjet til at kritisere køkkenpersonalet for overforbrug. 18. maj 1804 fik såvel køkkenchef som de to mundkokke at vide, at forbruget af forskellige varer var for stort, og Hauch tog desuden anledning til at anbefale, at man indskrænkede antallet af retter. I 1805 faldt det store forbrug af smør Hauch for brystet. En halv tønde smør varede sjældent længere end 3 dage og det på et tidspunkt, hvor hofholdningen var væsentlig indskrænket. Ingen formaninger syntes imidlertid at virke, og i en ny skrivelse til de samme 3 hofbetjente 17. februar 1806 konstaterede Hauch, at alle advarsler og formaninger hidtil havde været forgæves. Forbruget af varer var stadig for stort, og der vistest åbenbart både uorden, skødesløshed eller utroskab af køkkenpersonalet. Hauch måtte derfor med næste post forelægge kronprinsen disse uordener, således at de pågældende kunne blive straffet efter sagens beskaffenhed. Han ønskede dog først at få en samtale med de implicerede.

De anklagede forsøgte i en længere redegørelse af 20. juli 1806 at forsvare sig. Selv om Hauch ikke var ganske tilfreds, ville han dog lade nåde gå for ret endnu en gang, såfremt man til punkt og prikke fulgte det af ham i 6 punkter opstillede program.⁸ Dette indeholdt blandt andet detaljerede bestemmelser om antallet af retter, som

måtte serveres ved de forskellige arrangementer. Til middagstaflet måtte der fremtidig kun serveres 2 supper, 10 andre retter foruden 4 »kummer«. Mogens Nielsen beordredes til at føre nøje kontrol med kravenes gennemførelse. Blev de ikke fulgt, kunne man forvente de ubehageligste følger. Denne gang synes irttesættelsen at have hjulpet. Der er i hvert fald ikke siden påtruffet nogen kritik af endsige afskedigelse af køkkenpersonale.

Teaterdirektør og chef for det kgl. kapel

Med Hauchs udnævnelse til hofmarskal i sommeren 1794 fulgte også hvervet som direktør for teatret på Kongens Nytorv. Hauch blev imidlertid ikke enerådende i denne stilling, som grev Ahlefeldt havde været det. Han fik et par meddirektører ved sin side.¹ Om dette var resultatet af et ønske fremsat af Hauch kan ikke besvares. Et står imidlertid klart. Hauch havde på det bestemteste frabedt sig, at teatrets kunstnere skulle have mulighed for at gøre synspunkter gældende med hensyn til fordeling af roller med mere. Et par af teatrets kunstnere havde forsøgt sig i den retning, men blev skarpt afvist. Samtidig med at Hauch udnævntes med et årligt vederlag af 1.200 rd. af teaterkassen, udpegedes to meddirektører med hver 400 rd. i årlig løn. Formodentlig har de sammen med Hauch forhandlet løbende sager vedrørende repertoirevalg, rollefordeling og økonomi.²

Den ene af de to meddirektører var den i teaterkredse kendte Thomas Thaarup, der fra sin ungdom havde været litterært interesseret og med årene udviklede sig til den fødte lejlighedsdigter. Fra hans pen forelå efterhånden talrige kantater og lejlighedsdigte, navnlig som hyldest til kongefamilien. Det syngestykke, han 1790 havde skrevet i anledning af kronprinseparrets indtog i hovedstaden, kaldet »Høstgildet«, var blevet en folkelig succes, navnlig på grund af de patriotiske følelser, det anslog. Navnlig sangene blev meget populære på grund af de iørefaldende melodier, skrevet af J. A. P. Schulz. Senere leverede han også et meget yndet skuespil, kaldet »Peters bryl-

lup«, som opførtes i anledning af kronprinsessens nedkomst 1793. Valget af Thaarup som meddirektør kunne kun hilses med tilfredshed af publikum. Den anden meddirektør var rektoren ved Efterslægtsselskabets skole Edvard Storm, men han døde allerede 29. september 1794 og fik således ingen betydning for teatret.

I hans sted udnævnte man historikeren Jørgen Kierulf, en nær ven af Just Rahbek, litterært meget dannet, men med et ret snævert æstetisk syn. Han var ikke særlig lærd og heller ikke produktiv, men havde siden 1792 beklædt et overordentligt professorat i historie ved universitetet. Hvorfor han blev valgt er vanskeligt at fastslå. Noget større kendskab til teaterforhold synes han ikke at have haft.

Alt tyder på, at Hauch har overtaget hvervet som teaterdirektør som en ren og skær pligt, da kronprinsen gerne så ham på denne post. Han var ikke særlig litterært interesseret og havde ikke hidtil beskæftiget sig med teatrets verden. Han vidste naturligvis, at kongen var en ivrig teatergænger. Han så det derfor som sin opgave at forvalte teatret på den mest økonomiske måde og at holde personalet til disciplin og arbejdsomhed. Ved valg af repertoire skulle man efter hans opfattelse lægge vægt på sådanne skuespil og syngestykker, som ville falde i publikums smag, og som ikke ville forårsage store udgifter. Operaer var ikke efter hans hoved. Han foretrak oversættelser, især af tyske skuespil, og man skulle altid have flere stykker klar til opførelse, således at man ikke kom i forlegenhed på grund af en fiasko. Man fortsatte også i Hauchs tid med at opføre Holbergs komedier, Ewalds dramatiske arbejder og andre klassiske danske opførelser, som havde haft premiere i de foregående perioder, og som skuespillerpersonalet stadig var i stand til at opføre på tilfredsstillende vis. Hauch havde ikke større interesse for at fremelske ny dramatisk litteratur. Han kom derfor snart i modsætningsforhold til sit personale, som havde svært ved at anerkende hans påholdenhed i økonomiske sager, hans enerådighed ved repertoirevalg og rollefordeling og hans hele hofmæssige optræden i det daglige. Hans arge modstander var den populære, men lunefulde og brutale Holbergfremstiller Adam Gielstrup, der for et godt ord meldte sig syg, når han skulle optræde.

Teaterbygningen på Kongens Nytorv i slutningen af 1700-tallet. På initiativ af grev Ahlefeldt havde arkitekt Harsdorff blandt andet bygget to pavilloner ud mod torvet for at lette adgangen til teaterbygningen. I baggrunden ses det Erichsenske palæ, opført 1797-99 ligeledes efter tegning af Harsdorff.

Det varede kun kort tid, inden Hauch følte sig godt træt af teatergerningen og fik kronprinsen til at afskedige sig fra hvervet. Ved indgangen til en ny sæson modtog Hauch 31. august 1798 sin afsked, og som hans efterfølger udnævnte man 1. direktøren i Generalpost-amtet Ernst Frederik Walterstorff.³

Denne havde i sin ungdom været page ved hoffet, men havde opgivet videre officersuddannelse. I stedet for tog han studentereksa-

Grev Ernst Frederik Walterstorff (1755-1820) var af uddannelse jurist og virkede 1778-96 på de vestindiske øer, sidst som generalguvernør. Efter hjemkomsten udnævntes han til direktør for Generalpostamtet og afløste Hauch som direktør for teatret 1799-1802, hvorefter han påny vendte tilbage til Vestindien for en kort tid.

men og derefter juridisk embedseksamen. Fra 1778-96 virkede han på de dansk-vestindiske øer, først som medlem af regeringsrådet og fra 1787 som generalguvernør. Han vendte tilbage til Danmark, hvor han udpegedes til direktør i postvæsenet. Som sådan gennemførte

han en meget populær nyordning af diligencevæsenet. Fra 1798-1801 varetog han hvervet som teaterdirektør. Ved valget af ham som direktør har man nok set på hans administrative evner, og man har ment, at han ligesom Hauch ville være indstillet på en økonomisk drift. Det lykkedes ham også at komme i et bedre forhold til personalet, og skuespiller Gielstrup blev pludselig så rask, at han atter kunne udføre de ham tildelte roller. I længden havde Walterstorff ikke lyst til at fortsætte som teaterdirektør. I foråret 1801 deltog han i forhandlingerne med lord Nelson efter slaget på Rheden, og senere på året drog han påny tilbage til Vestindien, hvis tilhørsforhold til monarkiet under den pågående krig mellem England og Frankrig var af stor betydning. Til løsning af denne vigtige opgave anså man ham for at være den bedste. For kronprinsen var det en yderligere fordel, at han kunne tilbyde ham denne stilling til erstatning for teaterposten. Påny overtog Hauch direktørhvervet, sikkert ikke med større glæde. Som det pligtmenneske han var, opfyldte han kronprinsens ønske.

Da Walterstorff tiltrådte direktørstillingen, var Jens Baggesen 31. august 1798 blevet udnævnt til meddirektør. Baggesen havde på det tidspunkt erhvervet navn af tidens førende forfatter, og på talrige og lange rejser i det fremmede havde han gjort sig bekendt med europæisk litteratur. Flere af hans rejser var bekostet af hertugen af Augustenborg. 1792-93 havde han publiceret sin rejseskildring »Labyrinten«, som er blevet betegnet som et gennembrud i dansk prosalitteratur. Han var ikke hjemme, da udnævnelsen fandt sted, men han vendte tilbage til København i slutningen af året. Han havde på det tidspunkt skrevet teksten til operaen »Erik Ejegod«. Den nye stilling kedede ham. Snart drog han påny ud på rejse, og 6. januar 1803 blev han afskediget. En direkte efterfølger i teaterdirektionen fik han ikke. Derimod havde Thaarup søgt og fået afsked i året 1800, og til hans efterfølger havde man 6. august 1800 udpeget oberstløjtnant Carl Erich Sames. Efter en kort officerstjeneste havde han fra 1783-85 fungeret som legationssekretær ved gesandtskabet i Madrid. Fra hans hånd forelå forskellige pjecer og småskrifter. Han var en mand med litterær smag, og han havde vist interesse for teatret, men

han deltog dog ikke ret aktivt i den daglige virksomhed. Efter Baggesens afgang var det således professor Kierulf og oberstløjtnant Sames, der stod ved Hauchs side i den sidste periode af hans virksomhed som teaterdirektør.

I sin første funktionsperiode havde Hauch ansvaret for gennemførelsen af 4 sæsoner. I den anden drejede det sig om 7. Noget af det første, han måtte tage sig af, var at rydde op i det økonomiske kaos, Ahlefeldt havde efterladt sig. Han forefandt flere ubetalte regninger, og det viste sig også, at Ahlefeldt havde ladet flere af teatrets kunstnere låne penge af teaterkassen og ikke sørget for disse gældsposters afvikling. Det tog nogen tid at få bragt den fornødne orden til veje, men 14. januar 1795 kunne kongen tilslutte sig en indstilling fra Finanskollegiet, hvorved en række personer fik eftergivet gæld til et beløb af ikke mindre end 10.247 rd.⁴ Formodentlig har Hauch også fået gennemført det princip på teatret, at man kun kunne få tilstået så meget i forskud, at man kunne afvikle det inden regnskabsårets afslutning.

Hauch havde også i begyndelsen af sin funktionsperiode fået vedtaget et fast reglement for honorarer for skuespil og syngestykker, som man ikke kunne fravige, uden at det havde været forelagt kongen til resolution. Ahlefeldt havde været ret så flot med at udbetale honorarer. For fremtiden kunne et nyt helaftensskuespil eller syngespil af 2½ times varighed blive belønnet med et engangshonorar på 400 rd. Oversætterhonorarerne var meget lavere. De kunne gå fra 15 til 100 rd. Man regnede med, at fuldt hus gav teatret en indtægt på ca. 450 rd.

Der er ingen grund til nærmere at beskrive Walterstorffs virke som teaterdirektør, hvorimod det vil være naturligt at behandle Hauchs to funktionsperioder under eet. Da han genindtrådte 1801, fulgte han fortsat den linie, han havde fastlagt ved sin første tiltræden af stillingen.

Om teatrets virksomhed i disse år kan i almindelighed siges, at man gav forestilling mandag til tirsdag og torsdag til fredag. Kun

undtagelsesvis spillede man også onsdag og lørdag. Søndagen anvendtes i flere år til balletopførelser.

Sæsonen begyndte som regel en af de første mandage i september og varede indtil slutningen af maj måned. En del af året 1796 og omkring nytår 1806 var teatret lukket på grund af dødsfald i kongefamilien, og sæsonen 1807-8 sluttede definitivt ved meddelelsen om kongens død 16. marts. Københavns bombardement medførte, at teatret først kunne åbne 24. oktober 1807.

Medens medlemmer af det kgl. kapel alle var optaget i statshåndbogen, var dette ingenlunde tilfældet med teatrets personale. I periodens begyndelse opførtes foruden direktion og administration kun regissøren Niels Hansen, balletmester Galeotti, de to instruktører i deklamation og aktion, skuespillerne Schwarz og Rosing samt lærerne i sangkunst M. Potenza og Otto Zinck. I statshåndbogen for 1807 finder man derimod med navns nævnelse opført samtlige teatrets udøvende kunstnere. Man får således at vide, at der til teatret var knyttet i alt 20 mandlige skuespillere og sangere, blandt andre Frederik Schwarz og Michael Rosing, J. P. Frydendahl, Ferdinand Lindgreen, Stephan Heger, P. Foersom og du Puy. Af skuespillerinder og sangerinder fandtes 16, hvoraf flere var gift med skuespillere. Den ældste i gårde var Hauchs yndlingsskuespillerinde jomfru Mette Marie Astrup. Desuden kan nævnes Johanne Rosing samt datteren Emilie, Catharine Frydendahl, Ellen Marie Heger samt Johanne Foersom.

Ballet- og dansemester Galeotti havde 4 mandlige solodansere under sig, blandt andre Antoine Bournonville samt to solodanserinder, blandt andre Margrethe Schall. Desuden fandtes der 10 figuranter og 8 figurantinder. Endelig var til teatret knyttet yderligere ca. 15 medarbejdere. Samtlige gifte skuespillerinder og sangerinder opførtes i Hof- og statskalenderen med titlen »Madam«. Man hørte ikke til »Selskabet«, når man var knyttet til teatret. Herom haves et karakteristisk vidnesbyrd.

I 1807 havde den meget populære sanger og komponist du Puy sluttet sig til Livjægerkorpset og udmærket sig under udfaldet i Clas-

sens have og var af sine overordnede indstillet til løjtnant. Han fik imidlertid at vide, at modtog han denne udmærkelse, måtte han enten søge sin afsked eller forvente at blive afskediget, da en officer ikke kunne optræde på teatret. Da han ikke agtede at give afkald på sin nyerhvervede udmærkelse, blev han afskediget 4. august. Hauch havde imidlertid været meget glad ved samarbejdet med ham og fik ham ansat som syngemester. Året efter blev han som bekendt landsforvist på grund af sit forhold til prinsesse Charlotte Frederikke.⁵

Gennem hele sit teatervirke fulgte Hauch det princip, at en sand teaterdirektør kendtes på, at han var en god økonom. Han havde været ret forfærdet, da han tiltrådte efter Walterstorff og opdagede, at han kun havde een nyindstudering til rådighed for den forestående sæson. Han gav øjeblikkelig ordre til teatrets faste oversætter at sørge for, at man fik flere stykker til disposition. I sæsonen 1803-4 antog man således 21 nyheder, nemlig 12 skuespil, 7 syngespil og 2 balletter. I den følgende sæson var tallene 14 nyheder, nemlig 8 skuespil, 4 syngestykker og 2 balletter.

Selv om Hauch foretrak at opføre oversatte, navnlig tyske skuespil, stod dog også danske klassikere ofte på plakaten. Tager man for eksempel sæsonen 1806-7 opførte teatret ikke mindre end 9 Holbergforestillinger, hvoraf »Den Stundesløse« opnåede sin 91. opførelse og »Jeppe på Bjerget« sin 62. opførelse.

Fra sine forgængere havde Hauch overtaget de to fremragende mandlige skuespillere Frederik Schwarz og Michael Rosing (se foran s. 123f.). Også Rosings kone Johanne Rosing, der havde været knyttet til teatret siden 1773, og som havde kreeret en række vel modtagne nordiske kvindeskikkelser, var meget værdsat. Endnu to skuespillerpar må nævnes, nemlig ægteparrene Preisler og Frydendahl. J. D. Preisler var den fødte elegantier, medens hans kone Marie Cathrine var en udpræget naturbegavelse, hjertelig og sprudlende. Hun døde imidlertid allerede 1797. J. P. Frydendahl, der var søn af den tidligere teaterdirektør Warnstedt, gjorde allerede i sin ungdom tjeneste ved teatret, men forlod det, da faderen veg pladsen for grev Ahlefeldt. 1795 antog Hauch ham påny, og han blev nu en af teatrets

Edouard du Puy (1770-1822) var uddannet som violinist i sit fødeland Frankrig og virkede senere nogle år i Stockholm som både koncertmester og sanger. Han tog til København 1800 og ansattes ved teatret på Kongens Nytorv, hvor han ligesom i Stockholm hurtigt gjorde stormende lykke både som sanger og komponist. Her skrev han det meget populære syngespil »Ungdom og Galskab«. Han ansattes som sanglærer for prinsesse Charlotte Frederikke, men et intimt forhold til prinsessen medførte 1809 hans landsforvisning.

bedste karakterskuespillere. Hans kone Catharine Elisabeth, der var nogle år ældre, gik på teatrets syngeskole, hvor hun uddannedes af Potenza og fortsatte sin uddannelse i udlandet. Foruden at være en fortræffelig sangerinde, var hun et dramatisk talent, men vanskelig i omgang og temmelig selvrådig. Hun sang Donna Annas parti i Mozarts opera »Don Juan«, da denne forlængst berømte opera omsider 1807 opførtes på den danske scene. Af andre af tidens berømte skuespillere må også nævnes Peter Foersom, hvis navn især er knyttet til engelsk dramatik. Han begyndte at oversætte Shakespeares skuespil, men de nåede endnu ikke op på den danske scene. Man mente ikke, at man kunne magte en opførelse. Endnu et skuespillerpar skal nævnes, nemlig ægteparret Stephan og Eline Heger, hvis navne er knyttet til Adam Oehlenschlägers romantiske dramaer. De deltog begge i opførelsen af »Hakon Jarl«, som var blevet antaget til opførelse allerede 5. september 1806 på betingelse af visse ændringer i manuskriptet. Det kom dog til at vare mere end et år, inden skuespillet nåede opførelse i forbindelse med kongens fødselsdag 1808. Kongen kunne af gode grunde ikke overvære premieren. Han sad syg og svag i Rendsborg.

En fremmed fugl på teatret var den franskfødte sanger og komponist du Puy, der en årrække havde arbejdet ved Gustav III.s hof, men som efter kongens død knyttede sin skæbne til den danske scene. I 1806 havde hans syngespil »Ungdom og Galskab« premiere på teatret og vakte megen opsigt. Det skyldtes ham, at operaen »Don Juan« omsider nåede frem på teatret.

Foruden skuespil og syngestykker opførtes talrige balletter på teatret. Teatrets faste balletmester var stadig italieneren Vincenzo Galeotti (se foran s. 125). Det var hans ønske med balletterne at skabe mimisk drama ved dans og pantomime. Blandt hans repertoire kan nævnes den første nordiske ballet »Lagertha« med musik af Claus Schall. Som hans mest fremtrædende danser må nævnes Antoine Bournonville, medens en af tidens førende solodanserinder var Claus Schalls kone Margrethe Schall, udnævnt til solodanserinde 1798, og i besiddelse af en fremragende mimik. Hun kunne levendegøre så for-

skellige typer som lystige bondepiger, skalkagtige hyrdinder og fiffige sigøjnersker for at citere Robert Neiiendam.

Ved siden af sin virksomhed som teaterdirektør varetog Hauch hvervet som chef for det kgl. kapel. Dette havde nu som før, dels til opgave at levere musik ved hoffets forskellige festligheder, dels at medvirke ved teatrets opførelse af syngespil, balletter med mere. På hofholdningsregnskabet var optaget en fast bevilling på 4.880 rd. til kappellets brug, og desuden var der på de årlige civilreglementer opført bevilling til aflønning af kappellets personale.⁶

Den samlede lønsum var i året 1795 opført med 12.400 rd., og samme beløb var bevilget for året 1807. I sidstnævnte sum indgik pensionsudgift til 3 tidligere medlemmer af kapellet med i alt 1.300 rd. Den reelle lønsum var således i årenes løb blevet formindsket med dette beløb.

Ser man på kappellets sammensætning af musikere, er det stort set det samme både 1795 og 1807, dog er antallet af violinister noget højere 1807. Skal man dømme efter det vederlag, der er anført for den enkelte person, har man enten medregnet ganske unge violinister eller rene elever som ordinære medlemmer af kapellet.

Som leder af kapellet medvirkede i alle disse år koncertmester Claus Schall, og som hans nærmeste medarbejder stod den fremragende violinist professor Peder M. Lem (se foran s. 120f.). En sammenligning mellem de forskellige grupper af musikere 1796 og 1807 ser iøvrigt således ud. Tallene fra 1807 er anført i parentes: Violinister 6 (13), hvoraf een også spillede på harpe. Af bratchister virkede 1796 3 (2) bassister 2 (2) og kontrabassister 3 (2). Medens der 1796 ikke er opført musikere, der spiller violoncel, er der 1807 opført 2 musikere med dette instrument. Af blæsere kender man 2, der spiller fagot (1), fløjte 2 (3) og endelig 3 oboister (3). 1796 omfattede kapellet således 25 musikere og 1807 30.

Claus Schall var søn af en københavnsk skomager og havde fra sin ungdom dyrket violinspillet. Han kom tidligt i forbindelse med balletmester Galeotti, idet han begyndte at skrive musik til dennes bal-

letter. Han fik mulighed for at dyrke og udvikle sit violinspil i Paris, og efter Johann Hartmanns afgang og varmt anbefalet af kapelmester J. A. P. Schulz blev han 1792 ansat som koncertmester ved kapellet. Han stod i nært samarbejde med Schulz og senere med dennes efterfølger F. L. A. Kunzen. Han var en fremragende dirigent og bragte kapellet frem til en anerkendt plads, også set i international sammenhæng. Desuden skrev han musik til adskillige syngespil.

Ved siden af stillingen som koncertmester ved kapellet eksisterede fra gammel tid en særlig stilling som kapelmester. Indtil 1794 beklædtes den af J. A. P. Schulz (se foran s. 119). Allerede nogle år tidligere havde man fået kontakt med den i Lübeck fødte komponist Kunzen, som både var en dygtig pianist og en produktiv komponist. Hans speciale var viser og lyriske sange, og 1789 debuterede han på den danske scene med operaen »Holger Danske« med tekst af Baggesen. Han søgte, men fik ikke stillingen som sanglærer ved teatret og drog derefter nogle år til Berlin. Han vendte påny tilbage til København, da der åbnede sig mulighed for, at han kunne efterfølge Schulz som kapelmester. Ifølge den indgåede kontrakt af 24. september 1795 skulle han hvert år levere et større musikstykke til opførelse ved kongens fødselsdag foruden to mindre syngespil, passionsmusik og andet af lejlighedskarakter. Ikke altid var han i stand til at yde fuld valuta, men Hauch bar over med ham. Fra hans hånd foreligger dog musik til adskillige syngespil samt anden skuespilmusik. Han forsøgte at indføre Mozarts musik på den danske scene. Det mislykkedes i første omgang med opførelsen af operaen »Cosi fan tutte« (1798). I 1807 opførtes som omtalt foran »Don Juan« med du Puy i hovedrollen.

Hauch synes ikke at have haft større besvær med administrationen af det kgl. kapel. Dog møder man i korrespondanceprotokollerne adskillige eksempler på, at han måtte tage stilling til anmodninger om udbetaling af lønforskud. Det var ikke alle, der kunne klare sig med deres årlige vederlag på 500-700 rd. Der findes også eksempler på lavere lønninger på mellem 100 og 200 rd., og så forstår man bedre. Til sammenligning tjener, at en lakajløn var 250 rd. foruden liberi.

Tronskiftet marts 1808

Endnu i begyndelsen af året 1808 var Christian VII i stand til så nogenlunde at sætte sit navn under de forestillinger, som forelagdes ham af de i Kiel og Rendsborg tilstedeværende ministre. Med ængstelse fulgte kronprinsen faderens tiltagende svagelighed, og i et re-skript af 12. februar 1808 befalede han Hauch, at N. A. Wengel skulle ansættes som særlig kirurg hos kongen, og at den fungerende lakaj Bradt udnævntes til første kammerlakaj. Så sent som 11. marts underskrev kongen en resolution på en forelagt forestilling fra Finanskollegiet, hvoraf det fremgik, at der i årene 1804-8 ville være anvendt 322.479 rd. til genopbygning af Christiansborg slot og 152.000 til opførelsen af det nye domhus på Nytorv.¹ 13. marts 1808 kl. 8 om morgenen døde Christian VII.

Ved et mærkeligt tilfælde kom samme nat, (nemlig 15.-16. marts, hvor man afhentede fyrsten af Ponte Corvo i Roskilde), en kurer fra Rendsborg med den officielle meddelelse om kongens død. Døds-faldet kunne ikke være helt uventet. Det vil ellers være vanskeligt at forklare, hvorledes det var muligt at gennemføre proklamationen af kronprinsen som kong Frederik VI allerede om morgenen 16. marts 1808 kl. et kvarter i 9.²

Et betydeligt antal højere civile og militære embedsmænd var på det tidspunkt forsamlet i kongens palæ, og på slotspladsen stod opstillet en afdeling af hestgarden med pauker og trommer. Udenrigsminister, grev Chr. G. Bernstorff trådte ud på balkonen i det Moltkeske palæ med et hvidt tørklæde i hånden og meddelte 3 gange, at kong Christian VII var død og udbragte et leve for kong Frederik VI. Derpå trådte den nye konge ud på balkonen og fra militærkolonnen på slotspladsen lød: »Christian VII er død. Længe, længe, længe leve kong Frederik VI«. Derefter fortsatte den militære afdeling med de kgl. herolder i spidsen ud i byen og bekendtgjorde tronskiftet på 10 forskellige pladser, sidst på Christianshavns torv, hvorefter man vendte tilbage til Amalienborg plads. Indtil garderegimenterne var taget i ed, hvilket skete i løbet af formiddagen, holdtes byens porte

lukkede. Der udgik samtidig en ordre til begge kancellier, at der indtil videre skulle ringes med kirkeklokkerne overalt i monarkiet 4 timer om dagen, nemlig fra 10-12 om formiddagen og fra 4 til 6 om eftermiddagen. Samtidig erklæredes kammersorg. Den egentlige hofsorg, som skulle vare i 6 måneder, trådte først i kraft søndag 27. marts. De mange cirkulærer vedrørende sørgedragt med mere for de forskellige civile og militære myndigheder, hofkavalerer og -damer samt hofbetjente, som blev udsendt gennem Hofstuen og underskrevet af Hauch, er optaget i dagjournalen.

I den nye konges daglige tilværelse skete foreløbig det, at han ikke deltog i det sædvanlige militære middagstaffel i damegemakket. Han fik serveret kammerspisning i sine egne gemakker, og til det formål fremskaffedes et mindre, rundt spisebord. Deltagerantallet var som regel 4-5 personer. I et af de første tafler deltog også fyrsten af Ponte Corvo. Det normale var, at kongen spiste sammen med sine to svogre prinserne Frederik og Christian af Hessen-Kassel.

Denne ordning opretholdtes indtil tirsdag 29. marts, da der for første gang efter, at Christian VII havde forladt Frederiksberg slot, afholdtes et kgl. middagstaffel, hvor Frederik VI benyttede sig af det traditionelle guldmundtøj med tilhørende glastøj. Nyt var også, at kongen lod sig opvarte af to pager. Antallet af kuverter ved middags-taflet lå foreløbig omkring 18-20, og det blev serveret i damegemakket i det Schackske palæ. Der anrettedes samtidig en Rose i prinsesse Carolines gemakker. Dagen i forvejen havde der i Moltkes palæ været arrangeret en omfattende kur hos kongen, hvortil der var tilsagt ikke mindre end 250 herrer og 111 damer. Indtil videre tilsagdes ingen damer til middagstaflerne, da dronning Marie fortsat blev boende i Kiel med sine to døtre. Taflerne bar fortsat præg af de mange officerers deltagelse. Naturligvis deltog Hauch også i disse tafler.

Det varede ikke mange dage, førend Hauch også måtte beskæftige sig med Christian VII.s bisættelse. Formodentlig har han forhandlet denne sag med den nye konge, og 27. marts kunne han forelægge udkast til et ceremoniel. Kongen havde ingen forslag om ændringer, hvilket tyder på, at alt har været aftalt på forhånd. Ceremoniellet var

opbygget i 12 punkter og er formodentlig omgående afsendt til Calmette, der som Hauchs lokale stedfortræder har haft til opgave at sørge for, at det blev fulgt.

Efter aftale med kongen indledte Hauch også straks forhandlinger med arkitekt C. F. Hansen om fremstilling af de til bisættelsen nødvendige kister. C. F. Hansen gjorde udkast til den ydre kiste og fik Hauchs tilslutning til, at hans nevø i Altona arkitekt J. N. Hansen fik besked om at fremstille den indre kiste og den ydre efter modtaget tegning.³ 25. marts underrettedes Calmette om, at kongen ønskede, at landgreve Carl af Hessen sammen med generalløjtnant Düring skulle tilrettelægge militærets deltagelse i bisættelseshøjtideligheden. Hauch bad endvidere kapelmester Kunzen om at skrive musikken til den sørgekantate, som professor ved det pædagogiske institut Sander havde skrevet. Det blev senere overdraget Kunzen at tage til Rendsborg og udpege de lokale musikere, som skulle udføre sørgemusikken.

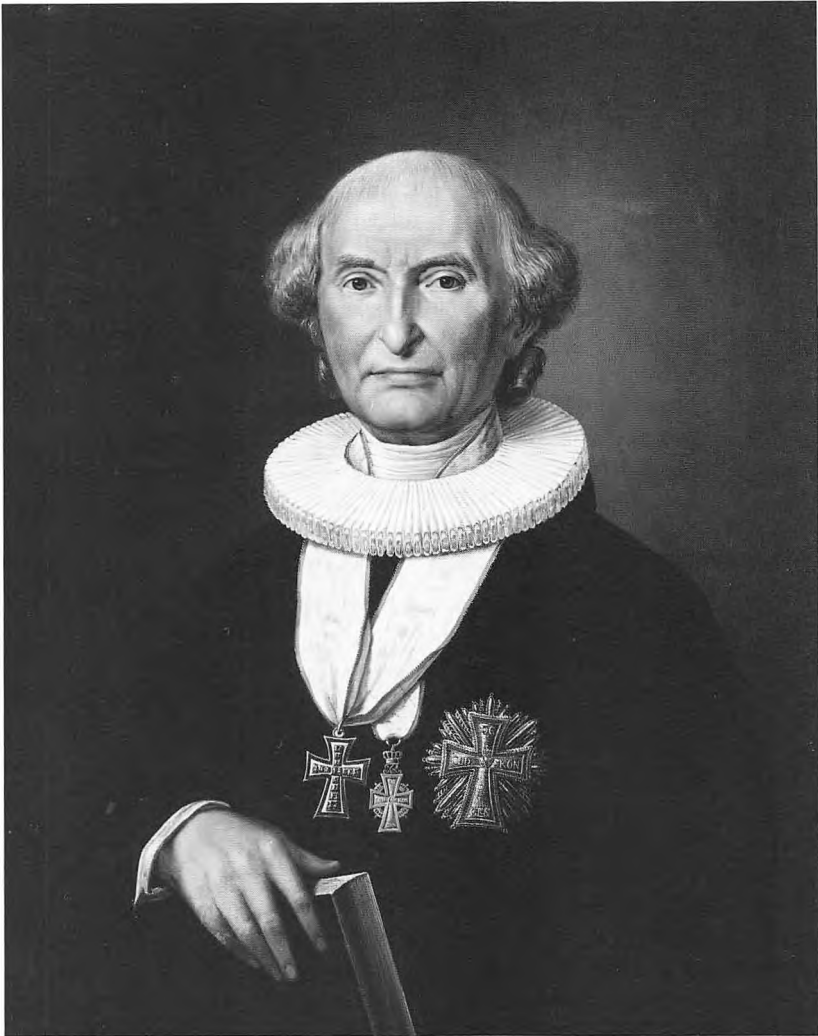
Man var naturligvis klar over, at det under de herskende krigsforhold ikke var muligt at bisætte Christian VII i Roskilde domkirke, men at hans kiste måtte anbringes midlertidigt i Garnisonskirken, som lå ganske nær residensen, og som idag kaldes Christkirken. Den var i sin tid opført af Christian V og med Holmens kirke i København som forbillede. Til kirken hørte et kapel, som ville kunne modtage den kgl. kiste. Bisættelsen kunne imidlertid først foretages, når de bestilte kister var modtaget.

Der er bevaret en detaljeret redegørelse for, hvad man gjorde med det kgl. lig indtil bisættelsen.⁴ Natten efter dødsfaldet vågede skiftevis livkirurgen og regimentskirurg Theil samt to lakajer ved kongens lig. Samtidig anbragtes fanerne og paukerne i kavalgemakket, forsynet med sørgefior. Om eftermiddagen 14. marts blev liget fjernet fra sengen og anbragt på et bord i sovegemakket, samtidig med at alle møbler og sengen blev fjernet. Til stede var to læger og den opvartende kammerherre Revendfeldt. Dagen efter blev liget åbnet og balsameret, og i den følgende måned lå liget på bordet i sovegemakket. Der er ikke berettet noget om særlig vagt i dette lokale.

Der forløb godt en måned, inden kisterne ankom. 25. april kl. 2 om eftermiddagen blev liget anbragt i den indre kiste af kammertjerne, efter at man havde iført det de fornødne ligklæder af hvidt silketøj, hvide silkestrømper og et hvidt silkehalsbind. Herefter bar 10 oberstløjtnanter og majorer kisten ind i det gemak, hvor liget skulle ligge på »lit de parade«. Medlemmer af de 4 øverste rangklasser havde lejlighed til at defilere forbi kisten, men man måtte endnu afvente den salvingsdragt, som skulle komme fra København, inden der kunne blive givet almindelig adgang. 28. april ankom dragten, som man straks iførte liget, hvorefter man kunne tillade publikum at defilere forbi. Der var adgang 2 timer hver eftermiddag indtil 7. maj. Herefter lukkedes den indre kiste, som derefter kunne anbringes i den ydre kiste, som man ligeledes lukkede. Dette skete i nærværelse af samtlige hofchefer og – kavalerer. Bisættelsen kunne så finde sted Kristi Himmelfartsdag 14. maj om aftenen.⁵ Kisten blev med militære æresbevisninger kørt den korte vej til Garnisonskirken, hvor general-superintendenten for hertugdømmerne, den tidligere tyske slotspræst J. G. C. Adler holdt sørgetalen, medens Kunzen dirigerede musikken. Kisten blev herefter båret ind i sidekapellet, hvor den henstod, indtil den 1814 kunne overføres til Roskilde domkirke. Hverken Frederik VI eller hans dronning overværede bisættelsen.

Tidspunktet var nu inde til, at man kunne ophæve den særlige hofholdning i Rendsborg og hjemkalde de udstationerede hoffolk. 15. maj fik Calmette besked om, at hofstaten ville blive hjemkaldt, så snart guvernementshuset var bragt tilbage i sin oprindelige stand, og dagen efter pålagdes det Mogens Nielsen at forestå det praktiske arrangement af tilbagerejsen. Senere blev det fastsat, at 28. maj var den dato, hvor hofholdningen i Rendsborg skulle ophøre, og selve hjemrejsen berammedes til 10. juni.

På det tidspunkt havde Frederik VI forlængst taget stilling til, hvad der skulle ske med den afdøde konges hofstat. Til brug for sin afgørelse havde han af Hauch udbedt sig oplysninger om samtlige hofbetjentes lønninger og andre kontante vederlag, og 14. maj traf han sin beslutning. De fleste af den afdøde konges hofkavalerer og

Generalsuperintendent J. G. C. Adler (1756-1834) havde i sine unge år foretaget omfattende sprogstudier ved europæiske universiteter og var 1783 blevet professor i det syriske sprog ved Københavns universitet. 1789 udnævntes han til tysk hofpræst, og 1792 efterfulgte han Adam Struensee som leder af den slesvigske kirke, og fra 1806 også kirken i Holsten.

-betjente kunne fortsætte deres tjeneste. Det gjaldt også Hauch, men følgende skulle aftræde 1. juni med pension. Øverst på listen stod overkirurg og kammertjener Hoffmann, garderobebetjent Østendorff, kirurgen N. A. Wengel, livtjenerne Thomas Hansen og Weischenck, kammerlakajerne Bradt og Højriis, mundskænk Valert og rejsemundskænk Bierring samt lakaj Løhmoe. Af disse havde Valert været længe i kgl. tjeneste, medens Wengel, Bierring og Bradt havde opnået deres stillinger så sent som 12. februar 1808. En del af de inventargenstande, som havde været stillet til disposition for Christian VII i Rendsborg, fik Mogens Nielsen besked om at aflevere til brug for dronningen på Kiel slot. Det drejede sig om genstande fra Sølvkammeret samt en ekvipage. Desuden medfulgte 3 staldfolk.

Endnu stod tilbage at få regnskaberne for hofholdningen på Koldinghus og i Rendsborg opgjort foruden udgifterne ved den kgl. bisættelse. Mogens Nielsen udarbejdede de fornødne regnskaber med tilhørende bilag, som blev gennemgået af Hauch og af ham forelagt kongen med anmodning om at få udgifterne refunderet af Finanskollegiet. Hauch udarbejdede flere forestillinger i løbet af sommeren 1808, og kongen tog sig god tid til godkendelsen. Hverken kongen eller Hauch synes at have fremsat kritiske bemærkninger.

Hofholdningen på Koldinghus og senere i Rendsborg indtil 31. marts 1808 havde kostet 27.994 rd. I sin ledsagende forestilling gjorde Hauch opmærksom på, at hofholdningen i København i samme periode faktisk havde beløbet sig til omtrent samme beløb. Det var derfor Hofkassen umuligt at afholde denne udgift, og man måtte forsøge at få Finanskollegiet til at betragte det som »ekstraordinære udgifter«. Det samme gjaldt udgifterne til hofholdningen fra 1. april 1808 og til hjemrejsen, som i alt beløb sig til 10.549 rd. Disse udgifter godkendtes af kongen 17. september 1808.

Over bisættelsesudgifterne forelå der et specielt regnskab, som behandlede på samme måde. Efter at det var blevet godkendt af kongen, oversendtes det også til Finanskollegiet. I denne forbindelse kan det måske have interesse at oplyse, at den specielle salvingsdragt, som det kgl. lig iførtes, alene havde kostet 2.357 rd.

Afsluttende bemærkninger

Med afviklingen af udgifterne i forbindelse med hofholdningen i Rendsborg og kongens bisættelse sammesteds var Hauchs virksomhed som Christian VII.s hofmarskal afsluttet. Hermed er også min planlagte undersøgelse af hofforvaltningen bragt til ende. Afsluttende kan konstateres, at en hofmarskal havde adskillige embedsopgaver ved siden af at vandre med stav i hånd i spidsen for en kgl. procession. Min formodning om, at slotsbranden kom til at øve en væsentlig indflydelse på dagliglivet ved hoffet, er ligeledes blevet bekræftet.

I de nærmeste år efter branden regnede man stadig med, at Amalienborg-løsningen kun var en midlertidig udvej af en vanskelig situation. Det skulle imidlertid vise sig, at da slottet stod færdigt i slutningen af 1820'erne, havde Frederik VI og hans gemalinde fundet sig så tilpas i »de små stuer« i det Schackske palæ, at de ikke ville foretage en ny flytning. Heller ikke efterfølgeren på tronen Christian VIII ønskede at forlade sit Amalienborg-palæ, som han havde arvet efter sin fader 1805. Da et nyt kongehus besteg tronen 1863, fastholdt dette ligeledes Amalienborg som residens. Man kan således fastslå, at branden fik følger helt ned til nutiden.

Da Frederik VI efter sin tronbestigelse skulle sammensætte sin nye hofstat, ønskede han at bevare A. W. Hauch som sin overhofmarskal. Siden dennes udnævnelse 1794 havde der eksisteret et nært og fortrøligt samarbejde mellem kronprins Frederik og Hauch, og kronprinsen havde ved flere lejligheder udtalt fuld tillid til Hauchs administration. Hauch kom til at virke i kongens tjeneste så godt som hele hans regeringstid. Han døde 26. februar 1838, 83 år gammel. Ved et mærkeligt tilfælde indtraf dødsfaldet netop på årsdagen for Christiansborgs slotsbrand.

Det ligger udenfor denne skildring at belyse hoflivet under Frederik VI. Det kan dog lige bemærkes, at der for første gang i mange år stod en regerende dronning ved kongens side, der sammen med ham udgjorde det naturlige midtpunkt for alle hofbegivenhederne. Som

omtalt foran vendte dronningen dog først tilbage til hovedstaden 1809. En anden væsentlig forandring var, at det Schackske palæ for fremtiden ophøjedes til residenspalæ, og at det Moltkeske palæ herefter var gæstepalæ og dannede rammen om de store hoffestligheder.

Under alle omskiftelser synes kongen at have bevaret sin fulde tilid til Hauchs administration, og ved forskellige lejligheder gav han på flere måder udtryk for sin tilfredshed. 1817 benådedes Hauch med Elefantordenen, og 1828 udnævntes han til overkammerherre, en titel som ikke havde været i brug, siden general Eickstedt døde 1801.

Desværre leder man forgæves efter et billede af Hauch i hofdragt og med hofmarskalstaven i hånd. Første gang motivet synes anvendt er i et maleri forestillende en af Hauchs efterfølgere i hofmarskalembedet, nemlig J. G. Levetzau. 1841 kom Danmarks nye kronprinsesse Mariane af Mecklenburg-Strelitz til København og blev modtaget af kronprins Frederik (VII). En fornem procession bevægede sig til fods over pladsen foran Christiansborg slot som skildret 1843 af maleren C. V. Balsgaard. I spidsen for processionen gik Levetzau med stav i hånd. Forekommer dette motiv sjældent i dansk malerkunst, kan den nulevende generation imidlertid glæde sig over i TV at se hofmarskalen lede Majestæten med den historiske stav i hånden. Det skal ikke lades uomtalt, at netop denne oplevelse også bidrog til at inspirere mig til at foretage den nu afsluttede undersøgelse.

Noter og henvisninger
Billedfortegnelse
Personregister

Anvendte forkortelser

- Bernstorffske papirer = Bernstorffske papirer I-III, 1904-13, udg. af Aage Friis.
Bruun = Carl Bruun: Kjøbenhavn I-III, 1887-1901.
Civile direktioner = Civile direktioner og kommissioner. Udg. af RA. 1899.
DBL = Dansk biografisk leksikon. 1.-3. udgave.
DK = Danske Kancelli.
FKF = Finanskollegiets forestillinger.
Fogtman = L. Fogtman: Kgl. reskripter, resolutioner og collegialbreve 1784-1808.
Frb. = Frederiksberg hovedbibliotek.
HMA = Hofmarskallatets arkiv.
HT = Historisk Tidsskrift.
Jørgensen = H. Jørgensen: En amtmand skriver breve. 1993.
KB = Det kgl. bibliotek.
Kringelbach = Den civile centraladministrations embedsetat. Ved G. N. Kringelbach. 1889.
Linvald = Axel Linvald: Christian VIII. Den unge prins. 1943.
Marquard = Emil Marquard: Danske gesandter og gesandtskabspersonale indtil 1914. 1952.
Overskou = Th. Overskou: Den danske skueplads i dens historie fra de første spor af danske skuespil indtil vor tid I-V, 1854-64.
Paulsen = Jørgen Paulsen: Augustenborg-Slottet-Flækken-Fyrstehuset. 1981.
PT = Personalhist. Tidsskrift.
RA = Rigsarkivet.
Rd. = Rigsdaler kurant.
Regeringsskiftet: Regeringsskiftet 1784. Udg. af Gehejmearkivet ved A. D. Jørgensen. 1888.
Reventlowske papirer = Efterladte papirer fra den Reventlowske familiekreds I-X, udg. af L. Bobé. I-X 1895-1932.
RK = Rentekammeret.
RKF = Rentekammerets danske forestillinger.
Schack-Rathlou = Udvalgte breve, betænkninger, optegnelser af J. A. Schack-Rathlou, udg. af Th. Thaulow og J. O. Bro-Jørgensen. 1936.
Schou = J. H. Schou: Cronologisk register over de kgl. forordninger og andre breve samt andre trykte anordninger. 1784-1808.
Trap = J. P. Trap: Danmark. 5. udgave. 1958-72.

Noter og henvisninger

Chr. Fred. Numsens embedsperiode som overhofmarskal 1784-91

I. Numsen bliver overhofmarskal s. 11-14

1. Civile direktioner s. 105-8 indeholder en liste over de fungerende overhofmarskaller 1661-1859.
2. Der henvises i almindelighed til det af RA udgivne skrift »Regeringsskiftet 1784«.
3. Den engelske udsending ved at fortælle, at Schack ikke veg fra kongen hverken nat eller dag, og at han var i stand til at få ham til at underskrive alle dokumenter, enkedronningen ønskede forelagt ham. Regeringsskiftet s. 58-59.
4. HT 3. rk. V, 1866-67 s. 419.
5. Regeringsskiftet s. 264-65.
6. Adelsårbogen XXIII, 1906 s. 332-36. Se også Reventlowske papirer III, 1896 s. 395-96 og do. IX, 1922 s. 442-46.
7. Marquard s. 354. Fra St. Petersborg sendte Numsen sin fætter J. O. Schack-Rathlou 7 beretninger om sine oplevelser i den russiske hovedstad. Schack-Rathlou s. 304-16. Se også Bernstorffske papirer III, 1913 s. 456, 462, 710f. og 719.
8. Bernstorff skaffede ham dette hverv. Regeringsskiftet s. 117.
9. Kringelbach s. 180, 193f. og 217.
10. HT 3. rk. V, 1866-67 s. 446f. Se også Regeringsskiftet s. 182.
11. Reventlowske papirer V, 1902 s. LVIII-LIX.
12. I et brev, dateret 23.4.1784, udtaler A. P. Bernstorff overfor grev L. Reventlow sin tilfredshed med kronprinsens valg af Numsen til overhofmarskal. »Numsen wird sich aus allen möglichen Gründen sehr gut zum Oberhofmarschall schicken«.
13. Magdalene Løvenskjold til Louise Stolberg, dateret Løvenborg 4.6.1784. Reventlowske papirer VI, 1903 s. 252-53.

II. Hofmarskallatets administrative opbygning s. 15-31

1. År efter år forelagde Finanskollegiet det såkaldte »civilreglement«, som indeholdt forslag til aflønning af statens civile personale. Som regel var det først færdigt til forelæggelse i slutningen af kalenderåret. Det indledtes med deputerne til de forskellige kgl. personer og afsluttedes med forslag til det årlige hofholdningsbudget.
2. Rosenørn findes sidste gang optaget i Hof- og statskalenderen for 1790. Herefter synes stillingen ikke besat.
3. Jørgensen s. 37ff.
4. DBL II, 1979 s. 520.
5. Forestillingen af 22.6.1784 er indført i resolutionsprotokollen 1784-86 s. 113-25. Ved konferensråd H. C. Herslebs død 1788 kunne Hjortshøj tiltræde den lovede borgmesterstilling. Af det besparede gagebeløb foreslog Numsen Finanskollegiet, at man hævede hofkasserer Gudes løn med 250 rd. til 500 rd. I sin anbefaling af Gude udtrykte Numsen, at han næsten var betroet en halv tønde guld. Spiir fik ved samme lejlighed en gageforhøjelse på 50 rd. til 150 rd.
6. Korrespondanceprotokollen 1784-85 s. 33-35.
7. Over hofmarskallatets arkiv findes på RA's læsesal en maskinskrevet registratur nr. 135.

III. Numsens virksomhed som overhofmarskal s. 33-130

Personalechef s. 33-50

1. Schou IX 1795 s. 326. De originale skemaer findes i RA, kopier i landsarkiverne.
2. Numsens store spareplan, som omfatter 65 håndskrevne foliosider og er dateret 29.9.1789, findes i HMA under betegnelsen II Q 36.
3. HMA. Breve og dokumenter efterladt af Numsen 1780-90.
4. Schou, 1795 s. 528ff.
5. FKF 1785/204. Res. 2.11.
6. Instruksen findes i Hoffourerkontorets arkiv nr. 131. Breve fra Numsen.
7. Reskriptet om udpannting trykt hos Fogtman VI, 1795 s. 385.

Slotsadministrator s. 50-79

1. Den nyeste fremstilling af slottets historie er forfattet af Hakon Lund og offentliggjort i Bo Bramsen og Palle Fogtdal: København før og nu – og aldrig I, 1987 s. 49-80. Fremstillingen er forsynet med et betydeligt antal illustrationer af slottets ydre og indre samt planer over kongeetagen.
2. Om den kunstneriske udsmykning se: Ny dansk Kunsthistorie III, 1994 s. 69-73.

Noter og henvisninger

3. HMA (I O 22 c.) Sager vedrørende indlogering på forskellige slotte 1779-1809. Her findes blandt andet en plan over øverste mezzanin med navne indskrevet i de enkelte kamre. Planen stammer utvivlsomt fra hofmarskal Schacks tid, da nogle af kamrene ses beboet af prinsesse Charlottes hofdamer. Prinsesse Charlotte Amalie, der var en datter af Frederik IV, døde 1782 på Christiansborg. Hvad der navnlig gør indtryk, er etagens lange, gennemgående korridorer.
4. Højesteretssalen er i enkeltheder skildret i jubilæumsværket: Højesteret 1661-1961 II, 1961 s. 139-44 med tilhørende planer.
5. Om det nye kunstgalleri se: Dansk Kunsthistorie III, 1972 s. 29-33.
6. Robert Neiiendam: Det kgl. Hofteater og Teatermuseet ved Christiansborg. 7. udg. 1959. Se også: Trap II, 1, 1959 s. 381f.
7. Om bygningsadministrationen se RA: Hjælpe midler I, 1983 s. 43-44 og 370.
8. Trap II, 2, 1960 s. 711-13 og den dér anførte litteratur.
9. Ved resolution 24.12.1785 tildeltes der de to prinser 40 favne brænde og 200 pund hvide vokslys årligt.
10. Om Rosenborg slot og have se: Trap II, 2, 1960 s. 686-92 og 789-92 og den dér anførte litteratur.
11. Trap, II, 2, 1960 s. 620.
12. Om Frederiksberg slot se: Trap, II, 2, 1960 s. 701-5 og den dér anførte litteratur. Om Slotshaven og Søndermarken se smsts s. 804-9.
13. Om slotskirken og de mange smukke loftsmalerier, skabt af Benoît Le Coffre se: Ny dansk Kunsthistorie II, 1994 s. 220-24 og 232f.
14. Schmidt købte ejendommen Nygård ved Haderslev og indrettede her en plan-teskole. Se Jørgensen s. 92. Om hans afsked fra Frederiksberg se: Sønderjysk Månedsskrift 1987, s. 5.
15. Da kronprinsen, ledsaget af Carl af Hessen, kom tilbage fra felttoget ind i Sverige 1788, tog Numsen initiativet til, at de kunne blive modtaget på Kronborg slot. 8. september 1788 sendtes hoffoureren til Kronborg for at forberede modtagelsen.
16. Om Frydenlund se: Trap II, 2, 1960 s. 778.
17. Om Roskilde palæ se: Trap II, 3, 1960 s. 1040.
18. Om jagtslottet Eremitagen se: Trap II, 2, 1960 s. 771-72.

Tilrettelægger af hoffets dagligdag s. 79-112

1. Som eksempler på arrangementer, kongen ikke deltog i, kan nævnes gentagne fugleskydninger på Vesterbro og de årlige officersballe på Gjethuset.
2. PT 4. rk. I, 1898 s. 61.
3. »Journal over, hvad ved hoffet er passeret« eksisterer i en ubrudt protokolrække fra 1761 (HMA Q. Forskellige sager nr. 13). Numsens periode er dækket af 5 bind. Desuden findes »Ceremonial-protokol« 1784-91 (HMA O nr. 6). Når

- der i teksten henvises til disse protokoller, anvendes titlerne: dagjournal og ceremonialprotokol samt eventuelt dato for meddelelsen.
4. Dagens første måltid serveredes i den pågældende persons private gemakker. Ved et af Carl af Hessens hyppige besøg er oplyst, hvilket rigeligt morgenmåltid, han kunne gøre krav på.
 5. Den politiske spænding i Norden, fremkaldt ved formodede angrebsplaner fra Gustav III's side mod Rusland og Danmark, er senest behandlet af Erik Lönnroth i skriftet: *Den stora rollen. Kung Gustav III spelad av honom själv*, 1986 s. 186ff.
 6. Ceremonial-protokollen 1784-91 s. 260-65.
 7. Ceremonial-protokollen 1784-91 (3.3.1785).
 8. Ceremonial-protokollen 1784-91 (11.8.1784).
 9. Gustav III's besøg på Marienlyst er refereret i ceremonial-protokollen 9. juli 1786. Under sit besøg i Skåne var kronprinsen ledsaget af marskal Bülow samt de to augustenburgske brødre, sin militære lærer general Huth og generaløjtnant Ahlefeldt. Se også det i note 5 citerede værk s. 119.
 10. Dagjournalen 1786-88 s. 227-72. Se også det i note 5 citerede svenske skrift s. 130ff samt »Folk og minder fra København«. 1. årg. 1984 s. 14-18.
 11. I HMA (III Q 23-24) findes en pakke med titlen: *Ceremoniellet ved modtagelsen af fremmede ambassadører 1766-1863*, som blandt andet indeholder Numsens forarbejder til det ceremoniel, han forelagde kongen til godkendelse 22. november 1787. Han klager her over vanskeligheden ved at udarbejde et sådant, da den tidligere kammerfourer Reutzers enke har brændt papirerne i stedet for at aflevere dem.
 12. Bertouch blev 1789 udnævnt til amtmand i Tønder. Se også Marquard, 1952 s. 413.
 13. Udførlige beretninger om audiensens forløb findes i Dagjournalen 1786-88 s. 290-96 og (Ceremonial-protokollen 1784-91 s. 221-33).
 14. Blandt gæsterne var samtlige hovedstadens præster og magistratens medlemmer. Korrespondanceprotokollen indeholder mellem 2. og 8. maj en række skrivelser om den forestående dåbshandling.
 15. Fra 28. oktober 1784 og fremefter indeholder korrespondanceprotokollen talrige skrivelser om dødsfaldet og ligbegængelsen.
 16. Om Christian Frederiks fødsel og dåb se: Linvald, 1943 s. 35-36. Om prinsen og hans to søstre berettede samtiden, at arveprinsens hofchef Frederik Blücher var børnenes egentlige fader. Samme opfattelse havde Frederik VI. Se også Bo Bramsen: *Ferdinand og Caroline*, 1969, s. 29-30.
 17. Om baggrunden for ægteskabet mellem Louise Augusta og den unge hertug Frederik Christian, se: Paulsen, 1981 s. 133-42.

Noter og henvisninger

18. Om konfirmationens forløb, se: Dagjournalen under datoen 25. september 1785.
19. Der henvises i almindelighed til de mange forestillinger fra Numsen, som er indført i embedets forestillingsprotokol.
20. Justitsråd Hee blev en ældre herre. Han døde 1825 83 år gammel.
21. Det omtalte toiletgarniture er afbildet hos Paulsen s. 139f.
22. Det udarbejdede ceremoniel er optaget i Ceremonial-protokollen 1784-91 s. 117-36. Se iøvrigt Dagjournalen for perioden 27. maj 1786 og følgende dage.
23. Kringelbach s. 89f. Hertugen var blevet udnævnt til elefantridder 4.9.1782.
24. Paulsen s. 147.
25. Om forløbet af dagen se Ceremonial-protokollen 1784-91 under datoen 12. juli.
26. Om hertugens oprevne sindstilstand se: Jørgensen s. 47ff. I kongehusets arkiv (Frederik VI) foreligger en interessant brevveksling mellem kronprins Frederik og hans søster, som også indeholder breve fra hertugparrets Tysklandsrejse i sommeren 1790.
27. Om forløbet af dagen se: Ceremonial-protokollen 31.7.1790.
28. Om indtoget i København 14.9.1790 se: (HMA N 14 »Sager vedrørende prinsesse Marie Sophie Frederikkes indtog i København 1790«). I pakken ligger foruden eksemplarer af de af Numsen udarbejdede ceremonielle et stort materiale vedrørende indtoget. Se også redegørelsen i Dagjournalen.
29. 22.9.1791 fødte kronprinsessen en dreng, som dog ikke levede natten over. Han blev døbt Christian. Se også s. 139 note 4.
30. Om møbleringen af prinsesse Maries gemakker se foran s. 75.
31. Kronprinsessens deputat og hofstat fremgår af de bevarede civilreglementer. Forslagene var indsendt af marskal Bülow. Se FKF 1790/190. Res. 3.9.1790.
32. Reventlowske papirer IV, 1890 s. 307 og do. VII, 1896 s. 144. Se også: Memoirer og breve III, 1966 s. 4 og 11.
33. Reventlowske papirer VI 1903 s. 39.

Administrator af hofholdningsbevillingen s. 112-116

1. Med den originale forestilling til kongen medfulgte som regel et eksemplar af det opgjorte årsregnskab.
2. Om kasernebyggeriet se foran s. 64.
3. Numsen var i det hele taget ret kritisk over for den voksende tendens til at rekvirere kammerspising. Se foran s. 37.
4. Oversigtens forskellige konti er kun opført med hele rigsdaler, hvorved sammentællingen varierer en smule fra det officielle regnskabs slutsum.

Diverse øvrige hverv s. 117-127

1. Civile direktioner s. 90. Se også RA: Hjælpe midler I, 1983 s. 139-41.
2. Civilreglementet 1785 s. 40-42.
3. Civilreglementet 1785 s. 253.
4. Trompetist Jensen forsøgte gennem kronprinsen at opnå en fast stilling ved kapellet, men Numsen frarådede. Resolutioner 25.3. og 19.4.1788.
5. Korrespondanceprotokollen 15.6.1784, 12.7.1788 og 1.8.1788.
6. Resolutionsprotokol 1786-89 s. 253-59.
7. Civile direktioner s. 88-98. Se også RA: Hjælpe midler I, 1983 s. 139-48.
8. Om teatret i Warnstedts periode se: Overskou III, 1860 s. 121-514. Se også: Marquard s. 311-12 og DBL XV, 1984 s. 295-97.
9. I artiklen om Schwarz DBL XIII, 1983 s. 63-65 oplyses, at det var ham, der henledte overhofmarskal Schacks opmærksomhed på sin ungdomsven Warnstedt som en egnet kandidat til teaterdirektørposten.
10. Om ægteparret Rosing se: DBL XII, 1982 s. 395-98.
11. Civile direktioner s. 98-99. I Dansk Kunsthistorie III, 1972 s. 29 har Torben Holck Colding nærmere defineret forskellen mellem en kunstsamling og et kunstkammer.
12. Om Spenglers ankomst til København og første beskæftigelse ved hoffet se: Dansk Kunsthistorie II, 1973 s. 433.
13. Civile direktioner s. 96-97.
14. Klaus Kjølse: Hendes Majestæt Dronningens Håndbibliotek, 1977 s. 7-8.
15. Trap, II, 1950 s. 305-7 og 323-24.

Numsen søger afsked som overhofmarskal s. 128-130

1. RKF 1791/59. Res. 23.3.
2. 6. april 1791 tildeltes der Numsen 2.000 rd. i pension ($\frac{2}{3}$ af det oppebårne vederlag). FKF 1791/58. Res. 6.4.
3. Korrespondanceprotokollen 6.1.1791. Til dækning af »uomgængelige« udgifter.
4. I skrivelse af 12. marts meddeler Numsen, at de modtagne 10.000 rd. er anvendt til at betale regninger fra 1790. Der står endnu visse udbetalinger tilbage.
5. FKF 1791/2. Res. 14.1.1791.
6. Til pageudgifter ville man straks kunne spare 1.000 rd. på civilreglementet og yderligere 2.400 rd. på hofholdningsregnskabet (det såkaldte pagebord).
7. 14. februar 1791 giver Numsen professor Abildgaard besked. Korrespondanceprotokollen.
8. FKF 1793/42. Res. 8.3.1793.

Makkerparret Kalckreuth-Wegener deler hofmarskalsembedet

I. Indledning s. 133-136

1. RKF 1791/59. Res. 23. marts.
2. Om Kalckreuth se foran s. 52.
3. Om Wegener se foruden DBL XV, 1984 s. 357f. PT 3 rk. II, 1893 s. 2-8.
4. I HMA findes et betydeligt materiale om Wegeners virke ved hoffet i Struensees tid. Meget berømt fra denne periode er hans overskuelige regnskabsoversigter (trykte) over leverancer til og forbrug i køkkenet. De anvendtes i mange år.
5. Skrivelse fra Rentekammeret til Wegener, dateret 24.3.1791, vedrørende hans embedsopgaver er indført i Ceremonial-protokollen 1784-91 s. 331-33.
6. Ceremonial-protokollen 1784-91 s. 334.
7. Civile direktioner s. 92-99.
8. RKF 1791/77. Res. 13.4.

II. Overhofmarskal Kalckreuths administration

s. 137-141

1. Ceremonial-protokollen 1784-91 s. 334-62 og do. 1792-97 s. 1-7.
2. Korrespondanceprotokollen 10.11.1791.
3. Resolutionsprotokol 1790-96 s. 146-54.
4. I pakken: kronprinsesse Mariæ m.fl. nedkomster 1791-1805 (HMA I L 4) findes både koncept og endelig udgave af ceremoniel, dateret 30. juli. I samme pakke findes også Wegeners korrespondance vedrørende bisættelsen.
5. Reventlowske papirer IV, 1890 s. 125ff. Charlotte Schimmelmänn til Louise Stolberg, dateret 27.9.1791.
6. Ceremonial-protokollen 22.9.1791 ff.
7. Breve til Frederik VI (Kongehusets arkiv).
8. Hofdame Juliane Marie Bülow ægtede kammerjunker Gustav Juul-Rysenstein. Dagjournalen 11.5.1792.

III. Hofintendant Wegeners administration s. 142-151

1. Til belysning af Wegeners administration er de vigtigste utrykte kilder dels den resolutionsprotokol, han overtog efter Numsen, dels en ny anlagt korrespon-

- danceprotokol. Den 1. skrivelse i denne er dateret 29.3.1791, den sidste 4.5.1792. Der findes desuden et mindre antal koncepter til forestillinger og skrivelser på tysk. HMA (I. 1.1.). Breve og dokumenter efterladt af Numsen og Wegener.
2. Resolutionsprotokollen s. 99-104 (31.3.1791).
 3. FKF 1791/85. Res. 10.5.
 4. Wegener fik samtidig bemyndigelse til at henvende sig til DK med anmodning om, at Müller måtte få dansk indfødsret. Korrespondanceprotokollen.
 5. Når så mange vaskepiger blev udskiftet, skyldtes det naturligvis, at det var yngre kvinder, der kun fæstedes for en kortere periode. Ved afgang fik de som regel en affindelsessum ca. 20-30 rd. Korrespondanceprotokollen 24.2.1792.
 6. Skrivelse til Avemann dateret 7.7.1791.
 7. Om Hof- og stadsrettens vanskelige lokalforhold se: Jørgensen: Thi kendes for ret, 1980 s. 179-82 og 256-58.
 8. Skrivelser 17.5. og 13.9.1791. Korrespondanceprotokollen.
 9. Efter lange forhandlinger med Rentekammeret og Finanskollegiet lykkedes det omsider at opnå bevilling til orgelets istandsættelse. 16. marts 1792 anmodedes Harsdorff om at lade hofsnedker Speer give tilbud på istandsættelse.
 10. Wegeners skrivelser i forbindelse med udrejsen til Frederiksberg er indført i den særlige »Rejseprotokol 1777-1803«, som førtes i Hofstuen.
 11. Korrespondanceprotokollen 1791-94 s. 11-14.
 12. FKF 1791/153. Res. 10.8.1791.

Ferdinand A. C. greve Ahlefeldts embedsperiode som overhofmarskal 1792-94

I. Indledning s. 155-157

1. RKF 1792/109 og 110. Res. 10. og 11.5. 1792.
2. Om Ahlefeldt se: DBL I, 1979 s. 84, Marquard s. 182 og Reventlowske papirer II, 1896 s. 234-36. Se også Harald Jørgensen: The unfortunate queen Caroline Mathilde's last years 1772-75, 1989 s. 60-61.
3. Om teaterskandalen se: Overskou III, 1860 s. 505ff; se også DBL XV, 1984 s. 297 og Civile direktioner s. 99f og 92f.
4. For fremtiden oppebar Mogens Nielsen et årligt vederlag på 1.200 rd. og var herefter den højst gagerede i Hofstuen.
5. Civile direktioner s. 94-99.
6. FKF 1793/24 og 174. Res. 29.1 og 18.9.1793.

II. Virksomhed indtil slotsbranden 1794 s. 158-171

7. Foruden de originale forestillinger med påført resolution findes de af Ahlefeldt forfattede forestillinger i resolutionsprotokollen 1790-96 s. 163-262. Desuden er hans skrivelser indført i korrespondanceprotokollen 1791-94 s. 185-426 og do. 1794-95 s. 1-79. Hovedkilden til skildringen af livet ved hoffet er fortsat
8. Kurieren med meddelelsen om Ludvig XVI's henrettelse passerede Haderslev 26.1.1793. Se: Jørgensen s. 103-4.
9. L. Bobé: Johan Casper Lavaters rejse til Danmark 1793, 1898.
10. Se den s. 139 note 4 cit. pakke. En afskrift af Ahlefeldts ceremoniel findes også indført i Ceremonial-protokollen 1792-97 s. 21-30.
11. Om Christiani se: DBL III, 1979 s. 348-49. På Jens Juuls kendte maleri fra 1802 med titlen »En løbende dreng« (Kunstmuseet) ses i baggrunden Christianis skolebygning. Kasper Monrad: Dansk guldalder, 1994 s. 40-41.
12. Indtil videre opførtes Pflygger stadig i Hof- og statskalenderen. Hans efterfølger Marius G. Schæffer er først indført fra 1801.
13. Resolutionsprotokol 29.8. og 28.9.1793.
14. Se f.eks. Korrespondanceprotokollen 5.6.1793.
15. Korrespondanceprotokollen 16.5.1793. Skrivelse til RK.
16. Korrespondanceprotokollen 19.11.1793.
17. Korrespondanceprotokollen 4.10.1793 og 12.2.1794.
18. Korrespondanceprotokollen 30.3.1793.
19. Korrespondanceprotokollen 24.1., 6.3., 15.4 og 6.6.1793.
20. Kringelbach s. 186. Se også: Bruun III, 1901 s. 605-6.

III. Christiansborgs slotsbrand 1794 s. 172-179

1. Dagjournalen 26.2.1794.
2. Carl Dumreicher: Seks øjenvidner til slotsbranden 1794, 1952 s. 54-55.
3. Klaus Kjølens: Hendes Majestæt Dronningens Håndbibliotek. Katalog, 1977 s. 8.
4. Inspektør ved Vajsenhuset Jacob Gude oplyser i sin udførlige redegørelse for hjælpearbejdet, at rekningsfolkene bragte ure, lysekroner med mere over i Holmens kirke. Memoirer og breve 2. udg. XXVII, 1970 s. 110-16.
5. Korrespondanceprotokollen 2.3.1794.
6. Schou XI, 1797 s. 152-53.
7. Om indsamlingen til et nyt slot se: Bruun III, 1901 s. 675-78.
8. Korrespondanceprotokollen 12.3. og 15.3.1794.
9. Højesteret 1661-1961, I, 1961, 144f.

IV. Virksomhed efter slotsbranden s. 180-205

1. Om tilblivelsen af Amalienborg-komplekset se: John Erichsen: Frederikssta-
den, 1972. Se desuden: Trap II, 1960 s. 694 og den dér anførte litteratur.
2. Om købet af det Moltkeske palæ se: RKF 1794/48. Res. 19.3.
3. Om købet af det Schackske palæ se: RKF 1794/165. Res. 25.6.
4. Bruun III, 1901 s. 688. Se også: Trap VI, 3, 1961 s. 1038f. 18.3.1795 garan-
terede kongen arveprinsens lån på 120.000 rd. til indkøb og møblering af det
Levetzause palæ. FKF 1795/66. Res. 18.3.
5. Trap II, 2, 1960 s. 722-24.
6. Trap II, 2, 1960 s. 726.
7. Schack-Rathlou s. 165.
8. Redegørelsen er indført i Resolutionsprotokollen under datoen 4.4.1794.
9. Marquard s. 311f.
10. Ved skrivelse af 30.5.1794 fik de personer, som i henhold til forestillingen af
26. maj havde fået bolig i Palæet i Kalleboderne, besked herom.
11. Det var major Lorenz, der havde taget initiativet hertil. Se: Resolutionspro-
tokollen under datoen 29.7 og Korrespondanceprotokollen 11.8.
12. Resolutionsprotokollen 12.6.1794.
13. Om forbindelsesbygningens tilblivelse se tidsskriftet Arkitekten XXI, 1918-19
s. 107-11, hvor Fr. Weilbach har skildret sagens forløb. En del af de indkomne
tegninger findes som bilag til Ahlefeldts indstilling af 4.4.1794 til kronprinsen.
(HMA. I 2. Efterladte papirer fra overhofmarskal Ahlefeldt 1793-94*). Om
kolonnadens opførelse og de andre byggearbejder, navnlig i forbindelse med
det Schackske palæ, henvises endvidere til Tove Clemmensen og Mogens
B. Mackeprang: Chr. IX.s palæ på Amalienborg 1750-1906, 1956 s. 57ff.
14. RKF 1794/129 og 137b. Res. 21. og 28.5.
15. I det i ovennævnte note 13 citerede værk af Tove Clemmensen findes på ikke
mindre end 22 sider (s. 58-80) en detaljeret gennemgang af møbleringen af det
Schackske palæ. Den bygger på en redegørelse fra palæforvalter Ørtel, udarbej-
det i efteråret 1795. En tilsvarende findes også for det Moltkeske palæ.
16. Overskou III, 1860 s. 574 og 594.
17. Korrespondancen i forbindelse med udflytningen findes i Rejseprotokollen
1777-1805 s. 271-74.
18. Skildringen af hoffets tilværelse på Frederiksberg bygger hovedsagelig på hof-
fourerens dagjournal.
19. 6.5.1794 fik Ahlefeldt bemyndigelse til at anskaffe et nyt telt, som kostede
1.539 rd. Se også forestilling, dateret 17.8.1794.
20. H. Jørgensen og F. Skrubbeltrang: Det Classenske fideikommis gennem 150
år, I, 1942 s. 39-41.

Noter og henvisninger

21. Dagjournalen 25.7.1794.
22. RKF 1794/171. Res. 28.6.
23. Korrespondanceprotokollen 8.7.1894. Se også skrivelse til gartnerensvend J. A. Dørschell, dateret 22.8.1794.
24. RKF 1794/194. Res. 20.7.
25. RKF 1794/95. Res. 16.4.
26. RKF 1794/95. Res. 16.4. Se også Korrespondanceprotokollen. 1794-95 s. 17.
27. Beretningen 12.6. synes kun at foreligge i koncept. Se: HMA I 2. Diverse papirer efterladt af hofmarskal Ahlefeldt 1793-94.
28. Korrespondanceprotokollen 15.8. og 20.9. 1792, 18.1., 2.4., 20.6., 27.8., 1793 samt 21.2.1794.
29. Korrespondanceprotokollen 6.7., 10.8. og 17.9.1792 (Holstein) og 10.10.1792 og 6.5.1793 (Rentekammeret).

V. Ahlefeldt som teaterchef 1792-94 s. 206-210

1. Marquard s. 311f.
2. Civile direktioner s. 92f. Se også: Overskou III, 1860 s. 474-81 og 501-23.
3. Fremstillingen af Ahlefeldt som teaterleder bygger først og fremmest på den udførlige redegørelse hos Overskou III, 1860 s. 522-614. Se også: DBL I, 1979 s. 84.
4. Om pibekonzerten se også: Reventlowske papirer VIII, 1917 s. 132. Brev fra Charlotte Schimmelmänn til hertug Frederik Christian af Augustenborg.
5. Om Klingberg se: Højesteret II, 1961 s. 469.
6. Hvad Werfel ikke kunne vide var, at der havde været nedsat en særlig kommission til at undersøge muligheden af at beskære den årlige bevilling til teaterdriften, men at den kgl. resolution bestemte, at Ahlefeldt kunne regne med at bevare den tidligere bevilling på 34.400 rd. indtil 30.4.1794. FKF 1793/141. Res. 24.7.1793.
7. RKF 1794/182 og 192. Res. 16.7. og 25.7.1794.
8. Overskou III, 1860, s. 611.
9. Marquard s. 211, 282f, og 408.

A. W. Hauchs embedsperiode som overhofmarskal 1794-1808

I. Fra overstaldmester til hofmarskal s. 213-216

1. RKF 1794/217. Res. 22.8.
2. DBL VI, 1980, s. 82-84 og den dér anførte litteratur.
3. Hauch havde 20. december 1789 indgået ægteskab med hofdame hos arveprinsessen Vibeke M. Brockenhuus (1764-1830), datter af amtmand Henrik Brockenhuus. Vielsen foregik i arveprinsessens audiensgemak på Christiansborg slot.
4. Henning Andersen: Videnskabsmand af rang. Udg. af Foreningen Videnskabshistorisk Museums venner, Århus 1989.

II. Indledningen til en lang embedsperiode s. 217-238

1. Om indretningen af det Schackske palæ se det s. 219 note 15 citerede værk.
2. Dagjournal 1794-96 s. 124-36.
3. De samlede begravelsesudgifter beløb sig til 9.817 rd., men det havde også været nødvendigt at anskaffe en ny ligvogn. Se RKF 1795/99. Res. 22.4. Ved prinsessens død sparede staten det hidtil udbetalte deputat til hende på 17.000 rd. Pensionerne til hendes betjente skulle udredes af arveprinsen. FKF 1795/1. Res. 7.1.1795.
4. I Dagjournalen er under datoen 5.3.1795 givet en detaljeret beskrivelse af åbningen af det nye højesteretsår. Om salens indretning se også: Højesteret 1661-1961, 1961 I s. 145.
5. I Dagjournalen 1794-96 s. 227-31 rapporteres udførligt om ambassadørens besøg. Hoffourenen oplyser blandt andet, at han ved taflet sad mellem kongen og kronprinsen, en ganske særlig æresbevisning.
6. Om Københavns brand 1795 se Harald Jørgensen: København fra boplads til storby II, 1948 s. 349ff.
7. Korrespondanceprotokollen 1794-95 s. 388f.
8. FKF 1795/195. Res. 12.8.
9. Da nyordningen først trådte i kraft 1. august 1795, fandt Finanskollegiet det nødvendigt på det civilreglement, som godkendtes 11. december 1795 som gældende for året 1795, at opføre bevillingen til hofholdningen med 102.000 rd. På civilreglementet for 1796, tiltrådt 16. november 1796, er bevillingen optaget med 97.545 rd.

Noter og henvisninger

10. Om prinsesse Louises fødsel, dåb og død se den i note 4 til side 139 anførte pakke. Se også Dagjournalen 1794-96 s. 244-46, 254-58 og 287f. En farvelagt tegning af kisten på den fremstillede katafalk ligger i pakken. Finanskollegiet meddelte 5.3.1796, at udgifterne ved bisættelsen opgjort til 1.031 rd. ville blive refunderet hofkassen.
11. Korrespondanceprotokollen 14.11.1795.
12. Se f.eks. Korrespondanceprotokollen under datoen 6.10.
13. Hauchs bekymringer for vinkælderens sikkerhed fremgår blandt andet af skrivelser, dateret 8. og 22.12.1795.
14. Se det i ovennævnte note 6 citerede værk s. 353.

III. Hauchs virksomhed som hofmarskal 1796-1808 s. 239-360

Personalechef s. 239-258

1. RKF 1801/376. Res. 11.11.
2. RKF 1798/305. Res. 12.11.
3. FKF 1807/5. Res. 2.1.
4. Warnstedt var blevet udnævnt ved FKF 1795/330. Res. 15.12.
5. FKF 1796/171. Res. 1.7.
6. FKF 1799/131. Res. 22.5.
7. FKF 1801/197. Res. 10.6.
8. FKF 1804/368. Se også: RKF 1802/161. Res. 20.5.
9. FKF 1807/19. Res. 13.11. Rendsborg-protokollen.
10. RKF 1801/296. Res. 20.8.
11. Kgl. resolutioner 1801. HMA.
12. FKF 1803/25. Res. 26.1.
13. RKF 1801/384. Res. 18.11.
14. RKF 1801/350. Res. 21.10.
15. Reglementet er sammen med det særlige reglement for hofapotekeren indført i Korrespondanceprotokollen 1805-6 s. 477-79.
16. Instruksen er optaget i Korrespondanceprotokollen 1800-1 s. 60 i form af en kgl. resolution 2.6.1800.
17. Instruksen for kassereren er optaget i Korrespondanceprotokollen 1798-99 s. 426-30. (28.5.). Om hans lønning se: FKF 1799/186. Res. 2.8.
18. RKF 1801/193. Res. 10.6.
19. FKF 1803/25. Res. 26.1.

20. Se f.eks.: resolutioner 29.3. og 21.8.1802, 26.2.1805, 30.10.1806 og 17.1.1807.
21. Instruksen er indført i Korrespondanceprotokollen 1803-4 184-92.
22. FKF 1800/38. Res. 31.1.
23. Resolutioner 2.10.1802 og 16.12.1807.
24. Om familien v. d. Lühe se: PT 3. rk. II, 1893 s. 21f.
25. FKF 1796/273. Res. 2.11. Ved samme forestilling udnævntes Ditlev Buchwald til opvartende kammerherre. I FKF 1798/14. Res. 16.1. omtales Bülow som den »undvigte kammerherre«.
26. I henhold til en kancelliresolution af 26.11.1757 kunne en hofbetjent drive borgerlig næring uden at have løst borgerskab, når han blot betalte næringskat til indkvarteringen. Hauch henviser iøvrigt til en skrivelse fra magistraten 20. august 1794.
27. Instruksen, dateret 28. november 1803, er indført i Korrespondanceprotokollen 1803-4 s. 313-18.

Slotsadministrator s. 258-303

1. RKF 1798/104. Res. 25.4.
2. RKF 1799/128. Res. 8.5.
3. Resolution 8.1.1796.
4. RKF 1796/94. Res. 6.4.
5. Korrespondanceprotokollen 1805-6 s. 107-8 indeholder en fortegnelse over, hvem der kunne kræve brænde fra Vedhaven.
6. RKF 1804/362. Res. 7.11.
7. Om Vinkældereren i slotsruinen se blandt andet Korrespondanceprotokollerne under datoerne 9.6.1804, 7.11. og 26.11.1806 samt 13.3.1807.
8. Om Biørns tilladelse til at holde maskebal på Hofteatret se: resolutioner 14.6.1803, 18.5.1804 og 27.9.1806. De nærmere bestemmelser vedrørende ballerne er indført i Korrespondanceprotokollen 1803-4 s. 91-94.
9. Den nyeste skildring af slottets genopførelse findes i det af Hakon Lund og Anne Lise Thygesen 1995 publicerede værk om C. F. Hansen I s. 277-370. Den omtalte skitse er gengivet s. 276. Se også: RKF 1800/329. Res. 18.10.
10. Som bilag til Hauchs forestillinger med kgl. resolution af 5.5.1796 og 19.1.1797 findes skitser over vestibulen før og efter ombygningen.
11. RKF 1799/183. Res. 21.6.
12. RKF 1799/268. Res. 30.8.
13. RKF 1799/285. Res. 20.9.
14. RKF 1799/316. Res. 18.10.
15. RKF 1800/258. Res. 20.8. Omkostningerne beløb sig til 213 rd.
16. HMA I O 22b. Indlogering af hoffet på forskellige slotte 1779-1809. 1 pk.

Noter og henvisninger

17. FKF 1804/134. Res. 4.4.
18. RKF 1799/223. Res. 20.7. Se også: RKF 1799/253 og 308. Res. 23.8. og 4.10.
19. Reglementet findes i Korrespondanceprotokollen 1806-7 s. 282-83.
20. Skrivelse dateret 2.5.1795 til general Gersdorff i anledning af pibedrengets støjende og provokerende opførsel.
21. Skrivelse fra RK dateret 19.12.1795 ligger som bilag til resolution 22.9.1796.
22. Lindegaards forslag til de nye anlæg ligger ved Hauchs resolution af 22.9.1796. Forslaget ville koste 1.541 rd.
23. For at beskytte de nye haveanlæg krævede Lindegaard, at man opstillede beskyttende rækværk omkring dem. Se: RKF 1805/301 og 324. Res. 8.11. og 28.11. Omkostningerne blev anslået til 893 rd.
24. Se f.eks. Korrespondanceprotokollen under datoen 24.2.1800.
25. RKF 1801/82. Res. 18.3. Det bevilgede beløb var 1.176 rd. I 1807 medgik 2.054 rd. til forskellige istandsættelser. Se: RKF 1807/10. Res. 16.1.
26. Om administrationen af nøgler se: Korrespondanceprotokollerne under datoerne 15.5. og 16.12.1805, 26.2., 10.4. og 14.7.1806.
27. Trap II, 2, 1960 s. 804-9. Se også den dér anførte litteratur.
28. Se det i note 27 cit. værk s. 775-76.
29. RKF 1797/255. Res. 18.10. Forestillingen indeholder en oversigt over de udførte arbejder.
30. Korrespondanceprotokollen 1805-6 s. 162-63 (15.8.1805).
31. RKF 1796/181. Res. 24.6.
32. Kontrakten med digearbejderne er indført i Korrespondanceprotokollen under datoen 28.7.1798 s. 81-82.
33. Korrespondanceprotokollen 23.1.og 17.2.1800.
34. Korrespondanceprotokollen 31.8. og 26.9.1799.
35. Korrespondanceprotokollen 3.8. og 29.8.1798 samt 9.9.1799.
36. 18.10.1802 tilskrev Hauch skibsbygmester Larsen, at den leverede »færge« var for stor, og at den burde være halvt så lang. Båden kunne afhentes, når herskaberne var taget tilbage til byen.
37. RKF 1799/33. Res. 30.1.
38. Korrespondanceprotokollen 22.9.1803.
39. Resolution 30.9.1800.
40. Resolution 21.7.1801.
41. Skrivelse til gartner Petersen 1. september 1804 i Korrespondanceprotokollen.
42. Korrespondanceprotokollen 13.5.1806.
43. Korrespondanceprotokollen 12. og 18. august 1801.
44. RKF 1795/204. Res. 5.8.
45. RKF 1800/2. Res. 3.1.

46. RKF 1804/77. Res. 23.3. Se også DBL VI, 1980 s. 133-34.
47. Korrespondanceprotokollen 11.3.1806.
48. RKF 1798/17. Res. 24.1. Mads Nybølle havde tidligere beklædt denne stilling. Han fik fribolig på slottet og græsning til 4 køer.
49. RKF 1796/321. Res. 21.12.
50. FKF 1800/8. Res. 15.1.
51. Mansa's overslag med original haveplan ligger som bilag til den kgl. resolution 22.1.1801.
52. RKF 1800/170. Res. 28.5. Se også: Korrespondanceprotokollen 16.1., 27.3. og 22.4.1800.
53. Skrivelse til Finansskeddirektionen 22.3.1805.
54. Trap III, 3, 1954 s. 812.
55. Linvald s. 119-20.

Tilrettelægger af hoffets dagligdag s. 303-334

1. Korrespondancen i forbindelse med hoffets forlæggelse til Frederiksberg er indført i den i HMA opbevarede »Rejseprotokol«.
2. Om Grouvelle se blandt andet Reventlowske papirer IV, 1890 s. 166, 182, 186, 210 og 313. Do. V, 1892 s. LV og 136f. og do. VIII, 1917, s. 180.
3. Reventlowske papirer VII, 1906 s. 431.
4. Bisættelsen er refereret i Dagjournalen 1796-98 under datoen 10.2.
5. Dagjournalen 1796-98 s. 98-107. Begravelsesceremoniet er aftrykt i Årsskrift for Fredensborg-Humblebæk lokalhistoriske forening 1990-91 s. 25-31.
6. Rosenborg. Vejledning 1994 s. 97.
7. Læg i pakken om kgl. fødsler.
8. Om Charlotte Amalies fødsel og dåb se: Dagjournalen 1796-98 s. 53f. og 57-59.
9. Hertugindens to ældste børns dåb er indført i den for Hof- og slotskirken anlagte kirkebog nr. 2 (reg.nr. 84) s. 18. Original i det sjællandske landsarkiv. Derimod er den sidste søns dåb ikke indført her. Af kronprinsens egne børn er kun prinsesserne Caroline (1793) og Louise (1795) optaget i dåbsfortegnelsen.
10. Dagjournalen 28.3.1803 s. 46-49. Hauchs forskellige cirkulærer er indført i Korrespondanceprotokollen under datoerne 24.3. og 28.3.1803. Se også: Memoirer og breve III, 2. udg. 1966 s. 81-83.
11. Korrespondanceprotokollen under datoerne 10.5. og 16.5. Det teologiske fakultets medlemmer og samtlige københavnske præster var tilsagt til at overvære konfirmationen.
12. Linvald s. 65-123.
13. Om troppekonzentrationen i Holsten 1805 se: Krigsarkiverne II, 1885 s.

Noter og henvisninger

- 155-78. De her optrykte breve fra kronprinsen (s. 225-67) viser, at han kun har været på korte besøg i København.
14. Se f.eks. Hauchs anmodning 2.11.1805 til Rentekammeret om at udfærdige pas til kronprinsessens hofbetjente til deres rejse til Kiel.
 15. Se f.eks. også breve dateret 16.12.1805, 20.6. og 27.10.1806 og 10.1.1807.
 16. Jørgen Hatting: For kongen og staden, 1988 s. 49ff.
 17. Krigsarkiverne III, 1888 s. 3-10 og 12f.
 18. Skrivelse til Finansskeddirektionen 21.8.1807 i Korrespondanceprotokollen.
 19. Dagjournalen 1807-9. Indførslerne synes indført i perioder. Datoen passer ikke altid med den nævnte ugedag.
 20. Af Hauchs brev til Wilster dateret 20.11.1807 fremgår det, at kronregalierne er kommet tilbage.
 21. Om Hauchs optræden under bombardementet se hans svar af 4.1.1808 på et spørgeskema fra den overkrigskommission, som var blevet nedsat i anledning af Københavns kapitulation. Indført i Korrespondanceprotokollen 1807-8 s. 179-82.
 22. Skrivelser til Rentekammeret 28.9., 26.10. og 17.11.1807.
 23. FKF. Rendsborg 1807/26. Res. 23.11.
 24. Festen er skildret i Dagjournalen 1807-9 s. 61-65.

Administrator af hofholdningsbevillingen s. 335-341

1. Et eksemplar af ekstrakten af hofholdningsregnskabet, underskrevet af hofkassereren, ligger som bilag til Hauchs forestilling.
2. FKF 1798/6. Res. 10.1. Allerede inden fonden var formelt godkendt, havde Hauch 10. december 1797 fået tilladelse til at udbetale 9 hofbetjente et løntillæg på mellem 20 og 50 rd. Samtidig ydedes hofskriver Spiir 100 rd., da han havde vist sig »udmærket, flittig, duelig og uførtroden med sit arbejde«.
3. FKF 1801/184. Res. 3.6.
4. FKF 1802/130. Res. 14.4.
5. FKF 1795/79. Res. 1.4.
6. FKF 1795/312. Res. 2.12. og do. 1796/59. Res. 2.3. Juliane Maries bisættelse kostede ikke mindre end 16.908 rd. Se FKF 1797/96. Res. 3.5.
7. FKF 1801/331. Res. 21.10.
8. Korrespondanceprotokollen 1805-6 s. 446-52.

Teaterdirektør og chef for det kgl. kapel s. 341-352

1. Civile direktioner s. 93-95.
2. Fremstillingen af Hauchs teatervirksomhed bygger i første række på Th. Overskou: Den danske skueplads III, 1860 s. 614-721 og IV, 1862 s. 16-144. Med

hensyn til de omtalte forfattere og skuespillere henvises i almindelighed til 3. udgave af DBL.

3. RKF 1798/244. Res. 31.8. Udnævnelsen af Walterstorff var meddelt Rentekammerets præsident mundtligt, hvorefter kammeret 31.8. forelagde kongen den fornødne forestilling. Walterstorff tildeltes 800 rd. i vederlag, Baggensen 400 rd., medens Thaarup og Kierulff hver fik et tillæg på 100 rd.
4. FKF 1795/8. Res. 14.1. Se også RKF/1795 7, 17 og 34. Res. 14.1., 28.1. og 18.2.
5. Om episoden du Puy se: Overskou IV, 1862 s. 140-43.
6. Civilreglementet 1796 s. 32-33 og do. 1807 s. 37-38.

Tronskiftet marts 1808 s. 353-358

1. FKF 1808/53. Res. 11.3.
2. Proklamationen af Frederik VI findes dels omtalt i Dagjournalen, dels refereret i den i HMA (M nr. 18) eksisterende protokol med titlen »Chr. VII.s død 13.3. og påfølgende bisættelse i Rendsborg 14. maj 1808«. I denne protokol er endvidere indført alle Hauchs skrivelser og forestillinger vedr. kongens død. Fremstillingen i dette afsnit bygger hovedsagelig herpå.
3. Hakon Lund og Anne Lise Thygesen: C. F. Hansen II, 1995 s. 624-26.
4. Se løst og ikke signeret blad i den i note 2 citerede protokol.
5. Hauch havde i en forestilling af 20. marts 1808 forelagt kongen de bibeltekster, som biskop Balle havde foreslået anvendt ved Christian VII's bisættelse. Frederik VI valgte 27.3. en tekst fra 2. Samuels bog, kap. 8, vers 15 lydende: »Så var David konge over Israel, og David gjorde ret og retfærdighed for alt sit folk«.

Billedfortegnelse

- Christian VII. Gengivelse af maleri af Jens Juel 1783. Frb.* 2
Overhofmarskal Chr. Fred. Numsen. Maleri af Jens Juel 1784. Frederiksborgmuseet 12
Christian VII. Knæstykke af Jens Juel. Rosenborgsamlingen. Katalog nr. 1511 16
Kronprins Frederik. Stik. af J. F. Clemens 1784. KB 20
Prinsesse Louise Augusta. Oval malet af Jens Juel ca. 1785. Rosenborgsamlingen. Katalog 1514 21
Juliane Marie. Pastel efter Vigilius Erichsen. Rosenborgsamlingen. Katalog nr. 1924 25
Arveprins Frederik. Stik af J. M. Preisler efter maleri af C. Høyer 1777. KB 28
Arveprinsesse Sophie Frederikke. Stik ca. 1776 af J. F. Clemens efter maleri af C. Høyer. KB 29
Kgl. konfessionarius dr. Chr. Bastholm. Stik af J. F. Clemens. 1782. KB 32
Christiansborg slot set fra Wiegandtsgade. Stik 1794. Bymuseet 51
Christiansborg slot, set fra Slotspladsen. Stik. Bymuseet 53
Grundplan af kongetagen på Christiansborg slot. Bymuseet 54
Palæet i Kalleboderne. Stik af Jonas Haas i værket »Den danske Atlas« II, 1764. Frb. 61
Kavalergangen i Rosenborg have. Stik af C. G. Schulz. Bymuseet 63
Frederiksberg slot, set fra Slotsgården. Stik i værket »Den danske Vitruvius«. 1749. Frb. 65
Frederiksberg slot, set fra Slotshaven. Stik af J. J. Bruun. 1756. Frb 68
Kongefamilien i Frederiksberg Slotshave. Stik af C. G. Schulz 1786. Frb. 69
Hørsholm slot. Stik i værket »Den danske Vitruvius« 1749. Frb. 75
Kronprins Frederik giver kur på sin fødselsdag 1781. Tegning af J. W. Haffner. Bymuseet 80
Aftenselskab på Christiansborg slot. Tegning af J. W. Haffner. Bymuseet 83
Landgreve Carl af Hessen-Kassel. Fot. KB 87
Udenrigsminister, grev A. P. Bernstorff. Stik efter maleri af Jens Juel. KB 93
Gottorp slot. Litografi i værket J. P. Trap: »Beskrivelse af hertugdømmet Slesvig« II. 1864 104
Omslag til ceremoniel ved indtoget i København sept. 1790. RA 106
Side af ceremoniellet ved indtoget i København sept. 1790. RA 109
Æresport ved Admiralitetsbygningen. 1790. Radering af Krohn. Bymuseet 110

- Kongens Nytorv med teaterbygningen. Stik fra værket »Den danske Atlas« II. 1764. Frb. 121
- Teaterdirektør H. W. Warnstedt. Maleri af Jens Juel på Frederiksdal. KB 124
- Hofintendant W. T. Wegener. Medaljon i Hærens arkiv. KB 135
- Plan over dåbshandlingen i kronprinsessens sovegemak 19. nov. 1792. RA 161
- Christiansborgs slotsbrand, set fra Wiegandtsgaden. Maleri af Claus Frisch. Bymuseet 173
- Christiansborg slot. Plan over øverste mezzanin. RA 177
- To af Amalienborg-palæerne (Moltke og Schack) før ombygningen 1794. Stik af J. Bang. KB 183
- Udsnit af grev Ahlefeldts indstilling af 8.4.1794 om personalereduktionen. RA 188
- Kolonnaden på Amalienborg, tegnet af Harsdorff. KB 195
- Overhofmarskal A. W. Hauch. Maleri af C. A. Jensen. Frederiksborgmuseet 215
- Københavns brand i sommeren 1795, set fra Christiansborg Slotsplads. Bymuseet 227
- Det kgl. gulddåbsfad fra ca. 1650, benyttet første gang 1671. Rosenborgsamlingen. Katalog nr. 5262 233
- Prinsesse Louises barnekiste 1795. Tegning af J. C. Lillie. RA 235
- Biskop Nic. E. Balle. Stik af Lahde efter maleri af Jens Juel 1798. KB 243
- Arkitekt C. F. Hansen. Foto KB 265
- Kammerpræsident, grev Chr. D. Reventlow. Foto KB 269
- Det norske hus i Søndermarken. Træsnit efter tegning af S. N. Petersen Frb. 279
- Templet på Poppelhøjen i Søndermarken. Stik af J. E. C. Walter ca. 1826. Frb. 281
- Slotsgartner Peter Petersen. Maleri af F. G. Kersting. KB 283
- Frederiksberg Slotshave. Gouache af J. Læssøe Lange. 1810. Frb. 286
- Schweizerhuset i den nye Frederiksberg Slotshave. Gouache af J. Læssøe Lange. 1810. Frb. 287
- Apistemplet i Frederiksberg Slotshave. Akvarel af C. V. Eckersberg 1809. Frb. 289
- Det kinesiske lysthus i Frederiksberg Slotshave. Gouache af J. Læssøe Lange. 1810. Frb. 290
- Kort over Søndermarken og Frederiksberg Slotshave efter omlægningen. 1811. Frb. 291
- Fredensborg slot. Stik af Johan Haas i værket »Den danske Atlas« II. 1764. Frb. 295
- Koldinghus. Stik af J. J. Bruun. KB 301
- Dronningekronen. Rosenborgsamlingen. Katalog nr. 5594 309

Billedfortegnelse

- Hertug Frederik Christian af Augustenborg. Ukendt kunstner. Rosenborgsamlingen. Katalog nr. 1922 312
- Hertuginde Louise Augusta af Augustenborg. Ukendt kunstner. Rosenborgsamlingen. Katalog nr. 1923 313
- Kronprins Frederik i søofficersgalla. Muligvis maleri af W. Haffner. Ca. 1805. Rosenborgsamlingen. Katalog nr. 1615 318
- Kronprinsesse Marie Sophie Frederikke. Stik af J. F. Clemens efter maleri af Jens Juel ca. 1800. KB 320
- Slottet i Kiel. Tegning af Ole Jørgen Rawert, dat. 1. sept. 1824. KB 323
- Paradepladsen i Rendsborg. Farvelagt tysk stik ca. 1840. KB 327
- Skotske soldater i Søndermarken. Tegning af Erik Hansen ca. 1807. Frb. 329
- Teaterbygningen på Kongens Nytorv efter Harsdorffs ombygning. Bymuseet 343
- Teaterchefen, grev Walterstorff. Stik af Chrétien. KB 344
- Edouard du Puy. Stik af C. Müller. Stockholm. KB 349
- Generalsuperintendent J. G. C. Adler. Maleri i Slesvig domkirke. KB 357

Personregister

- Abildgaard, Nic. A. (1743-1809) maler 52, 61, 184, 288f., 297, 369
Abildgaard, Peter Chr. (1740-1801) veterinær 213f.
Abradt, Johan Georg (død 1812) køkkenchef 144, 165, 230f., 326
Adler, Jacob G.C. (1756-1834) tysk slotspræst, generalsuperintendent 22, 163, 356f.
Ahlefeldt, Carl F. G. (til Eskilsmark) greve, opvartende kammerherre hos Christian VII 242
Ahlefeldt, Conrad Wilhelm (1708-91) officer 107, 367
Ahlefeldt, Ferdinand (1747-1815) overhofmarskal 155-210, 217, 231, 272, 341, 343, 346, 348, 372f.
Alexander I (1777-1825) russisk kejser 306
Allering, mundkok 144
Amalie Frederikke (1754-1832) arveprinsesse af Baden 316
Arvesen, Georg M. (død 1824) kammertjener
Astrup, Mette Marie (1760-1834) skuespillerinde 347
Avemann, J. V. (død 1792) kældermester 27, 143
- Bach, Johann Sebastian (1685-1750) tysk komponist 119
Bache, Niels S. (1748-95) gartner, Frederiksborg, senere Charlottenlund 164, 201, 292
Bagge, Niels J. (død 1806) gartner, Amalienborg 266
Baggesen, Jens (1764-1826) digter 345, 352, 381
Balle, Nic. E. (1744-1816) biskop 98, 223, 243, 307f., 310, 319, 381
Balsgaard, C. V. (1812-93) maler 362
Bang, Jens (1787-1808) læge, arkitekt 266
Barth, Chr. S. (1735-1809) musiker 119
Bastholm, Chr. (1740-1819) dr. theol. kgl. konfessionarius 22, 32, 46, 84, 96, 98, 101, 162, 234, 242f., 245
Becker, Georg G. (død 1797) hofproviantinspektør 27, 231
Becker, Johann Gotfried (1723-90) hofapoteker 22, 245
Berens, Johan Ernst (død 1786) hoflæge 22
Berger, Johann C. J. (1723-91) livlæge 19, 35, 60
Berlichingen, Francisca (død 1797) hofmesterinde hos kronprinsesse Marie 107, 111f., 161f., 172, 199, 222

Personregister

- Bernadotte, Jean Baptiste (1763-1844) fransk marskal, fyrste af Ponte Corvo 277, 334, 353f.
- Bernstorff, A.P. (1735-97) udenrigsminister 13, 92, 98, 104, 111, 160, 175, 178, 198, 306, 364
- Bernstorff, Chr.G. (1769-1835) udenrigsminister 325, 353
- Bernstorff, J.H.E. (1712-72) udenrigsminister 19, 22
- Bertouch, Ernst A. (1745-1815) amtmand, Tønder 94f., 367
- Bevern, Frederik Carl (1729-1809) hertug af Braunschweig-Lüneburg-Bevern, feltmarskal 107
- Biehl, Charlotte Dorothea (1731-88) forfatterinde 11
- Biering, Andreas (død 1827) lakaj, rejsemundskænk 358
- Bjerregaard, Thomas, pagehofmester 45
- Bjørn, Chr. (død 1816) fuldmægtig i Hofstuen 248, 264
- Blechingberg, David (død 1802) slotsforvalter, Christiansborg 26f., 34, 39f., 42, 45, 59, 75, 136, 170f., 186, 202, 220f., 255, 261, 263
- Bluhme, Vitus Frederik (død 1795) kabinetskasserer hos kronprinsesse Marie 112, 199
- Blücher, Frederik (1760-1806) hofchef hos arveprins Frederik 367
- Blücher-Altona, Konrad (1764-1845) hofchef hos enkedronning Juliane Marie 309
- Bodendieck, Johan Chr. (1735-1810) hofkirurg hos kronprins Frederik 22, 199
- Bournonville, Antoine (1760-1843) balletdanser 125, 347, 350
- Bournonville, August (1805-79) balletmester 125
- Brackel, Abraham A. (død 1819) overceremonimester 19, 94f., 242, 272
- Bradt, Hans Chr. (død 1837) kammerlakaj hos Christian VII 353, 358
- Brieghel, Johann Friedrich (1733-1802) kirurg og kammertjener hos Christian VII 23, 199, 244, 250, 263
- Brockdorff, Joachim (1695-1763) gehejmeråd 182
- Brockenhuus, Henrik (1720-1803) stiftamtmand, Sjælland 375
- Brockenhuus, Johan Ludvig (1759-1830) hofmester hos kronprinsesse Marie 35, 112, 139f., 187, 199, 234
- Brockenhuus, Jørgen Otto (1760-92) staldmester 36f.
- Brun, Constantin (1746-1836) købmand 185, 294, 300, 316
- Buchwald, Ditlev, opvartende kammerherre hos Christian VII 242, 377
- Buchwald, Frederik (1747-1814) stiftamtmand, Odense 76, 78
- Buchwald, Peter M. J. (1754-1825) overceremonimester 99, 242, 327
- Bugge, Frederik C. J. (død 1842) kabinetskasserer 146, 192, 199, 271, 326
- Burmester, tømrermester, København 268
- Bülow, staldmester 88

- Bülow, Christopher Schøller (1770-1830) kammerjunker hos kronprins Frederik 139, 242
- Bülow, Engelke Henrik (1761-1845) hofchef hos arveprins Frederik 172, 184, 222
- Bülow, Frantz (1769-1844) generaladjutant 325, 333
- Bülow, Hans Helmuth (født 1757) opvartende kammerherre hos Christian VII 19, 242, 255, 377
- Bülow, Johan (1751-1828) hofmarskal hos kronprins Frederik 14, 89, 92, 111, 136, 140, 146, 157, 162f., 169, 367f.
- Bülow, Juliane Marie, hofdame hos kronprinsesse Marie 370
- Børreson, Niels Chr., skriver 231
- Baastrup, Martin (død 1842) slotsgartner, Charlottenlund 293, 330
- Calmette, Charles de Bosc de la (1750-1811) overceremonimester 19, 37, 216, 241, 326, 330, 355f.
- Carl (1744-1836) landgreve af Hessen-Kassel 17, 60, 73, 77f., 86f., 96f., 100, 103-05, 111, 129, 133-35, 137, 139, 141, 145, 147, 150, 163, 183, 192, 198, 201, 234, 300, 310, 320, 331, 355, 366
- Caroline (1793-1881) datter af kronprins Frederik 163, 186, 197, 219f., 226, 240, 311, 316, 322, 354, 380
- Caroline Amalie (1796-1881) dansk dronning 314, 379
- Caroline Mathilde (1751-75) dansk dronning 15, 21, 56, 74f., 78, 80, 126, 156, 219, 228, 313
- Cassius, Ulrich A. (1725-92) palæforvalter 62, 144
- Charlotte Amalie (1706-82) datter af Frederik IV 365
- Charlotte Frederikke af Mecklenburg-Schwerin (1784-1840) gift med prins Christian Frederik 303, 321, 324, 332f., 348f., 379
- Charlotte Louise (1789-1864) datter af arveprins Frederik 97, 168
- Christensen, Jens, husfoged, Koldinghus 300-02
- Christian III (1503-59) dansk konge 301
- Christian V (1646-99) dansk konge 121, 355
- Christian VI (1699-1746) dansk konge 51, 60, 65f.
- Christian (død 1791) søn af kronprins Frederik 139, 150, 368
- Christian (død 1797) søn af kronprins Frederik 314
- Christian (1776-1814) søn af landgreve Carl af Hessen-Kassel 325, 354
- Christian August (1768-1810) søn af hertug Frederik Christian I af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg 35, 60f., 98, 101f., 105, 107
- Christian August (1798-1869) søn af hertug Frederik Christian II af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg 314

Personregister

- Christian Frederik (1786-1848) søn af arveprins Frederik, dansk konge 29, 86,
96f., 168, 172, 184, 222, 303, 310, 317, 319, 321, 324, 328, 332f., 361
- Christiani, Christoph J.R. (1761-1841) tysk slotspræst 163, 245
- Classen, J.F. (1725-92) industridrivende 201
- Coninck, Frédéric de (1740-1811) købmand 185, 280
- Dajon, Nic. (1748-1823) billedhugger 297
- Danneskjold, Anne, f. Ahlefeldt (død 1795) Skjoldenæsholm 84
- Darbes, Anthon (død 1797) løber 43, 252
- Darbes, Johannes (1750-1815) musiker 23, 117
- Dehn, Frederik L. (1697-1771) greve, diplomat 185
- Dittersdorff, tysk forfatter 208
- Duncan, Hartvig (1774-1853) hofkasserer 249, 331, 377
- Du Puy, Edouard (1770-1822) fransk sanger, komponist 347-50, 352
- Düring, E. C. F. (1738-1809) officer 355
- Døllner, Carl E. (1749-91) slotsgartner, Rosenborg 62, 143
- Døllner, Henrik Anthon (1716-94) slotsgartner, Charlottenlund 201
- Ebsen, Peter (død 1807) kammerlakaj hos Christian VII 249, 251
- Eichmann, lakaj 41
- Eickstedt, H.H. (1715-1801) officer, overkammerherre 107, 241, 362
- Eigtved, Nicolai (1701-54) arkitekt 52, 61, 182
- Emborg, amme 232
- Emil (1767-1841) søn af hertug Frederik Christian I af Slesvig-Holsten-Sønder-
borg-Augustenburg 35, 60f., 98, 101f., 105, 107, 172, 187, 198, 226, 271
- Engel, Henrik, opsynsmand, Frederiksberg Slotshave 288
- Erichsen, Erich (1752-1837) kgl. agent 293
- Erichsen, John (1728-87) overbibliotekar 126
- Ewald, Johs. (1743-81) digter 118, 342
- Fabritius, Frederik (1740-1829) guldsmed 100
- Fabritius, F. (1683-1755) hofjuveler 310
- Falsen, Enevold (1755-1808) forfatter 207
- Feldbæk, Ole (f. 1936) historiker 316
- Ferdinand (1721-92) hertug af Braunschweig-Lüneburg-Wolfenbüttel, enkedron-
ning Juliane Maries broder 160
- Ferdinand (død 1795) ærkehertug 232
- Fistaine, Jean François (død 1792) juveler 100
- Fleischer, Ulrich Frederik (1738-1817) renteskriver 273
- Flindt, Johan Thomas (1741-1805) politimester, København 62, 64

- Foersom, Johanne (1779-1850) skuespillerinde 347
 Foersom, Peter T. (1777-1817) skuespiller, oversætter 347
 Frederik III (1609-70) dansk konge 126
 Frederik IV (1671-1730) dansk konge 65, 226, 295, 365
 Frederik V (1723-66) dansk konge 28, 52, 60f., 64, 126, 182f., 213, 295
 Frederik (1753-1805) arveprins 11, 15, 17, 28f., 33f., 52, 55, 65-67, 73, 94f., 97, 102, 107, 137, 147, 172, 175f., 184, 191f., 200, 222-24, 310, 316, 319f., 361, 373
 Frederik (VII) (1808-63) kronprins 362
 Frederik I (1676-1751) svensk konge 91
 Frederik II (1712-86) preussisk konge 89f.
 Frederik (1771-1845) søn af landgreve Carl af Hessen-Kassel 83, 111, 137, 223, 226, 310, 332f., 354
 Frederik August (1711-85) hertug af Holstein-Oldenburg-Lübeck 90, 156
 Frederik Christian I (1721-94) hertug af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg 98, 103, 221
 Frederik Christian II (1765-1814) hertug af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg 18, 21, 34f., 52, 55, 66f., 73, 95, 97-103, 107, 137, 172, 175, 185, 198, 201, 221-23, 276, 294, 308, 310-12, 316, 328, 345, 367f., 374
 Frederik Emil August (Nør) (1800-65) søn af hertug Frederik Christian II af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg 314f.
 Frederik Ferdinand (1792-1863) søn af arveprins Frederik 162f., 328, 333
 Frederik Wilhelm Philip (1761-1830) hertug af Württemberg-Stuttgart 41, 60, 172, 187, 198, 226, 271, 292, 317
 Frydendahl, Catharine (1760-1831) operasangerinde 347, 350
 Frydendahl, Jørgen Peter (1766-1836) skuespiller 347f.
 Galeotti, Vincenzo (1735-1816) balletmester 88, 125, 207, 347, 350f.
 Garben, madam, bestyrerinde af fasaneriet på Frederiksberg 72
 Georg III (1738-1820) engelsk konge 91
 Gersdorff, Frederik Carl, officer 378
 Giedde, Adam, slotsforvalter, Frederiksberg 293
 Gielstrup, Adam (1753-1830) skuespiller 342, 345
 Giesing, Johan, fuldmægtig i Sølvkammeret 273
 Gjedde, Verner (1756-1816) opvartende kammerherre hos Christian VII 19, 136, 157, 221
 Glass, Chr. H. (død 1804) hoffourer 27, 59, 98, 136, 144, 178, 249f., 270f.
 Godske, H. F. (død 1807) slotsforvalter, Gottorp 72f., 76, 147, 169, 302
 Godske, Johannes Chr. (død 1805) frisør hos Christian VII 250f.
 Goos, Andreas Jørgen (død 1821) slotsforvalter, Frederiksberg 164, 293
 Gram, Frederik Carl (1702-82) overhofmarskal 121

Personregister

- Gram, Jens, lakaj, husfoged, Koldinghus 49, 145, 300, 302
Grimmelund, Peter, mundkok 326, 340
Grouvell, Ph. A. (1758-1806) fransk diplomat 306, 379
Gude, Chr. (1763-1804) fuldmægtig 231
Gude, Haagen, (1756-1800) hofkasserer 24, 112, 204, 249, 365
Gude, Jacob (1754-1810) inspektør ved Vajsenhuset 372
Gude, Niels (1752-1825) proviantforvalter 27
Guldbrand, Johan Vilhelm (1744-1809) livmedicus 19, 244
Gustav III (1746-92) svensk konge 64, 91-94, 119, 126, 138, 159, 350, 367
Gustav IV Adolf (1778-1837) svensk konge 234, 299, 305, 316, 319
- Hagerup, Eiler (1736-95) embedsmand 123
Hald, Laurids (død 1825) kælderemester 144, 231
Hald, Peder (død 1828) vinkyper 144, 263
Hammerstein, Frederik Wilhelm, svensk officer 91
Hansen, C. F. (1756-1845) arkitekt 77f., 264-66, 355
Hansen, Frederik Ludvig (død 1796) hofskriver 24, 34, 59, 185, 192, 199, 248, 271
Hansen, J. N. arkitekt, Altona 355
Hansen, Niels (død 1828) teaterregissør 347
Hansen, Sivert, opsynsmand ved kilden i Roskilde 299
Hansen, Thomas, livtjener hos Christian VII 358
Hansen, Vilhelm August (1743-96) rentekammerdeputeret 209
Harsdorff, C. F. (1735-99) arkitekt 58, 60, 69, 75, 108, 193-95, 197, 217, 259, 265, 267, 343, 371
Hartmann, Johann E. (1726-93) koncertmester 117f., 120
Hauch, Adam Wilh. (1755-1838) overhofmarskal 130, 213-361
Hauch, Andreas (1708-82) officer 213
Hauch, Sophia, f. Stürup (1731-60) gift med generalløjtnant Andreas Hauch 213
Hauch, Vibeke M. f. Brockenhuus (1764-1830) gift med overhofmarskal A. W. Hauch 375
Haxthausen, komtesse, hofdame hos kronprinsesse Marie 234
Haxthausen, oberst 300
Haxthausen, Clemens August (1738-93) officer 107
Haydn, Joseph (1732-1809) komponist 118
Hecquet, Jean (død 1797) køkkenmester 144
Hee, Jens Mathias (død 1825) informator for prinsesse Louise Augusta 99, 367
Heger, Eline Marie (1774-1842) skuespillerinde 199, 347, 350
Heger, Stephan (1769-1855) skuespiller 199, 347, 350

- Heiberg, P. A. (1758-1841) forfatter 88, 107, 123, 207f., 306
Hersleb, H. C. (1722-88) borgmester, København 365
Hertz, Claus Ditlev (død 1799) slotsforvalter, Fredensborg 294, 296f.
Heuser, se Häusser
Hinzpeter, Johann B. (død 1824) slotsforvalter, Hørsholm 74, 203, 293
Hirschfeld, C. C. L. (1742-92) professor, Kiel 280
Hjorthøj, Morten (1738-1815) borgmester, København 23f., 365
Hoffmann, Frederik, kammertjener og kirurg hos Christian VII 244f., 250, 326, 358
Holberg, Ludvig (1684-1754) forfatter 123, 342, 348
Holbøll, Frederik Ludvig (1765-1829) gartner, Charlottenlund 73, 284, 293
Holbøll, Jørgen Peter (1717-88) gartner, Frydenlund 73
Holm, Andreas Baltzer (død 1818) slotsfoged, Odense 78
Holstein, jærgermester 175
Holstein, C. D. (1779-1855) kammerherre, hofchef 316, 319
Holstein, Sophia Hedvig (1777-1831) hofmesterinde hos kronprinsesse Marie 228
Holstein-Ledreborg, Christian Frederik (1735-99) lensgreve, overjærgermester 11, 19, 84, 149, 204, 242
Homuth, J. F. livlæge 244
Hornemann, Chr. (1759-93) informator ved pageskolen 48
Huth, Wilhelm (1717-1806) officer 175, 367
Häusser, E. D. (1687-1745) arkitekt 52
Høegh, Knud G. opvartende kammerherre hos Christian VII 19, 34
Høegh-Guldberg, Frederik (1771-1852) forfatter 208
Høegh-Guldberg, Ove (1731-1808) gehejmestatsminister 14, 60, 122, 321
Højriis, Chr., frisør hos Christian VII 251, 326, 331, 358
Høvinghoff, Heinrich (1733-1809) sølvpop 27, 250
Høyer, Cornelius (1741-1804) miniaturemaler 64
- Ibsen, Jens (død 1818) kammerfourer 249, 326
Iffland, A. W. (1759-1814) tysk forfatter 207
- Jacobi, Chr. F. (1739-1810) højesteretsassessor 122
Jacobsen, hofviolon 118
Janson, Hector (1737-1805) tysk hofpræst, biskop 22
Jardin, Nic.-H. (1720-99) arkitekt 57
Jensen, Johan Frederik, trompetist 118, 368
Jensen, Niels, gartner, Amalienborg 202
Jessen, Jens L. kammerlakaj 263

Personregister

- Jessen, Peter Carl (1772-1830) kabinetssekretær 287
Josef II (1765-90) østrigsk kejser 89f.
Juel, Jens (1745-1802) maler 271
Juliane Marie (1729-96) enkedronning 14f., 17, 25, 28, 33-35, 52, 55, 66, 81, 84-86, 92, 96f., 101f., 104f., 107, 137, 162, 175, 185, 200, 222-24, 232, 234, 237, 258, 272, 294-97, 309f., 364, 381
Juliane Marie (1784) datter af arveprins Frederik 96f.
Juliane Sophie (1788-1850) datter af arveprins Frederik 97, 168, 321
Junck, Frantz L. (død 1818) musiker 321
Juul-Rysensteen, Chr. Fred. (1779-1843) kammerjunker 370
Jünger, tysk forfatter 207
Jørgensen, David, gartner, Amalienborg 266
Jørgensen, L. tilsynsførende ved Vedhaven 262
- Kalckreuth, Chr. Ludvig (1734-93) overhofmarskal 19, 66, 79f., 94f., 103, 108, 133-41, 155f., 369
Karlebye, Johannes Georg, arkitekt 217
Katharina II (1729-96) russisk kejserinde 306
Kettelsen, løber 43
Kierulf, Jørgen (1757-1810) professor, teaterdirektør 342, 346, 381
Kirchhoff, Johann Andreas (1722-99) harpevirtuos 85, 117, 224, 307
Kirkerup, Andreas (1749-1810) arkitekt 193, 285f.
Klingberg, Chr. (1765-1821) højesteretsadvokat 209
Kniphausen, preussisk baron 228
Knudsen, Chr. (1752-1813) kancellideputeret 264
Knuth-Knuthenborg, Frederik (1760-1818) lensgreve 99
Kofoed, Børge P. (1752-1839) dansk slotspræst 22, 245f.
Kotzebue, August (1761-1819) tysk forfatter 207
Kratzer, tysk forfatter 199
Krieger, Johan Cornelius (1683-1755) arkitekt 61, 295
Krieger, Johan Cornelius (1725-97) viceadmiral 200
Kroll, Johan Georg (død 1819) slotsforvalter, Amalienborg 267
Krüdener, B. A. C. (1744-1802) baron, russisk diplomat 159
Kunzen, F. L. (1761-1817) kapelmester 352, 355f.
Kämpfe, Carl Frederik (død 1804) slotsgartner, Frederiksborg 293
Kölpin, Alexander (1731-1801) kirurg 22, 34, 97, 139, 244
Kaas, Augusta, hofdame hos kronprinsesse Marie 234
- Lange, Philip (død 1805) major, vicerådmand, København 268, 286
Larsen, skibsbygger, København 379

- Larsen, Lars (1758-1844) bankdirektør 266
- Lassen, Chr. sølvpop 250
- Lassen, Niels, teaterkasserer 122f., 156, 206, 209
- Laurent, Pierre Jean (1758-1831) hofballetmester 317
- Lavater, J. C. (1741-1801) præst, Zürich 160
- Lavoisier, Antoine L. (1743-94) fransk kemiker 214
- Le Coffre, Benoît (1671-1722) maler 366
- Lem, Peder M. (1758-1828) violinvirtuos 119-21, 351
- Leopold II (1747-92) østrigsk kejser 138
- Levetzau, J. G. (1782-1869) overhofmarskal 362
- Levetzow, Chr. Frederik (1682-1756) greve, gehejmeråd 182
- Levetzow, Henrik (1734-1820) amtmand, Hillerød 74, 294
- Liebenberg, M. F. (1767-1828) sognepræst, Frederiksberg 246
- Lillie, Joseph Chr. (1760-1827) hofdekoratør, arkitekt 217
- Lindegaard, Peder (1758-1832) gartner, Rosenborg 143, 170, 272, 274f., 309, 316, 378
- Linden, husfoged, Gottorp 302
- Lindgreen, Ferdinand (1770-1842) skuespiller 347
- Linstow, Christoph Hartwig (1740-1823) overforstmester 19, 242, 297
- Lorentz, Didrich Carl (1749-1832) chef for Landkadetakademiet 167, 221, 257, 373
- Louise (1724-51) dansk dronning 139
- Louise (1750-1831) gift med landgreve Carl af Hessen-Kassel 17, 60, 77, 86f., 100, 103, 111, 159, 302, 320
- Louise (1795) datter af kronprins Frederik 232, 234-36, 376, 380
- Louise Augusta (1771-1843) gift med hertug Frederik Christian II af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg 15, 17f., 21, 35, 51, 58f., 65, 81, 86, 96-105, 107, 112, 115, 141, 172, 185, 272, 276f., 310-15, 317, 324, 367f.
- Louise Caroline (1789-1867) datter af landgreve Carl af Hessen-Kassel 168
- Louise Charlotte (1789-1864) datter af arveprins Frederik 97, 168, 321
- Ludvig XVI (1754-93) fransk konge 160, 372
- Ludvig, Ernst (1718-88) hertug af Braunschweig-Lüneburg 90f.
- Lund, Frantz, opvarter ved Rosen 44
- Lund, Jens Nicolai (død 1795) husfoged, Koldinghus 300
- Lund, Jens P. kantor ved Slotskirken 48f.
- Lund, Niels G. (f. 1759) maler 61
- Lühe, Andreas August v. d., (1741-1831) officer 169
- Lühe, Charles v. d., kammerherre 255
- Lühe, Volrad v. d. (1705-78) overpræsident, København 14
- Lydiche, jordemoder 232

Personregister

- Løhmoe, Ole A. løber, senere lakaj 358
- Løvenskjold, Magdalene, f. Numsen (1731-96) gift med amtmand S. Løvenskjold 13f., 66, 364
- Løvenskjold, Severin L. (1719-76) Løvenborg, amtmand 13, 182f.
- Magens, Boye (1748-1814) arkitekt 193, 259, 264, 268, 270
- Mansa, Johan Ludvig (1740-1820) gartner, Fredensborg 201, 284, 292, 298, 379
- Maria Theresia af Turn und Taxis (1755-1823) gift med overhofmarskal F. Ahlefeldt 156
- Mariane af Mecklenburg-Strelitz (1821-76) dansk kronprinsesse 362
- Marie Antoinette (1755-93) fransk dronning 160
- Marie Louise (1792-93) datter af kronprins Frederik 161-63
- Marie Sophie Frederikke (1767-1852) kronprinsesse 18, 52, 55, 75, 77, 103-08, 110-12, 139f., 150, 160-62, 168f., 172, 186, 197, 207, 219, 232, 234-36, 240, 276, 292, 303, 310f., 314-16, 320, 322, 328, 333, 342, 354, 362, 368, 370
- Mathiesen, Albert, hofbygmester 126
- Meyn, Peter (1749-1808) arkitekt 61, 193, 225, 259, 264, 271, 274, 319
- Moldenhawer, D.G. (1753-1823) overbibliotekar 126f.
- Moltke, Adam Gottlob (1710-92) lensgreve, overhofmarskal 182, 197
- Moltke, Joachim Godske (1746-1818) lensgreve 184
- Moltke, Werner J. A. (1755-1835) amtmand, Roskilde 76
- Monrad, David (1763-1847) generalpostdirektør 328
- Mozart, Wolfgang A. (1756-91) komponist 118
- Munthe, Eiler (1759-1814) pageinformator, rektor 48
- Müller, Kay, mundkok 144, 370
- Møller, Johan M. (død 1788) hofkonditor 115
- Møller, Lorenz, fuldmægtig ved Vedhaven 42, 220, 262f.
- Møsting, Frederikke Louise (1748-1810) hofmesterinde hos kronprinsesse Marie 112, 172, 228, 234
- Møsting, J.S. (1759-1843) gehejmestatsminister 19, 34, 92, 334
- Møsting, Sophie Charlotte (1751-1809) hofdame hos hertuginde Louise Augusta 96, 99, 172
- Napoleon I (1769-1821) fransk kejser 322, 325
- Naumann, Johann G. (1741-1801) tysk kapelmester 119, 125
- Neiiendam, Robert (1884-1966) teaterhistoriker 123, 351
- Nelson, Horatio (1758-1805) engelsk viceadmiral 315f., 345
- Nielsen, Georg (1710-97) chef for kongens håndbibliotek 23, 34, 126, 175, 187, 192, 199, 242, 271

- Nielsen, Mogens (død 1828) hofrevisor, senere hofinspektør 24, 26, 112, 155,
157f., 162-65, 199, 204, 263, 326, 340f., 356, 358, 371
- Nissen, C. F. (død 1790) slotsforvalter, Gottorp 72
- Norup, Chr. Th. bygningsforvalter, Christiansborg 262
- Norup, Nikolai Chr. (død 1856) bygningsforvalter, Christiansborg 262
- Numsen, Christian Frederik (1741-1811) overhofmarskal 12-136, 142, 146,
148-50, 168, 206, 317, 364-69
- Numsen, Margrethe, f. v. Ingenhaef (1705-76) gift med feltmarskal M. Num-
sen 13
- Numsen, Margrethe, f. Holck (1741-1826) gift med overhofmarskal Chr. Fred.
Numsen 14, 81, 128
- Numsen, Michael (1686-1757) feltmarskal 13
- Nybølle, Frederik, opsynsmand, Eremitagen 294
- Nybølle, Mads, opsynsmand, Eremitagen 294, 379
- Nægler, Carl Ludvig (død 1844) slotsforvalter, Kronborg 293f.
- Oehlschläger, Joachim C. (1748-1827) fuldmægtig, Frederiksberg 277
- Oehlschläger, Adam (1779-1850) digter 277, 350
- Olufsen, Chr. (1763-1827) forfatter, landøkonom 207
- Otzen, Frederik (død 1816) palæforvalter, Roskilde 76, 299
- Parker, Sir Hide (1739-1807) engelsk admiral 315
- Paul I (1754-1801) russisk kejser 306, 315f.
- Petersen, Peter (1754-1826) slotsgartner, Frederiksberg 70, 72, 149, 170, 277,
282-85, 288, 330
- Peymann, Ernst (1735-1823) officer 264, 328
- Pflygger, Johann T. (død 1793) slotsgartner, Hørsholm 74, 164, 202
- Potenza, Michel Angelo (1723-1800) syngemester 347, 350
- Pram, C. H. (1756-1821) forfatter 108
- Preisler, J. D. (1755-1809) skuespiller 348
- Preisler, Marie Cathrine (1761-97) skuespillerinde 348
- Printzlau, Frederik Chr. (død 1832) sekretariatschef 206
- Pøhls, madam, oldfrue, Rosenborg 27, 252
- Raben, Frederik, ceremonimester 19, 79f., 242
- Raben-Levetzau, Siegfried V. (død 1819) gehejmekonferensråd, St. Restrup 184
- Rahbek, Kamma (1775-1829) gift med Knud Lyhne Rahbek 199
- Ramus, Chr. (1765-1832) numismatiker 273
- Rantzau, Chr., greve, hofjægermester 79, 160
- Rasch, fuldmægtig 249

Personregister

- Rasmussen, Hans Chr. fuldmægtig 331
Rawert, J. H. (1751-1823) stadskonduktør 268
Reutzer, enke efter kammerfourer Reutzer 367
Revenfeldt, Conrad Ludvig (1757-1844) opvartende kammerherre hos Christian VII 242, 327, 355
Reventlow, Cay (1753-1834) greve, overkammerjunkere 19, 126, 172, 192, 216, 241, 271-73
Reventlow, Chr. Ditlev (1748-1827) lensgreve, kammerpræsident 13f., 111, 119, 128, 136, 155, 209, 264, 269, 297
Reventlow, Ludvig (1751-1801) lensgreve, Brahetrolleborg 13, 364
Riis, Georg Otto W. (1763-1846) opvartende kavaler hos Christian VII 242, 326
Roepstorff, Chr. August (1768-1848) staldmester 213, 242, 263
Rosenstand-Goiske, Peder (1752-1803) teaterkritiker 123
Rosenørn, Peder, overskænk 19, 34, 365
Rosing, Emilie (1783-1811) skuespillerinde 347
Rosing, Johanne (1756-1853) skuespillerinde 125, 347f.
Rosing, Michael (1756-1818) skuespiller 88, 125, 141, 347f.
Raae, Jens (død 1802) hofkonditor 115, 189, 191, 250
- Saly, Jacques-François-Joseph (1717-76) fransk billedhugger 182f.
Sames, Carl Erich (1754-1828) officer, teaterdirektør 345f.
Samsøe, Ole Johan (1759-96) informator på pageskolen, forfatter 48
Scalabrini, Paolo (1718-1803) koncertmester 118, 125
Schack, familien 183
Schack, Engel (1750-1811) overhofmarskal 11, 13, 23, 37, 122f., 364f., 369
Schack-Rathlou, J. O. (1728-1800) gehejmestatsminister 102, 186, 364
Schall, Claus (1757-1835) koncertmester 120, 350-52
Schall, Margrethe (1775-1852) solodanserinde 347, 350
Scheel, Poul (1773-1811) livmedikus 244f.
Schimmelmänn, Charlotte, f. Schubart (1757-1816) gift med finansminister Ernst Schimmelmänn 140, 370, 374
Schimmelmänn, Ernst (1747-1831) finansminister 13f., 119, 156, 175
Schjørring, Niels (1743-98) kammermusikus 23
Schmelling, konditorsvend 250
Schmettau, Margrethe W. (1739-1808) kammerfrøken hos arveprinsesse Sophie Frederikke 172
Schmidt, Chr. F. (1734-1828) haveinspektør, Frederiksberg 70f., 366
Schow, Niels I. (1754-1830) prins Christian Frederiks informator 168, 172
Schulz, J. A. P. (1747-1800) komponist 108, 119f., 122f., 207, 225, 341, 352

- Schwarz, Frederik (1753-1838) skuespiller 88, 123, 125, 347f.
 Schæffer, Marius G. plantageinspektør, Hørsholm 203, 293
 Senft, preussisk gesandt 294
 Shakespeare, William (1564-1616) engelsk dramatiker 208, 350
 Sonnin, tysk arkitekt 303
 Sophie Amalie (1628-85) dansk dronning 310
 Sophie Frederikke (1758-94) gift med arveprins Frederik 15, 18, 29, 33, 35, 86,
 90, 95-97, 102, 107, 160, 172, 184, 222f., 375
 Sophie Magdalena, prinsesse af Holsten-Lyksborg, abbedisse, Vallø 101f., 107
 Sophie Magdalene (1700-70) dansk dronning 75, 310
 Speer, hofsnedker 371
 Spengler, Johan Konrad (1767-1839) leder af Kunstammeret 125
 Spengler, Lorenz (1720-1807) elfenbensdrejer, leder af Kunstammeret 125f.,
 274, 369
 Spiir, Peter (død 1841) hofskriver 24, 248, 271, 365, 380
 Sporon, B. J. (1741-96) informator for kronprins Frederik, amtmand 300
 Sprengtporten, Johan Wilhelm (1720-95) svensk diplomat 90, 92-96, 107, 221,
 234, 306f., 375
 Stemann, Otto Johan (1774-1865) opvartende kammerherre hos Christian VII,
 amtmand 242
 Stemann, Poul Chr. (1764-1855) amtmand, Sorø 328
 Stenbock, svensk greve 305f.
 Stolberg, Louise, f. Reventlow (1746-1824) gift med overhofmester, grev
 Chr. G. Stolberg 364, 370
 Storm, Edvard (1749-94) rektor, teaterdirektør 342
 Struensee, Adam (1708-91) generalsuperintendent 357
 Struensee, J. F. (1737-72) gehejmekabinetminister 11, 15, 21, 25, 74, 123, 133,
 313
 Strömfelt, F. G. svensk officer 159
 Suadicani, C. F. (1753-1824) læge 311
 Suhm, P. F. (1728-98) kgl. historiograf 242
 Svendstrup, Martin Chr. (død 1799) fuldmægtig, Rosenborg 41, 126, 273
- Taube, Hedvig (1714-44) den svenske kong Frederik I's elskerinde 91
 Tetens, Peder (1728-1805) biskop, Viborg 140
 Theill, regimentskirurg, Rendsborg 355
 Thiede, Frederik Christian, opsynsmand ved kilden i Roskilde 299
 Thueseng, Hans (død 1801) kammerfourer 27, 47, 49, 59, 136, 249, 263, 288
 Thura, Johanne (død 1818) oldfrue, Christiansborg 27, 44, 78, 146
 Thurah, Laurids de (1706-59) arkitekt 52, 76

Personregister

- Thaarup, Thomas (1749-1821) digter 88, 108, 123, 341f., 345, 381
Tode, Johann Clemens (1736-1806) hofmedikus, tidsskriftsudgiver 22, 244
Tofte, Anna Hedvig (død 1845) oldfrue, Christiansborg 252f.
Top, Johan Vilhelm (død 1820) hoffourer 250, 262, 270, 319, 331
Torp, Chr. (død 1808) kammertjener hos Christian VII 263
Trauhorn, Chr. slotsforvalter, Rendsborg 330
Treschow, Michael (1741-1816) amtmand, Roskilde 319
Tuscher, Marcus (1705-51) arkitekt 182
Tørslev, Ingeborg, gangkone, Christiansborg 47
- Valert, Frederik A. (død 1810) mundskænk 27, 115, 231, 358
Walterstorff, Ernst Frederik (1755-1820) greve, generalguvernør, teater-
direktør 343-46, 348, 381
Warnstedt, Hans Wilhelm (1743-1817) teaterdirektør 60, 122-24, 136, 156, 192,
206, 209, 348, 369
Wegener, Johann Theodor (1690-1744) pagehofmester, Eutin 133
Wegener, Johann Wilhelm Theodor (1724-92) generalmajor, hofintendant 26,
133-39, 142-51, 155, 166, 370
Weilbach, Frederik (1863-1937) kunsthistoriker 194, 373
Weinschenck, livtjener hos Christian VII 358
Wengel, Niels A. (død 1862) kirurg hos Christian VII 353, 358
Werfel, Johan (1764-1831) oversætter 209f.
Wernicke, Israel G. (1755-1836) kapelmester 117-19
Vilhelmine (1808-91) datter af kronprins Frederik 303, 323
William Frederik (1776-1834) hertug af Gloucester 317, 319, 339
Wilster, C. A. (1734-1812) slotsforvalter, Rosenborg 62, 272, 274, 316, 380
Winge, Hans (død 1826) palæforvalter 250, 270, 331
Winsløv, Friderich Chr. (1752-1811) hofkirurg 244f.
Winsløv, Kirstine, oldfrue, Frederiksborg 293
Winsløv, Lars, lakaj 41
Witzleben, Julie, f. Stolberg (1755-1847) gift med Henning v. Witzleben 111
Wohlert, H. F. (1703-79) kirurg 23
Voigt, Marcus M. (1757-1813) slotsforvalter, Frederiksborg 70f., 266, 275, 277,
280, 284, 300, 330
Wormskjold, Peder (1750-1824) rentekammerdeputeret 123, 209
Voss, Carl Albert (død 1793) slotsgartner, Frederiksborg 163
Würtz, Carl Frederik (død 1829) hofkonditor 250

Personregister

Zinck, H. O. C. (1746-1832) komponist 347

Zoëga, Georg (1755-1809) oldforsker 273

Zuber, C. J. (1736-1802) arkitekt 126

Zølner, hoftapetmager 146

Ørtel, Chr. (død 1808) palæforvalter, Amalienborg 202, 261, 266f., 373

Østendorff, Johan Henrik, garderobebetjent hos Christian VII 358

Aaskov, Urban Bruun (1742-1806) livmedikus 19, 244, 271

Harald Jørgensen
Fra Christiansborg til
Amalienborg
En begivenhedsrig periode
i den danske hofforvaltnings historie
1784-1808

Typografi: Poul Kristensen
Skriften er Abrams Venetian
Trykt hos
Poul Kristensen Grafisk Virksomhed a/s
Aakirkebyvej 2, 7400 Herning

Poul Kristensens Forlag k·s
Nr. Vejenvej 8, 7400 Herning

ISBN 87-7851-036-8

Bogen behandler et emne, som hidtil ikke er undersøgt i videre udstrækning, nemlig hofforvaltningens historie. Tidsperioden er 1784-1808, og hovedfigurerne er tidens tre fungerende hofmarskaller. Denne embedsmand havde nok at gøre. Han var chef for et stort personale. Han administrerede en række kongelige slotte, og han var den ansvarlige leder af den daglige hofholdning. Han måtte tilrettelægge både private begivenheder indenfor kongefamilien, f.eks. barkedåb, bryllup og begravelser og sørge for en række officielle opgaver såsom hoffester, gesandtmodtagelser, åbning af Højesteret m.m., desuden var han direktør for Teatret på Kongens Nytorv.

En ganske særlig opgave tilfaldt ham, da Christiansborg slot brændte 1794. I største hast måtte tilvejebringes en ny vinterresidens for konge- og kronprinsefamilie på Amalienborg, og en helt ny og indskrænket hofholdning tilrettelægges i »de små stuer« på Amalienborg.